GUILÁCSY IRÉN

NAGY LAJOS KIRÁLY

REGÉNY

SINGER ÉS WOLFNER RT. KIADÁSA

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

GULÁCSY IRÉN

NAGY LAJOS KIRÁLY

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

GULACSY IRÉN

NAGY LAJOS KIRÁLY

REGÉNY HÁROM KÖTETBEN

HARMADIK KÖTET

OSZK

31.—34. ezer

BUDAPESTEN
SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET R.-T.
KIADÁSA

Fenntartunk minden jogot, a fordítás, színpadra alkalmazás és filmesítés jogát is.

Copyright by Singer és Wolfner Irodalmi Intézet Rt. Budapest, 1943.

153.618/3

ORSZ. SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

2012

Felelős kiadó: Hampó József igazgató

2543. — Krakauer és Várnai, V,, Csáky-u. 32. Felelős vezető: Várnai

TIZENKETTEDIK RÉSZ

NAGY FÉNYEK ÁRNYÉKA

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

LX.

A hetek hónapokká lombosodtak, a keserves év vége felé járt. Az udvar, mely a temetés óta Budán tartózkodott, mindkét részről megélénkült. Az úri udvar szertartásos csendjét is felverte a sok követjárás.

A velencei háború ügyében fordulóponton álltak a dolgok. A Signoria immár késznek mutatkozott a békekötésre. A leküldött magyar megbízottak szorgalmas tanácskozásokat folytattak s ami ezekből leszűrődött, felterjesztették Lajoshoz a kérdéssel, hogy elfogadhatják-e majd a végső megegyezés alapjául?

A király szenvtelen arccal hajolt a bizalmas iratok fölé.

— *„Datum in Turin, Anno Domini 1381"* ... — mormolt. — ...az huszonkét évnek előtte lött zárai magyar-velencés béke megújítható-e?"

Odaírta:

— *„Bene!"*

És siklott az egykedvű tekintete tovább:

— „Dalmátbeli birodalmunk számára szabad kereskedelmet nyertünk. Só kivévén!! De melynek fejében a Signoria 7000 arany évi aranyakat kéztől fizetnie nem ellenkeznék. Ez obligatioját örökösen fennállónak lenni mondók ki. Engedi-e fölségtek?"

Odaírta:

— „Meghagyjuk!"

És folytatta az olvasást.

— „...hogy dalmátbéliek a nyúzó Velencének semmi letten vámpénzekkel, azért más pénzekkel se adózzanak, ezt kivittük."

— Kivittük ...

Fennhangon ismételte el a szót. Rögzíteni akarta figyelmét, mert szíve szerint ez az egész kalmáralkudozás nem érdekelte. Annyival azonban mégis meg akarta becsülni buzgó követeit, hogy a munkájuk eredményét legalább átfussa.

Kötelességszerűleg olvasott hát tovább:

— „Velence alázatosan megimádná királyi felségedet, ha neki megengedtetnék, hogy Zengg városában állandó Signoria-képit tarthasson, ennek házára ugyan velencei zászlót szúrathasson, nemkülönben mint Signoria-jelet, valamiképp ez már az ilyen képviseltetésekben lönni szokott. Mink is azért önekiek előre intimáltuk, hogy ez majd csak addig lehetne, valameddig akár Felséged, akár pedig úr zenggi gróff uram ez ellen szavat nem támaszt, lévén hogy nekünk ez érdemes és hűséges zenggi gróff úrra kiváltképpeni tekintetekkel kell lennünk. Hadható-e így?"

Odaírta az engedélyt és fordítani akart megint egy levelet. Kesztyűs kezével azonban nehezen ment a dolog. A lapok szétsiklottak s a három legalsó végezetül is a földre hullt.

Röstellte volna ezért a semmiségért mindjárt Oliviernek dobolni. Ő maga hajolt hát a lapok után. De hajolva is maradt. És lassan, meglepődve vonta vissza a kezét.

Fogásukból világosan emlékezett, hogy már csak három levelet hagyott elolvasás nélkül s hogy éppen ezek találtak leszóródni. És most... mégis..! Hat permagenlapot látott a földön.

Hogy lehet ez!?

Tévedett volna? S hozzá ilyen gorombán?

Visszafordult, hogy megszámlálja az asztalon maradt íveket.

Alig tekintett azonban rájuk, ezek is kétszeresükre szaporodtak! Két tintaládikó van a polcon... Kettős a kép a szögön... És tíz ujja egy-egy kezén...

No bizonyosan a szeme káprázik!

Hát jól megdörgölte.

De ezzel mindössze annyit nyert, hogy nyirkosfoltos lett a vadonatuj hattyúbőr kesztyű.

Mi..!

Hát ő a szemében benne nyúlkált? S ezt nem érezte?

Elcsudálkozottan kelt fel a székből. A falon függő acéltükörhöz ment és belepillantott. De... csak az egyik szemével. A másik alig-alig mozdult. Alsó héjja petyhüdten lefüggött és kimutatta fakó bélését.

Érezte, hogy lesz az arca egyszerre iszapszínű. Egy borzalmas, mázsás, jeges ijedelem zuhant hirtelen rá. Megszédült a rémülettől. Torkán kurta kis hördülés tört ki. Tenyereiben fúrta az arcát s úgy állt ott sokáig, rángatózó vállakkal.

— *Inocclusio..!* — zihált a keble. — A baj halad! Ez ni, ez itt, ez a szemem: nem az enyém többé! Halott. Nem egyszersmind oszlik meg testem, hanem mindennap egy kicsit...

Állt és megint a tükörbe bámult. Egész elrémült emberi lényével bámult. Nézte azt a neki sohatöbbé nem engedelmeskedő, idegen ábrázatot. Azt a rádermedt lárvát... Aztán megrázkódott tetőtől talpig és tántorogva, mint egy ittas, fáradt-vontatottan, visszafelé indult.

— Hát akkor mostantól már majd mindig-nyitott szemmel..! — suttogta remegő, halk, fulladozó hangon. — *Fiat voluntas Dei in omnibus!* — tette hozzá és zokogását erővel elnyomva, alázatosan mellére csuklott a feje. — Visel ő gondot árva Jóbkirályra s ha magnanimitását akarja mutatni: Őszentfelsége bizon' megigazíthatja még ezt is!! Cselekedhette ő ezt csak azért is, hogy csudatétele annál nagyobbodjék...

Leült, megvárta míg lihegő keble megint szabályosan szedi a levegőt s akkor megütötte az ezüstdobot.

— Nézd el nézd, szolgám! — intett nyájasan a belépő Oliviernek. — Ládd-e szétszórtam s vödd fel! Ugyan megköszönöm.

Észrevétlenül megfigyelte az öreg cselédet.

Ennek a szeme is olyan kifordult bélésű, mint az övé... Egyformák... Egészen egyenlők a hatalmas

Isten próbáló kezei közt: úr és szolga. Tíz hatalmas tartományul király és szegény kis cseléd.

Szívében nagy szeretet mozdult:

— Nem gyönyörű ez? Hát nem gyönyörű?!

Intett, hogy: igen.

S már egész csöndesen lélegzett.

— Jól van. Minden a legjobban, — gondolta. — Így is illik Istenhez... Egyedül így! Tanulj igazságot, Ludovicus, az örök Királytól!

Szelíden kiküldte Le Guent és behívatott egy kancellistát. Apás melegen fogadta az életvídám fiatal ember köszönését. Nyomorék arca nyugodt volt. A rászakadt szerencsétlenségről — két kis papírlap fordítása közben történt csendes tragédiáról — nem is álmodhatott a környezetében senki.

*

A kancellista olvasott.

Hamar végére ért. A katasztrofális lapokon már csak a foglyok kicseréléséről s a háború alatt elfoglalt helyek kölcsönös visszaadásáról volt szó.

— Approbáljuk, approbáljuk! — intett rá ő kétszer is és mintha megvilágosodott volna a bénult arca.

— Azt mondja kedvességtek, mely a záradékban áll! — bólintott. — A legvégit! Alsáni pispek nevét keressük s mit izen?!

A jámbor kancellista ugyan nem lett okosabb ettől a homályos üzenettől, de ő mindjárt felfogta, hogy mi legyen az a «*fölöttébb szent dolog*», mely Mindszent havának negyedik napjára virradó éjszaka «*egész bizonyosan meglesz*», — illő faragott ládába helyeztetik és a magyar követeknek kiadattatik... Tudta, hogy ebben a záradékban egyedül Szentpál ereklyéjéről lehet szó s hogy a levél kelte után titokban — nehogy Velence népe a szent tetem elfosztása miatt megzendüljön s esetleg még fel is támadjon — a csodatevő Test elindul a tengeren, Magyarország felé.

Mintha csak az előbbeni tusakodására kapott volna itt választ..!

Elöntötte a bizakodás.

Nyomban megadta utasításait az írandó levélhez. Megdícsérte benne sáfárait, elrendelte, hogy a jóváhagyott nyomon állíttassák ki a békeokmányt, vegyék át a Signoria megerősítő levelét, hozzá is küldessék fel Velence követeit a megerősítés céljából, — aztán pedig „jűtest jöjjenek" haza, hogy hacsak lehet, ki ne maradjanak egy itthon birodalmul szándékolt, nagy-nagy ünnepségből...

Az ereklye kiadatásában fogadalmának jutalmát: Isten hozzá lenyúló jobbját látta. Ereje megújult. Mostantól annyit dolgozott, hogy a legserényebb deákok is sorra dűltek ki mellőle. De ő nem fáradt. Míg egy napon beköszöntött az újabb hír. A Signoria Horváthy Pál püspök fényes fogadtatására kétszáz aranyat, — Alsáni püspök fogadtatására pedig száz aranyakat költvén, Mindszent havának negyedik napján a békét ünnepélyesen, valóban megerősítette s ólompecsétes oklevélben kiszolgáltatta. Ezenkívül Horváthy és Alsáni püspököknek pompás gályát parancsolt, melyen nevezett urak «*minémü kegyes küldemény*» kíséretében már fel is szedték a vasmacskát s elindultak Segnin keresztül dicső hazájuk felé...

Erre a hírre abbahagyott minden államügyet és visszavonult, hogy a legbuzgóbb devotizálással lelkiképpen is elkészüljön az ereklye fogadására, melytől annyit: csodát — mindent! — remélt... Az országos ünnep megrendezését Garay legbőkezűbb irányítására bízta, ő pedig durva szőrcsuhát öltött s reggeltől estig imazsámolyán térdelve, böjtölve és sanyarogva várta a Kegyelem bekövetkezését, — a Márianosztrán megfogamzott fácska áldott gyümölcseit.

LXI.

Őszelő havának egy sugaras napján végre megkondultak Buda városának összes harangjai. A zengő, komoly hangok különös tisztasággal remegtek tova a megritkult, rózsaszín permeteggel átszűrt, ökörnyálat hintáltató levegőben. Elhatoltak a dúsak palotáiba és a szegények mansioiba is s egybehívtak minden jótét keresztény lelket. A messzeföldről begyülekezett nép olyan pompát látott, amilyenről a legvénebb embereknek sem volt fogalmuk s amilyet csak egy fél Európát birtokló Anjou Lajos engedhetett meg magának és a világrész legtekintélyesebb országának. Az utakat az aranybánya-városokból hozatott, zúzott arany terméskövekkel hintették be, melyekben még kiolvasztatlanul csillogott a szűz, tiszta nemes érc. Egész utcasorokat a legbecsesebb skarlátposztó házöltözékkel kárpitoztak ki s homlokzatukat a királyi virágcsárdákban nevelt növényzettel olymódon pártázták, hogy a szentírásból vett szép versezetek alakuljanak ki belőlük. Skófium, bársony, selyem, virág, zászlók, arany, lombfüzér: a szem belefáradt látásába. Igy várta a boldog és gazdag nemzet az első magyar szerzetesrend pátrónusának: Remete Szentpálnak romolatlan testét.

A pálosok rendje — élén az agg Lukács főnökkel, majd a világi papsággal — mindjárt az első jelkondításra elindult. Selyembaldachinok alatt és szívet mámorító tömjénfelhők közepett, énekelve vonult az ujjongó és hallelujázó sokadalom előtt, ki, egész a város fellombozott kapujáig, ahol a Budára beszállt királyi bandériumok álltak élő sorompót. A menetben résztvettek a hódolt tartományok kiküldöttjei, a magyar fő- és

alsóbbrendű nemesség, de a legszegényebb jobbágyokból is begyűlt, aki csak kezét-lábát bírta. Senki sem kergette el. Sőt Lajos parancsára, még a koldúsrend felől is gondoskodás történt s egybeeresztve a különböző betegedőházak ápoltjaival, ezrekre menő tömeget alkotott. Egy időről időre felbukkanó udvari kapellánus pénzt szórt az inségesek sorai közt. A nyomorultak mohón kaptak a bőséges alamizsna után és örömkiáltozásuk néha olyan hatalmassá dagadt, hogy elnyomta még a plébániai és kanonoki iskolák kórusait is, pedig minden megyének minden iskolája képviselkőzött a menetben és hozzá a legjobb torkú énekeseivel.

— Istennel hálájuk! — hatolt olykor Lajos boldog fülébe.

— Hozsánna, hozsánna! — zsondult rá a papság.

Olyan volt a végeláthatatlan emberáradat, mint egyetlen zengő, örömittas lakodalmi sereglet. Sokan összeölelkeztek s az első keresztények példájára testvérül csókolták egymást. Mások hangosan zokogtak a felindulástól. Vica nénőn, a zsugoriságáról messze híres vén sasadi asszonyon úgy erőtvett a szent gerjedelem, hogy extázisában fejéről tépte le a pénzesfedelét, derekáról az előkötőt s azt vetette egy csecsemőjét szoptató, irtózatos sovány koldúsnémber felé. Egy másiknak izibe kigombolt hacokáját dobta s ha szomszédja, a kenyérsütögető Gyöngyvér né le nem fogja a hadonászó markát, talán még csóróra vetkőzik!

— Krisztusért! A szent remetéért! Hagyjatok! Hagyjatok! — sivalkodott, míg el nem sodorta a tömeg.

Akkor ismét új arcok bukkantak fel. Új tágradelejezett, révült, elfordult szemek, nyitva lihegő szájak, előreszegzett fejek, melyeknek súlya mintha a hozzájuk tartozó egész testet előre húzná. Fejjel, vállal előrebódultan, káprázatban inkább mint valóságban, özönlött, hömpölygött egyre a nép.

Néha meg-megtorlódott.

Ilyenkor nyugtalanság támadt.

— Mi az! Mit veszteglünk!?

— Ez s ezt kifogta a nehézkór.

— Isten útjában történt, érdeme lesz neki! Lépjétek át, mink pedig tovább!

— Dehogyis! Csak az utat szentelik elől!

— Szentelik ám . . ! Az apácalánkák véluma meggyúllt!

— Hát égjenek meg Krisztusban s mink jerünk!

Így zsongott, hullámzott, döngette mellét, homlokát és özönlött, úszott az emberáradat.

Egy úttorkolatnál — a vége táján — hirtelen megrekedt. Keresztzászlók, égő szövétnekek alatt, síri jajongás közt, egy csapat ijesztően lesorvadt ábrázatú, vak tekintetű, szörnyű ember ömlött belé. Azok, akiket feltartoztattak, lázongani kezdtek. De a rend fenntartására ügyelő milesek gyorsan elbántak velük. No meg aztán a méltatlankodók maguk is meglátták, hogy kik az újanjöttek . . .

Vezeklő peregrinálásra induló zarándokok voltak; egy töredéke azoknak az országbárókból, bitó elől megszökött hajdúkból, vágánsokból, lovagokból s a nemzet minden rendje-rangjából összeverődött embereknek, akiket „a Szentlélek szárnya megilletett" s ráébresztett bűneik legmélyebb tudatára. Ezek nem érték be az Egyház feloldozásával. Önmagukat nem merték, nem bírták feloldozni. Rettegték a túlvilági Istensóvárgás purgatoriumát s még itt e földön akartak vezekelni bűneikért. Ezért a legbaromibb sorsban, iszonyatos fáradalmak közt, fertelmes hulladékokkal táplálkozva, vonszolták végig sanyargatott testüket a mérföldek ezrein és fennhangon ki-kiüvöltötték vétkeiket, melyeket néha a legbocsánatosabb kis gyarlóságokból túloztak mentől égrekiáltóbbakká s melyeket megeredt hajuk és szakálluk szüntelen szaggatása közepett szántak-bántak. Hevük olyan ragályos volt, hogy amint társadalmi rang szerint nem, — úgy vallás szerint sem ismert megkülönböztetést. Néha még kereszteletlen kúnokra és zsidókra is átterjedt. Valahol valaki egyszercsak felkelt az asztal mellől, odahagyta házát — a férfi kardját, eképét, a nő guzsalyát, gyermekeit — s elindult égnek révült tekintettel, valami tit-

kos hívás szavát követni. Így kezdődött és ez esetben most itt folytatódott a zarándok út.

A peregrinusok csatlakoztak. A rend egybeforrt mögöttük, mint búzaszálak rendje a szélfujt mezőn, mint vízcseppek, a hasítóorrú hajó nyomán.

Más zsolozsmázás kezdődött ismét. Új zászló libbent. Új csapat áramlott. Tompa lábdobogásába kereplők rekedt szava vegyült.

Poklas leprások sorakoztak ki az útszegélyre. Azok pergették óvatosságra intő kereplőiket.

Olykor kisüvöltött egy-egy érdes kiáltás is a sebmart torkokból:

— Ne közelíts, csak ennem adj!

A jámborok iszákjaikért nyúltak. Megbontották. Kinél mi élelem találkozott, keszkenőjébe göngyölte s a nyomorultak közé vetette. Senki pénzt. Pénzt adni, kalmárnál pénzül vasárolni: szigorúan tilos volt a poklasoknak. Így éltek, útfélre vetett hulladékokból és ma, a nagy szent örömünnepére, igazán fejedelmileg.

Az adományozók elvonultak, majd el is fogytak végül. Nem maradt csak Gyökön, a vén esti tűzkiáltó városi cseléd. Rendes körülmények közt nappal aludni szokott, hogy éjjel az utcákat kerülgesse s ahol vigyázatlan malacperzselőket, gondatlanul ványoló hajadonokat lát, őket a gyulladás veszedelmének szavával megkiáltsa. Ő ügyelt a házak falába épített szentes szobrok mécseseire is, melyek a város esti világítását képezték és koppantójával megzabolázta a túlságosan ágaskodó lángokat. De ma nem tudott nappal aludni. Sem a zsivajgás, sem buzgó keresztény érzülete nem engedte. Fogta koppantóvégű istápját s kitopogott hozzáillő, aggottkorú kutyájával: ünneplátni.

Még sokáig elragadtatottan csóválgatta fehérpelyhes fejét:

— Azt tudnád, tündérvelág ez..!

Valahol a városon kívül a menet eleje ezalatt leállott. A tárt kapun át zászlóerdő, tömjénfüst s egy hasonló rengeteg tömeg látszott... Lassú, tempós ünnepélyességgel közeledett. Fejmagasság fölött, valami minden szépséggel és drágasággal ékes arany-ezüst

tárgyat emelt. A lobogók selyme lobogott, fehérruhás hajadonkák aranyozott kosárkákból virágokat hintettek.

— Ha-le-e-luja . . !

Remete Szentpál teste megérkezett a Hétvezérek boldog országának székvárosába . . . Kísérete a tengerparttól idáig gyűlt fel. A városfalak távol sem lettek volna elegendők befogadni. Ezért hát a szállásmesterek a messzi utasoknak a szabad mezőben rendeltek szállást s a királyi táborverők azonnal meg is kezdték a tentoriumok leverését.

A dicső ereklyét a budavári Szentjános kápolna fogadta be. Közszemlére helyezték s két pálos atya őrködve maradt a szárkofág egyik oldalán. A másik oldalon egy magános férfi térdelt, durva daróccsuhában, ugyanilyen kesztyűsen. Anjou Lajos volt, a boldog Magyar Birodalom királya . . . Felesége nem jelent meg, csak az ünnepség legszükségesebb részén, aztán leányaival együtt hazahajtatott. De ő ittmaradt s a folyamást özönlő és cserélkőző nép hosszú órákon keresztül láthatta alázatos, ima-sápadt arcát. Ha példát vehetett valamikor tőle oroszlánbátor harcokban, ma éppúgy okulhatott Istenfélelmén s igaz keresztényi átszellemültségén.

Lajos csakugyan jobban hasonlított most valami szellemjelenséghez, mint durván valóságos emberi lényhez. Éterien áttetsző halványsága, csodaváró szeme: szinte világított. Ajkai a szent félálomban rövid lélegzeteket szedtek s mormoltak szakadatlanul. Ha valaki megfigyelte volna a mozgásukat, észrevehette volna, hogy a száj rebbenése szabályos időközökben visszatér. Az ismétlődő szöveg tette ezt. Lajos mély révületbe zsibbadva, ugyanazon szavakkal, ugyanazért könyörgött:

— Istenem : időt . . ! S hadd bajomnak kevés megállapodását . . . S hadd meg elmémnek értelmét, míg mindeneket posteritásomnak jól elrendelek . . .

Aztán az egészet elejéről kezdte, megint. Mint dolgozásnál a munkába, most az őrlően egyforma szövegbe sem fáradt bele. A hosszas lelki készülés, sa-

nyargatott testének alig-tápláltsága : valami különös belső feszültségben tartották. Könnyűnek érezte magát s oly kevéssé összetartozandónak a testével, hogy úgy tetszett neki, mintha bármely percben egyszerűen kivonhatná csontjait a húsából és súly nélkül, lengén, könnyedén, tovalépdelhetne. Csak-lélek volt most s oly közel a leghatalmasabb misztériumhoz, mint még soha és úgy teli a csodába vetett hittel, mint még soha. Hitt benne mint a saját lelkében, melyet élőbbnek érzett, mint a testét.

Éjszakába fordult az idő, mire felkelt a térdeplőről, hogy kövesse a kapus barátot, aki kulcsait csörgetve haladt előtte. Szinte fájdalommal vált meg a templomtól. Oly jól esett itt, egyetlen helyen, nem-legfőbbnek és nem mindenek fölött határozó felelősnek lennie . . ! Valakihez neki is odabujhatnia . . ! Éreznie Valakinek erejét, oltalmazó jóságát, atyaságát: bízó gyermekül . . !

Utolsó esdő pillantást vetett az ereklyére. Ajka még mindig suttogott. Keresztet vetett magára és csendesen elhagyta a kápolnát.

LXII.

Az úri udvar későn feküdt ez éjjel. Ablakai ki voltak világítva. Folyosókon, fogadótermekben, egy-egy oszlop környékén, kisebb-nagyobb csoportozatok alakultak ki. Némely távolfekvő vidékeken lakó uraknak félemberöltőszám sem nyílt alkalmuk a találkozásra, épp ezért most siettek kiegészíteni hiányos értesültségüket, a birodalom minden részéből. Legtöbben persze a velencei békekötés körülményeit tárgyalták s úsztak az örömben, hogy ez a réghúzódó, nemigen szájukíze szerint való, minduntalan ellanyhuló hadjárat ilyen fényes eredménnyel zárult. Most már csak azt kívánták volna, hogy bár a másik itáliai hadi vállalkozás, — a király durazzoi unokaöccsének nápolyi trónfoglalása is ugyanilyen sikerrel végződnék!

Mindenek elragadtatottan magasztalták Lajost s észre sem vették azt a darócgúnyájú, magános férfit, aki hangos lelkesedésük közepett a terembe lépett és felvont csuklyában, nesztelen árnyékként elsuhant mellettük. Pedig ugyanaz az „Europa homlokára kisütött csillag" volt, akit éppen magasztaltak . . ! Egy-egy kitörő szavára az elismerésüknek dobbanni érezte szeretetszomjas emberi szívét. Aztán sietősen haladt tovább.

Csak a belső házába vezető utolsó ajtónál állt meg. De ott úgy, mint akit durva ököllel hirtelen mellbevágtak.

Mi ez . . ?

Pár főnyi csoport közepén Velencéből érkezett két követét : Horváthy Pál zágrábi és Alsáni Bálint pécsi püspököt pillantotta meg. Hasított a hangjuk, mint a

nyílvessző és metszett, mint a tőr. A két úr : veszekedett.

— Egyet sem praecedentia-kívánás, ha mondom! A fő érdem az enyém! — fúvódott fel pukkanó-piros hólyaggá Alsáni nőies arca.

— Előhasnak szerzésében, pompára való főruhák hordozásában: engedem! — csípett vissza éles karvalycsőrrel a szikár Horváthy. — De ez elsőben seregek dolga volt s a hadi ügyet én rendeltem!

— Rendellette ám a malac farkát, hogy balról jobbra kunkorodjék!

— Mit orcázott nagyságtok? Mi-ít?

— Hogy vesztegj kutyafia döhödött bakhorvát, vagy mindjárt gallérod alá pökök! Ilyen s ilyen bestye fajzat!

— Aha bustya tűzkénjára való, hamis életű! Ezért megfizetsz, mert koncrul koncra hánlak!

Acél siklott, penge szisszent s egy perc és vér fakad, ha egy szomorú-szigorú hang, váratlanul, meg nem csendül :

— Távoztatom!! Vissza, vissza a kardot, ti papok! Udvarnál vagyunk és innepet ülünk! Így státuál példát nagyságod, Alsáni? Ottan fogatja lovait s elszállassz házadba és Universitásodra, Pécsre! Ez szóm és királyi akaratom!

Az összefutott urak hüledezve ismerték fel Lajost, aki jól látta, hogy a marakodást Alsáni kezdte. Azért hát elsősorban is reá háramlott haragja a botránkoztatásért.

Összeráncolta szemöldökeit, végtelenségnek tetsző pillanatokig hidegen nézte a magáról megfeledkezett püspököt, majd megfordult és elment.

Az urak csoportja kővédermedten bámult utána. Aztán kettévált és ki-ki saját pártfele mellé húzódott.

— Ne Lajos lönne csak királytok, tudomistenem..! — hörgött Horváthy a párthívei közül.

Azonban jobbnak látta elharapni a többit.

— Hát indulást indulhatok épp, de nem ameddig felséges királynénak esett gyalázatomat meg nem je-

lentem! — vicsorgott a pécsi püspök, s emelt ökölle mégegyszer visszafordult:

— Lettél most fő, leszel majd bezzeg farok! Hej, a másik udvarnál is tudnak ám még valamit! Megmutatjuk! Rakják még a te szűrödet kapu elé, Horváthy! Ezt megemlegeted még egyszer, kutyafia Horváthy!

Két külön ajtón távoztak, két párt élén, két külön irányban. S ez a két irány, ez a kettévált út, soha többé egybe nem forrt.

OSZK

LXIII

Igazi háborítatlan öröme csak annyi maradt a királynak, amennyit a templomban talált.

Alig néhány nappal az ereklye közszemlére helyezése után hallania kellett, hogy a szent hely békességét is dulakodások verték fel. Olyan nagy áramlás indult a remete koporsójához s a hosszú útban elfáradt zarándoknépnek úgy elfogyott a türelme, hogy a szűk férőhelyen sehogy sem lehetett vele rendet tartatni többé. Sűrűvérű új-keresztény kúnok áttörték a milesek gyenge templomi sorfalát. A kápolna küszöbén egy várandós asszony a tolongásban elájult és idétlen magzatot szült. A templomtéren két vad hajdú úgy összeverekedett, hogy egyiket saraglyán, pokrócban, félholtan vitték el a küzdőtérről. Egy gyermekecskét meggázoltak s testvérkéjét ijedtében kifogta a nehézkór. A kápolnában is majdnem tűz ütött ki, mivel a jámbor-makacs agg asszonyok oly szoros gyűrűt vontak a koporsó köré, hogy egyik viaszgyertya a pergamencifrázataig leégett, mert a barát nem bírt koppantójával a közelébe férkőzni. A láng tovább perdült s ha egy szűrszabónak eszébe nem jut szenteltvízzel oltani a szent hely tüzét, mostanig talán az egész ereklyekápolna por és hamu...

Lajost mélyen bántották ezek a hírek. De nem haragudott, csak sajátmagára. Számolnia kellett volna azzal, hogy a rajongás nagy feszítő erő, ami bizony szertelenségekre is ragadhatja az alacsony értelmiségű, nyers embereket..!

Sietve tanácsba vonta kedves pálosait és nagyonis indokoltnak találván azt az óhajukat, hogy a szent teste a róla elnevezett rend valamelyik templomában

találjon végső pihenőt, kiadta rendeletét, hogy történjenek meg az előkészületek a koporsó áthelyezésére. Sírboltul a Buda feletti pálosrendű Szentlőrinc kolostor templomát jelölte ki, mint mely jóval nagyobb a mostaninál. A szertartások megrendezésével s a rend fokozott biztosításával pedig megint a nádort bízta meg.

Már harmadnapra lett volna kitűzve az áthelyezés, mikor az eddigi bántódásokhoz egy ujabb kedvetlenség járult. A királyt nagybátyja, Opuliai László herceg — a volt nádor és lengyel kormányzó — bizalmasan arról értesítette, hogy papi méltóságok közt forgolódván, ezek szerint az ereklye eltemetése akadályokba ütközik...

— Világi Velence engedelme nem elegendő! — csóválták fejüket az egyháznagyok. — Egyház engedelme is szükséges! Azt pedig a fő tisztelendő Demeter isztragomi érsek úr adhatja meg egyedül, úgymint római cardinál, gubernátor és pápának a hazára bocsátott legátusa.

Értette már Lajos a dolgot! A szél Kaplay Dömötör székháza felől fujt... érezhetőleg kesernyés füsttel. De úgy találta, hogy méltán. S nem neheztelt a bíborosérsekre. Dehogy! Hiszen az csak Krisztus országának elsőségéért küzdött!

Annál jobban vádolta saját magát!

Hogy is feledkezhetett meg erről a nagyon érzékeny dologról!?

Fejébe nem fért s egyedül emlékezetének gyöngeségével tudta ügyetlenségét menteni.

Ez a magyarázat azonban nem hogy megnyugtatta volna, hanem ellenkezőleg, szinte megütötte.

— Micsoda confusio..? — rezdült s érezte, hogy tagjaiból hidegen fut ki a vér. — Elmém elmerülőben volna!?

Titkon lappangó, leggyötrőbb aggodalma bujt meg e kérdés három szava mögött. A bajával többnyire együttjáró elbutulás..! Országültető munkájának befejezni képtelensége... majdan haszon nélkül elkallódása..!

Nem merte tovább fűzni gondolatait. Kiverte a

hideg verték. Szíve összeszorult. Szédült. Szédült kábulatban bámulta a Semmit. Sokáig. Lehet, hogy órákig.

Egyszerre összerázkódott.

Olivier lépett be a meggyujtott gyertyákkal, melyeket meglepő ügyesen egyensúlyozott karomujjú kezei közt.

A gyertyatartókat lehelyezte, aztán szélesre tárta az ablakot.

Lágyan zsongó haranghangokat hömpölygetett be a bágyadt őszesti szél.

A vén oroszlánfejű visszafordult és merev ábrázatának, lelógó héjjú szemének egy bizonyára mosolyt szándékoló fintorulatával nézett a görnyedt emberre.

— Neki húzzák! — szólalt meg nála szokatlan közlékenységgel s mintha titokzatos figyelmeztetés áradt volna ki titokzatos lényéből.

Lajos felpillantott. És csüggetegsége hirtelen úgy elmúlt, mint a napba felszívott felhő. A hit, a reménykedés, egyetlen forró rohamban vette be megint a szívét.

— Igen! — intett és határozott mozdulattal felkelt. — Igen! — ismételte. — No hogy is gondolhattam csak! No..! No ilyen tamáskodás..! Mikor hiszen igaz keresztény szándéktól viseltetvén, mindent megtettünk..! Mikor a csodára hatalmaztatott Közbenjáró immár itt vagyon köztünk! Rendel mindent s rendbejön minden...

Halántékát szorongatva járkált egy ideig.

— S te voltál-e kegyelmes színe előtt s magad ajánlottad? — állt meg kis idő multán, szétvetett lábakkal.

Majd kemény, szinte támadó hangon hozzátette:

— Akarom te is meggyógyulj! Azt ne gondold, hogy ily ostromolásban az Ég könyörgésünket távoztathatná!

A vén legény egymásután intett igent és nemet. Szürke arca megint kifejezéstelen volt. Sajátságos elefántjárásával csendesen kidöcögött.

Féléjszakát görnyedt a térdein.

De nem sajátmagáért: Lajosért imádkozott.

LXIV.

Az 1381.-ik év Szentandrás havának tizennegyedik napján az ereklye végleges helyére került. Kaplay Dömötör, a kiengesztelődött érsek-bíboros — egyébként Lajos keresztényi erényeinek őszinte bámulója — nemcsak hogy megadta az engedélyt a temetésre, de fényes segédlettel ő maga végezte a szertartást. Ő vezette az előzőnél is pompásabb processiót — melyen ezúttal Erzsébet is jónak látta megjelenni — sőt legátusi felhatalmazásánál fogva kihirdette a búcsút és megparancsolta a nagy nap minden évfordulójának hivatalos megünnepelését.

A derék budai német magistratus sietett kéztől állni. A búcsúval járó sokadalmat — nagyvásárt — tüstént kidobolták. Szerencsére az idő is kedvezett. Olyan meleg volt, hogy nyárnak is beillett.

Nossza, a gyertyamártók felütötték sátraikat, a mézesbábosok ponyvára terigették alakos süteményeiket, a kalácssütő asszonyok kalácsaikat, — a lacikonyhások földbe döngölték a hatalmas „vaskutyát" — végére a forgatható, óriás pecsenyepirító nyársat — a bormérők irdatlan átalagja csaprakerült s a liktárium, olaszgyümölcs és méhserkináló suhancok rikoltozása közepett megkezdődött a népünnepély.

A Szentgyörgyteret kivéve — melyet csupa büszke főúri szállások környeztek — mindenütt szólt a duda és síp. A Vácikapu előtt hisztriók, — a Vizikapunál fintorpofavágók mulattatták a sikongó, kacagó népgyermeket. Mint afféle vásári múzsafiaknak, persze semmi sem volt elég szent nekik és senki elég főrangú ahoz, hogy bőre terítékre ne kerüljön. Sorra figuráz-

ták ki az ország bíráját, kancéllárt, tárnokmester urat, bánokat, erdélyi vajdát, — sőt egy égnekgyürt piszeorrú és vídáman kancsal ripők, még a királyi ház rokonságáig is elorcátlankodott. Uccú, egy kenyérsütő asszonyság hátulról szakajtókosarat nyomott a fejébe s úgy elrántotta, hogy mind a ketten lebukfenceztek a rögtönzött emelvényről. Jól meghemperegtek a porban.

De sebaj! Csak annál nagyobb mulatság s: vivát..!

A hajóhíd környéke is emberektől feketéllt. A tréfás csónakversenyeknek nem akart végükszakadni. Egy hetvenkedő fenelegény lovastól ugratott a hűvöskés vízbe. A cölöpökre épített húscsarnokok és malmok labirintusáig kergette a virtus. El is sodorta a víz! De szerencsére csak a lova döglött. Ő maga megmenekült s megtapsolták.

Az Egrikapu alatt egy csomó jokulátor mutogatta ügyességét. Folyt a kardnyelés, tűzbányás, csepűrágás, szemfényvesztés, hogy a céhekből kiszabadult inasfiak egész odalettek a gyönyörűségtől.

Az Egrikaputól a Halpiacig szamárverseny, lepényevés, — majd a városon épp keresztülvonuló marhahajtó hajdúk és csikóslegények lovasfutama csalt ki néha olyan dörrenő tetszésüvöltéseket, hogy a közeli apácaklastrom csengőlétrácskáján maguktól megrezdültek a sokhangú csengettyűk.

A nyulakszigeti bajszérűn a peres felek sebtében megvívattak nehány később esedékes párbajt, mert most több a néző... De tornára is jelentkeztek lovagok. A Vízikapu aljában zsíroshajú, bocskoros atyafi medvét táncoltatott. A széles Szentpéter-utca közepén szalonnával csúszósra kent, hosszú pózna állt. Itt a rúdmászás csábított résztvevőket és nézőket. Díj: az az egyrend jobbágyköntös, hozzávaló álladzókendő s egy csobolyó sasadi bor, melyek egy vadonatúj késsel a pózna tetejére voltak alkalmazva. Még eddig senkinek sem sikerült a pózna tetejébe jutni, bár a közönség ordítva és nevettében hasát csapkodva buzdított minden jelentkezőt.

Mindez a játék, kötekedés, tréfa, a gyermekek mézes dióbélből gyúrt fütyülőinek fülrepesztő sivalkodása, — a hintáslegények és mutatványosok egymást túlordító kínálgatása mellett hullámzott és zajlott, — egyelőre azonban a pokoli zenebona ellenére is, ártatlanul. A vígság csak úgy estefelé kezdett aggasztóvá fajulni — az Olasz-utca és a nagypiac környékén — ahol legtöbb volt a kocsmaház.

Nehány borissza atyafi kifogyott a pénzből. A kocsmáltatók persze utcára vetették őket, ahol már az ilyen csődületek elmaradhatatlan velejárói: a szabadlányok is felbukkantak, az ő törvényben meghagyott sárga homlokpántlikáikkal, veresre „írott" képpel és kihívó kacarászások közt. A lebujokból kivert söpredék — félittas hajdúk, szököttkatonák — összetalálkoztak a hozzájukvaló némberekkel.

Egykettőre felálltak s kész lett a „hajdinárom-danárom"!

A tánc minden fordulatnyi helyen megkezdte hódítását; természetesen éppoly szemérmetlenül, amilyenek a táncosnők voltak.

A vidéki kurtanemes, aki otthon medvebarlangjába, vagy földjének rögei közé bújt — legfeljebb a szomszédaival való részegeskedésekben, vagy jámbor „prágány"-játékban keresve itt-ott mulatságot — eleinte megütközött kétkedéssel bámulta az elétáruló látványt. De a méregerős, fűszeres égettbor, a zene vérkorbácsoló ritmusa s a többé-kevésbbé csínos puttának negédezése : hovatovább megtették rajta a magukét. Kivetkezett vidékies szemérmetességéből és úgy megvadult, hogy vadságban túltett a nagyvárosi mulatócimborákon is.

A tartózkodás jegét egy kúnsüvegű ármálista nemes törte meg. Előragadott egy hajdútáncos lányzót és őrült forgolódásba sodorta.

— *Umbstossen! Umbstossen!* — üvöltötték a nézők: többnyire bennszülött budai svábok, akik a táncnak ezt az elképesztően durva figuráját a legcsekélyebb vonakodás nélkül űzték, sőt egyenesen a jólsikerült mulatság kellékének tekintették.

Az ármálistának már nem kellett sok bíztatás. Gutaütős ábrázattal, szédítő pézsmabűzt árasztva, engedelmeskedett.

Rövid percek alatt megtört az eddig még tétovázók vonakodása is. Kör közepére szökkentek és előrántották az első kéztőleső lányzót, aki nem hogy átallotta volna, hanem inkább fitogtatta sárga homlokbélyegét. A poroszló hiába ólálkodott, hogy olyan nőszemélyt leljen, aki szabadosságát a budai jogkönyv hagyása ellenére, e megbélyegző jel nélkül űzi! Az íly személyekre kötelező hat *„Ungerle"* pénzbírságot egyetlen esetben sem tudta kiróni. Ehelyett sajátmaga bukott egy kigyultképű némber zsákmányául. Az berántotta a körbe, melyről mostanig nemhogy minden fék, de még az emberiesség utolsó foszlánya is lehámlott. Állattá vált. Barommá. S a legbaromibb módon áldozott alacsony ösztöneinek.

A nézők egyszerre elfogytak. A düh rájukragadt.

Táncolt már nemcsak a csikós, a hajdú, a fürdőszolga, a kún, a söpredék: az arratévelyedő uraság is. Sőt némelyike az olasz-lárvás, kényes dámájával együtt lobbant bele a bolond kavarodásba, hogy vele egyetemben mind a többieken túltegyen.

Éjfél körül a látványosságai nélkül maradt s eddig ártatlanul mulatozó nép is hozzájuk szegődött. A szabad ég alatt tivornyázók felszaporodtak a szedett-vedett nemzetségű mutatványosok züllött csőcselékével.

Korcs betegek, szörnyszülött törpék, púposok, madárfejű eszelősök — akikben az alacsonyműveltségű lelkek képtelenek voltak mély emberi szerencsétlenségüket látni, hanem csak mulatságos fonákságukat látták és kacagták — örjöngő fogadtatásban részesültek s hatalmasan hozzájárultak ahoz, hogy a későéjszakai órákig a duhajkodás valóságos orgiává fajult. Kobzaiknak idegszaggató pattintgatásai közt, az igricek akkor már olyan leplezetlen históriákat regéltek, hogy még az az éppen áthaladó uraság is elszörnyedve kapta fel a fejét, aki pedig olvasatlan hadjáratot járt, sőt Itáliát is meglakta.

Garay volt, a nádor. A pálosok zárdájából jött, ahol a derék barátok, örömünnepük tiszteletére, megvendégelték az ország nagyjait. A városkapunál csatlósára bízta a lovát, mert a csodálatos őszi éjszakában sétálgatva szándékozott megtenni az utat, hazáig.

Itt a térségen egyszerre földbegyökemlett. Felháborodásában levegő után kapkodva, kiáltotta elő a duhaj népség közé keveredett porkolábokat.

— Hej, ti kutyaölők! Ez-e a rendtartás? Kard ki kard s ottan verjétek szét ezeket az emberek sepreit! Egy órán innen mukk se hallatsszék, különben holnaptól tík is sokadalmak mocskosai közé beállhattok, ha nem kalodába!

Az útálatos kardlapozást nem várta be. Tudta, hogy a megszeppent örök most már nélküle is rendet fognak teremteni. Lovára ült s rosszkedvűen és nagy fejlógatva továbbporoszkált.

— Csak felséges király semmit meg ne tudjon ebből a fertelemből! — gondolta érzékenyen. — Igenigen búsítaná szép innepének íly evetusa!

Az őszéjszakai szellő arcába fujt. De a szunnyadó természet édes álomillata helyett, amit remélt, csak rothadt zöldségnemű, komisz, olcsó égettbor, hal és kozmás-kesernyés olaj szagát verte az arcába.

— Külbeli országokban lett sok forgolódások, — nagy hatalmasodás és megemelkedések ocsmány accessioja.. ! — elmélkedett tovább.

És mélyen a lova fejére bólintott:

— Világul terjedő Anjou foglalások.. ! Lovagoskodás, franczúz példa szerint.. ! Nyugat felől — igaz — beljebb penetráló míveltség: egyrészt! De másvégről idegen feslettség, mértéknek tartását el nem ösmerő epicurismus: kezdődő eb-erkölcs.. ! A színnek fonáka, haszonnak kára is bezzeg el nem marad! Befelé romolunk és bizony Democritus, Heraclitus kellene, ki sírna-nevetne dolgunkon!

Megtörülte a homlokát. Izzadt volt és a gyomrát telinek érezte.

Elgondolkozott felette, hogy ugyan mitől.. ?

Aztán apránkint minden az eszébe jutott.

A lakoma..! És úrbarátai..! Hogy milyen szorgalommal forgatták a kupát..! Olyanok lettek végezetül országfő uraimék, mint holmi malacok..! *„Epicuri de grege porcus..!"* A szegény ijedt atyák alig bírtak velük..!

— Persze! — emelgette nehezen a szemöldökét. — Mert kuttya-kutya jó vala papoknak boruk! Ki nem mondhatom tüzességit s egyben hívességit! És emberséges kanpajtásokkal biza' derekasan megivánk!

Derülten elmosolyodott, de egy méltóságteljes intéssel mindjárt el is legyintette a kósza gondolatot. Ez az előbbeni szigorú bíráskodása után valahogy nem lett volna kellemes. Továbbfűzni... És rávilágosodni, hogy ők is... Ők sem... A saját módjuk szerint, a legmagasabban állók sem sokkal különbek... És hogy ő maga is mért fog egyáltalán kupát, holott régente sohasem ivott..? S Dóra hogy nézte, csak nézte, milyen csuda szemmel, mikor először látta..! *Olyan*nak... Olyan poharazgatósnak..! Ilyen-ilyen kiforgatottnak... Élve-kárhozottnak..!

Egy kép villant el a szeme előtt.

Megingott tőle és felhördült:

— Nem!!

Hiszen őt *onnan* elkergették..!? Mai napig sem hívták vissza..!?

Égő fájdalomnyilalás cikázott rajta végig.

Hirtelen sarkantyúba kapta lovát s el, csak el ezektől a töprenkedésektől..!

— Ugyan mi hasznuk!?

... és ő egyébként is különb a többieknél! Bár velük ivott, de lám azért mértéket tartott! Nem lett Epicur malaca. Hiszen íme, képes gondolkozni! Sőt ez a baja éppen! S ezt nem akarja! Ezért vágtat ilyen bolondul!

Csak másnap reggel döbbent rá, hogy ágya helyett a padon feküdt... ruhástól...

Mi..! Hát mégis..? Hát ő is..? Az új eb-erkölcs, észrevétlen fortélyozással, elcsábította az ő józan fejét is..?

Szégyenében és elkeseredésében szilánkokra hasgatta sarkantyújával a pad alá síklott farkasbőrt és örült, hogy megadta neki...

— Nesztek idegen konkolyok! Ne, bestye külbeli míveltség! — dühöngött és... szerencséjére! A harag elfátyolozta tisztánlátását. Hogy: nagyonkevés még az a felpanaszolt nyugati műveltség, de máris sok a métely! Haladás, romlás: nincsenek arányban. Beérte vele, hogy kirugdossa szobájából a szétszaggatott farkasbőrt.

OSZK

TIZENHARMADIK RÉSZ

A DIÓSGYŐRI SÓLYMÁSZAT

OSZK

OSZK
Országos Széchenyi Könyvtár

LXV.

Márianostrán tett fogadalmának beváltása bizonyára elsősorban foglalkoztatta a királyt. Ez azonban nem azt jelentette, hogy tevékenysége az ünnepélyek rendezésében kimerült volna. Csak a kegyeletes napok legutolsóit fordította lelkének épülésére. De addig annál fokozottabb hévvel buzgott uralkodói dolgán, mentül inkább személyes érdekének tekintette a csodatévő ereklyék megszerzését.

Figyelme már ennek az esztendőnek korataveszi évadjában a lengyel ügyek felé fordult. Nem szerette ugyan ezt az izgága népet és lengyel származású anyjának halála óta az eddiginél is kevesebb kedvet érzett örökös torzsalkodásaiba befolyni, mindazonáltal — mint lelkiismeretes uralkodó — nem is hagyhatta a jogara alá tartozó egyik nemzetet sem kormányzat nélkül. Minthogy Zsigmond urfi felkínálkozását elutasította, más helyettesről kellett hogy gondoskodjék. Ezért Bőjtmás havának huszadik napjára Budára hívta a lengyel főurak javát és felszólította őket, hogy tegyenek javaslatot saját maguk: kik által és miképen kívánnák országukat kormányoztatni?

A meghívásnak lett is foganata, de mindössze annyiból, hogy a lengyel mágnások káprázatos pompában beseregleltek. Egyébként azonban megint igazolták Lajosnak felőlük táplált balvéleményét. A parádézásokon túl semmi okos elhatározásra nem tudtak jutni. Itt is csak ármánykodtak, civakodtak, úgy, hogy a király hovatovább türelmét vesztette. Szétkergette a „tanácskozókat" s beinvitálva nehány urat a józanab-

bak közül, ezek előterjesztésére ő maga nevezte ki az új lengyel kormányt. Választása Dobieslaw krakkói várnagyra, ennek fiára: Zavisa krakkói püspökre s a nagy-lengyel Subini Sedzivojra — a kalisi palatinusra — esett. Ennek a három úrnak kezébe tette le országuk igazgatását, míg ő figyelő álláspontra helyezkedett. Jól tudta, hogy intézkedése nem végleges érvényű, — hogy a lengyel probléma ezzel korántsem megoldott, de egyelőre örült a haladéknak is, mert más, mégfontosabb európai események követelték ki érdeklődését.

Unokaöccsének, Durazzoi Károly hercegnek nápolyi trónkövetelő ügye a letelt év folyamán nagyot haladt. Az ifjú rokon mindjárt hadjáratának kezdetén a hódítások egész sorával tett tanuságot nemközönséges hadvezéri rátermettségéről. Elfoglalta Gubbiot, Arezzot és a Lajos által engedményezett kölcsönnek legalább részben kifizetésére szorította a zsugori Firenzét. A kölcsönpénzen kiegészítette hadát, tökéletesbítette annak élelmezését s elérte, hogy már százötven jól megrakott társzekér követte nyomon csapatait, melyeket Lajos utasítása szerint az akkor még tartó velencei háborúba — Génua megerősítésére — küldött, míg ő maga Rómába indult, ügyét a Szentszékkel rendezendő.

VI. Orbán pápa nagy tisztességgel fogadta az Anjou sarjadékot. Az Egyház zászlótartójául nevezte ki, azonkívül római szenátorrá s végezetül — az egész telet és tavaszt igénylő tárgyalások után — Pünkösd első napján, III. Károly néven, személyesen nápolyi és jeruzsálemi királlyá is koronázta. Sőt ezzel sem érte be. Szentistván havának nyolcadik napján magasztaló szónoklatot tartott az új nápolyi király hatalmas pártfogójáról — Lajos magyar királyról — majd saját kezűleg tűzte ki Károly és híveinek kebelére a vörös keresztet s megáldotta mindazokat, akik vele Nápolyba, trónját kiharcolni indulnak.

Ez még ugyanaznap meg is történt, az Orbán pápától kiátkozott és trónfosztottnak nyilvánított Johanna rémületére. Felocsudása azonban nem használt már neki, éppúgy nem, mint a francia segítség

után való kapadozása. A franciák nem teremhettek nyomban a helyszínén, a kicsi, fürge és sikereitől feltüzelt Károly pedig gyorsan mozgott. Már Szentjakab havának tizenhatodik napján megérkezett Nápoly alá, mindenütt sarkában járva az Európát felháborító, zsoldosból emelkedett férjnek — braunschweigi Ottónak — aki mellől hívei kezdtek eloldalogni, míg végül legszorongatottabb helyzetében, egész cserben is hagyták.

De magában az ostromlott Nápolyban is megbomlott az egyetértés. A nemesek nagyobb része titkon már szintén ünta a ledér királynő botrányos uralmát. Most aztán nyíltan Károly pártjára hajolt és megakadályozta, hogy Johanna zászlóit a város falára kitűzzék. A nép neszétvette a vezetők viszálykodásának, zavargásban tört ki s ez a zavargás végül azt eredményezte, hogy még ugyanaznap esti kilenc órakor Nápoly kapui önként megnyíltak a hódító előtt, aki bevonulhatott, immár a valóságban is elfoglalni királyságának székvárosát.

Johanna királynőt azonban hiába kereste III. Károly! Az egyházszakadást támasztó férjgyilkos asszony a zűrzavarban hölgyeivel megszökött és Castel Nuovoba vette be magát. Hanem a győzedelmes durazzoi mindjárt másnap ide is követte. Kisasszony havának huszonötödik napján megverte és elfogta a braunschweigit, amire Johanna is kényszerült meghódolni.

Már úgy látszott, hogy Károly nápolyi királysága befejezett dolog, mikor Szentmihály havának elsején egyszercsak tíz gálya érkezett Nápoly alá: francia zászlók alatt... Ha annak idején nem is repülhetett a kért provencei segítség, de azért megjött s azzal fenyegette a megrőkönyült durazzoit, hogy pünkösdi koronáztatását pünkösdi királysággá hiusítja, ha valami hathatós kéz ki nem nyúlik segítségére.

Ki másra gondolhatott volna Károly, mint eddigvaló hatalmas pártfogójára, a magyar királyra!?

Nossza, a követjárások megindultak Nápoly és Buda közt.

Lajos végighallgatta jelentéseiket. Egykedvű arca mögött a lelkében kettős mozgás kergetőzött. Értelme egyrészt arra intette, hogy túlnagy lovat ne adjon becsvágyó unokaöccse alá és szomszédságát ne igen erősítgesse a saját birodalma körül, — másrészt azonban testvéröccse gyilkosának, a hitvány Johannának királyságát sem akarta megszilárdítani. Nem, nem akarta! A vér még mindig felforrt benne, ha aranyhajú Endrécske legyilkolására gondolt és a keserű harag már-már odasodorta, hogy mégis elrendeli Károly megsegítésére a véres kard körülhordatását! Hadd keljenek fel a bandériumok! Hadd legyen visszavonhatatlan vége az elvetemült sógorasszony maradék hatalmának! Kerüljön kérlelhetetlen rabságba, ízlelje meg a halálfélelem kínjait, gyötörtessék meg jól s aztán törültessék el az emlékezete is, hogy sohatöbbé fel ne járhasson a véres mult képeit felidézni, hacsak nem bosszút lakolt, siralmas árnyékként..!

De az új hadjáratból mégsem lett semmi. Lajos leküzdötte szenvedélyének fellobbanását s engedte, hogy higgadt megfontolása kerekedjék felül. A titkon feszülten várt csodatétel mélyebb lelkiségre hangolta. Vérében bujkáló rossz örökségének, természettől boszszúszomjas hajlamának elfojtásával is, alá akarta támasztani jámbor fogadalmát s nem téveszteni szem elől a rábízott közösség érdekét! Egy új hadmenettel nem megosztani híveinek egységét! A számottevő férfiaknak most nagyonis körötte lesz a helyük, hogy kéztől állhassank, majd, amikor ő — hamarosan — egy fölöttébb kényes és nehéz kérdést kell, hogy dűlőre vigyen...

Utódlása ügyének szerződött, végleges rendezése volt ez az érzékeny dolog. Puszta személyi igérgetések alapján még egyáltalán nem tekinthette biztosítottnak leánykáinak jövendő trónusait, egy szabadkirályválasztó országban, ahol tudta, hogy egyedül az ő személye a szétágazó érdekeket és pártokat összefűző kapocs. Arra a mérsékletes középállapotra helyezte hát a nápolyi események mérlegét, melyről azt a Gondviselés tetszés szerint billentheti egyik, vagy a

másik fél javára. Nem küldött pénzt, sem új hadakat a durazzoinak. De megmásította azt a szándékát, hogy a velencei háború befejeztével minden emberét visszarendeli és megengedte, hogy a már úgyis kintlevő katonák Károly oldalán maradhassanak.

— Ennyi erő elég volt megvenni Nápolyt, legyen elég a provencei gályák el- kiűzésére is!

—

OSZK

LXVI.

A futárokat visszaküldte Károlyhoz az üzenettel, udvarában pedig elrendelte a készülődést a velencei békekövetek fogadására. A jeles eseményt megelőzőleg nagyszabású vadászatot tervezett, viszonzásul azokért az ünnepségekért, melyeket a Signoria az ő megbízottai tiszteletére adott. A célra Diósgyőrt találta legalkalmasabbnak. Környéke bővelkedett az ember alig járta erdőségekben, kastélya viszont elég tágas és fényes volt ahoz, hogy az udvart befogadhassa és a történelmi aktusnak színhelyül szolgáljon.

A terv megszületésében Radlicza doktornak is jutott némi rész. A derék orvos már jórégen gyanakodó szemmel figyelte a király állapotát és folyvást sürgette, hogy Lajos ne görnyedezzék szakadatlanul munkaasztala fölött, vagy imazsámolyán. Éljen mozgalmasabb életmódot és változtasson eget gyakrabban! Eddig hiába nyüglődött. Most azonban a király valahára megadta beleegyezését. Neki magának is megjött a kedve. Az Olivier-vel folytatott emlékezetes kis eszmecsere visszaadta nyugalmát és megerősítette reményeit.

Kibocsátotta az utasítást fölovászmesterének — simontornyai Laczkffy Istvánnak — az udvari vadászathoz szükséges kellékek összeállítására. Régebben egy falka vizslát Morvába küldött, ahol legjobban értettek a vadászebek idomításához. Ezeket a betanított állatokat most hazahozatta, úgyszintén kopóit, farkas- és vérebeit is berendelte s lelkérekötötte István úrnak, hogy tisztességes pirókokról gondoskodjék. Vadászölyvekben, karvalyokban, sólyomban se legyen hiány.

— Bár a kiköcsén-madárhoz több a bizodalmam! — bólogatott, egyre jobban belemelegedve hajdani egészséges éveinek legkedvesebb szórakozásába.

Parancsa ugyancsak megdöbbentette Laczkffyt! Már nem hitte, hogy a király valaha is kivergődjék könyvei és irományai közül. A kiköcsénmadarakat egyrészt barátainak adogatta kölcsön, másrészt pedig azok elpusztultak. Most aztán hogy a keserves lelketeremtettében szerezze vissza ami még él, de a szélrózsa minden irányába szanaszét oszoltan?!

Rémültében nagyot vakarintott a feje búbján s megpróbálta Lajost lebeszélni.

— Csudagonosz erkölcsűek ám e madarak, felség! — bizonygatta. — Vannak bennük, kiket soha is jól meg nem taníthatni, mert némelyiket az ember soha kiáltósakká nem tehetné, többje pedig oktalanul igen elrobban, vadászathoz nem szokik s őt magát is azt, aki tanítja, megrúgja istenesen. Én már csak inkább a karvalyok mellett volnék, Uram!

A király valami kis vídám hangot hallatott.

Mint az ablak Máriaüvegén, úgy látott át egyszerre az élhetetlenkedő emberen. Megértette, hogy az mért cigánykodik és engesztelékenyen intett:

— Hát 'iszen a karvalyoknak sem vagyok épp ellenek tartó! Hanem azért, ha volnának még kiköcsénmadárban a pecérek kezein s másmint is, kiket urak kérésére szétkölcsönzött kemetek, csak hozasd vissza édesfiam Laczkffy Istók! Udvari fellajtárokat futtathatsz, melyek váltott lovakat kapjanak. Megengedjük . . .

István rákvörösre pirult. De nem mentegetőzött. Megszokta Lajostól az ilyen lélekolvasásokat és szinte örült, hogy nem kell tovább alakoskodnia.

A király hamarosan a szerszámok ügyére fordította a beszédet.

— S ezekben mit parancsolna felségtek kéztől lenni?

— Nopersze vadászhálókat, harangokat, láncok és kesztyűket! Adódnak a tárházakban elegendők? — kérdezte Lajos.

Azonban nem hagyta válaszhoz jutni Laczkffyt, akin meglátszott, hogy cseberből vederbe került. Jóindulatúan elébevágott a vallomásnak — hogy a madarakkal együtt bizony a vadászfelszerelések is kikölcsönződtek — s úgy érezte, hogy közben vígasztalólag mosolyog a szavaihoz. Pedig az arca mozdulatlan volt és... örökre. Valamelyik éjszaka megbénult. Elvesztette azt a képességét, hogy a lelkében hullámzó indulatait külsőleg is ki bírja fejezni. Nem tudott erről az újabb szerencsétlenségről, mert a bénulás álmában érte, fájdalommal nem járt, ő meg nem szokott napközben tükörbe tekintgetni.

— Mennyiért vesztegetődik most egy rendes készség? — folytatta hát a vélt mosolygását.

— Négy tallér formán elég rendes kapható, — szégyenkezett az újabb hanyagságon kapott úr.

Ő pedig ráintett:

— Recte! Legyen bár tízannyiért is, de királyi! Vadfogó háló erőskötésű selyemből, lánc vontezüstből, a kesztyűk similiter! Mindenből a legjava s vendégeknek számuk szerint! Velencének széphez szokott szemeit kell megfogjuk, erre a hazára vonszanunk s ez másmint nem lehet, holott tárházainkbéli szerszámainkat már rozsda mind egyben megevé...

Megépítette a mulasztásában töredelmesen bánkódó Laczkffynak az aranyhidat s válaszra megint nem engedve neki időt, meghagyta, hogy vagy háromszáz ilyen teljes készletet vásároltasson össze. A pecérek tüstént induljanak ki Budafokára — a királyi vadászkutyák telepére — hasonlóképp a vadászmadarakat oktató sólymárok és egyéb madarászok is. Az állatok naponta gyakorlatozzanak, hogy jó tudásuk fennmaradjon. Táborverő mesterek a java tentoriumok darabjait előre egybekészítsék, fegyvermesterek a pengéket frissen köszörüljék.

Dárdákat is óhajtott.

— Aféle hegyesek, — nyelükben rövidek legyenek, úgymint melyek falevél alakját példázzák, — magyarázta. — Zólyomnál is egyszer, ha ilyenem nincs, hej, bezzeg jóuram, ama fene medveállat, mely

akkor megontott, hiszem, hogy huszonhárom marásaimmal is be nem éri, míg egészen pocsékká nem rútol vala! S téged fiam Istók, nem is tudom, hogy miféle király egzaminálna akkor most, itten a helyemben..!

Felderült a hajdani szép napok emlékein és mozgástalanná bénult arcán megint átderengett az az előbbi különös, mosolyt helyettesítő visszfény.

Legjobb kegyelmében bocsátotta el a föllélegző ludast, Istókot.

Még ugyanaznap a diósgyőri várkapitánynak, Istvánfia Sáfár Miklós Borsod- és dédesmegyei főispánnak is nyelvet küldött, hogy a palotát jól szellőzzék, porolják, tüzifát elegendőt vessenek ki a gazdag várjobbágyokra s legyen gondjuk, hogy a fa a várudvarra csakugyan be is kerüljön. Igaz hogy a késő ősz csodára meleg nyarat játszik, ez azonban nem megbízható. Máról-holnapra hirtelen téliesre fordulhat az időjárás, pedig azoknak a velencei uraknak az ő déli hazájukban meleghez szokott a bőrük s nagyon kedvetlen dolog lenne, hogy veres orral, hurutolva távozzanak majd a magyar udvartól.

Gondolt mindenre, mint egy körültekintő háziúr. Személyesen értekezett az asztali rendtartás felől a szakácsokkal és kóstolómesterekkel. Mindenkinek lelkére kötötte a sürgős készülődést s: nem ok nélkül. Naponta hozták a hírt a futárok, hogy már itt s itt közelednek a követek, akik elé válogatott zászlósurakból díszkíséretet küldött. Az jutott eszébe, hogy Buda határáig a királynéval együtt ő is a vendégek elé száll s értesítette erről a tervéről Erzsébetet, kifejezve előtte azt az óhajtását, hogy Diósgyőben leányait is körötte kívánná látni.

— Azok ugyan nevedékeny gyermekek még, de vérbeli hercegnők és ezért az ilyen nagy historiai aktusoknál felséges anyjukkal együtt helyük van, — hangzott a meghívó.

A kislányok tekintetében Erzsébet nem támasztott akadályt. Mindjárt visszaüzent, hogy a „hercegnők" ottlesznek. Ő azonban ismét kitért a megjelenés elől.

— Mutogatni, pompaemelőnek jó lennék? De csak mint „királyné"? S mint „anya"? Egyedül feleségnek nem? Annak nem, nem? Mai napig sem? — rázta meg fejét lázadón. — No ha nem: hát nem! Ha annak nem kellek, ami esküdött jussom, akkor lássa meg, mire megy egészben nálam nélkül!

Megírta, hogy felettébb igen sajnálja, de ő a készülődő tervekről mit sem tudván, udvaránál már régen bálat hirdetett s a vendégeket hívogató főgazdákat is szétküldötte. Rossz politika volna elkeseríteni híveit...

Azt hogy *„udvara"* és *„politika"* és *„hívei"*: aláfuttatta a tollal a levélben. Értse meg Lajos, hogy immár két udvar van és két hatalom áll az ország élén s hogy a másikkal is számolni kell, nemcsak őfelsége szegődött szolgáinak, hanem az úrnak magának is!

Ez a kis odapörkölés megérte neki a lemondást a solymászatról, amit pedig szenvedéllyel űzött, sőt Garay éppen mostanra tervezett behívatásának elodázását is.

— Ha eddig vártunk, kis ideig valahogy még csak kibírjuk! — gúnyolódott. — Miklós uram is meglátja legalább, hogy nem egyedüli kakas a kosárban! Vannak udvarlásunkra nadrágbéliek elegen!

Tüntetőleg nyomban megkezdette palotájának feldíszíttetését és „próbák" címén egész nap szöktette a kert ugrókutait, szóratta a mesterséges tüzek színes csillagait. Sőt naphajlat tájban, egyszerre csak a tüzes csillagoknál is fényesebbet villant a szeme.

— Mit gondoltam, Christa!

— Mit, felség?

— Jer velem s megtudod.

— Lemegyünk?

— Magunk is kipróbáljuk tűzmester uram tudományát!

Összenéztek és lázbajöttek egymás kitágult szemétől.

Christa rövid, izgatott kis kacagást hallatott. Aztán palástot kaptak és indultak, szaladtak lefelé.

— Fuss, fuss, hívjad a mestert! Hozza a szerszámait s itt állítsa fel! Itt, e helyütt! Ez szóm és akaratom!

Lajos dolgozószobája alatt álltak. Erzsébet dacos kis lába éppen az ablakkal szemben dobbantotta meg a földet:

— Itt!

Christa kíváncsi, gyors igent intett és repült. Reptében felhangzott csiklandós kis nevetgélése. Mintha boszorkányok birizgálták volna az oldalát..!

— Mi lesz ebből..!

A tűzvető készséget hamarosan a kívánt helyre rögzítették, a mester minden kellékét teljesen készre igazította, röviden megadta végső utasításait, majd a parancshoz képest elkotródott.

Erzsébet bevárta, míg egész eltűnik. Akkor lehajolt, halkan motoszkált, egy ijedelemmel, kockázattal és gyönyörrel teljes pillanatig szorosan lehúnyta a szemét s csak arra nyitotta fel, mikor a röppentyű már sistergett is. Sziszegő, lihegő, színekben tobzódó, elég nagyocska figurát adott.

A tervezett báli éjszaka csattanója: az ő királynői címere..!

Repült, repült és ahogy elgondolta, akarta, úgy, úgy, egész úgy ahogy sóvárogta: pontosan Lajos ablakának közepébe talált.

Christa felsikoltott és rémülten menekült.

Nem..! Hát ezt: nem... Erre nem... Ekkora szörnyűségre ingyen sem mert volna gondolni. Annyit bár gyanított, hogy ott *„előtte"*... s neki... de hogy egyenesen *rá*, az ablakára---? Hogy ilyen eszeveszettség---?!

Futott ahogy bírt és Erzsébet hagyta menekülni. Ő maga nem mozdult. Sugáran, párductermetében fejedelmi daccal kinyúlva, a megbombázott ablak alatt maradt s odabűvölt, kihívó, sóvár és gyermekien kaján tekintettel villogott fölfelé.

— Így jobban megérti majd, semmint a levélből! Megizentem s tűzzel, égő, égő királynéi címeremmel izentem be tőlem elzárt hajlékába, hogy többé nem

alázkodó hitván, hanem uralkodó személy vagyok! — gondolta.

De gondolata elszakadt.

Kéjes, ijedelmes rezdülés futott a testén keresztül. Szenvedő, vágyó és gyűlölködő pillantása tágranyílt s bent a mellében nagyot dobbant a halálosan szerelembeteg szíve.

— Oh..!

Nem vette volt észre, hogy ebben a nyárias melegben a máriaüvegezett táblákat kiszedték és lanternaborítással helyettesítették. S a lanterna meggyullt...

Bolond örömet érzett, hogy ez több is, mint amennyit akart... De mámora megint nem tartott egy percnél tovább. Nyomban új érzésbe — a másik végletbe — határtalan megdöbbenésbe csapott.

— Mi... mi ez..? — dadogta és csak bámult, hogy a szeme kidülledt az üregéből.

Mert a gyorsan lobbotvető lanternát elkezdték onnan belülről hántani. Kinyúlt egy kéz...

Pokol lángjában edzett szellemé?

Vagy valami ördöngős gépezeté, hogy azt mívelheti, amit ez tesz?

Fogja az égő lanterna foszlányait s le s ki..! Rá a másikat. Sorba egymás után. De nem sietősen, kapkodón! Lassú, megfontolt rendben, a ragyogó tűznyelveket elnyomkodva tenyere közt, — pernyéül, — semmivé, ártalmatlan semmiséggé hamvasztva. S hull, csak hull a hamueső...

— Mi ez!?

Már megtántorodott és riadt szeme bágyadozó fehérjével lassan fölfele fordult.

Az előbb még vakító fénylap helyén most fekete üreg tárongott s a fekete keretből egy kísértetiesen derengő arc ködlött elő. Merev, mozgástalan, kövült, mint egy bálvány. Egyedül a szeme élő. Oh, az rettenetesen élő..! Az fogja és tartja állhatatosan az ő szemeit s árad beléjük és a távoli szembogaraiból mintha kék felhők ömlenének... A kékség elborít mindent. Átjárja csontjait, az agyavelejét, egész tes-

tét, szívét — a szívét! — s jaj, mindjárt, mindjárt vége lesz, ha ez tovább így tart..!

Megszédült. De a tekintete mégsem bírt különszakadni. Mintha valami leküzdhetetlen erejű mágnes delejezte volna ahoz a titokzatos lényhez aki kitartóan, némán, derengően nézett vele, onnan fentről, farkasszemet s oltotta könnyedén azt az égést, amit az ő gyűlölködő keze gyujtott.

Megismerte és torkából eliszonyodottan tört ki a sikoltás:

— Lajos!!

Mert az volt. Ő volt. A király. Aki hosszú esztendők óta, most első ízben: *nem* viselt kesztyűt...

Ha nincs mögötte egy fa, aminek nekidűljön, Erzsébet talán összeesik. Velőketjáró, szinte állati rémület vett erőt rajta. Nem tudott arról, hogy ura érzéketlen a tűz iránt, csak azt látta, hogy olyasvalamit tesz mint senkimás, olyan, mint senkimás... Sebezhetetlen... Véges ésszel fölérhetetlen... Nem-emberi. Emberfölötti... Mindenható!

Az életösztön vad fellángolásával menekült. Maga sem értette, hogy jutott fel a palotába. Remegve bujt meg a medvebőrös lóca vánkosai közt és órákon át sem bírt a lidércnyomás alól szabadulni. Nem hallotta, nem látta Christát, aki bűnbánó arccal járkált körötte. Egyre azt a mezítelen kezet látta, ahogy a tűzbe nyúl.

A férje!

Kicsoda hát tulajdonképen ez az ő férje, akivel évek hosszú során át együtt élt!? Démon? Csudatévő szellem? Boszorkánymester? Táltos? Garabonciás?

Jaj, jaj, nem tudta, nem tudta! De szűkölve, minden hajdani ösztönsejtelménél erősebben érzett maga körött valami észbontó titokzatosságot, valami hajmeresztő nem-természeteset és folyvást valami ésszel el sem gondolható, talán hogy halálnál is szörnyűbb eseménytől reszketett.

Csak késő órákban, mikor a kobzosok már gyülekeztek, hogy a humanista versezeteket nápolyi példa szerint húrpengetéssel kísérjék, — csak mikor a fé-

nyes hintók a kapubolt alá előrobogtak és odakint a tánc megkezdődött s még mindig nem történt semmi rendkívüli: akkor mert először fellélegzeni.

Megtapogatta magát.

Él..! Akárhogy volt, akármi volt, de él. Egyben van.

Talán egy percre megbabonázták?! Az az ördöngős..? Ludovicus..? Érti, hogy kell az embereket „megcsinálni"..? Már hallott ilyen bűvölésekről...

Felült és erre Christa mindjárt mellette termett.

— No hogy valahára támad Asszony asszonyom! — emelgette a szemöldökeit — Éppen gondoltam, hogy mondom: végin azért mégis nyúlhátára szökött a bátorsága! 'sz játékból esett az egész! Igy mondjuk s mi van ezen ilyen ájúdoznivaló!?

— Te... nem láttál *egyebet?*

— Adott Isten eszet, hogy ne nagyon várogassak! Mitt..! Szolgáló vagyok s nem királyné! Valami felségednek szabad, nekem azért fejem üttethetik! Biza' megoldám a kerékkötőt, felséged megbocsásson..! — nevetett a szőkeség.

Majd durcáskodva tette hozzá:

— Mitől fogva feljütt, oly ijjesztő volt Asszonyom, hogy én szegény, szólást is alig mertem hozzája szólni! Egyre mint aki szellemjárásban van, vagy röttentő bajt neszel!

— Mint igazis..! — sóhajtott Erzsébet. — Te ebben persze semmit sem érthetsz, de ha föld megindúl, vagy a mennybolt bedűl, tán hogy azt sem csudállottam volna! Ej, hagyján s lesz mi lesz! Ennél ahogy most van, rosszabb úgysem jöhet! S jöjjön! Lássuk!

Felrántotta a vállát, felszökött és lázas sietséggel öltözésbe fogott. Azértis kiment a szokott esti társasága közé!

Ime, gondtalan mind és pompára készült és az ő kegyeit lesi s mulat..!

Azért még itt, a sok ember közt is megborzongott,

mikor Kóroghy Están, nyúltárnyékot vetve, megállt a trónszéke előtt.

— Ohh..! Vagy úgy..! Csak kemetek! Igazhiszen, táncot osztottam nagyságodnak! Hát jerünk! — nevetett fel és fölállt. S nehány pillanat múlva már a kör közepén örvénylett skarlátszoknyájában, mint egy viharba dobott, nagy piros, mérges virágtölcsér.

OSZK

LXVII.

Hónap derekára befutott az utolsó hír is a követ urak közeledtéről. Másnap délelőtt azok Buda alá kellett hogy érjenek.

Lajos korán nyugvóra tért, hogy a fárasztó utazás előtt kipihenhesse magát. Reggel idejében felserdült, Le Guen segítségével úthoz öltözött, majd felszállt a kapubolt alatt várakozó lovára. Indult kíséretével az idegen előkelőségek elé.

Minthogy a menet nem szándékozott Budát mégegyszer érinteni, a csapat mindjárt vadászfalkának alakult. Elől simontornyai Laczkffy István indított. Oldalán csatlósa haladt. A derekasan kipöttyentett legény egy magas póznára szegezett, vörös színű, kitömött madarat emelt a fejek színtje fölé. A sólymok és többifajta vadászmadarak visszacsalogatásához szükséges csalétek volt ez s egyben a kezdődő udvari vadászat szimboluma. Fajdkakasból eredő vendégszárnyait úgy ragasztották mesterségesen a törzséhez, hogy a két szárny repülésre terjeszkedve lobogjon. Tulajdonképpen Istóknak magának kellett volna vinnie a póznát, de akkora úr, mint egy főlovászmester, csak nem cipekedhetik! Arra való a csatlós! Tőle elég, ha időnkint jelképletesen megérintgeti a rudat.

Mögötte Angliából lett törpelovakon, a nemesi herold-úrfiak begyeltek. Egyforma égszínkék tarbársony-, kaláris-rózsaszín selyemre felnyiladozó, puffos ujjú, kéznyeléig csipkés köntös díszlett rajtuk s mind válogatottan búzaszőke fürtös, mint a Paradicsomot őrző angyalok. Abban is hasonlítottak hozzájuk, hogy valamennyien trombitasípot tartottak —

címeres kendőzászlócskás, hosszúnyelű sípot — s azt fújták.

A heroldokat a meghívott kitűnőségek követték. De kitűnőek voltak a lovaik is! Garay sikamló fekete szőrű spanyol ménen ült. Zudar Péter orosz igazgató valódi berber paripán. Bebek Gyurka királynéi tárnokmester portai szerecsen főlovon. Bebek — a másik, a horvát-dalmát bán — kék-almás tatár csikón. S mind a többi is egy-egy darab élő és lélegző vagyonon. Figyelemmel a módira, de meg a kalendárium tartása szerint mégis csak késő őszidőre, nemes prémekkel meghányt, lovonjáró kurtánkát öltöttek valamenynyien s ha most melegecske is, bezzeg jó lesz, majd amikor hűvösre fordul!

Persze az egyházi renden lévők is a célra igazították magukat, világiasan, vadász-szokásra. Soraikban ott lehetett látni Dömötör esztergami érsek gyönyörű, nemes prófétafejét, — János csanádi, — László váradi, — Alsáni Bálint pécsi és Horváthy Pál zágrábi püspököt. A két utóbbi emlékezetes civakodása miatt ugyan horgolt szemmel méregette egymást, ennél többre a király jelenlétében azonban nem merészkedtek. György bosznai és Miklós császmai prépostok — akik tudtak a két főpap közt villongó egyenetlenségről — ismert tapintatukkal különben is mindent elkövettek, hogy ez az ellenségeskedés a világi urak előtt felötlővé ne válhassék.

Mind e zászlósurak — természetesen tisztes távolból — a királyt vették körül s néztek rá elmelegedő szívvel és büszke fiúi örömmel.

— Meccsoda úr..! — rázogatta fejét Bebek bán a tatár csikó tetején s egy könnyet morzsolt ki lopva szeméből.

— Vélnéd hogy Szentgyörgy lovag, mi? — kérkedett a kincstartó.

— Aza! Bizigena! Tallérjára is így formán meccik! — hagyta helyben Zudar s csak Garay nem szólt. Eddig sem volt valami csácsogó természetű, mostanában meg éppenséggel néma, mint egy trappista barát. De gondolni fénylőbbet gondolt, mind a többieknél.

A király termetére egyébként öregvirágos, metéltbársonyból készült vadászöltöny borult. Fején zöld strucctolltüzékes kalpag, lábán a legfőbb nemesi rangját feltüntető, pirossarkú lovagcsizma, melyen a lábfej nyergén keresztpánttal átszíjjazott aranysarkantyú csörgött. A magas térdellenzőkben végződő csizmák délcegen feszültek Lajos alsó lábszáraihoz, hála a gondos Oliviernek, aki a vendégszár-duplázatot bőséges gyapottöméssel párnázta körül... Vállán lódingmódra átvetett selyemzsinórt, azon aranykürtöt viselt a király, — derekán pedig türkizes kard díszelgett. Elől a lova szíjjazatába tűzték azt a dárdát, amit sajátmaga tervezett volt.

Az urak lovascsapata mögött gurult a királylánykák strucctollforgós, selyemkötélzeten függő díszhintaja. A krepinezett — rojtozott — selyempárnákon öt utas ült. Mária, Hedvig, Vilmos, Zsigmond s a fő gyermekasszony — vénasszony, ahogy nevezték — szintén egy Bebekné, mint az elődje.

Marenka eleinte aggodalmas madárszemmel pislogott a vele szembe helyezett Zsigmondra. Tudta, hogy a nyers tréfáitól, ha úgy kedvetkapna rájuk, sem Vilmos herceg gáláns példája, de még a nevelőasszony jelenléte sem bírná megvédeni. Lassacskán azonban meggyőződött, hogy ma szerencsére nincs mitől tartson. A „kis-udvarban" — ahogy Zsigmond palotai szállását ujabban nevezték — minap megint egyike volt azoknak a titkos dáridóknak, melyek az összes résztvevők lerészegedésével szoktak végződni. Az úrfi reggel törődötten került elő s most szederjegesen tündöklő arccal: aludt. Néha hörgésszerű horkantás tört ki az orrából. Teste erre megmozdult s ajkai szétnyíltak. Lankadt piros szirmukról híg nyálcseppek gördültek le a mellére, melynek ruhaselymét már egész átitatta a nedvesség.

A kislány tágranyitott szemmel figyelte ezt a foltot s alig tudta levenni tekintetét a völegényéről. Megkapó szépsége ellenére is útálatosnak, — viselkedését pedig a legnagyobb mértékben illetlennek találta s tit-

kon irigyelte Bubát, aki ugyanezt az utat, kedves kis mátkájával összebújva tehette meg.

— Volna csak itt Miklós! — gondolta vágyakozó szívvel. — Majd bezzeg örülnék én is!

De hát ha egyszer úgy rendelték, hogy Garay junior a királyi vadászmadarat vigye..!

Ez ellen nem volt mit tenni.

Azt ugyan nem értette, hogy mért ne hordozhatná inkább Zsigmond a madarat s mért ne lehetne az ő jegyese inkább Miklós, akit forró gyermeki rajongással úgy a szívébe zárt, míg Zsigmondtól egyrejobban elidegenült, — de hát Teremtőm, mennyi olyan dolog van a világon, amit az ember nem ért..! Meg sem próbálta gyermeki agyával a kérdés mélyébe hatolni. Ezt a tényt is abba a rovatba vette, melyben nála a készenkapott természeti jelenségek álltak s egyszerűen elfogadta, mint az égi villámlást, vagy téli havat, melyeknek belső okát szintén nem érte föl, melyek azonban azért mégis: voltak.

Minthogy a párját egyáltalán nem találta kedve szerint valónak, azzal kárpótolta magát, hogy minduntalan kihajolt a hintóablakon, megkereste szemével az urak csoportjában atyjának udvari bolondját és jól megnevette esztelen csínyjeiket.

Mulathatott kedve szerint, mert az udvarral mind a két bolond kivonult. Mind a ketten rikító színű, derékban fodros, kockás hacokát és szorosan lábhoz tapadó, felemás-színű harisnyanadrágot viseltek, lábukon pedig ördögorr-hegyes sarúkat s a fejükön valami csillagalakú tányérsapkafélét. A csillagnyúlványok apró ezüst csörgőkben végződtek és csilingelésükkel mindig boldog nevetésre ingerelték a leendő kis királynőt.

A két bolond közül főképp Czefrő tetszett neki. Ez a mulatságosan bamba legény a csörgősipkáján kívül még egy kavicsszemekkel töltött marhahólyagot nevezhetett tulajdonának s ezt rázogatta balkezével a füle mellett folyvást, míg a jobbkezével — lopott, mint a szarka. Képtelen volt valaki mellett úgy megmaradni, hogy el ne csenjen tőle valamit s a lopott tárgyakat aztán a leglehetetlenebb helyekre dugdosta.

A kislány most azt leste, hogy vajon ki mellé kerül s ha a meglopott történetesen nem vette észre a lopást, majd kikacagta magát a hintóból.

A másik bolond — Báló — már kevésbé érdekelte, bár az ő szempontjából neki is megvoltak az elvitathatatlan jelességei. Legfőképpen az, hogy míg atyja színe előtt görnyedezett minden uraság s még ők, gyermekei is afféle földi istenségnek tekintették, addig Báló egyszerűen „bácsi"-nak szólogatta, az uraknak pedig mázsás gorombaságokat vagdosott a fejükhöz. Zámbó kincstartót például könnyedén „te hajdú tolvaj"-nak nevezte, — Garayra felduzzasztott telipofával fujt, mint egy mérges kandúrmacska, — a püspökök meg csak „hé csuhás komám"-ok voltak neki, ha ugyan egyáltalán beszédbe ereszkedett velük.

— Ha megnőlök és én leszek a király, mind csupa bolondokkal veszem körül magamat! — döntött a kis fenség. — Miklóson kívül perzse! — tette utána mindjárt gondolatban. — Mert Miklós lesz mellettem az ember-király...

Ezt ő már régen elhatározta. Hogy ma Zsigmond a jegyese, az a legkevésbbé sem zavarta. Úgyvalahogy képzelte, hogy ez csak most van így. Amint Zámbó úr kincstartó az atyja, — Rebek György pedig az anyja mellett, ugyanúgy Zsigmond az ő oldalán: jegyes. Jegyesi hivatalt betöltő személy. De ahogy azokat az urakat alkalomadtán más hivatalnokok váltják fel, hasonlóképpen majd Zsigmond vőlegényi állása is előbbutóbb megszűnik s őmellé új vőlegényt alkalmaznak. Bizonyára Miklóst, aki úgy ildomosságával, mint a neki fogott csigák nagy számát tekintve, erre a hivatalra a legtöbb érdemmel is bír...

Ahogy ehez a gondolathoz ért, már Zsigmonddal is megbékült. Nem bánta szederjeges arcát és hogy a keble nyálfoltján egy csúf légy lakmározik, — mint ahogy szülei sem bánták, ha hivatalaikban nem éppen tetszetős emberek szolgáltak nekik.

— Majd elmegy! — bólintott bölcsen. — Egyszer haza fog menni a saját országába, császárnak vagy másegyébnek és ez a fő!

Tűnődéséből a síposok sivalkodására ébredt. Megint kidugta fejecskéjét az ablakon.

— Ni, követ uraimék! — örvendezett, azzal a könnyencserélt hangulattal, ahogy csak bárányfelhők és gyermeki gondolatok tudnak váltakozni. — Összeértünk!

Bebekné is kitekintett s helybenhagyólag, de nagyon elcsudálkozottan bólogatott.

— No hogy ezt így tudja . . ! Ugyan honnét tudja így, kedvesem!?

— Hát látom! — biggyedt el a kislány. — Az az aranyas homlokpántú, piros féketősipkás ott, a gombra járó palástban, az Dandoló Lénárd. A nyusztprémes lánckötős pedig Fantino György. Ez az alsóbbrendű.

Bebekné, aki még nemigen ismerte ki magát az ilyen udvari belső dolgokban, valóságos tiszteletfélét kezdett érezni a ritkaokos lányka iránt. És csakugyan, a gyermek, akinek a saját jegyesi állapotáról a legzavarosabb fogalmai voltak, azt már egész pontosan tudta, hogy kik a jövevények, mi a nevük és hogy melyik közülük a főbb.

— Nem látta kegyelmed néném s nagyságos asszonyom? Hiszen egyik úr három lépéssel előbb járt és hajtott térdet őfelsége előtt s akkor ki más lehetne ez, mint főkövet Dandoló uram? — adta vissza Bebekné csudálkozását a gyermek, mert maga részéről meg azon bámult, hogy hogy lehet ilyen napnál világosabb dolgokat azonnal fel nem fogni!?

Tanakodásuk az egymás kezét szorongató másik kis jegyespár figyelmét is felgerjesztette. Kiocsudtak abból a gyermekeknél szokatlan lelki ködgomolygásból, melyet koránébredt ösztöneik vontak a szemeik elé s ők is kihajoltak és nézték a követek gáláns bemutatkozását.

Dandoló Lénárd nyúlánk termetű, közepeskorú, szép férfi volt. Orra szoborfinomságú, a szeme tüzesfekete s a bőre barnás, mint az ó-arany. De Buba azért mégsem ajándékozta meg teljes tetszésével. Kifogásolta, hogy amikor mosolyog, felső ajka nem födi be

egészen az ínyét s hogy így a szája — mint valami piacra kitett kosár — kínálgatja fehér kásafogait.

— Akkor már Fantino takarosabb legény, ha kicsit kövér is! — bólogatott és öntudatosan felszegte pisze kis orrát. — Ni, fülönfüggőket visel s mely nagy karikákat..! — fedezte föl.

— Nem férfinek való s én bizony... — készült éppen ellenmondásra fakadni Marenka, de abbeli buzgalmában, hogy kegyencét, Dandolot megvédje és a kövér Fantinot lejjebbszállítsa, helyrehozhatatlan könynyelműségre ragadtatta magát. Túlközel talált hajolni Zsigmondhoz s beleakadván a hintó pokrócába, egyensúlyát vesztette és az urfi lábára lépett.

Egy rémült szívdobbanással mindjárt megérezte, hogy ügyetlensége nem marad súlyos következmények nélkül. De hogy a megtorlás olyan durva legyen, amilyen lett, erre mégsem számított.

A mámoros fiú bősz felüvöltéssel ébredt borbeteg kábulatából. Megpillantva az előtte támolygó kis alakot, ugyanazzal, — sőt fájdalmában még vadabb dühhel acsarodott neki, mint amilyenben az őt reggelente költögető inast szokta részesíteni. Elnevezte „varasbékának", „alávalónak" s öklével úgy megzúzta a gyomrát, hogy a szerencsétlen gyermek halálsápadtan esett hátra a kocsiülésben. Sírni nem mert, sőt eleinte lélegzeni sem tudott. Később pedig csuklásban tört ki és csuklott egész út alatt, úgy, hogy az érzékeny Bebeknének szíve facsarodott tőle. Nem szánta volna jól megtaposni ezt a gyalázatos fiút, akihez persze ujjal sem nyúlhatott s tehetetlenségében előre elsiratta a szegény kislányt, aki ilyen jóslatok közt fut a nehéz jövendőnek..! Ölébe emelte, orrocskáját befogta és a pincetokból cseppenként itatgatva, így tették meg a hosszú út hátralevő részét

LXVIII.

Mialatt Hedvig a legváltozatosabb bosszúterveket forralta, a szelíd Vilmos lelke mélyéig botránkozott, Zsigmond meg a másik oldalára fordult, a díszes menet ott elől, a vadászebek csaholása, madarak csérrogása és víganzengő kürtszó mellett haladt észak felé.

De az erdőségek kezdeténél Lajos nem akarta a gyermekeket tovább vinni. Hintón semmiképp sem volt már járható az út, lóraültetni a kislányokat pedig kockázatosnak ítélte, mert mint ahogy előre sejtette, a levegő minden átmenet nélkül lehült. Úgy határozott hát, hogy menjenek a kicsinyek előre a várba s ott várják be, míg a vadászatok befejeztével az udvar nagyja is oda száll. Gondoskodott kellő kíséretükről s a megszokott „fejedelmi" távolságból búcsút intve nekik, ő maga továbbhaladt vendégeivel. A hintóban történtekről természetesen semmit sem tudott. A fényes kis börtön továbbgurult az ő titkos gyászával. Az utak különváltak.

A pecérek előkerültek a csapat mögül, ahol eddig haladoztak, nehogy a kényes uraságoknak az ő felvert porukat kelljen szívni. Most már szabadjára engedték az idomított ebeket, melyek közt három fajta képviselközött. Legnagyobb becsben az agarak álltak. Néhánynak közülük még külön címzés is járt. A „palotáskutya" címe. Lajos tulajdonát képezték, vagy harminc pár másik agárral együtt, melyek nagy részét azonban a király messziről jött urainak használatába engedte. Az agarak kiváltságos rangfokozatához legközelebb esett a kopóké. Rókára és farkasra mentek velük. De

kedvelték a vizslákat is, bár azok, melyek pár napja érkeztek Morvából — nevelőből — nem sikerültek éppen kifogástalanul és szeleskedéseik miatt még a vadászat elején kimustrálódtak a sorból.

Kutyákon kívül a solymárok a vadászmadarakat is előhozták s bemutatták.

Garay nádor fehér ciprusi sólymait mindenki megbámulta. A két Bebek — úgy látszik — inkább a karvalyokhoz bízott, mert ilyenekkel vonult fel. Viszont az egyházi férfiak ölyvekkel és pirókokkal voltak felszerelve. Legfőkép persze a király madarára kíváncsiskodtak az urak s enyhe lökdölőzés keletkezett, mikor Garay junior — a szolgálatos apród — jobbkeze mutatóujján a királyi főmadárral előkerült.

Kiköcsén volt, csakugyan, amilyet Lajos óhajtott, de abban is oly gyönyörű és értelmes tekintetű példány, hogy az urakba még az udvari illem sem bírta a tetszés hangos kifakadásait belefojtani.

— No, aki lölke..! — toporgott Zudar Péter orosz igazgató, palástolhatatlan vadász-irigységgel tépdesvén bajuszát. — Százötvenig való sólymokig vittem föl, ráúszott négy falum, míg Sólyomkő tetején összefogdostattam s kitaníttattam őket, de mind a százötvenet egybe odaadnám e csudás állatért!

— S ölyvéről mért nem beszélsz? Azt kínálja nagyságod méltósága, hadd' halljuk! — incselkedett a mindig szöktető kedvű Bebek Gyuri, mire az urak Péter gyengéjét ismervén, nevettek, őmaga pedig elpirult és szerelmes, féltő pillantást vetett az ujján ülő szívemadarára.

— No, — vakkant fel egyszerre mégis iszonyú eltökéltséggel. — No, hát egyet se nevessetek uraim s barátim! Mert én bizony még Gedőt is---

— Odaadná?

— Pecérestől s rá ötven jobbágykapu! Egy a szavam! Hanem hát ez királyi főmadár s nem a magunkszőrű kicsinyeknek való... — kapott észbe, hogy a király előtt alkudozik.

Lajos azonban úgy látszott, hogy nem ügyel felé. A velenceiekkel együtt, Miklós császmai prépostot nézte,

aki elgyönyörködötten csapkodta a fülüknél fogva övéhez szíjjazott csizmáit.

— Maga uraim Ulisses, azki Hellének országába sólymot behozná, maga ő sem álmodhatik vala ily rettenetes magnificientiájú és bámító jószágról, testvéreim! Mert akkor bezzeg hadta volna a sólymot helyiben sólyomnak lenni! Itt megvallom, csak az eszem odalett.. !

Bólintott és ősösztönösen, sóvár férfiszemmel mustrálgatta a dicső madarat, melyen Laczkffy István szeme is nemkevéssé hízott. Áldotta Istenét, amért hogy legalább ezt, ezt ki nem kölcsönzötte! Mert most már látta a nagy lelkendezésből, hogy ezt a kincset, drágaságot, ezt a tollakba rejtőzött valóságos tündelevényt: ember soha, soha vissza nem hozta volna neki! S akkor ma hogy állhatna meg Lajos és a követek előtt!? Nem lehetett volna megérni azt a percet és ő most talán holtan feküdnék, szégyenében és búvában... Hál' Isten hogy sor nem került reá! Valami jószent kezenyelét idejében meglökdöste és ő ma nemhogy pirulna, hanem ellenkezőleg, ebből a magasztaltatásból részét veszi. Hiszen ugyan ki érdeme a csudamadár kiöltöztetése?! Ő tervelte ki piros szattyánbőr sipkáját! Az ékköveket tőle el nem sajnálta. (Csak a kis-Garay el ne hullasson belőlük egy szemet is! De nem! Baj nélkül került le az állat fejéről a sipka!)... És a madár lábaira is ő gondolta ki azokat a pehelykönnyű ezüstcsengetyűket s aki azok szava után meg nem találja a szabadjára leszállt madarat, az nem a király apródja lesz, — bizonnyal nem!

Ahogy Miklós urfi ezüstláncáról is eloldozta a kikócsént, ez az ő ujjáról menten Lajos sodronykesztyűbe bujtatott ujjára repült. Onnan nézegetett fel rá okos szemmel és félrehajtott fővel s Lajos meg vissza rá és dícsérő, buzdító szavaiban gyöngédség remegett. Hedvig... Marenka... az ő két kis árvája jutott a király eszébe erről a kedves madárról... Azok szoktak ilyen oldalról kandikálni fel rá, ha valami nagy politikai ok miatt semmiképen ki nem kerülheti, hogy be ne hozassa őket... Hanem csak messziről, mindig mesz-

sziről láthatják apjukat és tőle való nagy-nagy idegenségben élik életüket... Ennek az oktalan állatnak is több szabad, mint nekik...

Már útban kerülgették ezek a bús gondolatok Lajost, mert ki lévén osztva a madarak a gazdáik közt, a falka előre indult. A vadászaik mellé és mesterségükbe helyeztetett ebek abbahagyták a türelmetlen kiáltozást s izgatott, figyelő, meg-megemelt, — majd ismét földön vonogatott orral, — olykor végtelen halkan nyüszítve, — surrantak, köröztek a kövér páfrányok közt.

Egy kis tisztás szélén a társaság hirtelen megállt. A feszülten figyelő urak szinte egyazon percben pillantottak meg egy foglyot, ahogy apró csirkelépteivel futásnak eredt Lajos előtt.

Ez volt az első vad a hajtásban és leterítésének joga: a királyé.

Várták mind, hogy éljen a jogával s közben tekintetükkel fékezték szenvedélyesen reszkető ebeiket.

Lajos, arcán egy ködös és sajátságosan elszármazott kifejezéssel vette tudomásul kíséretének felszólítását. Széles mozdulattal elvetette magától a kiköcsént s ez ezüstcsengőcskéit rázogatva suhant le ujjáról a fogoly után. Rémült, rövid nekifutással szállott már az is s kétségbeesett szárnycsapások közt igyekezett a lombokban nyomát veszíteni, — de a kiköcsén nem tévesztette szem elől. Villanással érte utól, éles csőre lecsapott rá, teste pedig elütötte gyorsabb és nehezebb röptével. Többé nem is bocsátotta ki a csőréből. A két madártest zuhanva és közös tengelyük körött forgolódva, együtt hanyatlott le egy kis pagony bozótjában.

Lajos láthatólag megkönnyebbült. Tekintetéből feltisztult a túlfeszültség révedező kifejezése. Lágy és élénk kifejezésnek adott helyet. Füttyentett agarának — mely szorongva jobb karja alatt lapult s rászögezett szemmel és görcsösen vonagló testtel követte minden mozdulatát — és aztán meg is szólalt:

— Csuka keress! Ne, Csuka! Keress!

A kutya az engedelem első hangjára elrobbant a

karja alól. Egy nyilalást lehetett mindössze látni. Azzal a lombok — mintha csak könnyű szellemkéz érintette volna őket — már össze is zárultak.

Az agár eltünt. De Lajos nem nyugtalankodott. Tudta, hogy a kutya ösztöne kitűnő és hogy idomítása is a legsikerültebb. Pontosan fogja végezni a kötelességét.

S csakugyan...

Alig törülte meg kendőjével az arcát, mely egy idő óta sajátságosképpen külön foltokban szokott verítékezni, — a barna villám megint villant a bokrok közt és Csuka — metszően sebes mozgásában alig látszódván többnek, mint egy kilőtt nyíl — ismét ott állt előtte. Felvontajkú, ínyét mutató vigyorgással, remegő vigyázatossággal tartotta szájában az elejtett madarat.

Az urak felszabadultak s: éljen..! Garay junior pedig elvette a zsákmányt az ebtől és urának lovaszíjjába tűzte.

Első közvetlen szolgálata volt ez a király személye körül s igyekezett azt hangtalan sietséggel, a legpontosabban végezni. El is érte, hogy ügyes mozgása hiánytalanul beleilljék abba az összjátékba, melynek vadász, kiköcsén, az eb és őközötte oly módon kellett megoszlania, hogy a préda felrepülésétől elejtve visszahozataláig a legszűkebb másodpercekre korlátozza az időt. Bár vadászatnál is először apródkodott az urfi, ősi vadásznemzetség létére jól megérezte, hogy ők négyen itt: tulajdonképpen négy különböző testen átmenő egy és ugyanazon gondolat s örömpirulással vette jutalmául a király elégedett tekintetét.

De egy dolga még hátramaradt. A leszállt kiköcsént megkeresni és a vadász ujjára visszaültetni.

— Zörgesd lábaddal a harasztot s füleld csörgőit! — sugott oda neki mellette elhaladtában az atyja, meg nem állhatván, hogy végig ne simítson a buzgalmában kigyulladt szemű, szép gyermeken.

Nem a fiun múlt, hogy ennek a feladatának is végére nem járhatott. A madár volt oly pompásan betanítva, hogy tudja a dolgát kerestetés nélkül is. Mire az apród a tisztás túlsó széléig ért, az már csörgőit rázta,

repült visszafelé s szinte gőgös öntudattal telepedett vissza a király mutatóujjára. Ott bólintott vagy kettőt, megvonogatta délceg nyakát és azontúl közönyösen hunyorgatta sárga szemeit, mint akit a világon többé semmi nem érdekel.

Még két hasonló vadászténykedés a velencei követek részéről: azzal megkezdődött az általános vadászat. Foglyok tömege, — fürjek, fajdok, fácánok, — a zsombékos helyeken, lápok, erdei tavak mentén szalonkák, vadludak, vízi csibék, bíbicek estek zsákmányul s nyulakban annyi, hogy a pecérek vállán átvetett rudak egész elhajoltak a tehertől.

Később aztán, mikor az erdő mélyebb lett, a fogóhálók, csóvák és kaptányok is előkerültek. Mert innentől már nagyobb vadakra lehetett számítani. Mogyoró és bükknyestre; vidrára; hiúzra. Borz, görény, hörcsög, őz, mégbeljebb farkas, zerge: olyan tömegekben került a hajtásba, hogy az olaszok csak álmélkodtak s majd megbolondultak örömükben.

— *Che paese! Che richezza!*)* — forgatta szemét Fantino.

— *Che signori e che Re!**)* — tódította Dandoló Lénárd.

Lajos meghallotta fél füllel az áradozásukat és mozgástalan arcán derengés suhant keresztül. Most egy kis időre ember lehetett ő is és megengedhette magának, hogy örüljön. Jól esett neki az őszinte elismerés.

De nem akart a többség kárára csillogni. A préda zömét ezentúl a velenceieknek, meg a saját urainak engedte át s ő csak kivételes esetekben, egy-egy igazán nagyvad felbukkanásánál mozdult.

Erre egyébként mindgyakrabban került sor. A kezdetben fiatal surjánerdő valóságos rengeteggé sűrűsödött, úgy, hogy a szertekúszó indák, gyökerek, villámkidöntött törzsek közt, hovatovább lehetetlenné vált lovon haladni.

*) Micsoda ország! Micsoda gazdagság!

**) Milyen urak és milyen király!

Lajos hát leszállt és példáját a többiek is követték. A paripák nehány csatlóssal és a gúlába halmozott zsákmánnyal, visszamaradtak, míg ők egy vaddisznó csapásán hatoltak előre. Az éjszakát sátrak alatt töltötték s hajnalban fel és tovább!

Mostantól már szarvas, medve ellen ment a hajsza. De harmadnapra a rengetegek királya, a bölény is megjelent. A vadászmadarak többé semmire sem voltak használhatók. Dárdával, szigonnyal, késsel, háló-bekerítéssel folyt a veszedelmes játék, mégis azonban oly ügyesen, hogy sebet az egy Zudar Péteren kívül senki sem kapott. Benne sem a nagyvad tett kárt, hanem az lett a baja, hogy szerelmes ölyvétől az apróbb vadak zónáján túl sem akart megválni. Hiába óvta János püspök: harmadik napon egy ingerlően szép gémnek küldötte. De a szeszélyes dög csak kelletlenül, alig ment a mutatott irányba, aztán megfordult s olyan csúf rívásba kezdve, amilyennek az efféle csöndet kívánó foglalatosság közepett és főképp a király jelenlétében, semmi helye nem volt: végül duzzogva visszaugrott Péter ujjára.

A különben angyalszelíd embert elöntötte a méreg. Nehéztelő mozdulattal földredobta az elkényeztetett állatot és parancsolva mutatta neki a követendő irányt. Ez azonban nem hogy nem követte, hanem pillanat alatt gazdájának szökött s úgy vágta rettenetes csőrét annak tenyerébe, hogy abba nyomba keresztülszögezte annak vastag húsát.

A vajda felordított. Verte volna a bosszúálló dögöt lefelé! Az urak is mindent elkövettek, hogy lekergessék társukról. De bizony semmire sem mentek volna a sértődöttségében felbőszült madárral, ha a megtámadott embernek a véletlen segítségére nem szegődik. Hadonászása közepett az állat torkát találta elhalászni, — fájdalmában önkéntelenül összeszorította s így valahogy csak megszabadult. Félredobta a megfojtott ölyvet.

A zenebonára a távolabb felállt urak is odaszaladtak. Lajos szintén odajött és mert másban segíteni már nem tudott, a borbélyokat hívatta elő. Meghagyta

nekik, hogy mossák ki a galádul szétmarcangolt sebeket s míg egyik felekezet ezzel elkészül, a másik meg penderítsen tüzet. Ezüstszín tajtékot forraltatott olajban és elrendelte, hogy tiszta gyolcsra kenve, ezt diacorium módjára majd a sérelmes helyekre ragasszák. Ő maga ügyelt a szer elkészítésénél. Az urak addig a sebesült köré csoportosultak és János püspök sajnálatos szavakkal tartotta a póruljárt vadászcimborát:

— Ej, ej! Nonne praedixi, domine, haec omnia!? Nem kelleték vala bestye gaz ölyvet nagyvadak övire behoznod, ahol annak motusaira kellő vigyázat nincs! Bizony szemvilágodat vehette vón', vagy ábrázatodon mívelhetett vala oly megvesztegetést, hogy hótta napjáig viselhette volna fertelmességét nagyságod!

— Jól tette kelmetek, hogy legalább megejtette rajta az halált! — helyeselt Alsáni. — Mert ily cudar barommadárral, mely a fenyítéket is nem kezdi felvenni, derék dologba úgysem foghatnál, jóbarátom!

Péter bár komor arccal, de mukkanás nélkül vette mind e feddéseket és vígasztalásokat. Arra sem szólamodott, mikor a főfelcser holmi repedt nadrágszár módjára kezdte összevarrogatni a bőrét, egy akkora tűvel, amivel hétköznapjaiban talán pokrócokat varrt. Árnikamosást, tüzesvas-kiégetést, flastromragasztást némán eltűrt. Csak mikor ezek már mind meglettek — keze szépen elkötve, feje betapasztva — csodára akkor bomlott meg hirtelen!

Szája eltorzult, homloka ráncokba szökött, szeméből a fájdalom villáma csapott ki és azzal zokogva borította tenyereit az arca elé.

Mindenek elhülten nézték ezt a váratlan pálfordulást — ezt az asszonyos könnyfolyatást — és voltak, akik haragosan morogva fakadak.

Elsőnek Horváthy Pál lépett ki megvetőleg a körből.

— No, halálnál nehezebbnek értem, gyalázatjára nézve..!

Garay is kedvetlenül fordult oldalt.

Hogy lehet ez..? S férfi..!

— Hát szó mi szó, magam sem adtam volna egy vak kabláért, elmaradását! — dünnyögött Bebek Imre.

— De csakk ha legalább nem velencések szemeláttára veszi elő, feneteremti! Mit gondolhatnak, messmilyen félelmesszívű nemzet vagyunk? — bucsálódott Bebek György, a kincstartó és keserű és gyűlölködő tekintettel villogott az idegenek felé, akik azonban egyelőre mintha semmit természetesebbnek annál nem találnának, mint hogy egy felnőtt férfi sír.

— *Dio mio! Dio mio!* — istenkedett Fantino.

— *Duole tanto?* Oly nagyon fáj? — érdeklődött Dandolo Lénárd is és résztvevőleg tágítgatta a könynyenhólyagzó orrcimpáit. De György nem hitt nekik.

— Csak színelnek, ebanyjukat, hazug mimus-nemzet! Opiniojukat majd otthonra hagyják, mert esszevágom mindjárt, mind a hármójukat!

Mialatt ezeket így megbeszélték, toporogtak, szitkozódtak, Zudar Péter esze-fordulása még egyre tartott. Szakállát szaggatta a szegény úr és hogy olyan igazán háborodottféle volt az arca, Lajos maga is tanácsosnak itélte a közbelépést.

— Noiszen-hiszen..! A nehezén túlestünk! — akarta éppen csitolásképpen mondani, ő is megdöbbenvén a különben bátor és polleált eszű ember viselkedése fölött, mikor Péter — mint aki most pillantja meg — egyszerre csak feléje fordult, ráemelte dúlt arcát és kirobbanva adta meg igazi, belső okát a kesergésének:

— Sohha uram s királyom... sohhult soha többé nem lesz oly madaram, — majdnem a felségedével egyet érő..! Néha bár hertelen s negédes, de aztán micsoda vadász volt..! Ki nem mondhatom derékségét, szemességét s mint kedvellettem..! Ez egykorban Uram, kölykes medveállatra egyedül ráment, óhatatlanul s ha meg nem értem medve kiáltozásából, hogy micsoda bajba keveredék a bátor jószág és késemmel az bestiát torkon nem ütöm: ez Uram inkább izinkében marad ott, de vadat — bármicsodásat is — lábon lenni meg nem enged! S mégis, én saját kezemmel rontottam el!

Az urak összenéztek és pirultak.

Micsoda..? Sebzett kölykesmedvére..? Puszta kézzel..? Egy nyavalyás késsel..? Egyedül..? Egy madárért..? S erről az emberről tételeztek ők fel gyávaságot?

Dicsőbb ez mindőjüknél és fájdalma — a vadászbánat — a legigazibb férfibánat, aminél megsüvegelnivalóbb alig valami lehet!

Csendesen bólogattak és Bebek György mondta, hogy ő ezt mindjárt gondolta s azon frissiben — kézzel-lábbal, ahogy épp tudta — elmagyarázta az esetet Fantinonak, ez meg az ő csicsergő nyelvükön, Dandolonak.

— *Si! Si!* Igen, igen! — bólogatott a két uraság. György pedig melegen tartotta a szemét rajtuk.

— Derék s rittka okos nemzet, eminentiád! — súgott oda Dömötör bíborosnak. — Ez olly nyílt és jószívű nép, uram, hogy ettől jobban hozzánk egyik sem hasonlítható...

György méltató szavait helybehagyták a közelállók is s a tábor felszedelkőzött, tovább indult.

Estére megint sátort ütöttek. A szakácsok előszedték a nyársat, vaskutyát: pecsenyesütésbe fogtak. Vígan pattogott a rőzsetűz, a vadászok mellékászálódtak, kihúzták az evőkészséget a csizmaszárból, forogni kezdett a pincetok, — vadászhistória vadászhistóriát, — adoma adomát kergetett s a délutáni eseményekről nem beszélt többé senki.

Lajos azonban emlékezett... Kiváltságosan különhelyezett tábori székéről, több ízben végigsiklott kereső pillantása a tűz fényében pirosló férfiarcokon; de az orosz vajdát nem találta a lakmározók közt. Kárvallott híve, az ő derék, emberséges Zudar Pétere, nem volt itt.

Senkinek sem szólt erről a felfedezéséről s hagyott még egy darab időt elmúlni. Hanem mikor a vígság már nótázásba szélesedett ott a tűz mellett, akkor észrevétlenül felállt, közömbös arccal szélvédezett egy kicsit a zsákmány körött — látszólag mintha csak an-

nak mennyiségét becsülgetné — majd egyszerre eltűnt és vele együtt tűnt el Garay Miklóska is.

Pár szót váltottak az urak hallótávolságán túl. Erre az apród hátramaradt, ő pedig elindult visszafelé, a délután megjárt úton.

A hold fehéren sütött, az avar halkan neszlett s ő csendesen lépdelt az aszú levelek puha szőnyegén. Arcán s a szívében mély nyugalom honolt, de álmodozó tekintete azért mégis észrevett és figyelt, minden legkisebb nyomra.

Vagy kétfertály órát haladhatott így. Akkor kicsit megrezdült, hirtelen megállt s a szíve egy meleget dobbant. Megtalálta amiért jött. Meglátta akit keresett. Zudar Péter ott gunnyaszott, ugyanazon a helyen, ahol délután a szerencsétlenség történt. A kimúlt madár, elhanyatlottan: a térdein...

Már nem jajveszékelt az ember. Csak mélyen sóhajtozott, mint egy gyászoló apa és szép fénylő szakálla kicsordult az ujjai közül, ahogy tenyerébe támasztotta búsbeteg fejét.

— Gedő, Gedő, művé ontottalak..! Mért is gonoszkodtál vélem, szerelmes eggyem! Hisz' nem különben, hanem mint édes gyermekemet tartottalak s lásd, most mint vagyunk! — hallatszott; de nem több ennél.

Péter fölneszelt s abba percbe észrevette a királyt. Egyszökéssel termett talpon.

Lajos azonban nyugtatólag és melegen intett neki:

— Jüvék, de nem infesztálására uram nagyságodnak! Csak mert úgy decidála elmejártatásom, hogy mulatozásban együtt voltunk s most keservedben is ne légy egyedül, Péter...

— Felség..! — dadogott a vajda és látszott, hogy készül zavarában ura szeme elől a dögtestet a bokorba vetni.

Lajos azonban tagadólag intett és ilyet mondott:

— Nem úgy, nem úgy! Paripa, kutya, vadászmadár: életét gyakor együttkockáztató, igazi kenyeres-

társa az embernek! Megérdemli a tisztességet s én is azért arra jüvék, hogy szépen eltemessük.

Ő maga mutatott egy kies helyecskét valami második nyárba virágzott bokor aljában és Zudar Péter nem vonakodott, nem röstelkedett többé. Sőt nem is volt már olyan halálra bús. Élőbb, hálaforró tekintettel nézegetett föl a Nagyúrra, aki kegyelmében, ime, nyájasan, gyengéden és komolyan veszi az ő kicsinségének gyászát.

*

A madarat elföldelték, pár percig tűnődő csendben álltak a kis halma fölött, aztán Lajos előre indult.

— Jere most barátom!

Mikorra a sátorszálláshoz visszaértek, az éh-szomjukat elvert és kedvüket kidanolt vadászok nagyrésze elült. Aki még lábon volt, az is csak a másnapi fegyvereit vizsgálgatta s játott is, meg nem is. Igy a jövevények érkezése észrevétlen maradt.

Jóéjszakát vettek egymástól, mind a kettő tentoriumába vonult és Lajos nagyon elégedetten hajtotta álomra fejét.

Amilyen jól aludt ő, ugyanolyan jó lett Zudar Péter ébredése.

Kedves gyermeki kéz érintette vállon.

Fölnézett s hát Garay Miklóska tiszta homlokát látja fölébehajolni.

A fiúnak sugárzott az arca. Mosolygott. És egy ezüstcsöngettyűs, ékköves, karmazsinsipkás, álomszép madarat tartott az ujján.

Megismerte a királyi fő-kiköcsént s csak bámult: hogy kerül az ide!?

De Miklós már mondta is:

— Őfelsége az én Uram küldi, a zacskó aranyakkal, tiszta szívből eredett ajándékképpen, úgymint gondviselő atya az ő szerelmes atyafiának. Hogy mindenestől fogva üresen ne maradjon nagyságod...

Zudar Péter majd megfulladt egy benneszorult, rettenetes örömordítástól. Úgy felszökött, hogy szinte összeontotta a sátort a fejetetejével. Ha megkérdezik, hogy tud-e nála boldogabb teremtést, dördülő nemmel válaszolt volna, — ha ugyan egyáltalán bír beszélni. De az bizonyos, hogy ha kell: abba helybe darabokra vágatta volna magát, a királyért.

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

TIZENNEGYEDIK RÉSZ

ARANYKOR

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchenyi Könyvtár

LXIX.

A vadászat negyedik napjának reggelén Lajos komoly arccal pillantott végig a tisztelgésre egybesereglett urakon.

— Úgy véllem — mondta — nem elég, hogy ragadománnyal töltözzünk. Ideje a közönséges jóra is gondolnunk . . .

Az urak tiszteletteljes csendben bólogattak. Kedvüket már kitöltötték jól, az idő hideg-őszi, majdnem téliesre fordult — éjjel a tálakban kicsit a víz be is bőrödzött — egy csöppet sem bánták, ha az erdőjárás abbamarad.

A heroldok lekürtölték a vadászatot és az udvar elindult vendégeivel Diósgyőr felé.

— Másnap — Szentandrás havának huszonötödik napján — kibukkantak a rengetegből s Dandolo Lénárd önkéntelenül visszarántotta a lova gyeplőjét. Kérdő tekintetet emelt a királyra, akinek jobbján haladozott, míg Fantinonak a baloldali hely jutott.

Lajos elértette a pillantását.

— Igen, oda tartunk, az már Diósgyőr, — szólt hibátlan kiejtésű olaszsággal.

Érzett rajta, hogy amennyire idegenkedett mindig például a lengyel nyelvtől, ezt, az olaszt, éppolvan szívesen beszéli s örül, hogy gyakorolhatja és büszke a várára is, mely ime, még az építészeti dolgokban roppantul elkényeztetett velenceieknek is megfogta a szemét . . !

Készségesen magyarázott.

— A vár magját — mondta — tulajdonképpen hát készenlelték a honfoglaló magyar ősök. Egyik vezérük

— Borsa nevezetű — kapta ajándékba. De az országon átrobajló tatár csürhe keveset hagyott lábon belőle. Amivé a vár azon túl lett, az már új gondolat és új építés.

— *Magnifica fortezza! Non sapevamo che gli Ungheresi abbiano cosi eccellenti edificatori!** — rázogatta fejét Dandolo Lénárd.

— A bencések, uram! — felelt Lajos. — Valóságos Istenáldása ez a rend és mi magyarok különösen sokat köszönünk neki! Műveltségünk, tudásunk, javarészt az ő klastromaikból ered és terjed.

Kis szünetet tartott, mert paripájának egy jókora esőpocsóta szegte útját. Nyakonveregette a derék lovat s egyszökemléssel átköltözött. Az olaszok nyomon követték. Egy ideig aztán szótlan gyönyörködtek az elébük bontakozó képen.

A sárgán permetező őszi derengésben Diósgyőr csakugyan festői látványt nyujtott. Mintegy megkoronázta a dombtetőt, amelyen épült és tündérkastélyként csillant vissza a sáncmű sötét vízgyűrűjében. Látszott ezen a vízen, hogy élő és mély. Hínár nem csúfította, sás és káka be nem nőtte. Erősebb vizsgálódásra feltűnt a patak is, mely állandóan táplálta.

— Szentgyörgy-forrás — mutatott feléje tamariskus pálcájával Lajos. — Ott túl, ott meg a Szinva nevezetű patak ömlik belé s az ellenkező oldalon folyik le.

Tó látszott a mutatott irányban. A királyi halastó volt. Az olaszok megdicsérték azt is.

— Pompásabb védőműről erőd már nem álmodhatik! — udvarolt Fantino. — Lehet ez vagy tizenkét öl széles!

— Kiváló a szem-becslésed, uram! — bókolt vissza lovagiasan a király. — Éppen hogy pontosan tizenkét öl széles a sáncmű. És három öl mély. Ott a halastavon túl, az a zöld folt, az a várkert. A sárga tányér a torna-

* Pompás erőd! Nem is tudtuk, hogy ily kiváló építészeik vannak a magyaroknak!

tér. Ami holmifajta Katalinbogaraknak tetszik, az a sáfárházak piros teteje.

A két úr megértőleg csipogott. De mindjárt másvalami fogta meg a szemüket. A négyszögalakú épülettömbből sudáran felszökő saroktorony. Természettől szederjvörös kockakő burkolata fehér és kékenzöld díszítményekkel volt megrakva s az egész úgy csillogott ide, mint valami ékszer.

Az idegenek lelkesen dicsőítették; csak azt furcsállották, hogy a castrum ablakai már négyől magasságra megkezdődnek. Mert ezt nem látták sehol. Nem szokás. Az ostromlétrák átlagos hosszát véve, az ostrommentes biztonság harmincöt lábnyi magasságnál kezdődik.

Lajos csendesen évődve adta meg a magyarázatot:

— S a domb..?

Csak ennyit.

De az urak mégis elértették és röstellkedve nevetgéltek.

— Azám, ezt elfelejtettük!

A király rögtön meg is vigasztalta őket.

— Tulajdonképpen hát — mondta — mi nem is erődként tartjuk ezt a Diósgyőrt. Mért ne árulnánk el nektek, hiszen ellenségként a ti tengeri birodalmatokból úgysem foghattok soha, ily mélyen országunkba penetrálhatni, hogy komoly ostromra egyáltalán nem való ez a vár. Nem látjátok? Hisz' donjonja sincs s akkor végső szorultságban a vár népe ugyan hova meneküljön?

— A szeglettornyok talán pótolhatnák a hiányt — igyekezett Dandolo csorbát köszörülni.

— De nem pótolhatják a szeglettornyok gyengeségét! — vetette ellen Lajos. — Vékony a falazatuk, az oldaltámasztó falak meg épp egészen elmaradtak. Nyugodj csak bele uram, hogy nem ostromvár ez! Mulatóvár. Ilyenekre is van szükségünk, van is benne módunk! — tette utána, mert azt akarta, hadd tudják meg ezek, hogy nem koldúsok hazájában járnak! Egykét várnak a hadászatból való kivonása miatt, ugyan még nem szaggatja haját a magyar király!

Az olaszok hajlongva köszönték őfelsége lebocsátkozó magyarázatait. Meglepte őket az a szakértelem, amivel építészeti kérdésekről beszélt s lopva felfelsandítottak az arcára. Mint a márványszobor... Különös... Van rajta valami nagyon különös, amit szavakkal kifejezni, de még világosan elgondolni sem lehet...

Mi ez a különösség!? Micsoda ember ez?

Sohasem láttak ilyen arcot.

Tűnődtek és hallgattak.

Mikor már egészen a vár aljába értek, a túlpartról, a sáncárok víztükrén, egyszercsak egy rózsaszínű kis csuda indult feléjük. Rózsaszínre írott csónakocska. Olyan, mint egy vízre hullott virágszirom. Méginkább a benne ülők! Két fehér hattyúbőr subicába öltözött, pirosra csípett arcú, fénylőszemű kislány.

A király két lánykája volt. Kezükben fenyőgalylyakból szerkesztett bokrétát hoztak. Lajos köszöntésére...

A gyengédszívű Bebekné eszelte ezt ki így. Az új. Még nem szerzett kellő jártasságot az uralkodócsalád belső életmódjában és sehogysem bírt belenyugodni, hogy neveltjei ilyen távol idegenségben dermedezzenek atyjuk szívétől, — hogy ennek valóban így kelljen lennie, — hogy a szegény kis angyaloknak csak időnkint egyszer-egyszer, akkor is csak holmi fránya politikai alkalmakkor lehessen őfelsége színe elé kerülniük. Inkább tudta a dolgot hanyagságnak, a nyűgös, beteg főasszony-elől nemtörődömségének. No de majd alatta másképp fordul! Szeretné ő azt látni, hogy egy apa ellen bírjon állni két ilyen aranygyermeknek, mikor azok csengettyűző versikékkel köszöntenek rá! Ezt ő igazán látni szeretné, hogy a szívét egyostrommal meg ne vegyék, karját ölelésre ne indítsák!

Hát megláthatta.

A király előbb kövülten nézte a csónakhajtó apródúrfiak karján partratoppanó kicsinyeket, aztán intett nekik, hogy ne közeledjenek, — mögötte álló csatlósának, hogy vegye át a bokrétát, majd pedig gyor-

san előreszöktetett az emelcsős várkapun. A versikék felmondására sor sem került...

A két gyermek párás szemmel bámult apjának tovatűnő alakja után. Megszokták már, hogy az mindig csak méltóságteljes «fejedelmi» távolságból és kurtán kezeli őket s tulajdonképpen nem volt benne semmi rendkívüli, hogy ez most is így történt. De ők azért mint annyiszor, megint új csalódást éreztek. Ha nem is tudták szavakkal kifejezni, mégis fájt nekik, hogy az imádott lény ilyen egy-csók nélkül adott túl rajtuk...

— Vagy ha legalább egy mosoly..! — álmélkodott a derék Bebekné s szívében keserűen gondolt arra, hogy ez igazán nem került volna semmibe... Nem, ha Isten megadta volna azt a képességet ennek az országul magasztalt embernek, hogy necsupán országatya, hanem saját gyermekeinek szerelmes atyja is tudjon lenni...

— De ez csak király! — sóhajtott és kézenfogta a két drága gyermeket:

— Gyertek, lölkecskéim!

Azok mentek szomorúan, csalódottan, engedelmesen és dehogy is sejtették, hogy mibe került ez a kegyetlen-kedves meglepetés annak a fejedelmi kemény embernek, ott fenn, egyedül, a vár toronyszobájában..! Dehogy álmodtak arról, hogy élve halott, halottarcú ember árvái, aki nem tud, nem, — sohasem fog már mosolyogni ezéletben több!

LXX.

A két velencei lecihelődött, megtisztálkodott, öltözetet váltott. Mire elkészültek, jöttek is értük. Maga a várnagy jött, Istvánfia Sáfár Miklós comes. Sokat peregrinált, látott-hallott, méltóságos szakállú úr volt. Fő-deák. De a klasszikuson kívül beszélt még vagy hét élő nyelven is. Az olaszt meg éppenséggel olyan idegenség nélkül beszélte, hogy a követek nem győzték csodálni. Pedig ők sem panaszkodhattak botnyelvűségről. A határtól megtett út alatt meglepően sokat ellestek magyar utitársaiknak rokontalan, nehéz nyelvezetéből s nagy udvariasan minduntalan magyarul szólaltak meg.

Dandolo Lénárd például a trónterembe menet lefelé:

— Lovági terrem? Oh, *la piu bella..!* Legszebbet!

— *Mi piace!* Tetszel nekemnek! — kedveskedett Fantino.

Senkinek sem jutott eszébe mulatni, — bár talán nem egészen csak a Signoria-képeinek tekintélye miatt. A szála maga is — az ő három gyönyörű oszlopával két hajóra osztva — valami megnevezhetetlen fenséget árasztott. A gálmakőből faragott trónus köré szinte fölösleges volt, hogy selyemkötélzetet vontak. Úgysem mert senki, közeledni sem hozzá. Az urak önkéntelenül süveget vetettek a remek alkotás előtt. Többet jelentett az, mint puszta szimbolum! Mintha lelke lett volna... Élő és méltóságos lelke. A tágas és magas boltállású mennyezet még csak növelte ezt a körötte lebegő illuziót.

A terem a vár északi oldalán, egészen le is fog-

lalta ezt az északi részt. Mesteri festésén újabb öröm érte az olaszokat. Itáliai művészkezek munkáját hirdette minden fresko, éppúgy, mint az apsis-szerűleg kiképzett, ívesen vonalozott bolthajtású ablakok zárókövei, melyek bár színes, de nem márványkőből voltak faragva, nyilván azért, hogy mégjobban kiemeljék a gót ablakok nobilis hatását.

A velenceiek hosszasan időztek a változatos sátánpofák tanulmányozásában. Dandolo úr — aki távolról már jobban látott — messziről, Fantino, a vaksi, pedig orrközelből tapasztalgatta sokszerű eredetiségüket.

— Erdeg vigye! Erdeg vigye! — bólogatott, azt hivén, hogy ezekkel a szavaival most a gyámfejek ördögi arckifejezését hangoztatja.

Az arany-ezüst tálszéknél kevesebbet időzött a két uraság. (Rabolt az ő kalózpátriájuk effélékből éppen elegetl) Hanem a saroktornyokat mintegy összekötő palota megint nagyon tetszett nekik. Itt már minden magyar mesterek munkája volt, kezdve a berendezés legnagyján, végezve a legkisebb lábszőnyegen. Fantino — aki konyított valamit az ábrázoló művészetekhez — elő is kapta egyszer az övéről aranyláncon lefüggő viasztáblácskáit s rákarcolt raptime egy-két eredetiséget. Azonban megjárta szegény! Ott is rajzot fogott, ahol pedig nem kívánta! Drága velencei selyembársony bugyogója csupa arany-zöld, meg kék lett, ahogy a falnak dűlt. Ez a falrész meghámlott volt a salétromkivirágzás miatt és Sáfár Miklós meg nem állhatta, hogy a nagy vendégjárásra hamar még helyre ne hozassa. Most persze bánta nagyon! De az olaszok nem engedték.

— *Non fa niente! Non fa niente!* Nem csináli semmi csi nem! — ölelkezett Fantino és igazis..! Egy ilyen gáláns ficsórnak nem egy bugyogó a világ! Leporolkozott úgy ahogy, azzal benéztek egy fohászra a kápolnába a Bambinohoz s még este is tárgyalták a látottakat. Tehették. Lajos bár fényes vadászlakomát adott a követek tiszteletére, de őmaga távolmaradt és tudta, hogy miért. Nem mintha a mulatság balsikerétől tartott volna! Sőt éppen előre látta azt a teljes si-

kert, aminek eredményeképp: hajnalig egy sem marad józan a szélkifújt, agyonjárt vadászok közül.

Bizony Dandolot ketten, Fantinot pedig hárman vonták ágyáig s még a jámbor Bebek Imre is úgy járta a csűrdöngölőt, hogy reszketett bele a pádimentum.

Hát az apródok . . ! Nemesi cipóosztók, házi algazdák, gyertyával étek előtt járók és énekmondók . . ! De legfőképp Zsigmond úrfi . . ! Alig hogy kiheverte budai borbetegségét, máris alig győzte ebmarást friss szőrével gyógyítgatni. Csúful elázott a fiú; csak a fiát nem látta palatinus Miklós sehol! Pedig erősen kancsító szemével kétszerben is kellett volna most látnia, ha ittvan! No vigye szösz . . . Nincs itt. Okosabb vala a többinél. Alszik ezóta valahol s alugyék . . ! Az való a nevedékeny atyafiaknak . . .

Csak Garay is elkocogott hát. Igaz hogy egy fordulónál egy gyalázatos falszöglet cudarul nekiment (súly egye meg!) eleintén istenesen meg is akarta rúgni, de mindjárt észbekapott, hogy Czakó, a vizslája lehet ez s erre könnyekig elérzékenyült és megcirógatta:

— Kutyukám, szerelmes egy kutyám . . ! Lásd én jobban gazdálkodok veled, mint Zudar Izé uram ama szegény izével . . ! No! — csuklott befejezésül és egyszerre gőgös arccal s peckes túlegyenesen lépdelve, egy szobába nyitott s aludt. És nem lett baj. Tokaj levét itták a vendégek az asztalnál. Frissebben támad attól másnap az emberfia, mint ahogy aznap lefeküdt! Csuda, hogy mennyire televan az a bor értelemmel, való igazsággal és világossággal!

LXXI.

Bebeknének s a vén Izotának ugyancsak meggyűlt a gondjuk Marenkával! Amilyen szófogadó, jó gyermek volt rendes körülmények közt a kislány, ma éppolyan nyűgös és nyughatatlan lett. Még Hedvig sem tudta felvidítani, pedig testvéri szeretetének áldozatosságában a Vilmossal való ujszerű játékokat is megnyirbálta kedvéért... Előadta neki immár vagy tizedszer: hogy torolta meg a garázda Zsigmondot, mindjárt azután, ahogy a hintóból kiszálltak s a nevelőasszony szeme elterelődött róluk, — de ezzel sem ment sokra. Marenka, aki vagy nyolc előadásban a legálmélkodóbb tisztelettel hallgatta az ő dicső húgocskáját — mintha most hallaná először a hőstetteit — az esti két előadástól csak durcásan elfordult.

— Miklós fenn a táblánál szolgál! — szólt nem túlsok összefüggésben az elprodukált csípésekkel és tyúkszemtiprásokkal.

No de hogy legalább ennyit is vallott!

Hedvig az ő ugyanolyan gyermekészjárásával mindjárt megpedzette, hogy merről fúj a szél!

Felduzzasztotta kövér kis képét, ragyogókék szemében apró sárga cirmok kezdtek szökellni s jó vaskos lábát előredobbantva, a pártfogás utánozhatatlan fölényű hangján fakadt el:

— Ne híjjonak engem Bubának, ha még asztal vége előtt ide nem teremtem neked azt a zamatospofájút! (Ezt a kifejezést az apródfiuktól vette kölcsön.) Hiszel-e nekem?!

— Nagyon! — szűnt meg egyszerre Marenka nyafogása. És kitágult szemmel ragyogott fel. Az ígéret, de meg a „zamatospofájú" szó is: egészen elragadták.

Hedvig fönséges mozdulattal veregette vállon.

— Hát akkor mostantól ne bőgj! Inkább arra felelj - - -

S itt egész odahajolt a nénje füléhez, miközben diplomata-szemmel a két asszonyt fogta.

— Elsuvadhatnál ezektől valahogy?

— Úgy tetszik... Igen. Bizonyosan! — érlelődött fokonkint a kislányban a határozottság és Buba megint intett.

— Jó. Akkor innen egy órára, az alsó várkertben légy! Nem a felsőben, idefigyelj! Az alsóban! Ott, ahol nyár idején az a sok fekete csiga mász!

— Házatlan! — ragyogtak fel diadalmasan Marenka szemei.

— Házatlan. — hagyta helyben Buba és hozzátette: — Mink is azért most Vilmossal elmenyünk, te pedig - - -

— Tudom!

— Nohát..!

A szőke egy kis tokát eresztett. (Ahogy a felséges Liesl bécsi császárasszonynál látta.) Sugárzott róla a saját ötletessége és Marenka elégedettsége felett való öröm.

Hogy csinálta, hogy sem, a leendő magyar királynő, azt a Lengyelországnak szánt jövendő királynő egyelőre persze nem tudhatta meg. Tény azonban, hogy Hedviget rövidesen egy udvari milessel lehetett élénk tanakodásban látni és hogy Miklós valóban a megbeszélt helyen volt.

Nemcsak beváltotta ígéretét a testvérke, de sőt éppen abból támadt a baj, hogy túlságosan is beváltotta! Alig telt pár miatyánknyi idő, és Miklós máris a kertben sétált s ő maga is szerfelett örülvén a nemremélt együttlétnek, várni kezdte a kis hajadont, aki egy idő óta határozottan sokkal több helyet foglalt el fiui szívében, mint a teknősbékája, Mátyásmadara és Muki, az agár, melyek pedig mostanig vetélytársak nélkül uralkodtak ott.

— Mit bánom őket! — döntött. — Kiemberedtem

belőlük. Ez már az a nagyrament állapot, ami titkokkal jár...

Ábrándosan fütyürészett s mélyebben meggondolva, hogy ezúttal igazán olyan titkos ténykedést művel, aminél készebb lovaggá és férfiúvá semmi sem tehetné, — s hogy ez itt most a legvalóságosabb szívszerelem, amiről az énekmondó inasok csak felakadozó szemmel tudnak históriázni: egész odalett a büszkeségtől. De mikor meg éppenséggel arra ötlött az esze, hogy ez a gyönyörű férfiúi, lovagi és szerelembeli állapot pontosan egy királyleánnyal kapcsolatosan szakadt a nyakába: kezdte erőtlennek érezni ennyi dicsőség hurcolására a lábát.

Lebocsátkozott egy útmenti kőre és csöndesen lihegett.

— Domina, — próbálta a humanista versíró uraktól ellesett pathosszal — persze csak úgy befelé — Domina, fönségedé a fejem és kardom!

Szünetet tartott s figyelt.

Vajon elég gálánsul hat-e ez a vallomás? Mert vallomást tenni okvetlenül kell! Azt határozottan tudta. Csáky Pista nemrég mátkásodott és ott is volt vallomás. Treutel úréknál is, ahogy egyszer Gorjánban elleste, mikor a nagyok az asztal fölött tréfálkoztak.

— Domina, Domina... — kezdte előről; de nem vette végig.

Megrázta a fejét.

— Nem jó lesz, — gondolta. — „*Fejem*" és „*Kardom*": ez tulajdonképpen ugyanaz. Amire magister Colomanus azt szokta mondani hogy: «pleonasmus».

Ejnye-ejnye?

Lecsukta a szemét és úgy tűnődött:

— „*Erőm és életem!*"

Megint fejrázás lett a dologból. (Itt is ugyanaz a baj!)

Hogy jobban együtt tartsa a figyelmét, újból kezdte a szemhúnyást.

— Domina, Domina, — mormolt — szívem és kardom fönségedé, — ó dicső hölgy!

„*Dicső hölgy..!*"

Ez határozottan csinosan csengett! Illőbb szavakat magister Colomanus sem találhatna! Szív és kard: az nem egynemű. Az kettő. Kettővel multiplikálva: négy. Négy szerben négy: egyenlő tizenhat. És ötször - - -

De itt nem következett semmi. A tétova zsongás megszűnt. Az úrfi álla leesett. A fiatalságnak azzal az ájulásszerű álmával, melynek nincs szüksége holmi átmenetekre: egyik percről a másik pillanatra... aludt. S oly mély eszméletlenséggel aludt, hogy még az sem rázta fel, mikor mindinkább hanyatló feje hátracsuklott, vadászatban kifáradt tagjai lehulltak s ő azon lovagi és hősszerelmesi minőségében elhengeredett a puha avaron.

Soha gyöngédebb ágyban nem feküdt, soha gyönyörűbb álmot nem látott ennél! Marenkát látta nagynak, királynői díszben, egy szép liliomot — Anjou liliomot — fogva egyik kezében. Nagy volt ő is. Merő aranyas vértezet pompázott dali termetén s tenyerével segített tartani azt a nehéz országalmát, melyet nemrég csináltatott birodalom használatára az úr s melynek súlyától a gyöngéd kezecske megroskadt egy kicsit. Egyszer az ő kezéből is ki akart gördülni a huncut országalma! Hanem akkor meg ottvolt Marenka keze s ők csak összenéztek és boldogan nevettek.

Ha tudta volna, hogy milyen közel van ezalatt a valóságban is álmai tündéréhez..! Mekkorát szökött, milyet kiáltott volna! Így azonban csak feküdt tovább és hagyta lebocsátva szemének sötét pillangóit.

Marenkának nagyon tetszettek ezek a bársonyos pillangók. Tetszettek azok a csigás fürtök, az álmában is nemes arc, — az a cakkosvonalú száj. De azért - - - valahogy nem így képzelte az egészet. Úgy képzelte ő, mint Vilmoséknál, hogy az ember majd megfogja egymás kezét, nézi majd egymást és az embernek majd megmondják, hogy tulajdonképpen nem is olyan csúf, léclábú és kiállhatatlan portéka, amilyennek Zsigmond szokta őt gúnyolni, hanem ellenkezőleg! Gyönyörű és felséges kegyosztó lény, akinek egyetlen intésére halált halni is öröm... Hát így valahogy...

Csakhogy ebből többé semmi sem lesz. Semmi beszéd, semmi kézfogás, semmi jó, belső melegség : önmagának egy másik csillogó szempáron át való megkedvelése! Mindezeket már elrabolta az álom. A kis pajtás alszik s ő — Marenka — dehogy költené fel! Dehogy riogatná, dehogy szégyenítené! Tudja ő azt, hogy rossz az ilyesmi, olyankorról, mikor szeszélyes királyi anyjának rossznapja jár, undok álomzacskónak pirongatja őt, sőt néha még az is eszébejut, hogy az ilyen leendő királynőknek, mint ő meg Hedvig: tulajdonképpen már a nappal kellene felserdülniük, vagy talán egyáltalán nem is aludniuk ...

Visszabocsátotta hát a kezét, mellyel szinte megérintette volna azt a lassanpihegő dolmánykát és költögetés helyett megtörülte a szemét. Két nagy fényes könnycsepp üldögélt abban s mialatt a keskeny kis gyermekáll búsan megvonaglott, le is utazott szépen az a két forró gyöngy oda, Miklóska bársonypillangóira.

Marenka lehajolt és olyan vággyal, melynek parancsszavát nem bírta egészen elfojtani: odanyomta édes, könnyes gyermekszáját a Miklós tiszta homlokára.

— Aludj! — suttogta. — Azért én nem haragszok ...

Dehogy haragudott! Csak a szívecskéje fájt. Olyan különösen fájt, hogy sohasem érzett effélét, még verésekkor sem. Ez egész másfajta fájás volt. Talán még nagyobb mint amaz, de ugyanakkor édesebb is. A korán ébredő nő első titokzatos, szent fájdalma, — sok utánajövőnek hírnöke.

A hold kibújt a felhőtarisznyák szakadásain, letűzött szelíd ezüstpermetegesen. Marenka még mindig állt és nézett. Csak mikor a nevelőasszonyok kiáltozásait a távolból meghallotta, ébredt ki révedezéséből. Gyorsan letörülte a könnyeit és körülnézett, hogy mégis hát: hogy hagyhatná valami jelét az ittjárásának?! Hogy ha már szemével nem is, szavával nem is, de legalább a gondolatával találkozzék majd kedves pajtásának!

Kicsit távolabb egy gyönge mogyorócserje állongott a várkerti út szélén, didergőn, bánatosan. A szél megcibálhatta, mert oldalán, hónajjából lehasítva, csüggött lefelé egy kis lombcsokor.

Azonnal feléje indult. Leszabadította a vihartört gallyat és leguggolt Miklós mellé. Odaszúrta a jelt a kezeügyébe.

A kiáltozás közben egyre közelebbről hallatszott. Nem volt többé vesztegetni való idő. Csak annyi, míg az ember megborzong a hűvösfuvallatú őszalkonyati széltől, — míg eszébejut, hogy az alvó mégjobban sínyli a hideget s míg azt a hattyúbőr subicát rá lehet hamar teríteni az alvó vállára. Azzal már fut is Marenka, könnyű lábacskákkal, mint a suhanó őz. Kicsit megfaggatták az elveszett subácskájáért, kicsit kikapott a bódorgásáért, de most már nem bánt semmit. Az a meleg, amit Miklós vállán hagyhatott, cserébe a saját csalódásáért: kárpótolta és megvígasztalta. Női sorba lépett. És első leckéjét vette abból, amit úgy hívnak: „megalkuvás"; amit úgy hívnak: „önfeláldozás"...

*

Hajnali napfény keltette fel a fiút, meg a subica csiklandozó cirógatása. Nagyot tüsszentett tőle és felült. S a következő szökéssel talpon termett. Egypillantással látta és értette meg, ami történt. Fájdalmában és szégyenében nem szánt volna felordítani. De a torka összeszorult. Könnyek szöktek a szemébe s az indulat lármás zenebonasága helyett, csendesen megöntözték a drága kis mogyoróvesszőt.

*

Ha első asszonyfájdalma volt Marenkának, amit ezen a helyen érzett, Miklós pedig az utolsó gyermekkönnyeit hullatta.

Nem fog ez a két nagy barna szem harmatozni, sohatöbbé mától! Az önvád, a mulasztás tudata: gáláns vallomásánál is jobban megérlelték a gyermekben a férfit.

Míg élt sem bocsátott meg magának Miklós — Garay Miklós, Magyarországnak későbbi legnagyobb nádora — ezért az átaludt tündérálomért, aminél többet nem várhatott Anjou Máriától, Zsigmond király mártírfeleségétől, szerelmének korán sírbahanyatlott királynőjétől. De a fa még az ő hosszú életét — hosszú vezeklését — is túlélte. Az háromszáz év mulva is ott pompázott a diósgyőri várkertben s ha reménytelen szerelmesek karcolták bele szívüket, nevüket: érzékenyen, bőségesen, azonnal megcsordult és csendben álmodó suttogással a vén kert fái között: lehet hogy még mindig: emlékezett.

LXXII.

Reggel — 1381 Szentandrás havának huszonhatodik napján — tíz óra tájban megkondult az udvari jelharang. Az uraságokat már készen lelte, — mind hazabélieket, s mind a velencéseket. Lapos sunyorítással szemérmesen fölbecsülték hamar egymás díszeit, aztán a két idegen vendéget emberségesen előretessékelvén, elindultak párban utánuk, fel a felső kontignációra. A nyitott, körül vaskorlátos «*gyilok*»-folyosón haladtak, melynek padmalyzatát valamilyen hirtelen véletlenség esetére azért hát mégis fel lehetett szedni s onnan helyből a garázda megrohanók fejetetejére alkalmas kő és szurokzáport zúdítani. Ilyen öletések lehetőségének kimutogatásáról most azonban persze, szó sem eshetett. A kijáró pallót rengetegdrága keleti szőnyegek borították s a jócsizmás, sarkantyús, nehézlépésű magyar lábak kedvvel taposódtak bennük.

Ez : igen ! Ez már : igen . . ! Ez mód ! Valóságos aetas aurea ! Gyönyörű aranykor, amilyen a magyar hazához illik! De csak ez az egy Lajos, ez a nagy dicső atya tudta ezt így elkövetni! Isten a megmondhatója, honnan gombolyítja bölcseségének fonalát, hogy ez mind és mindenben a legjobb: egyszerre így meglesz s mintha valahogy csak úgy magától lenne..! Erőködés nem látszik, káros zsibongás sehol nem tudatik, a paraszt hasasodik, az úr csillog s mindenütt minden van és minden nagyonjól van. Ilyen fejedelem bezzeg nem floreál egész Európában! Ilyen eszestanácsos, religiojában apertus, jeles tökéletes átal-ember s vitéz kegyelmes főember, aki az édes nemzet virágoztatásában soha hátra ne álljon . . ! Áldja meg az

Isten, valahol egyet lép és jerünk, meg ne várakoztassuk, távol legyen őméltóságától minden ilyen alattvalói orcátlanság!

A bársonyos, prémes, ékszerektől csörömpölő férfiak szívét meleg hála járta. Busa fejükkel megindultan nyomakodtak előre. A király diósgyőri szállásán neki legkedvesebb helyére, az északkeleti torony emeleti szobájába voltak hivatalosak s valamennyien érezték az országos béke szerzésének roppant kitüntetését.

A szobát nem lehetett éppen valami temérdeknek mondani; de gyönyörű kitekintés esett belőle, hogy úgy tudta az ember, mintha álomképet látna. Erkélyeit rendszerint virágokkal pártázták körül. Most azonban ezeket beszedték. Éjjel mégnagyobbat fordult az idő, erősbödött a fagy s reggelre dér hintette fehérre a földet. Hát nem Lajos az, aki ártatlan virágocskákat ily kegyetlen szívvel megszüntessen! Akkor pedig lehet hideg bátran odakint! Mert a szobában már fűttetett Lajos, a zöldmázas téglájú kandallóban barátságosan pattogott a rőzsetűz s ez is egy jó meglepetés. Kedvesek a sárga fények, ahogy felnyaldosnak a falon és a zöldvirágú, nehézselyem házöltözék tündöklő kelméjén megint elernyednek!

Kép csak egy díszítette a szobát: az elhalt anyakirálynőnek egy réztáblára felírt, eleven nagyságú arcmása. Szőnyeg annál több! A padlón szanaszét perzsa és törökportai eredetű; valóságos kincsek. Az egybejáró és hosszára kivont asztalon skófiummal virágokra varrott meggyszínbársony, hosszú selyemszálú krepin a végén. A tűzhely előtt zöldaranyra nyomtatott bőrből való padlóteríték feküdt. Kicsit arrább egy szokatlan nagyságú hiúzbőr. A körbefutó, de most egész az asztalig előrehúzott padszékek egyikét babos hazai, — másikat oszlopos lengyel, harmadikat posztóból szekfüvekre és mákra mintázott horvátos szőnyeg borította. Zöld tafotaselyem a prémezése. A többi is egy-egy magyar impériumbeli tartomány alkotása s mind: aranynál többet érő.

A kivont asztal egyik hosszanti oldala közepén

elkülönözött karosszék állt. Már erről a különvalóságáról, de meg vontarany terítője után is nyilvánvaló, hogy a királyé. A szék előtt sűrűn beírt pergamenlapok feküdtek az asztalterítőn; egy flinderes kis pecséttartó láda, ezüst kalamárisládikó, ezüst stílus, ezüst csöngettyű, hattyú szép frissen vágott tollai és egy ékköves aranybuzogány. A házöltöztető fali „*kecse*"-függönyzet alá állított nehány széken s egy hónaljformán érő, gyermekétető asztalhoz hasonló frópolcon kívül nem is volt egyéb bútor a nevezetes szobában.

Minek?

Nem fragilitásoknak helye ez! Históriának komoly helye: a turini békesség és csöndesség megszerzéseé.

A nagy eseményt megbecsülte Lajos is. Komoly alkalomhoz illő főruhában s állva fogadta vendégeit. Rajta kívül csak házi papja és Apród János főespereș-titkár tartózkodott bent, mikor a hivatalos személyek besorakoztak. Mind a két pap talárist öltött s ehez a káplán térdigérő karinget viselt. Breviáriumát lassan összecsukva hajolt meg az előkelőségek előtt, vékony lapos szája azonban még akkor is őrölte az imabeli textust.

A férfiak féltérdet bókolva köszöntek Lajosnak s a magyarok, honi illem szerint, uruknak lábtól, a földre rakták le pompás kerecsenforgós süvegeiket. Kardjukat az udvarbíró előzőnapi engedelme szerint fenntarthatták, de nagyon óvatosan a hónuk alá emelték, nehogy otromba csörömpölést támasszanak.

A nagydologba persze nem lehetett devotizálás nélkül fogni. A káplán imát mormolt. Akkor a király leült és erre leültek az urak is.

Lajos végigpillantott rajtuk.

Csupa meleg tekintet emelkedett rá. Bár ez a melegség itt-ott egy kis aggodalommal keverközött. Őfelsége nem látszott éppen valami frissnek ... Mintha ő engedte volna gallérjába előző este a bort s nem az urai! Arca halvány agyagszínű, fényes és bágyadt. Fent, az erősen ritkuló fejetetején, ki emlékezik, hogy barnás szeplőcskék lettek volna ezelőtt?! Most pedig

vannak s foltokba mosódnak a kopaszságokon. Ezek adják bőrének azt az agyagszerű szinezetet.

De kornyadozó a királynak a szeme is. Héjja lecsügg, kimutatja fakó bélését, ajkai meg mintha vastagok, kemények és egyenetlen felületűek volnának. S milyen mély redők húzódnak a szemöldökei közt! És ezeknek szőrzete hogy elritkult!

Legfőképp azonban a szakáll..! Lajosnak mindig híres-szép szakálla volt. Az urak kicsit írígyelték is. Királynak mire..!? Elég neki a méltóságos állapota! De most nincs mit írígyelni. Most apró csupasz tallérok tarkázzák a csudaszép szakállhajzatot...

Hogy ők ezt eddig észre nem vették..!

Igaz, hogy őfelsége utóbbi időkben nem forgolódott valami gyakran köztük; vadászaton meg ki nézegetné egymás ábrázatát!?

— Hát Istenem..! — sóhajtott csendesen magába Dömötör érsek. — Test szerint múlandó az Úr is s bizony korán öregszik...

És lopva könnyet törült ki megapadt aggastyánszeméből.

A többiek hasonló gondolatokban voltak, ebben kicsit búsongva megnyugodtak és a titkárt kezdték hallgatni, aki előljáróban felolvasta a mai összejövetel célját.

Dehogy sejtették, hogy szerelmes atyjuk emésztő forrólázban ül itt annyi fennséggel köztük s hogy ma reggel öltözésnél - - - egy ujja megint meghalt s elvált tőle, abban az ő aranycímeres, selyemfüggönyzetes ágyában..!

Pedig pontosan ez történt; a csendes tragédiának egy új felvonása. Lajoson kívül egyedül Radlicza János tudott a dologról és semmi letten nem akart beleegyezni, hogy őfelsége ilyen állapotban a fárasztó hivataloskodásra menjen. Lajos azonban olyan ellenállást tanusított, ami elsöpört minden akadályt.

— Érts meg, jó szív! Ott én a te malmodra is őrlök! Jól megtudd, hogy több hasznomra lehet mennem, hogysem maradnom! — mondta bár rejtelmesen, de annyi meggyőződéssel, ami végezetül is gondolko-

zóba ejtette a professzort. Megszokta már, hogy ez az ember csak ritkán fejti ki indokait a maguk egészében, azt is azonban, hogy pár szakadozott szava mögött több rációt gyanítson, mint amennyi mások mérföldes szónoklataiban van.

— Isten adja úgy legyen! — felelt hát s meghajolt, — útjára engedte betegét, akin az ünnepélyes esemény alatt csakugyan nem is látszott több, mint amennyit jó hívei azzal a kis futó szomorúsággal intéztek el, hogy őfelsége felett sem állt meg az ifjúság napja...

Az ismertető felolvasás közben véget ért. A titkár kitette kezéből az írást és Lajosra pillantott. Ez megértette. Fölkelt s Velence képviselőihez fordult. Üdvözölte a két urat, akiknek meghatalmazója, a nagyságos Signoria számára népe és saját nevében is szerencsekívánatait fejezte ki. Örült, hogy a két hatalom közt a csendesség helyreállt s remélte, hogy ez a jó csend és békesség most már zavartalan is marad... Nagyon kegyelmesen és választékos szépséggel szólott; azonban - - - mintha kissé kurtára fogta volna a beszédét!? És mintha valami türelmetlen fénylés lobbant volna ki olykor a szeméből..!?

Garay legalább úgy találta. Igaz, hogy csak egy futó percig. Mert akkor meg mintha a szokottnál is szenvtelenebb lett volna egyszerre Ludovicus...

A nádornak ez a megfigyelése éppolyan közeljárt a valósághoz, mint a megelőző. Lajos egyrészt gyorsította volna az ünnepélyes formaság menetét, másrészt meg únta azt, amit kisürgetett. Hiszen valamennyi okmányt ő szövegezte! S nehezen várta, hogy túlessék rajtuk. Pillantása egyre a velenceiek arcán kalandozott. Minduntalan visszatért rájuk és ilyenkor mintha valami rossz villant volna át a szemein, ami ellentétben állt előbbi nyájas szavaival. Igen, mintha ki akart volna fürkészni valamit ezekből a síma és kellemes emberekből... valami rejtélyt, amit a diplomatamosolygásuk egyelőre bár födve tart, de amit ő azért végezetül mégis meg kell hogy oldjon...

Apród János főtisztelendő ezalatt folytatta a felolvasást:

— ... elösmerjük, hogy Cattaro vára és várasa imperiumunkba átadatott; rendeljük is ezért úr Bebek Imre horvát bán urunknak, hogy velencei népekkel feje fennállásáig szép egyességet s barátságot tartana fönn, mely a tőlük elvött helyeknek visszabocsátásán kezdődjék s ezt hitünk szerinti szavunkkal, solemniter mi is vigore assecuráljuk. Dícsértessék...

A pótokmány még a velencei hitelezők jogos pénzbeli kielégítéséről rendelkezett. Azzal János mester tiszteletteljesen kiteregette a királyi csigavér-tintával szerkesztett iratokat az asztalon, meggyujtotta a karos gyertyákat és némán segédkezett Kaplay Demeter érsek-kancellár övenerabilitásának a királyi nagypecsét megalkalmaztatásában. Mikor meglett ez is, Lajos az elfogult csendben — melyben szinte a jelenlevők szívdobogása is meghallatszott — két skarlátkesztyűbe burkolt ujját az Evángéliumra helyezte s az ő komoly és méltóságteljes módján, kiadta a megerősítő esküt.

Most megint felpillantott.

Nem volt ebben a nézésben semmi rendkívüli. Mégis egyszerre mindenki fészkelődött és felkelt. Úgyvalahogy tudott nézni ez az ember, hogy környezete a tekintetének *minőségéből* érezte ki mindig, egy-egy cselekmény befejezettségét.

A két Bebek olyan abba percbe hajolt süvegéért a földre, hogy majdnem kosfejet ökleltek. A többiek követték példájukat. Féltérdet hajtó lovagi bókkal hagyták el a nevezetes szobát.

Csak Fantino maradt. Reá meg egy kurta fénysugár pattant ki a király szeméből. Ülve, ahogy volt, s ahogy akaratának puszta kisugározásával a többieknek távozást sugalmazott, ezt az egy embert Lajos viszont megtartóztatta.

— Nagyságod tekintetességével beszédem van, — szólalt meg kis idő multán olaszul és homlokán a redők még mélyebbre vésődtek.

A velencei engedelmesen állott meg.

Aztán egy suhanó mosoly villant keresztül az arcán.

— Ahá..! — gondolta.

És úgy vélte, hogy érti már a dolgot... A hajdani franciából most mégis mindjárt kibujik valami..! A keleti erkölcsöknek születéstől imbibált hatása... a rablóösztön..! Egy prédát harácsoló kényúr... A barbárfejedelem...

Annyira biztosra ment ebben a feltevésében, hogy nem is várt további rendelkezést. Ő volt a Signoria pénzügyi megbízottja s ebben a minőségében mindjárt szépen le is síjazta válláról azt a cifra ládikát, melyben a konvenciók szerint a Velence részéről egy évre járó hétezer dupla aranyforintot hozta. Eredetileg hát a tárnokmesternél akarta lefizetni az adót. De e pillanatban már úgy határozott, hogy a király kezéhez fogja szolgáltatni. Hiszen az most egyedül van... tanuk nélkül... S az efféle ázsiai népek fejedelmei — ha mégoly franciák voltak is valaha és mégoly tüneményes elméjűek — nemigen vonnak különbséget saját-pénz és országvagyon között! Sőt mentül hatalmasabbak, annál kevésbbé...

A ládikó az asztalra zökkent, az ő ajkain pedig megint átsuhant az előbbi csendes kis mosolygás.

Rajta is hült!

Mi ez..?

Lajos nem hogy nem kapott a ragadományon, hanem mint aki ezt észre sem veszi! Tekintetével az övét kereste, el is fogta, — fogta, tartotta és olyan hideg acélpillantással hatolt bele, hogy ettől kezdte magát egyszerre nagyon kényelmetlenül érezni.

— *Maesta..!* — próbálkozott. — Felség! — ismételte, már megzavarodottan. — Gondoltam hogy az adót---

A király azonban egy parancsoló kézmozdulatot tett.

— *Si!* A hétezer arany! Ha úgy fordul, még tied is lehet. Ha őszintén beszélsz!

Fantinonak nyitvafelejtkezett a szája.

Percekbe került, míg hangot bírt adni.

— *Servitore del mio padrone*... Szolgálatjára uramnak... amiben parancsolja. — pihegte akkor és a megdöbbenéstől, kapzsi mohóságtól kifulladtan, leste Lajos további magyarázatát.

A király nem, — még mindig nem, egy rezdülésig sem bocsátotta el a szemét. Így mondta halkan, de külön megnyomva minden szót:

— A titkos megállapodásban egy szent ereklyét kötöttem ki Velence részéről, békére való hajlandóságom fejében. Nagyságod tekintetességének, mint politikába avatott férfiúnak, erről tudnia kell. Igaz?

— *Sì!* Tudok róla.

— Jelenvoltál, jó úr, amaz ereklyének a Szentjulián egyházban lett fölvételénél?

— Igen. Azaz hogy... nem. Nem egészen. Félig.

— Igazat!!

Lajos hangja dördült. A követ elpirult.

A király aztán enyhültebben tette hozzá:

— Hogy értsem!

Nos Fantino, ahogy lélegzethez jutott egy kicsit, nekifogott a részletes vallomásnak, ami egyébként nem tartalmazott Lajos számára újat. Hogy az ereklyék immár több mint száznegyven éve Velence jámborainak birtokában vannak... Hogy a sírbontást ezért titkon, az éj leple alatt kellett megejteni, nehogy az elkeseredett hívők — az elajándékozást megtudván — még a végén lázadásban törjenek ki... Ésígy tovább!

Hát ennél a sírbontásnál jelenvolt Fantino.

— De tovább nem? — emelkedett a király szava.

— Mikor a tetemet a rongált koporsóból kiemelték s az új, faragott ládába helyezték: nem. Ennél nem. Ez a sekrestyében történt, mialatt mi nehányan felséged két püspök-követének a templomot mutogattuk.

Lajos beleegyezést bólintott. Hanem az éles tekintete továbbra is fogta a követet. Sőt most még áthatolóbban.

— Semmit — kérdezte súllyal — éppen semmi többet nem tudsz e dolognál?

Látta, hogy az olasz értelmetlen szemeket mereszt, ezért hát hozzátette:

— Például... hogy lehetséges lett volna-e a tetem körül valami... helytelenség!?

Most, most horogként kapaszkodott a kékacél-pillantása! És a követ ijedtében egyszerre felkiáltott:

— Csak nem... nem hagyták talán illő felujítás nélkül a szent köntösét?

Szinte megszédült. Pedig fölöslegesen. Mert Lajos épp e percben bocsátotta ki tekintetének vaskapcsából. Már tudta, hogy a követ igazat mondott és hogy pirulását nem más okozta, mint a koncáért remegő kapzsiság, amivel pedig éppen őt vette gyanuba ez a lélekben hozzá kötésig sem felérő, kis ember.

— Hagyján! — intett és bővebb magyarázat nélkül, közömbösen elfordult. — Köszönjük híreit...

— Elbocsát felséged?

Fantino igazán nem tudta, hogy mit is higyjen! Habozva állt, készen arra, hogy azonnal visszavonuljon.

De Lajos tagadólag ingatta fejét.

— Maradj! Szekretáriusunk nincs itt, nekünk meg még egy kis írást kellene sebtében megszerkesztenünk. Írd, signor mio!

György máris markolt egy új hattyútollat — sajátját a király az okmány alájegyzése után kettétörte — s nézett fel kérdőn. Lajos pedig diktált. Szabályszerű kiadatási engedély volt, amit toll alá mondott: hétezer dupla velencei aranyakról... Kifizetendők őfelsége saját kincstárából, Georgius Fantino részére: tüstént!

A követ kezéből kifordult a penna. Ómaga is majdnem kifordult a székből. Csak tátogott, mint a szárazra vetett csuka.

El volt dermedve.

Ekkora rengeteg vagyon, ilyen semmiségért..? Nehány szóért, melyeknek végül hasznukat sem lehetett venni..?

Hát nagyon különös lehet mégis, az az ázsiai levegő, — ez a barbár Magyarország! Mert ilyen fejedelmi bőkezűség még nem hallatszott soha, még nyu-

gati, bár csak francia királyról sem. Ilyen úr még nem volt s nem is lesz, míg ő él, mert ilyen fenomén egy-egy korszaknak és nemzedéknek egyszer, ha adatik . . !

Lajos, mint aki észre sem vette az ájuldozást.

— Ezt a hétezer arany adót meg vidd az ország tárházába, jó úr! — mutatott a ládikóra és valahogy a szeme sarkából egy kicsit mintha végignézett volna az izzadó Fantinon.

Nagyonis jól megértette ő ennek a fickónak a gondolatát az előbbi S szánta, kicsillette érte, míg a velencei most már igazán nem tudta, hogy a király bőkezűségét rajongja-e inkább, vagy megvesztegethetetlen tisztességét, vagy pedig az engesztelékeny szelídségét.

Távozóban mégegyszer visszafordult Lajos.

Úgy mellesleg kérdezte:

— Ha további szükségünk lenne ez ügyben szolgálatjára, szolgálsz-e nekünk?

De Fantino már talán arra is vállalkozott volna, hogy Magyarországba hordja Velence összes ereklyéit. Mikor itt olyan mesébeillően nagy értük az ár . . !

Hinni sem mert a szerencséjében, míg a kincstárossal szemben nem volt. Ott azonban a bányavárosokkal való megegyezés régen létrejött, a kölcsönös biztonság és szabadság alapjára helyeztetett külkereskedelmi kontraktusok életbeléptek, — a kúnok és a jászok adói, — az erdélyi huszadpénz, — a szászok census consuetusa, — martinsise, — a románok quinquagesimája, — a harmincadvámok, sókamarák jövedelmei, — a királyi birtokok szolgáltatmányai szép rendben befolytak, ugyanúgy, mint a szlavoniai hatalmas nyestprémkivitel ára és a várispánságok haszna, valamint azok a súlyos összegek is, melyek az új céhek létesítéséből, — de legfőképpen az új községek alapításából származtak. Mert Lajos a néptelen földtagok betelepítésének munkálatában sem állt meg. Csakhogy messzibb nézett a közvetlen barbár szomszédságnál, mint elődei. Nyugatra. Legnyugatabbra: az angolokra. Nem is csalódott bennük. Gazdag szagittáriusaik meghonosodtak Törcsvár környékén, sőt úgy meg is kedvelték ezt az életrevaló és barátságos országot, hogy a

királyi önkéntes ífjászok legjava éppen az ő fiaikból került ki. Ezek a pompás, karcsú, izmos, vörösszőke legények ugyanolyan készek voltak vérüket csordítani új hazájukért, amilyen készségesen atyáiknak erszénye ontotta a kövér aranyakat.

Frangepán István gyorskölcsöne rég vissza volt fizetve, gyümölcsöstől, mind a két kincstár — országé és királyé — tele állt vagyonnal, Zámbó Miklós hát ha bensőleg fájdalommal is, de percnyi késedelem nélkül fizethette ki Fantinonak a krőzusi ajándékot.

Most már hitte a dolgot a reszkető velencei, ha nem is értette.

OSZK

TIZENÖTÖDIK RÉSZ

GYANÚ SEBÉVEL SEBZETTEN

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

LXXIII.

Lajos bár adandó alkalmakkor káprázatos pompát fejtett ki és roppant adományozásai méltán lephettek meg mindeneket, mindazonáltal mégsem volt tékozló. Annyira nem, hogy mikor a hozzáterjesztett iratok alján csak kétujjnyi széles kis hézagot talált beíratlanul, azt ő János titkárral máris lenyíratta és eltétette.

— Jöhet rá elégségünk . . !

Ha néha és most Fantinoval szemben is, ily busás ajándékozásra fakadt, ez azt jelentette, hogy a dolog megéri neki... Megérte a hétezer aranypénzt, amiért cserébe egy olyan életre-halálra kész szolgát nyert a Signoriánál, akinek kitapasztalt kapzsiságára ezentúl biztosan számíthatott.

Egyedül ez a gondolat tudta felderíteni, igaz, hogy csak pillanatokra. Aztán megint visszasüppedt levertségébe. A király szívében a gyanu mérgezett fullánkja állt.

Olyigen remélte, hogy fogadalmának buzgó valóraváltása meghozza nyavalyájában a kedvező fordulatot, annyira bízott az ereklye mellett mondott imáinak hathatósságában, hogy állapotának épp mostanában bekövetkezett hanyatlása, kezdte vele kétségbevonatni, nem ugyan a szent ereklye csodatevő hatalmát, de annálinkább - - - valódiságát.

Közelről, jól kiismerte a velenceieket. Belelátott sajátságos lelki struktúrájukba, mely megengedte nekik egyrészt a legnagyobb gazságokat, becstelenségeket, bujaságokat, egész a sodomita bűnökig, — másrészt azonban áradozóan hívőkké, az együgyűségig

fanatikusokká is tette őket. Egészenjól elképzelhetőnek tartotta például, hogy éjjel titkon nyíljék egy kapu és a tenger sötét hulláma egy galádul kirabolt ember hullája felett csapjon össze, de hogy amellett a gyilkos kezét alig letörülve, máris mindjárt a templomba menjen, a leggyengédebb szívvel imádkozni az édes Madonnához.

Hogy ennek a népnek főkolomposai csak úgy megváltak volna az ereklyétől, mely iránt évszázad óta növekedett bennük a tisztelet és elvesztésének babonás félelme . . ?

Ez most, mentül tovább gondolkozott, annál kevésbbé valószínűnek látszott előtte. Kétkedése növelte levertségét, az viszont magával vonta állapotának roszszabbodását, úgy, hogy az udvar — persze más magyarázat mellett — nem is utazhatott el a béke megerősítése után Diósgyőrből és hogy Radlicza János, akit a király kétségeibe beavatott, végezetül is helyénvalónak ítélte közbelépni.

— Felség! — szólt. — Ha felséged kegyelmessége . . . volna egy tervem.

Lajos bágyadtan emelte rá lázfényes kék szemeit, ahogy meleg gyapjútakarókba burkoltan ott gunnyasztott a börtönné vált, kedves toronyszoba tűzhelye előtt.

— Messmilyen? — kérdezte.

János mester bátorító pillantással egy kis érdeklődést próbált az alvadozó lélekbe gyujtani.

— Ha egyszer a baljó hit Uramnak elméjében így meglétesült, mért hagynók, hogy az gyökerét csak úgy levegőbe bele eresszel? Debizony felség, meg kellene esmérjük a való igazságot!

— S hogyan ezt?

— Úgyhogy uram, föl kellene simpliciter ama koporsót nyittatnunk s megtekéncsük: hogysmind a felforgó skrupulusokkal . . ? Hogysmind az ereklyével és azon velencésekkel, kiket én is mirigyeseknek lenni ösmerek. Ez így kárt semmit sem okozhatna a jámborságon s mégis a kellő nyugodalmat meghozhatná! Pap urak közül néhányakat bevonhatnánk a dologba! Per-

sze — fogta fel a beteg felvillanó, ellenkező tekintetét — kellő praetextumot kell nekik találjunk!

Lajosnak mostani lázvirrasztásaiban, mintha valami ólomköd gomolygott volna a fejében. Nem ment neki olyan frissen és borotvaélesen a gondolkozás, mint egészséges napjaiban. Minthogy azonban János mester gyorsan végigpergette előtte azt a gondolatsort, melyben ő még csak a nehézségek felbukkanásánál tartott, így készen megkapván a meggyőző érvet, távol állt tőle makacskodni.

Az ötlet megfogta és kirázta közönyéből.

— Igaza van Nobis Grate s köszönjük! — intett. — Nagy elismerésben vagyunk ezért a mi megromlott sorsban létünkkor mindig tapasztalt kigyelmed segítségeért s hogy teprengéseink közt ily fő tanácsiddal éltetsz!

Ahogy a terv megragadta, azonnal már annak kivitelére készült. Míg Radlicza kiment, hogy az udvarral szintén visszamaradt főpapok után küldjön, lerázta gyapjútakaróit és öltözésbe fogott, hogy ezzel se kelljen majd időt múlatnia.

— Hiszen oly öreg rend s ütődött ember azért mégsem vagyunk? Huszad napokon innen Karácsony ünnepe is ittlesz, haza kell menjünk úgyis! — békítgette a szemrehányó pillantással visszatérő Radliczát, de alig hogy kimondta, megtántorodott s egyenesen a doktor és Olivier karjaiba alélt.

— Nem bánom, hát holnap . . ! — pihegte töredelmesen, mikor megint felnyitotta szemeit. — Addig legalább pap urak a lument jól megkaphatják . . .

Jöttek ő tisztelendőségeik a hívásra, hamarosan és kíváncsian. Elől méltóságos Demeter, öreg érsek. Utána a többi. Horváthy; Alsáni is. A király vizsga tekintete előtt persze begyükre nyelték az ellenséges indulataikat és úgy tettek, mintha a másik ott sem volna. Érdeklődő képpel hallgatták a magyarázatot, melyet Lajos különben épp a velencei követ elhördüléséből merített. Ez jó volt, jól jött, ez a kis história, az ereklye köntösével . . ! Ennél jobb okot már nem is találhatott volna e fénykedvelő, méltóságos főemberek

számára! Horkannak is mindjárt s fejüket tapogatják, amiért nekik ez a dolog eddig eszükbe sem jutott. Pedig: lehet..! Felettébb igen lehető, hogy a kalóz Signoria most is ravaszkodott! A jó látatlanban bizony-bizony eltakarékoskodhatta a szent test illendő köntösét, s ez akkor hogy s mint hever ott a koporsóban, vendéglátó harmadik hazájában? Lehet hogy pogányabban, mint a pogány törököknél!

Semmit sem ellenkeztek ő tisztelendőségeik. A pápa igenszerelmes fiával szemben nem is lett volna helyénvaló az akadékoskodás, főkép nem, miután ez őket az ereklye körül támadt első kis félreértésért olyan teljes elégtétellel megengesztelte! Három nap szobafogságot mért volt magára őfelsége akkor, azért a klérus elleni feledékenységért..! Hát mi kell ennél több, mikor egy király ily alázatos és jámbor és ilyen okos, hogy ez mikre nem gondol..?! Csak utána igazodjunk s kárunk nem esik! — lehetett olvasni az atyák cserélkőző pillantásaiban s most már ők kérték a királyt, hogy nekik a dologban meggyőződésre alkalmat hagyjon, napot tűzzön, mert lélekben járó kérdés ez s míg ez megoldva nincs, keresztény Krisztusbeli szív nyugtot nem ismerhetne! Azt meg éppen nagyon helyeselték, hogy a sírbontás a legteljesebb hallgatagsággal menjen végbe, nehogy híre csördüljön, mert akkor a Signoria könnyen discordiába kerülhetne az ő kárvallott jámboraival és ugye, mire az ilyen, azonfrissen, két keresztény Hatalom közt megszerzett béke után..?!

— Ha rosszat tapasztalnánk is, complanálhat jól mindeneket a titkos diplomácia! — bólintott Demeter érsek s a többiek utána mondták szépen a Lajos szándéka szerinti szavakat, János doktor pedig e szép egyesség felett örvendetesen dörzsölgette a kezeit.

Tartósabban kellett várni, mint ahogy hitte, de a jeles nap valahára mégis beköszöntött. Lajos s vele az udvar is elindulhatott Budavár, — azazhogy Szentlőrinc felé. A téli út nagyon megviselte. Azzal a bámulatos akaraterővel azonban, amivel csak ő tudott akarni, keményen tartotta magát és zokszó nélkül viselt

minden fáradságot. Merev arcán megint feszültség tükrözött. Szeme belső tűztől és emésztő türelmetlenségtől fénylett. Ő sürgette legjobban a gyors menetelést és mindössze annyi engedményt tett a fejcsóváló Radliczának, hogy lóhát helyett — hát Isten neki! — batárba ült.

Egy viharos hideg estén, Karácsony havának hatodik napján érkeztek be Szentlőrincre, a pálosokhoz. A hó megeredt, kavargott a vihar forgatagában s szinte metszett és súrolt a hidegével. Mintha tüzes homokot szórtak volna az ember szeme közé, alig lehetett szemet nyitni, könnyezés nélkül meg éppen sehogy. Nehezen esett így a várakozás; pedig elkerülhetetlen volt, mert a barátokat nem értesítették előzetesen a király jöveteléről s így a kapuzár bizony befagyott az ordas hidegben. Hozzá sem férhetett a kéz, akkora erdeimanó-szakáll jégcsapok tartották elfogva s nem is engedett, míg csak fejszével le nem ütötték a vasait. Akkor végre: *„laudetur"* és a dermedt utasok valahára enyhelyre jutottak. Csak nem sokáig éldeleghettek benne. Lajos hamar szóbahozta a főbarát előtt az ereklye dolgát s azzal „ha már egyszer ittvan": egyben az aggodalmas kérdésről is meggyőződést kívánt szerezni, mégpedig halogatás nélkül...

— Fáklyákat testvéreim s jertek jó fráterek, mert a ti becsülettek is felforog itt ebben a dologban, melyben világosságot akarunk! — mondta és a megdöbbent atyák, mint elijedt bárányok, engedelmesen követték. Utánuk persze az urak. Elfogult szívvel döbögtek lefele a lépcsőkön.

Most mi lesz, mi lesz.. ? Mit fognak tapasztalni?

Elsőben egy éles csikorodás.

A vasajtó kinyílt és sűrű csendet, dohos pincelevegőt lehelt az arcukba. Az érsek fáklyáját ki is oltotta ez az aligélő levegő. De összehajolt a pécsi püspökkel és annak szevendékén meggyújtotta, újból. Csakhogy hosszacskán elbabráltak s így mire beléptek, a sírrekeszt elzáró márványtábla már el volt mozdítva és két fráter, minémű vaskampók segítségével, éppen vonogatta volna a koporsóládát kifelé. Ezt azonban na-

gyon elnehezítette a sok faragvány, úgy, hogy a barátok nem boldogultak egyedül. Hát a két Bebek is nekikészülődött és négyőjüknek aztán már ment.

A koporsó felbukkant a nyíláson, lassan kibújt, a férfiak pedig megragadták és óvatosan leszállították egy kőasztalra. Ugyanaz a két előbbi fráter mindjárt hozzá is fogott a leszögezett vereteket felbontani. Kalapácsütéseik kísérteties visszhangot adtak az elfogódott csendben. A vaseszköz minden zuhanására sustorogva hullámzott meg a lég és egy-egy érzékeny vízcsöpp elindult a redves kőboltozaton. Egy hideg csöpp éppen Fantino nyakába talált hullani s a babonás velencei ijedten rázkódott össze. De mégjobban megrémült, mikor látta, hogy a király egyenesen feléje néz és — oh! — megint azzal az ő dermesztő szobornézésével, ami elől nincs kitérés, — amit ő ugyan az első beszélgetésük óta ismerhetne, de ami most azért mégis, megint, a kéjelmetlenség új megdöbbenésével lepi meg...

Mit akarhat ez a csodálatos pillantás!? Mintha lassan szívná magához. Nem mozdulna és mégis..! Mennie kell!

Elindult, megállt s szorongva Lajos felé hajolt.

És csakugyan, a király ajkai suttogó kérdésre nyíltak:

— Látott-e kiválóságod valamely hű képet, vagy hallott-e igaz mondást a tetem felől, hogy annak jelen szerint mily állapotban kellessék lennie?

— *Si!* — súgta vissza fojtottan s fel nem foghatta, hogy mi lesz ebből a kérdezősködésből..!

Lajos nem sokáig próbálta a türelmét.

— Eszerint — kérdezte megint — ha ugyan igazán őszentsége feküdnék itt e koporsóban, véli nagyságod, ráismerne?

Fantino inkább a teste megrándulásával, mint az ajkával jelzett beleegyezést.

Egyszerre megértette a királyt! Már tudta, hogy annak gyanuja mire irányul és Lajos is tudta, hogy a követ ezúttal egészen átértette.

— Magnificentiád fog erre a dologra végső fényt deríteni — villant. — S vagy a hétezer arany duplája,

Signor, vagy pedig egy jólhallgató tömlöc! Tőled függ, hogy mily igazság s hűség szerint fogsz ügyünkben szorgoskodni.

A velencei mégjobban elhalványodott, mint amilyen fakó már anélkül is volt. Felfogta, hogy nem ok nélkül rémüldözött. Mostantól kezdve, míg az a gyanuvillogás vagy teljesen ki nem alszik, vagy tökéletes bizonyossággá nem érlelődik azokban a félelmetesen delejes szemekben: ő amolyan kézizálogféle marad. Látszatra bár szabadon jövő-menő ember, de a valóságban: csak míg ez a hermelinkesztyűs kéz ki nem nyúlik utána. Pedig, ha kinyúlik: megtalálja! Ezt is a bizonyosság erejével érezte s eltökélte, hogy saját feje érdekében, ezentúl pontosan követ minden utasítást.

— *Sono captivo di Vostra Maesta!*)* — lehelte megadólag és a hatalmas emberre emelte szemét, hogy tekintetével is bizonylatot tegyen alázatos jószándékáról.

Lajos azonban időközben már a kőasztal mellé húzódott, ahol a fráterek foglalatoskodtak s ahonnan most éles reccsenés hallatszott. Az utolsó vaspánt éppen engedett a vésők feszítésének. Kis rés támadt a fedél és alzat között, egyre szélesebb lett, majd a koporsófedél lassan egész feltárult. A király erre figyelt s hát: ő is. Bár a foga vacogott és babonás félelmében jobb szeretett volna innen százmérföldre lenni, mégis behajolt a koporsó körül szorongó urak vállán keresztül s nyeldesett izgalmában, mint azok és csak bámult.

Zöldesen tündöklő fátyolterítő alatt, békésen nyugovó tetem bontakozott a kutató szemek elé. Bőrét az idő ugyan már megaszalta és megbarnította s ősz hajzatát — alkalmasint az átöltöztetéssel járó forgatás — foltokban több helyt megritkította, de azért nagyjában sértetlen volt az és meglepően ép. Homlokán tisztán meglátszottak még a redők is. (Mintha erősen gondolkoznék valamin.) Szemei egy keskeny résnyi távolságban felnyíltak s látni engedték a megszarúsodott és sárgás színű, egyébként azonban egészbenmaradt

* Felséged rabja vagyok!

szemfehérjét. Kicsit az ajkai is nyitva álltak s egy nyaláb hófehér szakállszőrzet — lehet, hogy életet túlélő sarjadzásban, de az is lehet, hogy csak a szemfedő ideoda vonogatása következtében — átborult ezen az elnyílott szájon s fínom, moszatszerű fonalakban elfödte a halott arc felét. A szakáll többi része azonban rendesen mellre függött, sőt nehány igenhosszú szála egész a díszköntös aranyszövedékes övéig lefüggött.

Pár percig a szúnyog szárnyverését is meg lehetett volna hallani, a megilletődöttség úgy elnémította az urakat. Csak a süvegeiket forgatták, nyakukat nyujtogatták s meredtek előre sápadtan, a viaszsárga fáklyafényben.

Végre Dömötör érsek törte meg a mozdulatlan némaságot.

Keresztet vont a nyugvó tetemre, majd mindnyájukra és aztán arccal Lajos felé fordult s az Egyház bátor szavával mondta:

— Engedje felséged, hogy elmémnek s szívemnek röjtekét kegyelmességed eleibe terjesszem! Úgy tapasztalom, hogy illetlen költés-kímélés nem történt, nagyságos Signoria a szükséges öltözék felől provideála s így azért az ereklye dolgai feliciter volnának.

— Igen, — felelt Lajos, az Istentől-lett földi hatalom szintén erős hangján. — Velence urai emberséges ruhabéliekbe helyeztették a dicső corpust s ezt mi is meglátjuk és igazoljuk.

Most mindenki fellélegzett. Az élő beszéd kioldozta az urakat a rájuknehezedő sírbolti bűvöletből. Bár mély tiszteletadással, de már elfogulatlanul hajlongtak a koporsó fölé.

— E' valóban fő és szép palást! — becsülte Garay nádor komoly arccal a szent tetem díszének kellékeit.

— Hasonlót akartunk Szent Athanáz palástjához, melybe a halottat remetetársa, Szent Antal, annak idején eltemette. — válaszolt Dandolo Lénárd latinolasz-magyar keveréknyelven s Alsáni még a selyemcipellők ritka fínom varrása felől is külön bókkal adózott neki, amit ő látható jóérzéssel vett tudomásul.

Csak Lajos nem ejtett több szót. Előrehajolt test-

tartásában, egész másvalamit vizsgált, mint az urak. Pillantása lassan síklott végig az ereklyén s szorongó, rettegő fürkészéssel igyekezett azt, az ő legbelső titka felől kivallatni.

A halott halálban is jóságos, öreg arca megnyugtatta. Keskeny vállai és mozdulatlan keble: meghatották. Karjainak örökkévaló ernyedtsége s imára kulcsolt kezei pedig a fiúi gyöngédségnek olyan erejével lepték meg, hogy lábai szinte megroskadtak és mármár ott tartott, hogy térdreborul s a hajdani confessorok módjára nyílvánosan tesz vallomást gyarló tamáskodása és meggyőzött hite felől, mikor egyszerre valami tompa ütést, — valami zökkenést érzett belül. Szeme eltágult s tág tekintettel és belsőleg megrendülten, bámult a halottnak a szemfedő fátyolán keresztülderengő kezére.

Az a kéz..!

Semmi kétség!

Három ujj hiányzott róla.

Mint durva ökölcsapás, érte ez a felfedezés. Rajongása hirtelen elmúlt. A gyötrelmes kétkedés egyetlen fájdalmas rohammal robbant megint a szívébe.

Mi ez!?

Mért csonka ez a test?!

Sohasem hallott róla, hogy tébai Szentpál olyanféle kínoztatáson ment volna keresztül, mely megfosztotta az ujjaitól! Sőt úgy tudta, hogy — még pogány sógorának üldöztetése után — a jámbor Atya szép békességben és remeteségben honn aggott, az ő magános barlangjában és százharminc esztendei imádkozás után, ugyanolyan szelíden múlt is ki, amilyen csendes és ártalmatlan az élete volt.

— Az ármányos velenceiek? — mart bele a gyanu. — Legalább három ujját ottfogták, hogy ne kelljen tőle egészben megválniuk?

De hát akkor..? Ha csonka az ereklye..? Akkor már a csodatevő ereje sem teljes!? Akkor meg van törve az a képessége, melyet Isten csak e tetem bontatlan összességének ajándékozott. Ha ugyan... ennek adta azt! Ha ugyan nem egy idegen holttest fekszik

itt a szemük előtt, mely temetkezési helyének valamilyen szerencsés körülménye folytán, épségét bár megtartotta, szentséghez azonban semmi köze..! A szent, az igazi, a csodákra hatalmaztatott: lehet, hogy mindenestől a ravasz velenceieknél maradt...

A kétkedés úgy megrázta, hogy az az érzése volt: világok rendülnek most benne s készülnek összes reményeivel örökre elomlani, hacsak valami napnál világosabb cáfolat nem jön, ami a gyanuját félreérthetetlenül, egycsapásra kioltsa.

Fantinora nézett s ez nyomban elfogta rég lesett pillantását és hozzáhajolt.

— *Padrone..?* — kérdezte megfélemledetten.

— A tetem..! — felelte neki olyan hangon, melynek felindultságát meg sem kísérelte többé palástolni. — Felismeri-e benne ama szentet, akit a képeken írva látott!? És a hiányzó három ujj..! Mit tud felőlük!?

Semmit sem tudott az olasz s ezt be is vallotta, bár remegve a félelemtől, de azzal az őszinteséggel, amit előre eltökélt, mert felfogta, hogy szorongatott helyzetében egyedül ez segíthet rajta, vagy ha ez sem, akkor igazán semmi. Saját jószántából még meg is toldotta vallomását azzal, hogy egyáltalán nem ismeri fel a tetemben a képeken látott ábrát; viszont lehetőnek vélte, hogy a rajzok igen régen készülvén, a test azóta minden romlatlansága mellett is, átmehetett bizonyos külső változásokon.

Lajost azonban ez a gyenge magyarázat többé nem elégíthette ki.

— A dolgot ennyiben nem hadhatjuk! — válaszolt s amilyen gyorsan lehetett, végetvetett a ceremóniaságnak és elhagyta a kriptát.

Fent azonnali készülődést rendelt s anélkül, hogy a jámbor barátokat gyanujával megzavarta volna, búcsútvett tőlük és folytatta útját Buda felé, olyan sürgedelemmel, ami az uraknak ebben a farkasszáguldoztató téli világban, egy csöppet sem esett inyükre. Ők szívesebben maradtak volna még a szép nagy refectoriumban, ahol emberségesen zümmögött a kemencetűz, a tálason derék kupák és sorjába kirakott sült

indiai tyúkok, tehéncombok mutatkoztak, — de Lajos ezzel most nem törődött. Fogyni érezte erejét s csak menni, menni és menni..!

Otthon azonnal tanácsba vonta Dömötör érseket, Fantinot, Horváthyt, Alsánit és János orvost s rájukbízva, hogy ocsudjanak megdöbbenésükből, ahogy legjobban tudnak, immár leplezetlenül eléjük tárta tapasztalatát. Elrendelte, hogy tüstént szigorú kérdést rediggáljanak a Signoriához, Fantinonak pedig igy szólt:

— Készülj Signor, mert egy órán belül útra indulsz!

— Hová? — lehhent meg György.

— Velencébe. — intett neki, mintha észre sem vette volna a kifagyott ember rőkönyödését, vagy mintha Velence egy lóugratásnyira lett volna Budától és semmi sem volna természetesebb annál, mint hogy valamelyik köteles szolgáját oda szökteti. — Az ereklye valódiságára fényt kell derítenünk, — tette hozzá befejezőleg s azzal átment ágyas házába, János doktor meg utána. Ő látta, amit látott... És tudta, amit senki sem tudott... hogy mibe került Lajosnak ez az erőltetett út s ez az erélyesség..!

Ketten Olivierrel úgy emelték ágyba a hatalmas, rendelkező embert, mint egy tehetetlen kis gyermeket.

A király összeroppant. Testét a hideg rázta, lelkét pedig az öldöklő gyanu. Fel volt dulva és zaklatva, a végtelenségig.

Félórán belül magasra szökött a forróság. Elveszítette eszméletét.

OSZK

TIZENHATODIK RÉSZ

ÚJ KOR SZÜLETÉSE

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

LXXIV.

Lajos állapotában az újév sem hozott kedvező fordulatot. Emésztő lázai szakadatlanokká váltak. Teste bőrén a duzzanatok kitörése minduntalan megújult. Lábán a gümők már ledolgozták magukat a mélyig, jóformán lecsupaszították húsától a bal bokáját, sőt láthatólag a csontok állományát is kikezdték. A király lábának elefántszerűsége és járásának ledöccenő nehézkessége hovatovább felötlő lett. De még ennyivel sem érte be a rettentő nyavalya. Alsó lábszárával egyidejűleg, Lajos balkeze is pusztulásnak indult s ezt többé a gondosan kipárnázott kesztyűk sem palástolhatták. A beteg sem hüvelyk-, sem kisujját nem tudta sem be, sem kifelé hajlítani — girbe-görbén szétágaztak azok, mint a fa gyökerei — kezefeje pedig mindinkább a leprás kéz karomjellegű, csónakhomorodásos formáját öltötte fel. Sőt a király arcát sem kímélte ez az új, dühödött erővel kitört romlás. Szemének lezárhatatlansága másik szemére is kihatott. Főképp azonban az arcjátékát kormányozó izmai voltak megtámadva, úgy, hogy érzelmeinek még megmaradt csekély kifejezőképessége is eltűnt. Állandóan valami merev és szoborszerű lárva kövült rajta.

De leginkább nyugtalanította Radlicza doktort, hogy Lajos bár teljes tudatában látszott lenni rohamos hanyatlásának, mégis, még bokacsontjainak lemeztelenedése sem indította fel. Áthatolhatatlan közöny nehezedett a lelkére; ez itt-ott deliriumos állapotokkal váltakozott, majd időnként olyanfajtájú képzelődésekkel is, melyek az üldöztetési rémgondolat közel bekövetkezését jósolták.

Ezen a ponton a tudós nem haladhatott túl, nagy

elhatározás nélkül. Belátta, hogy a megrokkant szellemóriás érdekében nemcsak új és merész gyógymódokhoz, hanem egy időre olyan tényekedésekhez is hozzá kell nyúlnia, melyek pedig orvosi jog és hatáskörén messze kívül esnek.

Elhatározását mindjárt másnap cselekedetek követték. Elsősorban is: elrejteni a királyt ebben az állapotában, a szemek elől . . ! Őfelsége „feles" elfoglaltságát adván okul, egyszerűen eltíltott mindenkit a hozzá belépéstől s helyette és nevében — de persze megkérdezése nélkül — ő fogadott. Majd megengeszteli Lajost, ha netalán haragudnék — gondolta — mikor baja kissé jobbra fordul és megérti, hogy ő szorongatott helyzetében ennél okosabbat igazán nem tehetett. Aztán azokkal a féltő aggodalmasságokkal vette fel a harcot, melyek az uralkodó környezetében óhatatlanul felbukkantak, mert hiszen ez a környezet a gyógyászatban való minden sötét tudatlansága mellett sem volt egészen vak!

Őrizkedett a mindenttagadás hibájába esni. Az ésszerűség nagyonis azt kívánta, hogy bőséges magyarázatokat adjon, csak persze olyanokat, melyek elterelik a legrosszabb gyanut s amellett az érdeklődő urak gyermeteg együgyűségéhez is mértek legyenek.

Szécsi Miklós országbírónak, aki másnap reggel a király különös, döcögő járása felől tudakozódott, egy hirtelen jó ötlettől megkapva, sokak fülehallatára például így felelt:

— A zólyomi iffjúbéli vadászat, jó úr! Feledjük? A huszonhárom medvemarások, biza' . . ! Kiújultanak! S most infesztálják dolgai közepett őfelségét. Sebaj uram! Vagyon oly panáceám, kit ha péntek napokon, kelet felé fordultan, a sebek turjára alkalmaztatok, tán hogy attól még a derékban kettéhasadt kígyó is összeforrna. Csak idejét várd uram s bizony meglesz!

— Én — dünnyögött Drághffy asztalnokmester bús homlokkal — járás ide, járás oda, őfelsége járását én alig s alig bánnám, csak mintha keze facsarkodnék s ezt nem szeretem. Ez hogy mi volna, főtudós uram!?

— Mi..! Hát minémű köszvényesedés, de nem nagy — vont vállat a „főtudós" könnyeden. — Ott az üröm nagyságod, az a rútságokat mind jól megindítja és nyavalyát elhatalmazni ingyen sem engedi! Köszvény uram, kis köszvény nélkül vitéz ember s igazi vérbeli katonaember el sem képzelhető és épp ezért megesmeri ezt majd nagyságod tekintetessége is, mert ki lehetne jobb katona s hadviselt úr, mint Drághffy, akinek híre bizony határokon is túl kicsördült?

Egészen le volt kenyerezve Drághffy Sándor a visszaadott bókkal. Sőt máris mintha tapasztalt volna efféléket... Nene.. Ehene..! A keze... csakugyan..! Jól beszél ez a doktor! Ez nem akármilyen kéz! Ez valóságos vitézi köszvényjárta kéz, mely rögtön mindenfelől approbáltatást kíván! De nem könnyű, nem könnyű, mert irígy vetélkedés is van e földi világon és a többi urak szeméből azonnal féltékenykedés lobban. Minthogy azonban az igazi jókatona ismérve a busa fejek összedugása után, ime Zudar Péter vajdán, Liszkay Pálon és Laczkffy Istókon is csalhatatlanul megmutatkozik, — Lossonczy és Kóroghy viszont a kapcákkal födött lábaikon mondanak ilyeneket lenni, tehát: „habeat sibi" Drághffy Sándornak is s a gyermeklelkek megnyugszanak.

— Harcos nemzet vagyunk, királyunk módjára katonabajunk vagyon és vállaljuk büszkén! — határozott Bebek Gyurka, főkép, mivel a legcsekélyebb kalamitást sem érezte a «baj» következtében, mely valósággal divatbajött az udvarnál, úgy, hogy szokás lett emlegetni, egymás közt orvosságokat tudakolni, cserélgetni.

Ez a gond hát lemúlt.

Nehezebb dolog volt a király merev arcának elmagyarázása. De nemhiába keverközik koponyában lengyel spiritus a magyar virtussal, magafeltaláló a lengyel-magyar doktor és Radlicza ennél a kérdésnél sem szorult varsába.

— Ki messmilyen szokásokat fölvesz, ultro is azokba egész beleállapodik. Urunk azért a fejedelmi

nyugalmat igen megszokta és ez a bölcs méltóság vérébe, arcába, egészen átalment.

— Még a szemébe is! — lelkesült Kóroghy. — Nem látják-e uraim kelmetek, hogyan néz szeme legkisebb hunyorítása nélkül? És jádzani mernék rá, hogy őfelsége éjjel sem hunyja le a szemét!

— Mert megszokó ország igyére éberen figyelni! — tólta közbe irdatlan hasát Zámbó, aki sehogysem szívelte, hogy más okosabbat mondjon, mint ő.

Láthattak volna leprabeteget ország szerint az urak, de ki olyan polcról leszálló, alázkodó, hogy közelről megnézegessen egy ily ebadta nyavalyást..? Maguk segítettek legbuzgóbban a nehéz helyzetben forgó magisternek, kikerekíteni a magyarázatokat, aztán köszönték szépen a felvilágosításait és hű szíveikben egész felvidulva, kicsörömpöltek a fogadóteremből. Magister Johannes pedig most már hozzákezdhetett feladatának másik részéhez: a gyógyításhoz.

Hogy ezt a hatékonyság jegyében tehesse, ahoz szintén megvolt a maga terve. Tudni akarta, hogy a szörnyűséges kór, amellyel szembenáll, vajon micsoda elváltozásokat idéz elő a megtámadott emberi test *belső* részein!? Látni akarta ezeket saját szemével, hogy ne a sötétben tapogatózzék, mikor a küzdelmet ellenük fölveszi.

Élő test vizsgálására természetesen nem gondolhatott. De az, hogy hullát nyisson fel, sem járt nagy kockázatok nélkül. Igaz, hogy II. Frigyes császár a nápolyi Universitáson már vagy ötvenkilenc éve elrendelte minden öt évben legalább egy holttest felbontását, a felváltva odabocsátandó orvosok és sebészek előtt, — Velencében is boncoltak — sőt itt minden évben egy-egy hullát — ez a tudományos felszabadultság azonban éppenséggel nem lett olyan általános, mint kívánatosnak tartotta volna. A párisi egyetem dühösen kárhóztatta, VIII. Bonifác pápa pedig 1300-ban egyházi átok terhe alatt tiltotta, hogy a chirurgusok boncolást végezzenek s a legtöbb európai tudományegyetem inkább az elzárkózásnak e fenye-

gető szelleme felé hajlott. Belebonyolódott a scholasticismus dialektikai fejtegetéseinek útvesztőjébe — az aristotelesi, galenusi, hippokratesi és arabs tanok magyarázgatásaiba — s legfeljebb annyi engedményt tett a Nápoly-velencei új, haladó irányzatnak, hogy kegyeskedett Mondino de Liuci bolognai tanár anatomiai értekezéseit kézírott másolatokban elolvasni.

Radlicza János szüntelen kutató szelleme teljességgel a nápolyi racionális törekvések felé fordult. Már mint süldő orvos, megútálta a scholastikusok körmönfont, de merőben együgyű szószátyárkodásait és Petrarca hívéül szegődött. Adatott neki, hogy még személy szerint ismerhesse a renaissancenak ezt a lángelméjű gondolkozóját s ő a zseni megérzésének azzal a rajongással határos hódolatával csüggött szeretett mesterén, aminőre csak igazán nagyszabású emberek hozzájuk méltó tanítványai és éppen a legbüszkébb talpig-férfiak képesek.

Egykori csendes eszmecseréik alkalmával nemegyszer hallotta hangoztatni mesterétől a betegágyhoz — a gyakorlati orvostudományokhoz — való visszatérés szükségességét s ezek az ifjúkorban hallott bölcs fejtegetések kitörülhetetlen nyomot hagytak fogékony agyában. Orvossá szabadulva, megvetéssel csömörödött el az ásatag tekintélyekre való örökös hivatkozásoktól, éppúgy, mint ahogy undorral vetette el az astrologia, alchimia és mágia bárgyú babonáskodásait is, melyek egyedül üzéreiknek hajtottak — megérdemeletlen — hasznot, míg maga a beteg akár el is pusztulhatott felőlük.

— Látni, látni! Saját tapasztalást szerezni és valóságból szintúgy, mint anya emleiből, okulást imbibálni! — hajszolta körbe elvonult dolgozószobájában a vágy, mely sokkal emésztőbb tűzzel lobogott, semhogy terméketlen maradhatott volna.

Egy délután előzetesen több napra intézkedvén minden szükséges dolgok felől, azt tette, amit soha eddig. Szabadságot kért és nyert is a királytól, aki jelenlegi állapotában sokkal ernyedtebb volt, semhogy egyességükre hivatkozzék s ellenszegüljön. Csak intett,

ő pedig, vállán egy elég szellős kis tarisznyával, zsebeiben egy rögzített nyelű, éles késsel, pár hegyes és görbe ollóval, azonnal ki is fordult a szobából s úgy eltűnt, mint egy esőcsináló garabonciás.

*

Levommi il mio pensier in parte ov' era
Quella ch' io cerce e non ritrovo in terra...)

Csendesen dudorászott. Mindössze a hold kísérte rejtelmes vándorlásában. Világította előtte a kékesfehérre havazott utat, mely Budáról kifelé s azon túl, ahoz az elszigetelten álló kis házcsoporthoz vitt, melyre az udvarral utazgatásai közt rég szemet vetett és melyről tudta, hogy a poklasokat befogadó leprosorium. De ő ennyi társasággal is beérte s történetett előre a ropogó havon, fáradhatatlanul.

Másfél napjába került, míg farkasveszedelmek, tolvajos rajtaütések kockázatai közepett, céljához ért. Ráment újabb félnap, míg a törvény szerint kézfedőbe és térden felül érő halinákba burkolt, elbutult élőhalottak világában felüthette szállását s minden mansioba benyitogatva, megtalálta azt, amiért jött. Vagyis inkább: akiért jött... Bár mostanig alig valami emberformája maradt már, a szerencsétlennek. Vígasztalan kunyhójában, kezdetleges fekvőhelyén, elhagyatottan feküdt a hátán és nem mozdult. Egész jól halottnak látszott. Arcáról sem faj, sem életkor, sem a neme nem volt leolvasható többé. Iszapszínűen szürkéllett, mint a föld — melynek nemsokára szervesen is alkatrészévé válik — bőrét fertelmes duzzanatok éktelenítették, szeme, behorpadt és vastag orra pedig egyetlen szörnyű masszát alkottak, melyből felismerhetetlen cloaca-szerűen sötétedett elő az a gyászos valami, amit e hajdan elcsattant teremtő csók

*) Annak házára fordítom gondolatimat,
Akit keresek s a földön megtaláni nem tudok...

— ez a lassan rothadékká oszlott ember — valaha szájának nevezett.

Észrevétlen látogatója mégsem futott meg tőle. Betámasztotta maga mögött a viskó ajtaját, aztán könnyű, suhanó léptekkel előrejött. Enyhén lihegett és szemeiben valami delejes, szinte démoni fény égett. Aki most megpillantja sápadt, kiszögletesedett arcával, az fel nem ismerhette volna benne a hétköznapi szelíd énjét. A Szörnyeteg vámpírarca volt ez: vagy a tudósé, aki felfedezésre indul... De ő nem látszott e megdöbbentő határközösségnek, — ennek a közelrokonságnak tudomásával bírni. Ugyanazokkal az emésztően mohó mozdulatokkal, melyek idejötte óta minden cselekedetét jellemezték, egy lapjára hasított marhahólyagot vett elő zsebéből és a fekvő test mellére terítette. Akkor föléje görnyedt s hosszan, ellágyultan, mintegy megpihenve — mint aki zaklatott futás után valahára révbe ért — hallgatózott.

Meggyőződött róla, hogy füle nem mond ellent a szemének. Tökéletes csend van ott belül... Az a boldogtalan szív itt ebben az enyészetes boltozatban: igazán örökre áll. Ez a Senkifia, ez az ő kutatásának zsákmánya: igazán halott...

Az izgalom ismét úrrá lett fölötte. Szinte üldözötten kezdett serénykedni, mint aki attól fél, hogy kincsét elragadhatnák.

Ledobta nyusztprémes fekete palástját, iszákját, — ez utóbbinak tartalmát zsebeiével együtt kiürítette, — egy rozoga háromlábú asztalon, melynek szálkás nyers-deszka repedéseiből fenyőgyanta gyöngyözött, szétrakta titokzatos eszközeit, melléjük egy csomó hártyalapot, íróvesszőt, majd öltözetét vette sorra. Kebeles bőrkötényt vetett kantárjánál fogva a nyakán keresztül, megkötözte hátul a derekán, aztán tapadó, vékony hattyúbőr kesztyűkkel cserélte fel vastag, úti kesztyűit. Erre megint visszatért az ágy mellé, kihámozta szennyes rongyaiból az élettelen tömeget s hosszan, elgondolkozottan bámulta. Valahogy úgy érezte, mintha megszünt volna körötte az idő... szétrohantak volna a mansio nyomorúságos választó-

falai... s ő itt állna tér és idő nélküli csendben — magában a Végtelenségben — szemben a Teremtés legféltettebb titkaival, melyeket eddig soha, soha nem láthatott közelről...

Most: igen. Most: mindjárt...

De hát: az anathema..!

És mire fogja megtanítani ez a megoldott Titok..? Ez a feltáruló emberi szervezet..? Mi választ ád azokra a lappangó belső kérdésekre, melyek eszmélő kora óta ottparázslanak az ő és minden halandó lelkében..? Van-e egyáltalán lélek? Hol és mi van? Testben... S azon túl..?

Arca a Megismerés várakozásába kövült. Sápadt derengés telepedett a homlokára.

Sokáig állt így, vívódón, hol reménykedőn, hol meg fájdalmas-kétkedőn, mélyen elrévedve, akkor mint aki delejes álomból eszmél, megrándult s újból a hulla fölé hajolt.

— «*Darsis*»..! — mormolta és ezzel agya, mint egy lendítőszíjjal mozgásba sodort gépezet, egyszerre elkezdte pergetni azokat a szabályokat, melyeket Heraphilos és Erastrates gyakorlati útmutatásaiból leszűrt.

Megragadta ollóját s a szerszám hegye könnyedén megérintette a holttest aszalódott bőrét.

Mégis... Még mindig tétovázott. Egy hozzá hasonlóan ember teste..! S oly kiszolgáltatott..! Védtelen... És: anathema..! Vajon ha *van* akinek titkát itt fürkészi, *Az* mit szólhat ennek a tilalomnak megszegéséhez..?

De ez az egész, alig pár pillanatig tartott. Aztán sajnálat, tilalom: minden elködlött. Nem maradt, csak az ingerlő Titok s a kutató.

Az ollló megmerült; olykor halk, viszolgó hangokat adva, elindult. Engedelmesen futott körül egy borzalmas duzzanatot, az oroszlánszerűleg barázdált homlok közepetáján.

Mikor a kiinduló ponthoz visszaért, irányítója egy kis szünetet tartott. Az ollót kitette kezéből. Egy jólzáró csiptetővel cserélte fel. Belefogta a körülvágott

bőr szélét, enyhén megemelte s kezdte óvatosan lefejteni.

Már nem aggódott bűnt; már nem habozott. Arca visszanyerte szokott hűvös, határozott és érdeklődő kifejezését. Világoskék, nagy szemeit kissé összehunyorította s úgy nézett velük, rendkívül élesen. Most megint matematikus volt, aki józan számvetést végez. Egy ismeretlennel. Nagyon ismeretlennel...

A levegőben sercegő hang hallatszott. A csiptető nyomán híg, savós anyag kezdett szívárogni. Majd a bőrdarab levált.

Az ablakhoz vitte és végtelenségnek látszó ideig vizsgálgatta. Aztán ráejtette a hólyagfoszlányra, a jegyzőlapok fölé hajolt és írt. S csak hajolt, emelkedett, váltogatta szerszámait és vizsgált és megint írt, — míg rá nem alkonyodott. Akkor szövétneket keresett elő s dolgozott tovább a fényénél.

A hajnal rászőkült. A kettős világosság zavarta. Erre elhúzódott egy sarokba, tenyerébe támasztotta a fejét és azon nyomban elaludt.

Jól, de nem sokáig aludt. A derengésből kibontakozó reggel megint ébren találta, ugyanúgy, mint a sarlójára fogyó hold.

Sietett s ezúttal nem is Lajos miatt — azt megfelelőképp ellátva hagyta — hanem a Megismerés lappangó türelmetlensége serkentette fel és segítette hozzá, hogy ne érezze az órákhosszan át tartó álom szükségét.

Ujabb egynap alatt a tetem egész testbőre le volt fejtve és minden legapróbb részletében, különleges szempontok szerint átvizsgálva. Egy nagy csomó sűrűn teleírt jegyzetlap az iszák süllyesztőjébe került.

Most mégis abbahagyta a munkát. Élő testek anyagi törvénye alatt állott. Egy teljes napja semmit sem evett: megéhezett. Tarisznyájának csekély tartalma pedig már kifogyott, mert nem akart nehéz batyuval útnak indulni. Igy hát élelem után kellett hogy lásson.

Körülnézett a sivár hajlékban, enyhe zörejjel motoszkált és rövidesen meg is találta azt, amiről

biztosan tudta, hogy semmiképp sem hiányozhatik ennek a siralomháznak felszerelési tárgyai közül. A kereplőt...

Felöltötte palástját, fejét süvegbe húzta, vastag kesztyűkbe a kezét, zsebbe a kereplőt s kilépett, kiment, ennek a telepnek sajátságos élelmezési törvénye szerint: koldulni.

Nagy téli csend fogadta. A nap élettelenül lógott az alacsony égen. Nem adott enyhet. A kibocsátott lélegzet azonnal miriád apró jégkristállyá porzott szét és a kiritkult levegőben fehér lisztpermeteggel hintette be szempilláit, szemöldökeit, hajavégeit. Bajuszt és szakállt, a kor uralkodó divatja ellenére sem hordott. Nem táplált valami túljó véleményt felülük.

A hó vakította.

Káprázó szemébe húzta a süvegét és sietten lépegetett előre.

A telepen szanaszét, rettenetes torzarcú rémek őgyelegtek. Megbámulták bambán és sandán. De ő nem vett tudomást róluk. Mintha nem a valóságban: álomban járt volna.

Kunyhók... didergő bokrok...

Mindez most olyan értelem nélkül valónak tűnt! A dolgok értelme abban az elhagyott kamrácskában maradt. Még megfejtetlen értelme...

Csak vissza, mentül előbb!

Egyszerre nagyot botlott és majdnem elesett. Szórakozottságában egy határkőnek bódorodott neki. Ettől a zökkenéstől tökéletesen kijózanult. Látta, hogy kiérkezett a megyei útra.

Felült a kőre, megragadta a kereplőt és várt. Annak az ő hagyományos szerencséjének — «szerencsecsillagának» — jegyében várakozott, melyre a komoly, nagy tudósok másik: bohó lelkével, mulatságosan sokat tartott s mely csakugyan nem is hagyta cserben.

Elég hamarosan egy hintó merült fel a tündércsipkésre havazott fasor végén. Szántalpú hintó volt. Úgy tetszett a savószínű ég és fehér föld ívelt összetalálkozásában, mintha valami mély alsó világból ka-

paszkodnék fölfele. Sebesen siklott s rövidesen már azokat a párafelhőcskéket is ki lehetett venni, melyeket négy ziháló táltos orrlika lövelt. Aztán az uraságot is, aki az aranyozott szánkó-csodában ült.

Elég gyakran láthatta az udvarnál ahoz, hogy rögtön felismerje a büszke Ostolya-nembeli Stibor vajdát. Annak a szemtükrén is mintha átködlött volna valami. De a jármű keresztülszáguldása sokkal rövidebb idő alatt történt, semhogy az a távoli ködlés világos felismeréssé tisztulhatott volna.

A tüzesvérű mének patája valóságos hó-zernyeteget zúdított; a vertezüst csengők túlcsörömpölték az élhetetlen hangú kereplőt. A szán tovarohant. Ablaka azonban bocsátkozott már lefele és zsupsz: egy fél sódar ottfeküdt a havon. Majd egy gyermekfej nagyságú cipó is. Ezt a hátsó fellajtárlépcsőről küldhették, mert valaki hevesen csápolt onnan s közben furcsa vinyározást hallatott és egy csillagformájú tányérsapkát lebegtetett.

Ezek után tudhatta, hogy kinek vélje.

— Beczkó, Úr uram házibolondja . . !

Zsebbe sűllyesztette a kereplőt, a hóban rendesen megmosakodott, hólyagzacskóból vadonatúj kesztyűt vett elő, sietve összeszedte az alamizsnát, mely iránt a kiéhezett varjak ugyancsak szemérmetlenül kezdtek érdeklődni, — leült és megevett mindent, együttében.

Mostantól fogva már tartalékkészletet gyüjtött. Aránylag elég könnyen ment a forgalmas budai útvonalon, melyet épp ezért szemeltek is ki a közadakozásra alapozott leprosorium helyéül.

Másfél óra alatt egy egész sült indiai tyúk, vagy öt darab arasznyi nagyságú szalonna, szárított hal, kendőbe takart mézestészta, egy kis negély égettbor és félréf hosszú kolbász mannája potyogott az egekből, sőt valaki jótét lélek, még egy külön kis zacskó sóval is megtoldotta ajándékát. Ennyi fölösen elég volt ahoz, hogy élelmezése miatt ne kelljen többé munkáját félbeszakítania.

Mindent egy tiszta ruhába kötött s visszafele in-

dult és közben enyhén csudálkozott, hogy senki sem járt kint az úton hasonló céllal, a Lazaretum nyomorultjai közül.

Egyszerre csak megállt, mintha meglökték volna. Kínos gondolat suhant át az eszén:

— Az ajtó..! A kunyhó ajtaja..!

Azt nem zárta el. Sem retesszel, sem másmódon...

Hátha a boldogtalan telepesek közül benyitna a kamrába valaki..?

A feltevés sokkal gonoszabb volt, semhogy elfogadja.

— Nem, nem, — nyugtatgatta magát, mert semmiképp sem akarta volna a szerencsétlen teremtések gyötrelmét még azzal a látvánnyal is növelni, amit az ő borzalmasan szép munkája nyujtott. — Nem, — bizonygatta újból, de azért sietősebbre fogta lépteit s végezetül már rohant.

Igy is elkésve jött. Már messziről látta, hogy a mansio ajtaja nyitva tárong és aminek gondolatát olyan buzgón igyekezett elhessenteni: az igenis, nagyonis... valószínű.

Beleizzadt a felfedezésbe és haragudott holdkóros szórakozottságáért. Tetejébe azzal is számolnia kellett, hogy ezek az elkeseredett emberférgek — a társuk felkaszaboltatása feletti dühükben — esetleg megtámadhatják.

Hogy fog védekezni?

Orvosi szerszámokat ugyan bőviben, fegyvert azonban semmit sem hozott, a biztonságára.

— Lesz mi lesz! — gondolta és elszántan lépte át a küszöböt. Viseli szórakozottságának összes következményeit...

Nem egy magános bámészkodót: egész gyülekezetet talált odabent.

— *Laudetur* — köszönt rájuk, hogy kitapasztalja hajlandóságukat, de senki sem viszonozta a köszöntését, sem *in aeternum*-mal, sem... doronggal. Azok a lárvaarcú boldogtalanok — az ő királyi barátjának szívremegtető előképei — csak bámultak

tovább a levegőbe és csak hibbantak ide-oda, céltalanul, mint valami alvilági árnyak. Nem látszott rajtuk egyéb, mint közöny.

A mogorva egykedvűségnek erre a megingathatatlan képére, megkönnyebbült.

— No hogy is..! — gondolta szomorúan. — Végettük ugyan nem volt mit nyúlhátára kötni a bátorságot..!

Hiszen nem fog fel ezeknek a nyomorultaknak az agya már semmit! Lelkük éppolyan kevéssé érzékeny, mint annak a vénasszonyarcú lánykának teste, aki a kunyhó nyitott ajtajából jól láthatólag, tűzrakással bajlódott odakint s közben puszta kézzel rendezgette a mohón fellángoló fahasábokat...

Halkan felsóhajtott, mélyet bólintott s ezzel ismét visszazökkent a kerékvágásába. Elkezdett foglalatoskodni.

Elsősorban is lekergette az ágyról azt a cudar macskát, mely a jövevényekkel együtt surranhatott be; majd mikor ez nagynehezen sikerült — mert a macska ádáz kitartással minduntalan megkísérelte visszasompolyogni — kibontotta az alamizsnás tarisznyát, szétosztotta a kapott holmik egy részét a boldogtalan emberek közt és újból eszközeiért nyúlt. Az a szédületes Titok ott, a kezdetleges ágyon, úgy a bűvkörébe rántotta megint, hogy csak mikor szövétneket kellett gyujtania, eszmélt rá ismét szórakozottságára és nyolc-tíz főnyi közönségére. Csupa sírbólkelt ábrázat torzult felé. De még a szörnyetegek arcánál is iszonyúbb volt, hogy mialatt ő egy társukat szabdalta előttük, ezek csak faltak, a telő gyomor állati csámcsogását hallatták és semmi egyébbel nem törődtek.

Szelíd-szigorúan eltávolította őket s dolgozott tovább. Most kikeresett a tetemen egy helyet, melyet legalkalmasabbnak gondolt s megnyitotta előbb a mellkast, aztán a test alsó részét.

Csudálatos szerkezet tárult eléje és mialatt ezt vizsgálgatta, benne magában is csudálatos indulatok kezdtek felfakadozni. Valamikor templomjáró kis-

gyermek korában tapasztalt ilyesmit egyszer, mikor a pap az oltárnál az Ostyát felmutatta, jámbor édesanyja pedig meleg szájjal a fülébe sugta a Titkot, hogy az Ostyában az Úr lakozik és hogy nem lehetnek nagyobb kincsei az ember életének, az ilyen Teremtőjével való találkozásoknál...

Elfogultságtól remegő kézzel illette meg a tüdők szederjszínű lebenyét, majd elővonta alóluk a mozdulatlan szívet s felváltva nézte mind a kettőt.

Az érzések és gondolatok egész légiója rohanta meg. Szeme lassankint elpárásodott. Alig látta, amiket a jegyzetlapokra írt. Egyre a fejét ingatta.

Az a barnás, vékony, lapos izom: milyen pontosan szab határvonalat ott belül..!

S azok a hosszant és minden irányban szétágazó zsinórok..!

Gyomor, máj, pompás csatornacsövek..!

Minden feltárt rész egy-egy külön élményt jelentett számára s minden élmény: növekvő elragadtatást.

— Mely egyszerű mindez s mégis, még elromlottságában is, míly rettenetes magnificentiájú..! Ki nem mondhatom praktikumját, hogy itt mindenek mily bölcsen vannak elrendelve..! De bizony ezek véges elméből így el nem készülhettek vala..! — fakadt ki ujból meg ujból, míg aztán egyszerre csak nem bírta tovább. Egész testében összerándult s ő, a száraz értelmű, a mindig mindent felülről néző tudós: ledobbant az enyészetében is gyönyörű és szédületesen tökéletes emberi mechanizmus mellé s száján ujjongó, — valami ellenállhatatlan, átszakító erejű hang tört elő:

— Vagy aki *Vagy!* S van lélek! És megnyilatkozik itten anathemának feloldozására, nekem pedig megigazításomra, hogy higyjek mostantól már *Te*benned, mindörökkön..! Valamikor pedig ideje fordul---

Nem folytatta. Képtelen volt rá. A hangja elcsuklott s Titkot megoldott, Istent-talált megrendültségében sírt, mint egy gyermek. Könnyei lettek volna hivatva kiegészíteni, amivel a szava adós maradt: a

fogadalmat, hogy orvosi misszióját a pap hivatásával fogja egyesíteni és már emelkedett is benne a gondolat, hogy ennek az időnek mielőbbi bekövetkezését kérje, mikor hirtelen megint s ezúttal belsőleg is elnémult.

Az jutott eszébe, hogy kötöttségéből szabadulása egyszersmind Lajos halálát jelentené... hogy csak ezen a módon válhatnék valóban szabaddá... s nem, ezt a módot, e rettenetes árat, nem akarta. Úgy tisztelte és oly melegen szerette ezt a kiváltságos lelkű embert, hogy javáért kész volt ujszülött céljáról, — még erről a Titkok csipkebokrából előlángolt, leggyönyörűbb álmáról is lemondani.

— Isten elrekeszt új fogadalomtól réginek foganatjával! — mormolt halkan és meghajtotta fejét. — De bár próbálna mentől tovább való böjtöltetésekkel, csak Uram meg ne haljon! Én vállalom érte ezt is, örömöst...

Felkelt, összerakta eszközeit, a sarokba húzódott, lefeküdt s a Megismerés boldogságának szelíd ernyedtségében, elaludt.

*

Másnap rendkívül serényen ébredt. Korán kiment a kunyhóból, távolasabban egy elég mély, négyszögletes üreget vájt, majd ismét visszatért. Gyöngéden összerakta a széttagolt tetemet, valami kendőfélébe takarta, hátára emelte s a gödörhöz vitte: lebocsátotta:

A rögök elkezdtek hullni. De nem adták a szokott döbbentes hangot. A hangot ő adta, bár csak később eszmélt rá, hogy derüsen énekelget, ugyanúgy, mint amikor jött:

«Ivi fra lor che il terzo cherchio serra
La revidi piu bella e meno altera...»)*

*) «Megláttam ujból, még szebben s kevésbbé büszkén
Az ég harmadkörében, a boldogok között...»

Ugyanattól a poétától származott is a dal, mint akitől az ideútban való.

Először kicsit meghökkent, mert kegyeletsértéstől tartott. Rávilágosodott azonban, hogy a versek lánglelkű mesterének, Petrarcának bűvös tolla alól kerültek ki s erre pillanatnyi idegenkedése legott elmúlt.

Lehet-e valami illőbb az Evolutio emberéhez, mint az ő szárnyaló dalával temetni... multat? — gondolta.

Hm...

Ha ugyan: temet..!

S ha ugyan: mult..!

Ásójának foggantyújára könyökölt és meglepetten nézett körül.

A dicső nap utat talált a vígasztalan téli mennybolt valamely repedésén. Lesütött és fényzáporba borította a fehér földet.

— Ez a sugározás..!

Egyszerre úgy tűnt neki, mintha nemcsak az ég egy pontjáról áradna, hanem minden irányból... Mintha nem sír szájánál: egy Uj Kor bölcsőjénél állna és nem temetésnél: születésnél segédkeznék...

Szemének mélyében megértő lángocska gyulladt. Először, mióta idejött, elmosolyodott és csak énekelgetett derüsen, tovább:

«Ivi fra lor che il terzo cherchio serra
La revidi piu bella e meno altera...»

A halom elkészült, de ő még mindig nem indult. Deszkákat hozott a kunyhóból s ugyanazzal a rögzített nyelű késével, mellyel a kimúlt ember porhüvelyét feltagolta, elkezdett keresztet faragni. Mikor kész lett, olajat, kormot adott egybe, a festékbe mártott egy kis vesszőt s szép kanyargósan — legszebben, ahogy tudta — az emlék felső lapjára írta:

«Az genus hominum névtelen jóltevőjének.»

— Nyugodjék! — intett, a sír fejéhez szúrta a jelt, vállára vetette koldústarisznyáját és másfél nap mulva belépett a királyi palotának egyedül az ő számára fenntartott oldalkapuján. Friss volt, mint aki fürdőből lép ki és boldog, mert úgy érezte, hogy valami Jó történt, először és általa történt ebben az új hazájaként szeretett országban, mely ezzel az áldott történéssel előbbresiklott a haladó és nagyrahivatott nemzetek ranglétráján.

— *Evviva!*

Kelet fiaihoz besurrant Petrarca ragyogó szelleme. S:

— *Evviva!*

A Jövendő méhét, csöndben, megtermékenyítette.

A Renaissance új tüzecskét gyujtott Anjou Lajos birodalmában.

OSZK

TIZENHETEDIK RÉSZ

AZ ISTENSÉG KÖREIBEN

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

LXXV.

Ahogy a nagyon gondos tisztálkodáson átesett, Radlicza elzárta szállásának minden ajtaját. Némi rendet igyekezett teremteni sajátságos otthonában, mely, egy netalán belépő idegen előtt, mindennek inkább látszott volna, csak éppen otthonosnak nem. Hamarabb a füveskárosok deák-konyhájára hasonlított.

Falakon, földön : sehol egyetlen kárpit, szőnyeg, vagy kép. Helyettük a fehérre meszelt falak tövében — melyek valamiféle, de bő locsolás foltjait viselték s erős fűszerillatot párologtak — egybejáró és most kivont asztalok álltak. Tégelyek s lombikok hemzsegtek rajtuk. A szoba egyik sarkában kis hevítő kemence guggolt. Pár lépésnyire nagy, nyitottrekeszes polc vonult. Minden rekesze füvekkel megrakva. A szárított herbarium-csomagokról frott cédulák függtek alá. Rajtuk az egyes fajok deák nevei.

A másik hosszfalat egy szeglettől szegletig terjedő, óriás lábasállvány foglalta el. Tetején egy bölcsen humoros ábrázatú, kitömött bagoly virrasztott, sárga topázszemeivel. Mellette a Földnek meghatóan együgyű, xenophanesi elgondolás szerint való, agyagból égetett, lapos ábrázolása látszott. Alsó részén egy kétujjnyi, gyenge-kékre festett talapzat jelképezte az egy és mozgástalan Végtelent.

Ez a lábasállvány foglalta magába János mester legfőbb kincsét és büszkeségét. Kézzel másolt könyvtárát tartotta itt. A kötetek jelentékeny része saját feljegyzéseit tartalmazta, melveket érdemes tudósok magyarázatai nyomán készített, más részüket pedig fo-

gadott scribák másolták. Ez a munka sok pénzbe került és busás tiszteletdíjai mellett is, nemegyszer, szinte a tönk széléig sodorta a szomjasagyú férfiút.

A könyvgyüjtés volt az az egyetlen szenvedély, melynek igen gyengén bírt ellenállni s mely néha olyan elemi erővel tört ki rajta, hogy egész a palotából való önfeledt kiszökdösésekig ragadtatta. Ilyenkor különféle színek alá rejtőzve, képes volt órákon keresztül, akár a legcsikorgóbb fagyban is elácsorogni egy-egy könyvmásoló mester rozoga bódéja előtt s csak bámult, bámult és bámult, — de hogyan bámult..! Tág kék szemei a szokottnál is nagyobbra tágultak. Könnypárásak lettek a gyermeteg sóvárgástól s valami lázas, fájdalmas és egyben üdvözült kifejezéssel teltek meg. Még ingadozott. Tekintete ideoda rándult. Képzelete csapongva válogatott. Míg egyszercsak valóban beszédült a küszöbön.

Amelyik boltosnak aztán ilyenkor a körmei közé került, az úgy forgathatta ki, ahogy épp kedve tartotta. Védtelen és kiszolgáltatott volt a nagy, bölcs ember, mint egy kisgyerek s hasonló körútjaiban akárhányszor megtörtént, hogy egy halom egérrágott papiros fejében, még a palástját, süvegét is a bódéban hagyta zálogul. A zimankós télidőben könnyű talárisában és gyanusan szuszogó sarukban szélvedezett aztán mindaddig, míg jótékony szemek fenn nem akadtak a fogyatékos ruházatán s valaki titkon meg nem ajándékozta a szükséges meleg holmikkal.

Az Európaszerte ismert kutatót az öröm ekkor gyermekké tette megint, mint ahogy minden roppantarányú tanultsága mellett is, rendkívül sok közös vonást őrzött meg lelke azokkal az apró emberi lényekkel, akiket Krisztus hozzáengedni parancsolt: üdeséget, ártatlanságot s azt a kedves könnyelműséget, mely nem csinál magának fejtörést a holnapból és a legtermészetesebb dolognak véli, hogy nélkülözései valaki, vagy valakik által, majd okvetlenül jóra fordulnak. Ez a kirakatot vágytól párás szemmel bámuló, hiszékeny, vídáman nélkülöző és törhetetlenül bizakodó gyermek, volt a tudós harmadik arca s ez

tette egyéniségét olyan lebilincselővé, hogy magas udvari tisztsége ellenére sem akadtak irigyei, annál kevésbbé ellenségei.

Három lénye közül most azonban nem a gyermek és nem is a démon, hanem a kutató állt az előtérben, éspedig megint nyugtalanul, vívódóan feszegetve zsenijének gubófalát.

Egyik asztalát gyorsan szabaddá tette, kiterítette rá feljegyzéseit s hajlékának fanyar illatokat lebegtető levegőjéből izgatottan szippantgatva, tapasztalatainak összegezésébe fogott.

Eleinte jött-ment, zaklatottan. Majd hirtelen lecsapásszerűleg, mint keselyű a gödölyére, leütött, leült s nekilátott olvasni. Arca meglepően átalakult. Élesvonalú és elrajzolt lett. Összeszűkített szemei minduntalan villantak és villogva, mintegy haragosan emésztették a hártyalapok feljegyzéseit.

Aztán ismét felkelt, roppanva kulcsolta össze kezeit a hátán s jellegzetes suhanó lépteivel, a szobát kezdte mérni.

Meg-megállapodott. Ilyenkor felkönyökölt valamelyik útjába eső bútordarabra s szemei halszerű mozdulatlansággal meredtek a levegőbe, míg váratlanul metsző fény gyulladt ki bennük. Akkor elmosolyodott, mint aki lidércnyomásos álomból eszmél végtelen derüs valóságra s megpuhult ajkai közül mély sóhajtás tört elő. Nyugodtan az asztalhoz ment és a járkálásnak, szemmeregetésnek s mosolygásnak ebből a zavaros keverékéből megszületett valami nagyon logikus, alapos, nagyon szilárd : egy szabály, a tiszta pergamenlapon.

Estére jó marékra való ilyen levél telt meg. Erre eltépte a mansioból hozott feljegyzéseit is, a szilánkokat tűzbe vetette és átsietett a királyhoz.

Rosszabb állapotban találta, mint amilyenben hagyta. Gyászos közönye, fásult mogorvasága, még az ő vídám betoppanására sem engedett. Ernyedten feküdt párnái közt s csak fakó szemének mélyén látszott, hogy tudomásával bír a körötte történő dolgoknak és kész engedelmeskedni.

Radlicza nem is vesztegette az idejét. Tarsolyából egy kis flaska gynocardiával kevert chaulmogra olajat vett elő s azonnal beadott ezekből a Mózes óta legjobbaknak ismert, csak szerinte rosszul és bátortalan mennyiségben nyujtott szerekből, vagy húsz csöppet a betegének. Aztán vizet, forró vizet hordatott Le Guennel a függöny mögött álló dézsába, tarsolyából mármeg sulfurt és folyékony eukaliptust szedett ki, a vízbe öntötte ezeket a szintén őstől fogva, de kenőcsként alkalmazott gyógyszereket és kettesben a vén oroszlánarcúval, a balzsamos-kénesen gőzölgő fürdőbe emelték a királyt, akinek vállait lepedőkkel burkolta körül.

A fürdőt még az éj folyamán megismételte, reggel pedig — anélkül hogy Lajos csak észrevette volna is a mesterkedéseit — borotvakésével laposan leszelte a szenvedő testéről a kitapasztalt természetű, mérges duzzanatokból a legnagyobbakat, a sebeket kimosta, bebalzsamozta és bekötözte. Közvetlenül merített tapasztalatai alapján szilárdan hitte, hogy e duzzanatok feloldásával hatalmas méregraktáraktól szabadítja meg betegét s ez a hite oly erős volt, hogy nem félt szavakba is önteni.

— Istennel, felséges uram! Kegyelmességed ottan megkönnyebbül! — jósolta. — Két szűk órácskát sem vetek neki s már akár fel is támod!

Ennyi sem kellett hozzá.

Lajos egy órán belül csendes álmélkodással feléje fordult.

— Istennel, magister! Könnyebbedék; recreatiomat kezdem tapasztalni s ha nem vagy benne ellentartó fiam, szeretnék ekicsit felülnöm...

Majd hogy Radlicza feleletképp mindjárt a karjai alá is nyúlt, kissé ugyan még bágyadt tréfával, hanem azért már mégis tréfásan, hozzátette:

— Lélekatta csavaroselméjű varázslaja! Ultro is a lábomra állít ez!

— Csak az igaz igyet Isten megsegíti! — szerénykedett a tudós. De a szeme ragyogott s az esze azonmód váltott egy kockáztató, nagyjátékos nagymerészet. Hát még ha... — gondolta. — Hátha testi javulása

után ennek az embernek ő most a megingott lelke állapotán is lendítene egyet.. ! Ez, ez volna az igazi siker, ha nemcsupán talpraállítaná: azt is bebizonyítaná neki, hogy szellemi képességei szunnyadoztak ugyan, de ki nem aludtak...

Nemigen szoktak az ilyen merész ötletei puszta gondolatokként elhamvadni.

Az ágy elé lépett és erősen a király szeme közé villant.

— Merőben felségedtől függ. Vagyon itt kint egy árvafia kurír. Hallom: két s harmadnapok óta rosztogol már nyavalyás, minémű politikabéli hírekkel, csak melyeket más, mint felségteknek, nem s nem adhatna meg! Ha gondolná uram... hogy a Birodalom érdekének szerezése - - -

Lajos gondolta. Az orvosnak az ő erejébe vetett bizakodása átragadt rá, megtöltötte a próbatétel kíváncsiságával és az országos érdek emlegetése sem tévesztett célt.

Egy következő óra teltével a király, frissen öltözötten, a kisebbik házi fogadószobájában ült s új szemmel nézegette a déli növényekkel szegélyezett aquariumot, a benne firkoló fürge kis aranyhalakat, a festett ablaktáblákról a fehér márványpadozatra ömlő, sokszínű fényt. Majd pedig a kebelében elforrósodó hála fejében, összesített figyelemmel kezdte hallgatni a futár orációját.

A muro-várbeli eseményekről számolt be a követ. Előadta, hogy Durrazoi Károly — őfelségének szerelmes unokaöccse — mostanig is már szigorú „árestumképpen" tartotta ott a férjgyilkos és trónjavesztett nápolyi királynőt. De — folytatta jelentését — dühödött bolond parázna asszonyállat ennyiben is meg nem csöndesült, — orrát Johanna mindjárt följebb indította! Oly makacsul viselkedék az Uram, mint a kígyó s nagy zélussal és mind nagy negédséggel kezde hánytorogni. Utóbb latorpajtásának, az hitván ellenpápának dologbavonszásával, meg akarná rontani felséged attyafiának trónusát, mígnem is az úr Carolus uram, a rezgelődést elégségre nem vötte. Megösmervén azért, hogy

lágy óhatatlansággal ez nemberi soha meg nem igazíthatja - - - történet szerint - - -

Itt elakadt. Zavartan köhécselt. Érezte, hogy előterjesztésének kényes részéhez ért.

Pedig hát éppen ennek a csiklandós közlésnek megtétele végett küldték őt ide . . !

Valami formát keresgélt hozzá.

De Lajos elébevágott.

— Summatim : asszonynak az ő feje elesett. Ezt akarod mondanod, ugye!

A futár csak bámult.

Talán a zsigereibe mártogatta szemét ez a táltosember . . ?

Mint sokan az udvarbeliek közül, ő is valami földöntúlit szimatolt s ettől úgy megrőkönyödött, hogy egyszerre kiugrott belőle a szabályos jelentés:

— Ez jelenben mostan folyó 1382.-ik évünk ötödhavának huszonkettedik napján Uram, hitetlen áspis Johanna exkirálynőt, zsibongó zsoldosok árestumjában sinórral nyakonköték. Carolus őfelsége sajnálatosan közleti ezt, kicsinségem által . . .

Ha e percben látja betegét a doktor, nagyon megörült volna.

A király tekintetében határozottan az élet villódzása lobbant. Hiszen rész jutott ebből annak az erkölcsi elégtételnek is, amit a férjgyilkos sógorasszony bűnhődése fölött érzett! De az oroszlánrész mégsem ennek az eseménynek szólt. Lajos felfogta a kurír bámulatát és jóleső önbizalmat merített a pártatlan ember elismeréséből, mellyel ez az ő értelmességének adózott.

Megemelkedett lelkiállapotban tért vissza belső házába és mozgástalan arcával, szemével különös ellentétben álló, érzékeny hangon fordult egyszerre a tudós felé.

— Mit gondoltunk . . ! — mondta. — S ez nem új eredetű. Már esztendő elején felforgott bennünk a dolog. Kigyelmed fiamuram, olyképpen él úgyis, mint valamely szerzetes. Tűnik nekünk, hogy telyesen pappá lennöd sem volna éppen nehéz . . .

Az orvos csak állt és nézett.

Az a kis enyhület, amihez ez a küzdő, hatalmas agyvelő hozzájutott, máris elegendő volt neki, hogy más egészségesekét messze túlhaladó teljesítményekre tegye képessé. Mint régebben a nádor, majd Zsigmond herceg s most az előbb a kurír, ő is úgy érezte, hogy Lajos átlátott rajta s valahogy kiolvasta a szívéből annak legtitkosabb vágyát.

Mélyen meghajolt.

A király pedig folytatta:

— Zawis krakkai püspök széke, éveleje óta vakanciában van. Mink is azért kinevezünk téged krakkai püspökké, kedves fiunk. Persze stallumod elfoglalásával várnod kell, míg élünk! De nekünk meg jobb esik úgy éljünk, hogy holtunk utáni hálánkat máris tapasztaltassuk! Azok a kigyelmed okos könyvei nemkevéssé kisöprik a pénzt a zsebéből. Hát legyen honnan többen többítenie, a salus communis érdekiben Hisszük, Krisztus aklának gazdagsága soha folyt derekabb célra ennél...

Radlicza nem válaszolt. Úgy érezte, hogy ha most széjjel engedné az ajkait, menten kicsúsznék rajtuk valami... Valami lelkendezés... S ezt nem tartotta volna férfiasnak.

Inkább csak csendesen belenézett hát Lajos szemébe. Az meg vissza őrá.

Megértette egymást ez a két férfi, szavak nélkül is.

LXXVI

Fantino György nemhiába rakta zsebre a sok pénzt. Kész diplomával tért vissza Velencéből. Az okmányban, amit hozott, a Signoria felelős legfőbb méltóságai kezüknek aláírásával és gyűrűs pecsétjeikkel bizonyították, hogy annak idején a dicső magyar nemzetnek igazán Remete Szentpál holttestét szolgáltatták ki. Az ereklyék valódiságához így hát nem férhetett többé gyanu.

Lajos visszahelyezte lelke szabadságába az olaszt, megadta neki az újabb ajándékot és nem szólt többé semmit. Csak a homlokát redőzte mégmélyebben, mint amilyenné baja már anélkül is barázdálta s a hír vétele után megint csöndes tépelődésbe merült. Radlicza napról napra látta kihamvadni tekintetének elevenségét. És a tudós elkomolyodott. Meg nem értette, hogy min emésztődik így ez az ember?! Mintha kisiklott volna alóla az a talaj, amit testi állapotának megjavításával és értelmének sikerült próbájával egyengetett alá . . !

Nem ismerhette a király lelke mélyén rágcsáló igazi okot, de ösztönszerűleg megérezte, hogy ez valamiképp az ereklye dolgával lehet összefüggésben s ami ritkán fordult elő nála: meglepődött.

Hogyan . . !?

Hiszen annak a megerősítő okmánynak, szerinte, éppen fel kellett volna pezsdítenie Lajost, nemhogy a még meglévő kedvét is elrontsa . . ?

Tehetetlenül emelgette a vállait és elhatározta, hogy jobb megoldás híjján, egyelőre vár. Vár és igyek-

szik ébrentartani a királynak az élet realitásai iránt való érdeklődését.

Csakhogy ez többé sehogysem sikerült. Lajos mindmélyebben úszott bele különös töprengéseibe. Ebben az állapotában nem hogy megütközött volna az asszonypalota felől minduntalan felharsanó zajos vígságokon, hanem ellenkezőleg, látható megelégedéssel vette tudomásul, hogy betegeskedései közben lassankint egész a „másik" udvar ragadta magához a hegemoniát.

— Ez jó. — bólintott egy ilyen alkalommal. — Asszonyunk legalább vígan van, nekünk meg nem kelletik uraimék múlattatásával bajolnunk...

— Felséged szívét emészti valami! — ragadta meg az eszmék tisztázására kínálkozó alkalmat a magister. — Idők óta experiálom s mitagadás felség, nemkevéssé nehezelem, nem látván okot sehult semmit sem lenni...

Lajos félrefordította réveteg arcát.

— Úgy?! — kérdezte.

Kezével azonban mindjárt elhárító mozdulatot is tett:

— Ezeket távoztatjuk...

Csakhogy későn.

Radlicza már hajtotta a magáét:

— Vegyük! Kívánta felséged az ereklyékhez hozzájutását. Nem meglött-e?

— De meglött fiam.

— No ugye..! Följebb gyanuba fogta ezek igaziságát. Nem igaziaknak nyilvánultak-e?

— De valódiaknak.

— Felséged egészsége is nap s mint napon javul. Curatiok, melyekhez fogok, sikerrel járnak. Nem tapasztalja-e felséged?

János mester hangjában egy kis szemrehányás csendült.

Lajos nyomban megérezte és most már rajtahagyta a doktoron borus tekintetét.

— Hát jó. — szólalt meg egyszerre némi szünet után, olyan hangon, melyből elszántság érzett. — Hát

jó! — ismételte. — Idehallgass most! Mindezeket, melyeket a tányéromra tettél, elismerem. Csak jobb szerettem volna másmint a dolgokat...

— Mondván...

— Ha szent tetem: hamisnak bizonyul.

Hamisnak..!

A magister szeme kerekebbre nyílt.

De Lajos nem hagyott neki időt. Folytatta:

— ...és ha... megbocsáss nemes szív: a te orvosolásid nem succedálnak oly roppantságosan! Tisztán szólok? — akadt fönn egy percre.

Aztán megrázta fejét:

— Nem. Nem elég világosan. No, majd hát sommázom! Hát nézd..! Én az ereklyétől s belevetett iszonyú hitemtől: a földfeletti segedelemtől s nem oly aránt földi praktikáktól kívántam volna inkább javulásomat lenni! Értessz? Ez az, ami gyakor búsít. Hitem, a hitem forog e dologban, jó úr! Mért ereklye erőtelen volt ott, ahol a te világi tudományod derekasan megállt!? Hát mi ez!? Ezt kérdezgetem. Most már tudod te is, ha éppen tudnod akartad.

Csengését már rég elvesztett hangja e magyarázkodás alatt egészen nyerssé és recsegővé vált és Radlicza minden odaadó együttérzése mellett sem tudta magát megakadályozni, hogy belsőleg ki ne mondja:

— *„Vox rauca leprosorum..."*)

De ez csak úgy önkéntelenül, valamelyik alsóbb rétegben ment keresztül az eszén, a felsőt, a világosan tudatosat, nagyonis összeszedte, mert egy nyugtalan mozdulat után, Lajos egyenesen arccal fordult neki.

— Te — szólalt egyszerre fojtottan és pihegve — te hívő vagy? Hiszesz? Úgy mélyesmélyeden befelé? Furcsa, hogy pappá tanácslottalak s ezek felől soha kértem tetszést tőled! Gondoltam... megbocsáss..! jámbor ember vagy, tisztaéletű, kegyes és magadviselő ember, de: orvos..! És az ilyen előtt az ember mi lehet!? Matéria! Matéria s megannyi szabály. Tudomány, rendszerek... Kémia... Lélekről, megfoghatatlanról,

*) A leprások rekedt hangja.

természetfeletti dolgokról: Istenről, az ilyen mit tarthat!? Jobb nem kutatnom, semmint kutatván úgy experiálnom, hogy szívedben a hitnek malasztjaitól üres vagy s számodra az égnek minden körei is üresek! Hát ezért álltam hátra mostanig, megkérdezésedtől. De most már - - -

Kesztyűs keze súlyosan lehullt.

— Megkérdezlek. — halt el száján a hang. És sóvár pillantása sötét kíváncsisággal állt meg az orvos ajkain.

Kis ideig ezek az ajkak is mozdulatlanul álltak. Majd csendesen, szüremlőn, egy halvány mosoly született meg rajtuk. Ugyanekkor Radlicza János mellére eresztette fejét. Szemérmesen, de forrón, a férfimeggyőződés sziklaerejével, gördült ki belőle a vallomás:

— Hiszek uram. Hiszem a lölket, a természetfölöttit s hiszem az egy bizony Istent. Nyilvábban hiszek bennük, mint matéria-matematika s kémiában. Igen, jobban... Vagyis: ezeket csak amazok által. Mint módusokat, a Végtelennek megközelgetéséhez, messmennyire ezt már Ő a mi hitván földi szemeinknek s elménknek engedi. A csekély tudás, uram, nagyorcájú és belső rezgelődéseket támaszt Isten valósága felől. A mély Megösmerés azonban visszatér hozzá, hogy porig hajoljon előtte. Te királyom s mások néhányan, többet véltek tudásomról, mint másokéról. Ha igasságtok van felség, én, szegény, Istennek köszönöm azt s amelyaránt jobban nyitogatja agyamnak temlecét, mint más hasonlóimnak, éppolyaránt hiszek benne jobban s hálásabban és telyesebben. Nem színből való, bullásforma püspök leendek én, uram! Hanem Krisztus pásztorának készülök, portestem megoszolásáig.

Csend követte a vallomást. Úgy látszott, mintha az kimerítette volna megtevőjét is, meg azt is, aki végighallgatta.

Radlicza meg sem kísérelte továbbfűzni a beszélgetést. Köszönt, visszavonult s folytatta gyógyeljárásának kidolgozását, még fokozottabb szorgalommal.

Lajos pedig imazsámolyához folyamodott és így próbált gyötrő kételyeitől szabadulni. Ugyanannyi időt töltött kápolnájában, amennyit Radlicza a hevítőkemencéje, lombikjai és könyvei között s nem tudták, hogy tulajdonképpen mindketten ugyanegyet tesznek: két különböző mód szerint, az Istenség köreit közelgetik.

OSZK

TIZENNYOLCADIK RÉSZ

ZSIGMOND MARKOLÁB MEGEMELKEDÉSE

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

LXXVII.

Az 1382. év eleje ujabb gyógymódok kipróbálásával telt el. János mester mármeg azt eszelte ki, hogy jólzáródó lajtokban tengervizet hozatott fel Budára, a parti városokból s ebben az ásványokban gazdag, fölhevített vízben fürdette a királyt, nem hagyván abba a beteg bőrének a mérges duzzanatoktól való megtisztogatását sem. Itt is járta az eszét valami! Jókora kolonc terméskövet hordatott fel laboratoriumának küszöbe elé, begördítette ezeket a köveket szobájába, vésőt, döngölőt ragadott és néhány napra valóságos kézmívessé alakult. Elkezdte a köveket faragni. Mintegy háromujjnyi magas és arasznyi széles, ugyanolyan hosszú lapokat faragott. Közepükbe lyukat fúrt, a lyukba gyapotgöngyölésü foggantyút dugott s ezekkel a furcsa holmikkal aztán, átvonult a királyi szobába. Ott a köveket a kandalló tüzén váltogatva felhevítette, nedves szőnyegekbe burkolta Lajost s a forró kövekkel órákon keresztül ványolgatta, éber szemekkel figyelvén a hatást, mely — ha elgondolása jó nyomon járt — szerinte, semmiképp sem maradhatott el.

Az első kísérlet nem hozott eredményt. A második és harmadik sem. De ő azért sem a harcot, sem a reményt fel nem adta.

Végre a negyedik próba meghozta a sikert. A beteg testéről leemelt pokrócon, jókora, olajos foltok tűntek elő.

A méregtokok tehát valóban engedtek a hőre és kibocsátották mérgük egy részét...

— Nyertem! — ujjongott fel a gyermek a tudósban.

Ismerte királyi barátjának céljait s most már bí-

zott. Nem abban, hogy Lajost egészséges emberré teszi — jól tudta, hogy baja gyógyíthatatlan — de abban annál inkább, hogy intézkedéseinek megtételét s a trónutódlás kérdésének elrendezését, lehetővé teszi számára.

A chaulmogra-olaj adagjait nagymerészen már száz cseppre emelte s még egy új oldalról indított támadást az ádáz kórság ellen. Erős bedörzsöléseket kezdett a balzsamokkal és el is érte, hogy tavaszra a király egészen összeszedelkőzött. Fel lehetett hagyni a rejtegetésével, az uralkodó kiállhatott a nagyobb nyilvánosság színe elé, fogadhatott, vendégeskedhetett, sőt akár lóra is ülhetett. Szelleme is teljes épségben működött, képessé tette őt bármilyen feladatos agymunkára és Lajos ugyancsak élt ezzel a képességével.

Egyvalami volt azonban, amit sem testi javulás, sem értelembeli felfrissülés, nem tudott neki többé visszaadni : anyjától örökölt derült kedélyét, mely pedig mostanig az élet legnehezebb körülményei közt sem hagyta cserben. A letelt hónapok ima-bírkózása nem használt. Nem oszlathatta el lelkében a csalódottságot, melyet az ereklye által szenvedett. A töprengés, a kételkedés: megmaradtak szívének állandó vendégei. Hite a földfeletti kegyelemben megrendült s ha abban megimbolyodhatott, annál kevésbbé bízott a földi tudomány eredményeinek maradandóságában. Lelke elsötétült és az elmúlás : munkájának gyümölcstelen elkallódása felé terelte gondolatait. Tetteit is ezek a gondolatok irányitották; kizökkentették eredeti tengelyükből. Többé nem akart szórványosan kiadott rendeleteinek kavicsszemeiből tartós munkát kívánó, szilárdan egybeépített törvénykönyvet szerkeszteni; csak államrezonjának főbb irányelveit megkörvonalazni. Már nem kormánytársakat és szellemi örökösöket keresett, mindössze nehány szorgalmas és hűséges hivatalnokot, akik álmának kátyuba akadt szekerét legalább a teljes kifosztástól megóhatnák, majd, mire ő már leszállt a koronás bakról ...

Nehezen várta, hogy a szeszélyes tavaszi napok végetérjenek, az idő állandósuljon s mikor ez valahára

megtörtént, beszólította a rég tétlenségre kárhoztatott szekretáriust s megparancsolta neki, hogy meghívó leveleket fogalmazzon. Ezzel is azon intézkedéseinek egyikét célozta, melyek többé nem életére vonatkoztak, hanem azokra az időkre, mikor nem lesz az élők közt és birodalmainak roppant súlyát tehetetlen gyermekeire kell, hogy gördítse.

Legjobban Marenka sorsa nyugtalanította. Erre a leányára a lengyel trón várt s ő sejtette, hogy az udvarába belemelegedett anya nem fogja a gyermeket Lengyelországba követni. A szegény kis árva egyedülmarad hát jegyesével, ezen a nagyonis ingatag, szögekkel kivert trónuson, melyet tizenkét év előtt ömaga is kelletlenül és csak gyöngéden szeretett anyja unszolására fogadott el...

— Képes-e egypásztor két egymástól távul legelő nyájat a farkastól jól megóni? — Szabad-e egyférjnek két feleséget vönni? — voltak akkori súlyos aggályai, melyekhez azóta még a lengyel nép nyughatatlan természetének teljes kiismerése is társult. Most már saját tapasztalatból tudta, hogy micsoda nehéz kormányzatú birodalom ez, — hogy hatalmaskodó urainak a széthúzás az életelemük s látta, hogy a tulajdon vérükből eredett palatinusok — „naderspánok", ahogy a nép őket nevezte — sem bírtak tartósan megmaradni a helyükön.

Hozzá — a szokásszerű zsibongásokon felül — ez az ország jelenleg még a hagyományosnál is nagyobb felfordultság képét mutatta. Mint különben előre sejtette: a háromtagú kormányzótanács sem bírt végleges, csak átmeneti megelégedést kelteni. A torzsalkodás rövidesen megint kitört s az állapotok azóta is, mindinkább rosszabbodtak. Egy éveformán a Nalecz-nembeli Bartoss — hajdani kujáviai főkapitányból lett rablólovag — garázdaságaival valóságos rémuralmat teremtett és mostanig olyan messze rugaszkodott, hogy féktelenkedései már tágabb európai viszonylatokban is bonyodalmakat idéztek elő. A szilaj kényúr ugyanis, megtámadott és egyszerűen foglyulejtett egy ötvenkilenc főnyi francia lovagcsapatot, mely német lovag-

rendjének székhelyét indult meglátogatni. Nem is bocsátotta szabadon az idegen alattvalókat, amíg azok huszonhétezer márka váltságdíjat nem fizettek a kezéhez. A francia udvar fel volt háborodva, Lajos számára pedig — ha vele a jóviszonyt fenn akarta tartani — nem maradt hátra egyéb megoldás, mint hogy büntető expedíciót küldjön... a tulajdon birodalmának egyik országa, — egyik alattvalója ellen.

A hadjárat el is indult. Eredménye azonban — melyről épp most nehány napja értesült — megintcsak nem elégítette őt ki. Sáfárai arról tudósították, hogy alaposan megmellyesztették Bartoss dominiumait s hajlandóvá puhították őt arra, hogy jól felszerelt rablóvárait őfelségének, csekély tizennyolcezer forintokért ... eladja. Mikor pedig neki nem a zavarosban halászni, egy jobbágyával feltételekről tanakodni és végül olcsó vásárt ütni volt a célja, hanem a hatalmaskodást példamutatóan megtorolni, maradandó rendet teremteni, gyönge leánykájának az anélkül is nehéz trónt, a lehetőségig megszilárdítva, átörökíteni..!

A két ügy — a büntető hadjárat ügye és a trónkérdés rendezése — így egybetorkolt s szükségessé tette a lengyel főurak tanácsának egybehívását. Már csak a gyűlés helyének megállapítása maradt hátra, de mialatt a kancelláriákban a behívó szövegezése megtörtént, Lajos etekintetben is döntött. Zólyomot választotta, tehát ugyanazt a helyet, ahol a lengyel küldöttség tizenkét éve a koronát felajánlotta neki s ahol ő azt, nehéz tusakodások után, végre elfogadta.

Rejlett ebben a döntésben egy kis hatáskeresés is. Lajos számított rá, hogy az izgága, de szép fellángolásokra éppenúgy képes lengyeleket elérzékenyíti ez a tizenkét év előtti emlék. Nagy célja érdekében azonban, már ilyen nemegészen kedve szerint való eszközökhöz is hozzá kellett hogy nyúljon, mert tudta, hogy dolga még így sem lesz könnyű. Nyolc év előttről — Kassáról — kelt ugyan egy trónöröksödési törvény, de ez a lengyelek részéről csak bizonyos mértékig való beletörődést jelentett valamelyik Anjou-leány trónutódlásába — ennél az elvi beletörődésnél akkoriban nem látszott

ajánlatosnak továbbmennie — az örökösnőnek azonban még a neve sincs meghatározva. Ez a körülmény megint torzsalkodásra adhat okot, sőt oda mérgesedhetik, hogy magát az előzetes megegyezést is felboríthatja.

Az ő választása Máriára esett, már csak azért is, mert ennek jegyese, Zsigmond — akit éppen ezért szánt férjéül — Kázmér lengyel királynak másodunokája volt s így remélhette, hogy a kassai egyezmény ezzel a vérségi szemponttal megtámasztva: Mária lengyel királyságához némi jogalapot is nyujt.

Ahogy mindezekben a szövevényes dolgokban döntött, a meghívók szétrepültek s ugyanazon év Szentjakab havának Szentjakab napjára — 25.-ére — Zólyomba szólították a kiszemelt urakat. Ezek közt lengyel részről a gnézai érsek, Subini Sedzivoj és Domarat nagylengyelországi főkapitány, — magyar részről pedig Garay nádor, Stiborici Stibor, a főpapság s a lajosi udvar még néhány tagja szerepelt. Rajtuk kívül csak Máriát és Zsigmondot vitte magával Lajos, mert Erzsébet, szokásához híven, kitért a különben részéről is már csupán formaszerű meghívás elől.

Az udvar így hát Erzsébet nélkül indult s szinte a lengyel tanácsurakkal egyidejűleg érkezett Zólyomba, ahol az értekezések másnap haladék nélkül megkezdődtek.

Lajos mindjárt a kis Mária bemutatásánál meggyőződött róla, hogy aggodalmai nem voltak alaptalanok. A zsivaj nyomban a gyülés megnyitásánál kitört, úgy, hogy a szegény kislány végig sem mondhatta nehezen betanult üdvözlő beszédét. Keserű kifakadások csattantak innen is, onnan is. A garatra jócskán felöntött lengyel urak felpanaszolták Lajosnak, hogy sohasem szívelte őket igazán. Nem szeretett országukban lakozni. Aztán meg azt hánytorgatták, hogy kormányzatukat még csak nem is személyesen végezte, hanem gyülöletes igazgatókat bocsátott rájuk s nem is akartak az öröklés kérdéséről hallani, mindaddig, míg kellő biztosítékot nem kapnak arra, hogy a leendő királynő az ország területén belül fog lakni. Erre a garanciára kissé megcsöndesedtek és bár nem minden erkölcsi

nyomás nélkül — ez volt a zólyomi vár emléke — de végre hajlandóknak morgadoztak Mária elfogadására.

Zsigmond herceg bemutatásánál azonban a zsivaj megint kiújult. A Kázmérral való rokonság nem mutatkozott elég ellensúlynak, lenyomtatni azt a gyűlölködést, mely a lengyel keblekben lángolt, mindennel szemben, ami német s ami az országot az átkozott császári befolyással fenyegetheti. Már-már úgy látszott, hogy a megegyezés most meg ezen a ponton mond csütörtököt, mikor Lajosnak mentő gondolata támadt.

Rámutatott a sértődött arcú fiura s így szólt fennhangon:

— Annyira mellette járnak kemeitek az igazságnak, hogy ez a fenség mióta esdekeléseivel ostromlani meg nem szűnik minket: vaj' a méltóságaitok kies birodalmába eresztenőnk..! Nem tettük, mert zsöngéllettük iffjúbeli állapotát az országos dolgokra. De most, hogy innen-amonnan őfensége tizennegyed évét tölti és a vágyakozás benne semmit nem lanyhult, mink is azért tovább ellenetartók nem vagyunk. Keljen bár a hadak élére, szüntesse meg az eszeválott Bartosst, — fel-feltámadozó Ziemowit mázovi herceget is, ki, mint értjük, kigyelmeiteket csintalanságaival gyakor búsítja s mutassa meg karddal, hogy mennyit ér és szívével, hogy szerelmes-e igazán hozzátok! Ezt immár királyi szavammal, közösleg jelentem...

A „kies haza" emlegetése, Zsigmond herceg Lengyelbe vágyakozása — a honfiui hiuság — döntött. Az acsarkodások elnémultak, sőt ugyanolyan hévvel, ahogy a lengyel urak eddig Zsigmond ellen hárkáltak, most egyszeriben vállukra ragadták a fiut.

— Eggyem a szívét! — üvöltött fel borkarcos hangon Domarat főkapitány, vérmes arcában elkékülve.

— Velünk visszük, epedni nem hadjuk! — tódította a gnézai érsek s nehány nap mulva, mire az okmányok ki voltak állítva és megpecsételve: be is váltották fogadkozásukat. A gyermekhadvezér gyönyörű szőke feje ott aranylott a vivátozó lengyel csapat élén, ahogy a menet kidökretett az emelcsős várkapún.

Mária atyjától távolasabban, a donjon másik ablakából nézte vőlegényének elvonulását, — Lajos pedig őt.

A lányka arca únott volt és szomorú. Kis kezével ásítást fojtott el.

Lajos szívére egyszerre mintha mázsás teher gördült volna.

Hátrahúzódott az ablaktól s jogarát óvatosan maga elé tartva, nevén szólította a gyermeket és mélyen a szemébe pillantott.

— Nem szereted te a pajtásodat? — kérdezte szorongatottan.

A lányka piros kis szája megrándult. Látszott, hogy felelni készült valamit. De aztán nyelt egyet, nyakacskáját megnyújtotta, majd mély udvari bókkal, meghajolt.

— Azmint felségeitek kegyelmességei parancsolni fogják... — lehelte és Lajos nem folytatta a kérdezősködést. Sietve fordult ki a szobából, mielőtt vele fordulna a világ. Meghallotta azt az elharapott „*nem*"-et, kimondatlanul is... És apai szíve megtelt fájdalommal, rémülettel. Egy percre messzi, a gyermek jövőjébe látott... Nehéz, kietlen jövőbe, melyet még az érzelmek gyengéd fénye sem fog megvilágítani... Sehol semmi öröm... Csak bú és gond és kötelesség... S egy kemény anyai kéz, mely az akarattalanná félemlített kis rabszolga géplelkét idomítja... és taszigálja, igen, talán a Végzet útjába, oly védtelenül..!

Szobájában messzi vetette el magától az arany jogart.

Hát mire volt ez..! Országban is, családban is..! Mire..! Mit ért vele!? Az egész életével! Életének kemény munkájával! Országlása: pünkösdi királyság. Apasága: csupa fájdalom. Már gyermekei sincsenek. Elidegenedtek tőle. És felesége, a boldogtalan: csak gyűlölködni tud...

Kezeibe temette az arcát s úgy érezte, hogy sorsának utolsó pillére is, — minden műve, minden munkája, egész világa összeomlott.

OSZK

TIZENKILENCEDIK RÉSZ

VÁLIK A VÉR A VIZTŐL

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

LXXVIII.

Ezalatt Erzsébetnél is lezajlottak azok az újabb dínom-dánomságok, melyek címén a zólyomi utazástól távolmaradt. Jócskán be is telt velük és egyre jobban várta az úri udvar visszatértét. Amit akart, elérte. Udvara döntő sikerrel tette le a vizsgát. Legfőbb ideje lett volna most már, Garayval az elejtett fonalat felvenni. Várta is türelmetlenül s mindegyre futtatta Christát a senescallushoz, hogy kapott-e valami hírt az udvar érkezése felől. De az még odajárt. Jött azonban helyette valaki, akire álmában sem gondolt.

A szőke dáma egészen kifullt, ahogy az ujsággal betoppant.

— Tudja-e felséged, hogy ki csücsül az ántekaméránkban?

— Hogy tudnám, bohó!

— Nohát, a gorjáni nemzetesasszony! — vágja ki a hírt az udvarhölgy.

Erzsébet csak a szemét meregette.

— Garayné?

— Biza!

— Talán eszed fordult?

— Nem az enyém! Úgy van, amint mondom!

Hinni kellett.

S Erzsébetet vegyes érzések futották keresztül.

— Csak nem . . ? — lehhent meg egy percnyi gyanutól. — Csak nem . . . *„azért“* . . ?

És már-már intett, hogy be ne bocsássák . . !

De az első megrezdülés után, mégis kíváncsisága kerekedett felül.

— Recipiálom! — határozott s Christa fordult, indult.

Ekkor azonban meg visszafogta.

— Oh... hohó..! Ne olyan mingyárást! — intett. — Előbb jól megvárassuk! Nem vagyunk alacsony vidéki asszonyocskák, hogy ottan ránkjöhessen, aki akar!

Kiüzent, hogy egyelőre nincs érkezése látogatókat fogadni. A körmeit fényesíti épp.

Elpengetett vagy fertály órát. Lázasan öltözött s olyan gonddal, mintha szerelmesének cifrálkodnék. Majd ismét kiüzent:

— Most mondd, hogy megküldék ama fejburító hálókat, melyeket Flórencből rendellettünk, módi szerint..!

Megint elmúlt, csaknem kétfertály óra. Akkor meg azt üzente, hogy az új topánjait hozták próbára... A szagittáriussal is értekeznie kellett, az új vadászszerszámjai felől... Utóbb a borbély számolt be, kedvenc paripájának lesántulásáról... és így tovább, az ürügyek hosszú során végig.

Dóra palástolt izgalommal fogadta mind ezeket a kifogásokat. Csak bólintott rájuk:

— Várok, várhatok. Őfelsége legkisebbet se háboríttassa magát!

Végezetül Erzsébet fogyott ki a türelméből. A kíváncsiság már ölte.

Mit akarhat..! Hogy lesz? Mint lesz..?

Akármi, akármint, de nem unalom! Esemény... Játék... Kockázat... S ez kellett neki!

Távolról bepillantott ezüst tükrébe, karszékbe ült, elrendezte ruhájának redőit s gőgös és egyben pajkos tekintettel, odahunyorított Christára:

— Úgy tartom: elég. Most hadd jöjjön! Te pedig kéztől maradj!

*

Gyors villanás, mint fekete madár szárnyasuhanása, horzsolta végig a látogatót. De Erzsébet ösztönös női szemeinek elég volt ennyi is. Azonnal felfogta a másik asszony egész lényét s ajkai körött fintorszerű kis rángás futott el. Túlszikárnak és kellem nélkül való ábrázatúnak ítélte Garaynét, egyszerű öltözetében, mely a vidéki udvarházak varróasszonyainak ügyeskedésére vallott.

— Mmmm... ez..? Ilyenecskék vagyunk? — gondolta s valahogy nem tetszett a dolog neki. Amennyire izgatta eddig Dóra puszta létezése s az a lehetőség, hogy talán szebb és kívántatósabb, mint ő, most éppoly bosszúsan óhajtotta, hogy bár kevésbbé egyszerű és jelentéktelen személy lenne.

Pfff..! A nádor uram híres ízlése: hát *ez*?

Ő is ama gusztusnak egyik sonkolyocskájába tartozik! Hát *ilyen*vágású?

Kedvetlenül fordította el arcát, de későn. Már Dóra is mindent látott. Az ő női ösztöne is ép volt. Neki sem kellett több idő hozzá, hogy csontja marjáig vetkeztetve, viszont-felbecsülje a másik asszonyt s megértse azt a veszélyt, mely számára a királyné buja forródad érettségében, gödröcskés szépségében, ápolgatottságában és ügyes kendőzöttségében rejlett.

Homloka elborult és nyomottan várta, hogy mély meghajlása után, Erzsébet megszólítsa.

Ez rövidesen meg is történt.

A királyné karkötős keze helyet csörrentett egy taburetten.

— Ülj le nagyságos asszonyom — úgynézem: öcsémasszony — s ha mondanád, mire tudjuk e meglepetést? Nádorné kigyelme nálunk officiálisan prezentálva még nem lött, sem előre jelentéséről egyaránt nem hallottunk. Köszönjük is azért, hogy magát hozzánk, szó nélkül, ide alázta, — jegyezte meg kétélű szívélyességgel, ami után tetszés szerint erősbíthette most már akár a szúrósságot, akár a szívélyességet.

Okosságból egyelőre a kegyelem mellett maradt. Hanyag-gráciával hozzátette:

— Országul való érdeknek gondolom lenni, mely

így átlépette nagyságoddal a szokás-szabást. Szeretjük e bátorságot...

— Merészség, tudjuk! — bánkódott Dóra s a teljes töredelem jegyében még kiegészítette: — Hozzá nem is közönséges jóra célozó a dolgom, csak így privátus! De úgy vélem: ország java is azért az egyeséből épül össze...

— Á..! Filozófiával is foglalatoskodol, öcsémasszony?

— A szükség..! — pillantott fel Dóra bús-mosolygósan, azonban mindjárt elhagyta ezt a könnyedebb hangot. Nem évődve társalogni utazott ő Gorjánból, éjtnapot, ide..! Halálos szorongatottságában, rettentő dologért..!

— Ha felséged kegyelmessége... esdeni jöttem. — komolyodott el. — Úgymint csak Isten s neki fölkent hatalmak elé szabad terjeszteni gyermeki szívünk rejtekit, büszkeségünk gyalázatja nélkül.

Önérzetes s amellett mégis hódoló szavak voltak ezek. Erzsébet sem zárkózhatott el egészen a varázsuk elől, bár az sem tartozott éppen a neki tetsző dolgok közé, hogy kiszemelt lovagjának olyan neje van, aki egyáltalán kérelmezgetni szokott... Azért mégis megint inkább a kegy mérlegét billentette le.

— Jó helyre fordult lányom s nagyságos asszonyom palatinusné kigyelmed. — intett azzal az úrnői méltósággal, mely, mióta különudvarban tündökölt, kezdett mindinkább vérévé válni. — Ország királynéjául tehetek alattasaimért, ha okosnak tartjuk. Miről forog a szó?

— Felséged csekély szolgájáért, a nádorért jöttem implorálni — hangzott a válasz olyan sietten, mintha követ vetne magától a beszélő, olyat, melynek súlya rég nyomasztotta s melytől jó: mentül előbb szabadulni.

Hát ha éppen izgalmas bizsergést kívánt Erzsébet, ez az óhajtása ugyancsak teljesült! Ilyen bevezetésből sokminden sülhetett ki; többek közt az a fölöttébb kényelmetlen valami is, amit pedig, mint lehetetlenséget, legyintett az előbb félre.

Szinte megbánta, amiért mégis beengedte ezt az asszonyt s ezzel ki tudja, micsoda alkalmatlanságoknak tette ki magát! De megint előzte a kéjelmetlen gondolatot.

Ha az a szék sem elég biztonság, amiben ül, akkor ugyan mi, ezen a teremtett földön.. ?

— Garay Miklós nem az én cirákom, hanem a királyé, — felelte elhidegülten. — Nem fogjuk fel, hogy ha valamiben hiányt lát, miért nem urához fordul s nálam is: mi szüksége közbenjárogatókra!?

Fekete szemei már szilárdan álltak a látogatón.

De Garayné nem tért ki előlük.

— Domina — szólt — az én szerelmes atyámfia semmitsem ért ittlétemről. Könyörgöm is felségedet, hogy e beszélgetésünket titok alá rekeszteni méltóztassék!

— Majd természetihez képesint! — emelte meg szemöldökét Erzsébet jelentőségteljesen s szép kendőzött arcán dölyfös kifejezés suhant át. — Vakon mit sem igérhetek — tette hozzá pótlólag, amire Dóra székében mélyen meghajolt.

— Távoztatok is íly kívánságot tőlem szegénytől, ki jól tudom, hogy trónnak mélyében lélegzek! De nemkülönben tudom azt is, hogy legyen bármely nagy a messzeség közöttünk, asszonyszív a trónon is ugyan asszonyszív marad... És ehez a csodás szívhez folyamodnom, járult ide felséged alacsony szolgálója...

— Ha hallatná kemed! — csattant közbe a királyné, már leplezetlen ingerültséggel, mert egyre közelebbesőnek látta azt a gyanuját, hogy ez a személy mégis... valahogy... neki kellemetlenkedni verődött ide.

Ohó!

Megelőzi!

És támadásba lendült.

— Titok..! Szív..! Trón..! Csak azért dologban egyre semmit sem értek! Mire e hosszas búsításunk! Nem érzed terhes voltát?

Igen, Dóra érezte ezt. Meg is félemedett a kemény feddéstől — saját roppant tétet kockáztató merészsé-

gétől — de nem ronthatott be ajtóstul, sem többé meg nem állhatott. Neki itt ma végeznie kell..! Bírhatatlan ez a tétova függés... búcsúzni férjétől, holnap igéretével s aztán beleesni a süket várakozásba, mikor hetek-havakszám többé azt sem tudja: mi lett az urából s gyermekeinek van-e még atyjuk!? Nem, ezt nem..! Nem bírja így tovább. És mert Miklóshoz hiába fordul, ehez az ijjedelmes másik félbez kell hogy folyamodjék, feltárva előtte minden szenvedéseit, hogy megmutassa: mire megy a fejedelmi unalomban űzött játék? S hogy nyomorultabb asszonyi sors az övénél, már igazán nem lehetne...

— Igen Serenissima Regina — szakadt ki egy sóhaj meggyötört melléből, mikor szerencsétlenségük ecsetelésének végére jutott — s mindez nem másért van nekünk így, hanem hogy a nádor elvesztette itt e kies udvari aranyos dicsőségedben a fejét s a szívét s félős, hogy mihamar életét is a szegény el ne vesszel Itt ez a levél! — tette rá kezét sokatmondóan egy csomó gyűrött papirosra. — A nádor saját kezevonása ez! És ebből lument vöhetsz kegyelmes anyám, hogy tudomást szereztem az titok felül, de kinek egész kockázatát felséged nélkülem azért telyesen mégsem foghatta volna fel. De most már beszédemből jól megfoghatod Magasságos, hogy miről forog itt a szó! Nem gáláns uraidnak udvarlásai közepett megszokott, csak ilyen-olyan lovagi hódolgatásról s olly emberedről, ki ma bókol és holnapra könnyű lélekkel feled! Hanem ennek homloka megtörik, egészben elveszedelmezik, bele sírba hanyatlik s ártatlan család pusztul ez játékkal, ha meg nem irgalmazol rajtunk!

Zokogás kurta hangja buggyant fel torkából, azonban lebírta, kezeit összekulcsolta s hozzátette:

— Szerelmes anyám! Édes Eggyem! Mindnyájunk gondviselő dajkája! Esennen esdek, hogy megengedj mely röttentő s jóltudott bátorságomért, hogy ezeket én mind fölségednek így tisztán elmondom! De kell így tegyek és kell tűrje tefölséged tőlünk, mert másképp az jó dolog nem esik meg! Távoztassa Istennel emberszívének óhatatlan hiúságát s higyje el, hogy

uramnak udvarából elküldésivel ez azért fényben, — sem fölséged dicsőségben, csekélyebb nem lössz. Vannak s hányan, ragyogó nevek, gáláns úri cselédek — csak mint Bánffyak, Zudarok, Drugethek, Illésházak is s mit tudom kik, kik sem — akik mindazt éppoly jól elkövethetnék, melyet boldogtalan ember köröttetek elvégzett! Egész család pedig akkor férjet, apát nyér, romlásba nem dűl, ha árva megbódult Miklósomat visszatéríteni, meg nem tagadná felséged tőlünk..

Erzsébet, aki már kihegyezett szemmel és robbanásra feszülő sértődöttséggel készült lecsapni betolakodott támadójára, a *„levél"* szó első említésénél, egyszerre alábbhagyott. Akármennyire ludasnak érezte magát Garayt illetőleg, eddig csak holmi szándékoknál tartott, azok sem vonatkoztak éppen súlyosbűnös dolgokra, — egy titkon postázgatás meg éppenséggel nem szerepelt a lelke tehertételei közt. Hát... Ha ez az asszony mégis levélről beszél--? S annyira, hogy ez nála is van--? Akkor..? Akkor ez mi! Akkor ez a panasz-zuhatag is mást vádol, nem őt! Ragyogó udvarának valamely kacér főasszonyát, akit eddig nem is gyanított. De aki pedig mégis ittjárkál körötte, az álnokság palástjába burkolózottan, talán ki is nevetve őt, amiért királynéi állapotában is a rövidebbet húzta mellette és erőködést erőködésre, felsülést felsülésre halmozott.

Szemével szinte ráugrott a Dóra tenyere alatt titkolódzó papirosokra s mialatt ezeket nézte, tekintetével húzta: hirtelen már egy egész csomó női arc képzett meg előtte. Udvari bejáratos szépek arca... akik közt — haj! — mennyi a nála üdébb... karcsúbb... ifjabb... kívántatósabb..!

Nem szánta volna kígyófejeiket sarka alatt megrontani, ha csak azt tudná, hogy melyiken kezdje..!

Nézte a rejtelmes levelet, forróságával szinte megperzselőn és felzsugorgatón s majdnem nagyobb felháborodást érzett, mint az elhagyott hites feleség, aki ellen nem táplált többé haragot. Sőt kész volt bajait a legkegyetlenebbül megtorolni.

— Mely személy s nevezet? — kérdezte és egyre

a levelet falta. — Sosem reménlettünk volna íly hamisságot a nádor felől! — pihegte, lélegzete fogytán.

Majd megrázta fejét és vad irígységgel felcsaholt:

— Hát viselek gondot e családhagyó hűtelenre! De ne adja Istene, szembenlégyek ilyen s ilyen csábíttó némberével! Mert íly usust tisztes udvarunkba behozni nem hagyunk! Íly nevüket elejtő, egyveleđni kész fertelmeseket meg nem tűrünk! Hanem a konkolyokat kicsapdozzuk, hóhérral mingyárt nyakukat szakasszuk s ugyan még nemzetségük kitörültetése is lehető, jól meglássák!

Könnybe párásodott a szeme ennek az újabb vereségnek keserűségében, de legfőképp attól: hogy a levél..! Azt olvashassa és belőle a bitorló kilétét valahára megtudhassa!

Csak ez az egy gondolata volt. Garaynéra ügyet sem vetett többé. Pedig lett volna rajta mit látnia. Dóra valósággal megrendült a királyné haragvillámos megzendülésének ezektől a kifakadásaitól.

Mire vegye, hogy Erzsébet ilyen egypercig sem ismert a szavaiból: sajátmagára!? Hogy ottanmindjárt háborog, hóhéron-palloson alul nem adja s fenyeget és ájúdozik!? Hiszen akkor ő hamis nyomon járt! Akkor itt mi történt!? Valami szörnyűséges történt! Borzasztó, borzasztó tévedés! Akkor ez az asszony ma is semmit sem tud, a játékot annál kevésbbé folytatta, — akkor ez üres, az ellenük vétkezésben s ő mégis hogy öklelt neki, micsoda beszédekkel, amikkel most aztán, mi legyen!?

Egész megszédült ettől a felfedezéstől s attól a veszedelemtől, melyet balgyanakodásával felidézett. Hátrált volna már vissza! De szavakat sem talált, nemhogy elfogadható magyarázatot. Habozásával csak végsőkig feszítette Erzsébetet, míg türelmének anélkül sem valami erős fonala hirtelen elpattant.

— Ehh! Mutasd! Mit dángováluk! — csattant fel nyersen és zsarnoki keze ragadozó mozdulattal kinyúlt s azzal a levél ottvolt nála, sőt abbanyomba már olvasta is:

— „Legfelségesebb Asszony..!"

Fekete bársonypillái vertek egyet.
Hogyan: „legfelségesebb"!?
Ezt nem értette.
De hiszen: ez - - - *ő* . . ?
Hát hogyan is . . ! Hogy is . . .

Be a papírlapok közé! És olvasott. Nem! Itta a betűket. S Dóra újabb lélekrázkódással láthatott rajta egy egész sor bámulatos változást. Először: hogy a mostanig képéből kikelt arca fokonként kisimul . . . Aztán piros lesz, mint a frissenbomlott pipacsvirág. Mint a bíbor-ruhája . . . Tekintete is fel-fellobban: gyujtogat szinte . . . Korallnyelvecskéje kiötlik, maganemtudóan a szép, duzzadt ajkait sodorgatja, mint egy pákoszkodó macska. Míg végezetül - - -

Úristen, mi ez!?
Iszonyú ez!
Alig s alig mert odanézni Dóra.

Az előbb még háborgó asszony — a másik — elbágyadtan, mintegy édesdeden megpihengetve, elgőgicsélve: elmosolyodott . . !

Még s hogy ne is mosolygott volna!?
Mikor hiszen mit tart ő itt a kezében . . ?

Amire annyi aláztatásban és csüggedésben hiába várt! Önbizalmának megerősítését; női voltának gyógyító felértékelését; hódítóképességének és fiatalságának leghitelesebb elismerését: a férfivallomást . . .

Kemény-büszke Garay Miklós nádor bírhatatlan szerelemben ledobbanása, — az, az van itt a kezei közt . . .

Oh, most jó lenne hosszan elnyúlni s lehunyt szemmel, gondolatban, elismételgetni a fojtott szenvedélyű, de fojtottságukban csak annál parázslóbb jelzőket, amiket ez a levél tartalmaz! S mindőjükkel külön megjutalmazni, megsímogatni minden feldícsért tagját, melyeket hányszor vádolt, kíméletlenül! S melyek egyszerre milyen másak most . . ! Mennyivel szebbek, kedveskébbek, mint voltak, mióta szinte csupaszra vetkőztetetten, sugározzák a férfi szemén keresztül, — a férfi tetszéséből rájuk visszaverődő tűzvarázst . . .

Miért is nem alhatik most egy hosszú, lelket pihentető éberálmot..!

Persze..! Egy idegen itt... Egy asszony!!

Mint mérges tarantella-csípésre, szisszent rá a létezésére, akiről már csaknem megfeledkezett. És hogy ez a nő is jogot formál az ő lelke megváltójára... önbecsülésének erre a nélkülözhetetlen tükörszlopára..! S hogy ez is látta őt, asszonyszemekkel, ilyen pőrén... ilyen minden megdícsért tagjában lemeztelenítve, mint ő sajátmagát... Merte! Őt megelőzve!!

Hogy is érezhetett volna vele már bármi sorsközösséget! Világok álltak közöttük... Vetélytársak között...

Nagy roppanás lett benne. Valami sajátságos veszettség jött rá; elvakult indulat, amivel nősténytigris a köreibe lépett másikat hanyattborítja.

Az ingerelt vad sívó hangján fakadt is el:

— Hogy penetrált hozzád e levél!

De válaszra sem hagyott időt. Gyönyörű, dühödött tigrisként fújt, prüszkölt és újabb támadásra szökkent:

— Mint olvassuk, lássuk, ércsük: ebben a levélben az mi Személyünkről csak elrekesztve esett szó! Ami benne letört dolgokat illeti, ugyan magamnak lett volna hát jussom elítílnem, hogy micsoda bánás jár érettük! Kigyelmed mégis: epistulam solvit! Titkot szegett, az mi titkunkat! Felséget sértett s még bátor vagy szemünknek előtte megállni? Még idejössz ezeket előadnod? Most mi mondjuk, királynéul, melyet kemed az elébb: vakmerő!! És feje, tolvaj fejeknek!

Dóra egyszerre felállt. Egycsapásra téresedett elébe minden s lett a tekintete mélybelátó és értő. Egyszeriben tudta, hogy az első gyanuja járt a helyes nyomon. Az, mely a gyászosemlékű gorjáni levelet megint kezébe adta s vele éjtnapon robogva, idehajszolta. Felfogta igazi, legbelső, leküzdhetetlen okát ennek a királynői méltatlankodásnak és felfogta Erzsébet szemében: a születendő bűnt.

Immár ő is szaggatta gátját. Vitte zsilipjét.

— A levél — sisteredett ki belőle feltartóztathat-

lanul — sorsban osztályos atyámfiának: férjemnek holmija volt! Idegen-felséged bíráskodik a hitveshez jutása fölött, ki kezeim közül erő hatalmával sutúlta ki? Ó, a szegény, a szegény! — nevetett vaksötéten. — S hogy miért jöttem..! — robbant végzetesen tovább. — Jól tudja és úgy tűnt, meg is értett eleinte! De csak míg másvalakiről sejlett az dolog! Most egyszerre zsibong s vakmerést emleget és jusst?

Kék szeme metsző kristálylapokat villantott fehér arcából. Ajka elvékonyult keskeny-fehéren, mint két szorosra sodort fonál; hangjában pedig a Törvény engesztelhetetlensége csendült:

— Jussom egyedül nekem van, ki urammal tiszta oltár fölött s gyermekek bölcsejinél álltam, ha százszorban királyné vitassa is! Felséged akarta! Igy! Én kimondtam, bár fejem üttesse el érte! Hírlettek már effélék, Jezabel-királynékról! De hathatósságuk elrontatott, testük palota ablakán vettetett ki és összezúzattatott s vérüket ebek nyaldosták fel! Mert írja róluk az Irás: «Halálra hanyatlik az ő Házuk és útjuk az élet nélkül valókhoz»! Ámen. — ejtette le hirtelen a hangját, mint aki látnoki megvilágosodásból ocsudik s változott hangon hozzátette: — Erre jóslatomra felséged egykorban emlékezzék!

Talpon állt már Erzsébet is!

Ujjai közt morzsolni szét a becsmérlőt s torkára forrasztani a rettenetes átkot: lett volna első ösztöne. De nem engedett neki utat. Ez a hallatlan sérelem nagyobb megtorlást kívánt a testi büntetésnél! A lelki ütést. Mindennél gyilkosabbat: a gúnyt! Ezt választotta.

Selyemtopánjainak sarkán hintálva, mérte végig csúfondárosan Dórát.

— Habokat hánsz gyámoltalan csekélységedben, kis szolgáló! — zökögött. — Vigyázz, még a baj kifog, ha nem sietsz! Hanem váltott lovakat ajánlunk, hogy gyermekeihák mosására Gorjánba érj s palatinus uram többi levetett holmiját is megkobozhasd! Mert ezek valók szűk állapotodhoz és nem palotában fel-alá szálldosni. Vársz még valamire?

— A levél! — szűrtak Dóra szőke pillái.

A másik azonban csak mókázott.

— Jaj, arra ekicsi szükségünk marad, Miklósné öcsémasszony! Ugyanis nem szokásunk, kezünket cselédeink fenyítésével fertéztetnünk. De kinek dolga, urának virgácsával, majd megpiritskéltessük! Igy. Nincsen több mondásunk.

Puha kacsója megütötte az ezüstdobot. Szeme visszahárította a rohamosan érkező Christa aggodalmát.

— Ez asszony : el s ki! — szólt, úgy szánó odavetőleg. — Ódallépcsőn bocsáttassék alá, valahol más alacsony rend emberek. Sok szép atyafiak és udvarlásunkra kisbejáróink ne érthessék rajtunk kívül : Garay uram mely trón előtt csak magaviselni sem tudó s talán hogy köznemzetből álló asszonyt vött...

Hanem amint tanuk nélkül maradtak, elfakadt hanyag gráciája és kitört belőle a megharcolt siker.

Mellérántotta hölgyét, ölelte, bolond táncba sodorta s kacagott, sikongott és sikongva rázta a levelet a fejük fölött.

— Ittvan! Mmm, mi van itt..! Győztünk kedves! Miénk a nyerő kocka! Gorjáni mackó nádor uram, erre begyön! Begyön s akkor e földi világban mán el nem szabadul! És épp e buta szerelemféltő némber ejté a kezünkbe..!

LXXX.

Zólyomból kijövet, Garay Pálosnagymezőig tartott a királlyal. Itt a kíséret megállt. Az udvar elbúcsúzott Lajostól, aki Nagyszombat felé fordult, ahol a nyarat eltölteni szándékozott, míg az egyház és országnagyok Budára voltak visszatérendők.

A nádor egy tikkasztó augusztus-legeleji éjszakán érkezett meg szállására. Aludt az egész ház. Nem is költött fel senkit. Ő is azonnal feküdni készült. Csak úgy tetszett, hogy ezt a tervét mégsem valósíthatja meg olyan rögtönösen, mint gondolta.

Mialatt a külső szobában lecsatolta kardját, odabentről hangok ütötték meg a fülét. Fia volt az egyik beszélő, amiben egymagában még nem lett volna semmi rendkívüli. De az már annál különösebb, hogy a másik hang nem az inasáé, nem a nevelőé, egyáltalán nem is férfié, hanem - - - női hang!

Feneteremti : mi ez !? Hogy kerül ebbe az ő szigorúan rideglegény barlangjába valaki a másik nemből, éjszakának évadján!?

Szemöldökei összekapaszkodtak.

— A fiú . . ? — gondolta idegenkedve. — Ily gyermekül . . ? S az eppeg-én portámon . . ?

Ez túlságosan kellemetlen fölfedezés lett volna apai szívének, mely az apák csökönyösségével csüggött a hiten, hogy kamaszodó fiának lelke még érintetlen harmatos, mint az angyaloké.

Nos, ami ezt az illúziót illeti, azt ő kivételesen megtarthatta. Bízvást feloldozhatta Miklóskát minden gyanú alól. De azért a kedve nem hogy derült volna, sőt egészen elsötétedett.

— Semmi kétség. — dörmögött. — Ez Dóra. Az asszony...

Hogy jutott ide?!

Botorkáló kézzel akasztotta a kardot egy vaddisznó agyarra s aztán állva maradt, mozdulatlanul, mint akit villám csapott. Párszor elsímított a hideg verejtékes homlokán; mintha valami oda hirtelen begyülemlő rosszat akart volna a helyéből kitörölni. Csomó emléket... Kínos és kicsit szégyeletes emléket: a gorjáni búcsút... S azt a fogadkozását, hogy visszatér... Lemond és hazajön... örökre... De az emlék nem tágított, — sőt folytatódott. Hogy azóta még életjelt sem adott maga felől..! Igy és így... eb vagy kutya: akaratom fordult..! Nem. Meg sem mukkant. És most világosan érezte, hogy ez hozta Dórát. Dönteni a bizonytalanban lebegő sorsuk fölött... Leszámolni...

Akkor pedig ő---?

Nagyot nyelt. Sejtette: nincs tovább. Nem bírja. Aligha bírja. Hogy annak a tündérasszonynak még a közeléből is---? Ne láthassa, messziről se többé? Vele legalább egy levegőt se szívhasson? Örökkön porkolábot tudjon a háta mellett, aki más, mint kötelességeire emlékeztető hajcsár nem lehet? Eskü-pórázon fogó hivatalos rabtartója? Mert belőle visszahozhatatlanul kihalt iránta minden férfi-érdeklődés? S így, így vonszolják egymást, lélek húsába vágódó bilincsekkel, egy életen keresztül?

Megértette, hogy itt ez volna a feladat. Ez a kérdés vár megoldásra. És a döntés órája ütött. Szakadóban a part... S ő nem reméli, hogy tovább egyben tarthassa.

Betántorodott, belépett. Halkan köszönt. Szédülten nézett.

Nem vették észre. Bágyadt fény fogadta. Mindössze két árva viaszgyertya égett a zöldposztós vadászasztalán. Ez világította meg azt a látványt, mely eléje tárult.

Az asszony — csakugyan Dóra — ott görnyedezett az asztal mellett egy karszékben. Lábtól neki: a

fiu. Valamit históriázott. Fejét anyja ölébe nyugtatta s az téveteg ujjakkal babrált a gyermek fürtjein.

Ártalmatlanabb képet ennél, már igazán nem álmodhatott. Mégis, ahogy amazok ketten így üldögéltek, egy gyors és rendkívül éles fájdalomérzést okoztak neki.

— A vesztett Paradicsom..! — futott az eszén keresztül. — Mint egy siralomház..! — hullt utána a második gondolata, belefoglalván pillantásába azt a talpas ezüstfeszületet is, melyet elutazásának órájában kapott ajándékba valakitől, de aztán siettében kívül is hagyott.

A feszület most különös gyászjelentőséget nyert, a fürtökben olvadozó gyertyák fényénél.

Nem bírta nézni. Elfordult. És mert a vastag keleti szőnyeg elnyelte volt lépteinek zaját, halkan köhécselt s éppen megint köszönni készült, mikor azok ketten ott inkább egyszerre ütésszerüleg megérezték, mint meghallották a jelenlétét.

Dóra összerázkódott és fehér lett, mint a meszelt fal. Miklóska pedig már rohant is. De anyja kezét futtában sem bocsátotta el. Velesodorta az asszonyt, olyan ellenállhatatlanul, mintha csak azt a másik ellenállhatatlan sodrást akarná viszonozni, mellyel ez a két ember egykor az ő létét a Semmiből megalkotta. A fiú ragyogó barna szeme izzott. Látszott a megszelesedett mozgásán, hogy Gorjánból eljötte óta most boldog először, hiány nélkül. Együttláthatja végre, akiket szeret... s akiknek szeretete és szétszakíthatatlan összetartozandósága, lángbetűkkel van a lelke törvénykönyvébe írva...

Hanem: sajátságos..!

Lelkendezése valahogy elbágyadt.

Összeboronáló szándéka, mintha ellenállásba ütköznék..!

Olyan súlyosnak érezte a dicső apai testet, mint a kő. Anyja magasztos testét pedig visszahajlónak, mint az acél...

A szövet, mely lelkének lakást adott, — a kétfajta

hús, mely azonban benne valami rejtelmes módon mégis egy és ugyanazzá szövődött: vonakodott...

Miklóska nem gondolta mindezt tudatosan végig. De végeredményében elég pontosan így érezte. És elhűlt. Kínos zavarba jött.

— Eh — nyugtatta meg hamarosan magát, az ifjú lelkek optimizmusával — hát röstellik gyerek előtt ölelkezni! Pedig már nem is vagyok gyerek...

Nem, már nem egészen... Annyira nem, hogy már áldozatot is tudott hozni azért, ami nem teljesen rendjénvalót, — az ő szárnyalását megbénítót érzett a szülei közt, akiket ő azonban a közös lélek és test örökségében, mégis, továbbra is, mindenáron egyesíteni akart.

Olyan rövidre fogta az ilyenkor megszokott históriázgatását, amennyire éppen lehetett s az első kínálkozó alkalommal elcsókolódzott és szobájába vonult.

Az ajtóból visszanevetett. Ennyiben gyermek volt még és abban, hogy csak az okozatot fogta fel jól, de az okot félre: a legvídámabbra magyarázta. Mert ha érettebb szemmel pillant most szülei lelkébe..!

Akkor nemcsupán azt láthatta volna, hogy azok vonakodnak egymás érintésétől, hanem azt is, hogy semmit sem tartanak e percben kevésbé kívánatosnak, mint éppen ezt a jótékony magukrahagyatást.

Féltek egymástól és attól, ami történni fog. Féltek. S ez a félelem kisápadt szenvedő arcukra, kiült tétova szemükbe, sőt testtartásukból is kiütközött. Mozgásuk elveszítette biztonságát. Félszeg volt és határozatlan s olyan feszültség szorongott benne, mintha minden pillanatban készeknek kellene lenniük, hogy gyors szökésben keressenek menekülést.

Csakhogy szökésről szó sem lehetett. Felfogták mind a ketten ennek a kívánságuknak tarthatatlanságát és a tudat elutasító ítélete lassan le is fojtotta bennük az ösztönt. S meghozta azt a gyászos valamit, amitől pedig mind a két becsületes lélek borzadt. Az alakoskodást.

Nem voltak egyedüli bűnösök az elkövetkezendő komédiában. A csend nagyobb bűnös volt náluk. Az

rövid idő alatt is olyan elviselhetetlenné feszült, hogy okvetlen túl kellett adniuk rajta, ha nem akarják mindjárt az első percekben kikiáltani azt a rémületeset, amit a helyzetükben mind a ketten egész pontosan felfogtak.

— Elodázni! — jajdult bennük a vágy.

S ez életben utoljára történt, hogy vágyban találkoztak.

Első lépést a cselekvőbb fél: a férfi tette meg. Torkához nyúlt s mint akit tűrhetetlenül fojt a kemény gallér, beleakasztotta a nyílásba ujját és elkezdte rázogatni.

— Kutyamindenit! — szólt bosszúsnak akart arckifejezéssel, mely azonban csak élhetetlennek sikerült. — Hogy nyuvaszt e bestye holmi! Te nem tikkadsz a melegtől?

— Nem. Én nem. Azaz - - - Eddigre csitolhattam. Jókor jüvék s azóta többire ittvagyok és a szuperlátot behúzva tartottuk. — felelt Dóra olyan élénken és szaporán, ami rendes körülmények közt már egymagában is gyanús lehetett volna. De most egyikőjük sem akadt fenn a túlbuzgalmon. Fő dolog volt, hogy a kínos csend megtört és mégsem történt semmi különös. Semmi, ami a félelmes lavinát elindíthatná, ami pedig kérlelhetetlenül vár reájuk ...

Miklós folytatta megkezdett művét.

— Nó, lóháton az ilyen s ilyen pogány időben . . !

Őrizkedett megkérdezni, hogy hát Dóra hogy jött ! ? Mikor és mért jött? Csak kárvallottan sóhajtozott és legyingetett:

— ... holott nem hinném puha volnék!?

— Nem. Az nem.

— Igaz, teleket jobban állom.

Itt kifogyott.

— Mindig is jobban állotta! — sietett rémülten segítségére Dóra, azonban legott elhallgatott. Észrevette, hogy rossz irányba fordult. A «*mindig*», a «*volt*», — de a multra való legkisebb utalás is, veszedelmes most itt! Egycsapásra rombadöntheti mindkettőjük lelkének kétségbeesett védekezését.

Gyorsan tette hozzá, azzal sem törődve, hogy szavaik közt hiányzik a kapcsolat:

— ... csak összesutúlom az ajkamat s azt mondom: «nincs is olly hideg» ... «Nem is szenvedek!» ... És - - -

Elakadt megint. Mármeg azt érezte, hogy másik két szava hibás. A *«hideg»* és az, hogy *«szenvedek»:* tágabb értelmet nyert ...

Elszörnyedve nézett maga elé. S egyszerre rájött, hogy akármit szólna is most, minden legcsekélyebb dologba belekerülne az a kibővült jelentőség, ami veszélyes, amit kerülni akart, amit azonban ime: nem, nem tud elkerülni.

Várta, hogy ezúttal meg majd Miklós jöjjön segítségére és rántsa ki a bajból — folytassa a tojástáncot, a mellébeszélést — de szerencsétlenségére, a másik hamarabb kigazdálkodott még, mint ő. Hiába keresgélt a szavak halmazában, egyikkel sem mert új társalgást kezdeni. Ez annyira megzavarta, hogy egész elfelejtkezett félszeg helyzetükről és vetkezésbe fogott. Egymásután fejtette ki dolmányából a boglárokat.

Dóra csendesen és elrévedt szemmel nézte. Mintha roppant időtlenségből és megtágult térből látná egyszerre kinyúlni az ura kezét, melyre egy fénylap hullt a gyertyákról s mely ezzel a hangsúlyozott megvilágítással valahogy külön létezést nyert s mintha nem is függött volna össze Miklóssal, a régismert emberrel.

— A Fátum keze, mely sorsunkat eldönti! — merült fel akkor egész váratlanul gondolataiból az a nehány legkockázatosabb szó, melyeknek ki kellett rázniuk őt ernyedtségéből s melyek arra voltak hivatva, hogy felborítsák ezt az egész hazug helyzetet.

Szíve úgy összerándult, hogy minden átmenet nélkül lökött ki a torkán egy csontig hasító sikoltást:

— Miklós ! !

És arca elé csapta kezeit.

Ezt nem lehetett többé elmagyarázni. Ez az iszonyatteljes kiáltás felfödött mindent. Felégetett minden hidat.

Az asszony feje a mellére csuklott. Úgy maradt ott, végtelen szerencsétlenségben, alig eszmélve.

Meleg lehelet borzolta öntudatra.

Merev szemekkel felpillantott: az ura volt. Már az sem tartotta sütve a szemét. Az övébe mélyesztette nyíltan és szomorúan.

— Holnap..! — súgta lágyan. — Akarod? Ne Ma... Holnap! Mindenről beszélünk.

Dóra gépies igen-t bólintott. Felkelt és meg-megtántorodva, kiment a szobából. Miklós pedig úgy zuhant a helyére, mint egy ólommal tömött zsák.

A két gyertya lángja ezüst fénykörbe vonta az asztalon álló feszületet.

LXXXI.

Tulajdonképpen semmit sem nyertek a puszta időhaladékon kívül. Az éjszakát mind a ketten ébren töltötték, sőt Miklós többnyire lábon is. Nem vetkőzött le jobban, mint amennyire zavarában Dóra előtt jutott. Ledöbbengető lépésekkel járta a szobát s olyan nehéz vívódásban, ami tíz évvel öregebbnek mutatta arcát a valóságnál.

Ez a küzdelme hajnalig fokonkint alábbhagyott. Akkor egészen elenyhült és valami halálhoz hasonló nyugalomnak adott helyet.

Végigterült egy medvebőrön s lehunyta virrasztástól égő szemeit. Ha nem is aludt, de nem tusakodott többé. Határozott. Bármennyire elszakadt is Erzsébettől, ezt a beteg helyzetet — melyben egyik házas fél rémült idegenkedésnél, vagy legjobb esetben valami zavaros testvéri szánalomnál egyebet nem képes a másik fél iránt érezni — nem lehet tovább fenntartani. Ha eddig nem tudta volna, most a Dóra betoppanásából pontosan megtudhatta, hogy mit jelentene számára a Gorjánba végleg hazatérés...

Feladta a harcot.

Ugyanez történt pár lépéssel távolabb az asszonynyal is, annyi különbséggel, hogy Dóra — aki még szeretett — jobban összetört, mint ő. Igen, megtört; valaminek előbb össze kellett roppannia benne ahoz, hogy be bírja látni ennek az egyoldalú szerelemnek menthetetlen céltalanságát és mégis végigvergődje itt ezt az éjszakát, melynek szörnyűsége minden képzeletét felülmúlta. Másképp nem lett volna képes megmaradni ebben a házban, ahol — érezte — utolsó óráit

tölti egy férfi mellett, aki máris olyan idegen vele szemben, mintha közös multjuk sohasem lett volna élő jelen. Mintha ő csak valami utcáról betévedt ismeretlen volna, aki a hűvös vendégbarátságon kívül, egyébre nem tarthat igényt.

Oh, hol állt ő már attól a bár elkínzott, de még mindig öntudatos és reményekben ringatózó teremtéstől, aki gyanánt Gorjánból elindult, hogy az utolsó legnagyobb lépést is megtegye szerencsétlen urának megmentésére..! Aki eltökélte, hogy játékszerének elbocsátására indítja a királynét, ha kell, önként vállalt alázkodással, ha kell, a keresztény asszony alvó lelkiismeretének költögetésével, vagy bármelyikével azoknak az eszközöknek, melyeket a pillanatadta helyzet éppen a legcélravezetőbbeknek sugall..!

Messzi állt már ettől a harcos nőtől. Féreg lett, akit az élet durva sarka megtiport. Az a szenvedelmes jelenet ott ma Erzsébetnél: kirántotta lába alól a talajt. Érezte, hogy féltékenysége elragadtatta, hogy túlment a határokon. És hogy a lovagiaskodó szerelmében megszégyenített férfit most már még azesetben is elvesztette, ha Miklósnak egyébként talán nem is lett volna szándékában a családi kereteket nyíltan felrobbantani.

Reggel felé valahogy elnyomta a törődöttség. De legfeljebb ha fertályóráig aludt és olyan vad szívdobogásra ébredt, hogy jobb lett volna inkább, ha semmit sem alszik.

Azt álmodta, hogy Miklóssal utazgat valahol. Valami omlatag kastély ruderái felé tartanak. Mire azonban a kapuhoz érnek, Miklós különszöktet, elszáguld és vissza sem tekint többé.

Mellére szorította kezeit s eszmélkedve nézett körül. De hamarosan tudatára világosodott a történteknek és annak, hogy a valóság semmivel sem kevésbbé fenyegető, mint volt az álom. Hallotta férjének súlyos lépteit, amint ott három szobán túl, fel-alá bolyong...

— Nincs segítség, nincs! — rázta meg a fejét erre és vak tekintettel meredt maga elé. Majd hirtelen felszökött, az üldözött vad sietségével borított vállaira egy fésülő palástot s futott át a fiához. Szaggató vá-

gyat érzett, hogy lássa a drága gyermeket, — hozzáölelje fürtös fejét és betemesse vele azt a véres ürt, mely a szívében most volt megnyílóban; hogy ahoz, ami előtte áll, erőt és bátorságot merítsen. De még ez a szerény kívánsága sem teljesedhetett. A fióka már kirepült. Szétszórtan hagyott holmijai mutatták, hogy sürgősen kellett öltöznie. Hívta a szolgálata ... Ugyanaz a nyaktörő, hiú, csillogó szolgálat, mely egyik kedvesét már elrabolta tőle ... és egyszer majd talán a másodiktól· fiától, sőt a többi gyermekeitől is sorba meg fogja fosztani ... Hiszen Garayak, mind! Helyük az udvarnál lesz. Ő pedig lassankint egyedül marad, egész egyedül!

Nem bírta tovább. Ledobbant az ágyra. Belefúrta arcát azokba a párnákba, melyekben még ott homorodott a kedves gyermekfej gödre és kitört belőle a zokogás.

Hosszú idő múlt, míg lecsillapodott. Már csak száraz csukladozások hagyták el ajkait. Könnyeinek forrása kiapadt. Érezte, hogy soha ez életben nem fog többé sírni.

Roskatagon fölemelkedett, visszatámolygott szobájába, alig tudatos mozdulatokkal rendbe szedelkőzött és átment sorsának döntő bírájához.

Miklós a padon feküdt. De az ő szellemjelenésére felpillantott, felkelt s legott viszonozta köszöntését. Karosszéke' fordított elő, megvárta míg lebocsátkozik, akkor eléje állt és árkolt szemét egyenesen az övébe mélyesztve, megszólalt·

— Mondásom van ... Idehallgass, hogy megérthesd dolgunkban való elmémet és kívánságaimat! Tudom, hogy asszony dícséretesebb emlékezetű, nyájasabb, szorgalmatosságában hátra nem állóbb, singularisan jóakaróbb nálad, még nem volt. Tudom, hogy nőfélét úgy becsülleni, mint téged, fejem fennállásáig sem foghatok, soha. De épp mert ily fölöttébb becsüllek, nemdenem, engedhetetlen, hogy aprólék-ámításokkal — ha legtisztább kíméletből is — lenyomulásodat okozzam, — breviter: megtévesszelek ...

Szünetet tartott, pár pillanatig elszármazott arccal tűnődött, majd folytatta:

— Jussod van a bár kietlen, de egyedül hozzád méltó igazsághoz, hogy megtudd : nem vagyok a régi. Nem vagyok fejér orcával. Nem vagyok üres a bűntől. Elmém kicserélték. Szívem megszüntették. Másvalaki felé fordult, kit gorjáni elfogott levelemből érthetsz... Ez most mindegy! Nem róla beszélünk: rólam egymagámról... Cselekedettel ugyan meg nem csaltalak, de ma éjjel már jól explorálám, hogy ez sem az én érdemem. Alkalmatosságnak hiánya... Ama másik valakinek erényessége... fő magaslati... Ha hajlott volna felém, ezóta bizonnyal nemcsak lelkemben, hanem megromlott, átkos tetemem szerint is, bukottan kellene álljak színed előtt. Ily kétféleséget nő férfiállatban meg nem bocsáthat. Tisztaságodban el sem fogadhatnék tőled ily megalkuvást. Én is azért arra kérlek asszony, bár ítélj meg s legkeményebben, de eressz utamra, de add vissza szabad állapotomat, mert mink a régiben, jólélek, tovább nem s nem lehetünk.

Szavai ércesen pattogtak egymás után. Mikor végükre ért, lehajolt és hűvös tisztelettel megcsókolta Dóra lecsüggő kezét.

Az a kéz megrándult : hát mégis.. ? Mielőtt a királynővel való dolgát tudná is.. ?

És egy pillanatig úgy volt, hogy ujjait kulcsolja s könyörög, hogy irgalom, irgalom, ez borzasztó, borzasztó - - - azonban mégsem tette. Felfogta, hogy hiába tenné. Csak nehezítené Miklós helyzetét, magát pedig lealacsonyítaná. Nem, ez nem... nem szabad... Méltó és méltóságteljes kell hogy maradjon, ha egyszer ennél több és semmi más, úgysem lehet már ezentúl... Ha egyszer a szerelem a másik fél részéről, bevallottan megszűnt...

— Köszönöm — lett az első szava, ahogy percnyi gyöngeségét leküzdötte. — Köszönöm, hogy nekem ezeket így igazán megmondta.

Gyors lélegzettel fűzte tovább:

— Keresztény asszony vagyok, Krisztusszolgáló, atyámfia! Az esküt azért, valamit töttem oltár előtt. fel

nem oldozhatom. Ahogyan pap mindigre pap marad, bárha templomából vessék is ki, — bárha sívó pusztában egyedülmarasztaltassék is, azonképpen maradok én is kelmednek hitvesse, mindörökké, bonthatatlanul. Az eskü eltörülhetetlen jegyet nyomott reánk... De vegye nyugodalmára: csak szent hitnek hagyása szerint s csak távolról és lélekben fogok felesége lönni! Jussot sem formálok többé semmihez s nem erősködök tovább, mikor jól látom, hogy összes hathatósságomból kifogytam... Te is azért mesterkedéseken — hogy megigazítsalak — nem fogsz érni többé, kedves atyámfia. Az kemed útjába nem kerülök, kétségbeesésbe nem hajtom. Szabad hát nagyságtok mától fogván mindama szabadságokkal, kiket az conscientiájától veszen... Abba mi az én földi jussom, én tartózás nélkül elbocsájtom.

Nagyranyitotta elborult szürke szemét és hallható nyögéssel hozzátette:

— Most irgalmazzon neked a Teremtő! Nagyságod pedig kövessen el egy végső bocsánatot zabolátlan szolgálójával, erre kérném.

Pillája egy lassú-nagyot vert. Látszott, hogy még szavak gyülekeznek a száján; de Miklós hevesen előre mozdult.

Hogy minden ilyen símán ment, hogy az asszony érdemeket nem hánytorgatott, kegyetlen lépését nem becsmérlette, — hogy nagylelkűbb és emelkedettebb volt nála, ezt csak elviselte, sőt valami fájdalmas büszkeségfélét is érzett efölött. Hanem hogy a jóságát túlozza s még ő alázkodjék és kérjen bocsánatot, ebbe, mint ahogy Gorjánban nem, úgy most sem akart belemenni.

Dóra azonban váratlanul olyan határozott mozdulatot tett, ami lefegyverezte tiltakozását. Homályos kíváncsisággal nézett le rá s egy suhanó pillanatig reményteljes elmelegedéssel futott át rajta valami... Az az egyedüli gondolat, ami még felszabadíthatta volna terhelt lelkiismeretét, hogy: hosszas egyedülhagyatottságaiban, talán Dóra is... az asszonynak is... lehet holmi szívbéli titka... De ez csak egy érlökésig tar-

tott. Aztán legott elszégyelte alacsony fantáziálását s lehorgasztott fejjel várta a történendőket.

Dóra pedig megszólalt:

— Szemben voltam a királynéval.

Nem többet mondott ennél a háromszavas közlésnél. Ezt is az emberi szerencsétlenségnek abban az áhítattal bőséges órájában mondta, melynek emelkedettségével csak az a másik óra érhetett fel, mikor sorsukat összekötötték. A rövid kijelentésnek mégis oly írtózatos legnagyobb hatása lett, ami egycsapásra szét tudta rombolni ennek a búcsúfájdalmas órának egész átszellemült hangulatát. Olyan hatása lett, mint a villámnak, mely telíben oltár közepébe üt s egy villanás alatt felgyujt, hamuvá hamvaszt mindent, ami szent és kegyeletes.

Miklós keze vassulyomként csapott le az asszony gyönge kezére s mint a szöges bilincs, záródott csuklója köré. Előbb még nyílt és tiszta szemeit elfutotta a vérköd. Melle félelmesen fujtatott.

— Merészelted . . ? — üvöltött fel eszeválottan s az arca elkékült. — Mit tettél, mit tettél! — kiáltozta egyre szilajabban s annyira dühödött rémületében, hogy nemcsak szorította : meg is csavarintotta a vasmarkai közt vonagló csuklót.

Ezt a pokoli kínt már nem lehetett elviselni.

Dóra végigzuhant a földön. Úgy maradt ott, mozdulatlanul.

Mikor megint kinyitotta szemét, ismét ott ült a karszékben. Miklóst látta föléhajolni. Most megint olyan volt, mint rendesen. Bár halvány, de oly szorgosaggodalmas, hogy benne egy pillanatra édes kínnal újult ki közös multjuknak egész igézetes emléke. Ha nem érzi zúzott csuklójának gyötrelmét, szinte azt hihette volna, hogy előbb csak az agya káprázott. Ez a testi szenvedés azonban nem hagyott kétséget. Visszaterelte a gyászos valóságba, melyben szerelmük minden magasztos emlékével sem, gyermekeivel együttvéve sem számított semmit, vagy alig többet annál az útmenti kórónál, melyen a haladó lábak fontolgatás nélkül gázolnak keresztül.

Kijózanításában egyébként Miklós is segítségére jött.

Tompán megszólalt:

— Beste vadállat voltam s nem úrember. Eggyel több ok, hogy ne foghass megbocsátani és recte..! Holott még azt sem kérdezém: mi dolog lött volna..?

Belemelegedett a hirtelen ötletébe s mohón, végzetkutatóan előre, — egész az asszony sápadt arcába hajolt.

— Talán... nem is oly felettébbvaló a baj..! — mondta rettegő reménykedéssel. — Hogyan is sérthettél volna meg királyi fölséget, te, az okos és szelíd..!? Te Istennek földönjáró angyala, te nem szoktál magad felől megfelejtkezni, mint én!?

Megint beszélgetésük kényes pontjához érkezett s ezzel ha más, ha kevésbbé durva formában is, de ismét visszasiklott abba a csodálatos állapotba, mely az imént mutatkozott meg rajta először. Dóra szinte érezte, hogy halad előre benne mindinkább... milyen gyorsan távolodik tőle... hogy cserélődik ki... És egyszerre fellobbant benne a gyanú, hogy Miklós: nem épeszű. Csak háborodottakról hallotta mostanig, hogy elég a lelkük egy beteg pontjához hozzáérni s legott sarkukból fordulnak. Márpedig, kellett-e hajmeresztőbb hirtelenváltozás, mint amit éppen szeme előtt látott!?

Nem. Nem kellett. Ez az ember nem volt a rendes Miklós. Nem volt az, aki csak még a beszélgetésük kezdetén is. Nem az volt, akit ő ismert és megszokott: más!! Valaki égrekiáltóan és szívszaggatóan más! Előbbi durvaságáról nem is említve, az igazi Miklós világosfejű, büszke volt és nyílt. Ez meg itt--- ez az új---? Iszonyú! Szinte könyörgött. Az ő Miklósa legfeljebb ha egy bólintással fejezte ki valami fölött az elismerését. Ez meg itt... hízelgett. Ravaszkodott... Csak hogy kisajtoljon belőle — nyomorultból — pár szót, melyek megadhatnák neki a felmentést a másik asszony haragja alól, akit olyan veszekedetten szeretett, mint őt soha.

Nem tudta eldönteni, hogy ez az eszelősség még

hol állhat meg, mi kárt okozhat a család pusztulása után neki magának, vagy másoknak — talán az egész országnak! — de a magyarázatba mindenesetre belekapaszkodott. Ez a magyarázat csökkentette Miklós felelősségét, őbenne pedig a szánalom mellett döntött. Megengedte neki, hogy tovább szerethesse ezt a szerencsétlent s mindenért, ami rossz, azt az idegen betolakodót okolhassa.

— Megboszorkányozá..! Ördöngős babonázással megcsinálta, megmérgezte minden csepp vérét! — gondolta és szívén új seb tárult: a tehetetlenség sebe. S vérzett, amiért nem bírja kirántani boldogtalan betegét éppen abból a legirtózatosabb bajból, melyben legtöbb szüksége lenne orvoslásra, mert hiszen ez az átkos baj nem elég hogy gyötrelmeket hoz rá, hanem még visszataszítóvá is teszi..!

Szenvedőleg emelte szemét azokra a láztörött szemekre, melyek a végzet titkát fürkészéssel csüggtek rajta s tudva, hogy csak növelni kénytelen a megszállott ember nyomorúságát, lesujtottan bólintott:

— Senkifia nem üres a gyarlóság s erőtelenségtől... Íme tagadást nem tészek, sőt affirmálom. De igen, elkövettem. De igen, megfelejkezék magam felől temiattad én is, valamiképp kegyelmed megfelejkezék magáról érette és mint nyilván közösleg mindenki, valaki szerelembe esik, megfelejkezik amaz Egyért mindenről s mindenkiről. Ezért hát ne vádolja lelkét nagyságod túlontúl, hanem remélj három személy egy bizony Istenben, aki irgalmasabb, semmint igazságos s ugyan kemednek is megengedheti egyszer, szép vezeklésben tisztulását...

Elhallgatott, egy percre szédülten hunyta le szemét, érezte, hogy ereje végéhez közeledik, azonban mégegyszer összeszedelkőzött s már jól tudva, hogy mit kockáztat, elszántan hozzátette:

— Követem az édes uramat, atyámfiát, én megvesztegetett elmémmel tetés bajt szereztem. Megértsd ebből: felhozott gorjáni leveled a királynénál marasztalódott, ki is azt kézbeakasztotta és ilyképpen min-

dent tud. Most aztán legyen nekem a kemed ítéleti szerint... Vétettem, vállalom.

Lehajtotta fejét s várta alázatban, hogy az előzőnél is kíméletlenebb támadás rátörjön.

De a csúf jelenet nem ismétlődött többé.

A férfi — ahogy felfogta ajkáról az utolsó szót — rögtön elindult, — három lépéssel a fegyvertartónál termett, süvegét rántotta, a kard - - -

Ezt azonban már föl sem hevederezte. Hóna alá kanyarította, majc-övével együtt s azzal, mint akit holdkóros delej húz, vagy mint az ittas s mintha Dóra többé nem is léteznék: ment, előrenyujtott nyakkal, kifele.

Ez volt az utolsó megnyilatkozási formája annak a csudálatos lelki vendégének, melyet az asszony mentegető vágyában őrültségnek tartott, — pedig mégsem volt az. Vérbeli sajátossága volt ennek a lefojtott tüzű, félbarbár embernek, aki az első langyos szülei választáson túl, most találkozott először szembe a szerelemmel s mert egyszer szenvedélyre lobbant, csak ilyen féktelen vadsággal szerethetett.

Így vagy úgy, a következés Dóra szempontjából változatlan maradt. Tudta, hogy aki *ilymódon* távozott, az soha többé nem fog hozzá visszatérni. Még ha küldenék sem... Aggott korára megpihenni sem... Szerelmüknek, boldogságuknak, mával igazán vége. Esküjük az egyik fél kezében megtört. Házas életük ebben az órában megszakadt.

Tenyerébe födte arcát s nehéz imával felfohászkodott. Csak később emlékedett a tudatáig, hogy a halotti zsoltárt mondta:

„Körülvöttenek engem halál fájdalmai
Pokloknak szorongattatásai támodtak
meg engem..."

Nem keresgélt más ima után. Ez volt éppen az ide illő.

Az asztal közepén, két szál tövig leégett gyertya közt: ott derengett az ezüst feszület.

HUSZADIK RÉSZ

TŰZ A PALOTÁBAN

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

LXXXII

A levegő egy parányit kijózanította. Annyira legalább, hogy nagyjában átpillanthatta cselekedetét. Durvaságán kívül egyéb dolog miatt azonban, nem tudott megbánásra indulni. Szenvedélye a maga ősvadságában olyan hatalmassá nőtt s amellett olyan szerencsétlen volt, hogy ebben az elömlő szerencsétlenségben képtelenné vált mások — szerinte sokkal kisebb méretű — szerencsétlenségének értékelésére. Feleségének — gondolta — csak a megrövidült tulajdonjog érzete szenvedett. Csak hitvesi „hiusága" és anyai *mindenhatóságának* ábrándja vallott csorbát s ezeket enyhíteni ottmaradtak a gyermekei. De mi maradt neki? Már a túlvilági kárpótlásba vetett reménye sem! Mert ha ott, ahová most minden fogadkozása ellenére mégis vissza kell hogy kéredzkedjék, bocsánatra nem talál, akkor nincs más, mint az Istenparancsolatokat tovább szegni és Szentgyörgylovag létére, életét az önnön kezével elemészteni.

Hogy ezt hogyan eszközölhetné a köz legkisebb botránkoztatásával és saját büszkeségének leszállítása nélkül, azt egyelőre nem tudta. Hanem hát majd kieszel valamit...

— Egy háború..?

Igen, ez lenne a legillőbb! Senki sem sejtené meg, hogy maga irányodott a falconus lövege elé s mégis ize-pora sem maradna, ez beste életben pokolkínokat tovább keserülni...

Háború..!

Ez jó, nagyonjó volna.

De Uramisten, ez az ország..! Hát mi történik

ebben az országban!? Történik itt valami? Semmi! Semmi sem mozog, mióta e fényes Európabirodalom feljutott hatalmának soha el sem képzelt magaslatára! Ez itt az igazi aetas aurea... s itt minden áll. A gazdagság zsírjafakadása és a béke áporodása, mindenütt... A kalmár pénzt olvasgat lagymatagon, a paraszt urasodik, az úr hasasodik és unatkozó negédességében már azt nem tudja: pávatollat hova dugdosson, nagyobb kevélységére... A jobb statusbeli szomszéd szerényen lapul, a bal meg sündörög, — északi a szolgaalázatban csakhogy éppen legyezőt nem verdes, a déli adót ajándékra küld: itt háború---? Itt? Itt? E nagylajosi félemleteshírű aranyországban? Ahol, ha ég szakadna is le, feltartanák lándzsáik hegyén a katonái, kikből mindíg több van, mint amennyi a szükség rájuk..? Ki lenne elég vakmerő, ujjat húzni ezzel a sereggel!?

Ellegyintette a gondolatot és sarkantyúba kapta a lovát.

Hát majd valami vadász-szerencsétlenség...

— De ügyesen, hogy senki nyomot ne vegyen, szánva bánogatásomra!!

Eh, mire így izgulni! Ez legalább őtőle függ. S rendben lesz...

Révetegen hordta körül a tekintetét.

Már egész közel járt a palotához.

— No lám..!

Míg azt a lépcsőt lejövet újból eléri, bízvást felfüggesztheti a tanakodást. Ott fordul meg az dolog...

Letoppant, indult.

Fel..!

De a felső renden, valami megütötte. Szörös illat hatolt az orrába. Szeme könnybeborult.

— Füst..!

Vállatvont, tovább lohajtott.

— Hát füst..!

Nyílván a frájjok lakásából jön. De legméltóságosabb hely környékén, majd tisztul. Onnan távoltartják a kellemetlen és sérelmes dolgokat. S bár ő is..! Vérét adnál

— No csak gyerünk, gyerünk!

Hiába előzködött azonban. A füst nem szűnt meg. Sőt éppen a királynéi szobák ajtórésein szüremkedett legbuzgóbban kifelé.

Most már elrőkönyödött.

— Mi baj eshetett itt!?

Nem sokat meditált; kapta a kardját és köhögéssel, könnyezéssel küzdve, robbant a várószoba ajtajának. Felszakította és megbódultan nézett körül.

Az első percben semmit sem látott. Mintha tejesbögrébe esett volna hirtelen, úgy körülfolyta a sűrű fehérség. De aztán mégis csak beszédhang szűrődött hozzá s valami — alkalmasint egy ablak sarokvasa — nyikorgott és erre a megkönnyebbült levegőben már képes volt észrevenni a királynéi senescallust, ahogy kendőjét szája elé tartva, imbolyog felé.

— Uram..! — kezdte volna, de elhördült köhögve. Az udvarmester szintúgy. Majd megragadta karját és az ajtó felé tuszkolta. Addigra láthatatlan lények más ablakokat is felszaggattak, az ajtó is nyitva szaladt a távozók után, hasonlóképp odakünn is kitárult minden nyitható. Így, a fulladás határán, az urak végre emberséges levegőhöz jutottak.

— A királyné..! — lett Miklós első kérdése és nagy szívekondulása, — ám az udvarmester nem igen akart semmit észrevenni. Többet nyelhetett a füstből s csak: aló..! Előre! Lefele!

Az első könyökfordulóig Istennek sem szólamlott. Ott végre egy utolsót fújt, köhögött, prüszkölt és megemberelte magát.

— Baj nincs — mondta — de némely nemtudó és nemértő inasfiakat nem ártana azért megfenekelni.

Kiderült, hogy Erzsébet már múlt esztendőben nehezményelte a kintről fűtő, terebélyes kemece-kályháit. Kiadta a parancsot, hogy télire kandallót kíván. Így hát a mu[illegible]kát most nyárderekán kellett megejteni, mikor nincsen fűtés. Egy begyujtás azonban mégis kellett, hogy a járatok kipróbáltassanak.

—... lator inasgyermek pedig egy piszkafával uram, a kéményhez fel, — de markának izzadozása

mijján dorong sík levén, megcsuszamoda s mint be nem való, nyakrafőre besuhant a kéménybe. És most ennek a dugaszolásnak baljó következésit látjuk, — fejezte be lélekkönnyebbítő felvilágosítását az udvarmester. Valamit említett még fülkitépésről, nyakbavonatásról, — Miklós azonban ezt már nem hallgatta.

Türelmetlenül érintette meg a zsémbelődő ember vállát:

— Nézze uram, nagyságos uram, hát ha baj nincs, melyért eleget áldom Isten kegyelmét, történet szerint valahol csak létezik őfelsége ? Én is ugyanoda akarnék jutnom.

— Nono... — döccent meg az udvaronc. Hanem a lépcsőn lefelé szálldosást azért abba nem hagyta. — Létezni persze van s tudom is a legalsó emeletben létezni, de fogadást lenni nem hiszek.

— Miért?

— Mert amaz alsó szobák kancelláriabeliek s oly csintalan iratos polcok közt... mink itt ennél az új udvarnál - - -

Egy kis orr alá dörzsölésnek szánta ezt, hogy: mink, — másik, új udvar, — mi is vagyunk valakik, akármilyen helyen királynéul nem vendégeskedünk, — csakhogy Miklós megint nem hagyta végigbeszélni. Ingerültségében már toporgott.

— Halálból sietős, uram! Halálból! Megértsl

— Bajos...

— Akkor pedig — csörrent Garay kardja a lépcső márványfogazatához, hirtelen kitörő indulatában — készítse magát méltóságod a rossz eventushoz, mert ebből még nagy gonosz és romolások jönnek ki, mind kemedre, mind lehet az egész udvarotokra s hány fejük arra kegyelmeiteknek, hogy azt kockáztassák?!

Csaholt szinte s harapni akaró komondorként foga csikordult, ajka innyéről felcsúszott és ettől, fekete komorlásában olyan ijjedelmes lett, hogy a kis tokás udvaronc önkéntelenül hátrahőkölt és mindjárt alábbhagyta a fennhéjjázást. Megbűzölte, hogy ez itt most nem megy, nem lehet ezzel a sötét emberrel,

mert ez nádor létére valami csakugyan hatalmas ügyet is hozhatott s akkor igazán, igazán: hány feje annak, aki feltartóztatta.. ! ?

— Teszek egy próbát! — engesztelődött. — Majd jelentem, hogy a füst okát megtaláltuk és tán ezzel a színnel - - -

Indult, de visszakiáltott:

— Kapubold elejbe menjék uram, nádor uram! Ott kéztülebb érem s e cudar füst - - -

Már rendkívül készséges, egész omlatag lett.

Mégegyszer visszaszólt:

— Mely okkal mondjam lenni a kívánságot, hogy nagyobb biztonsággal való jühetésére mehetnék?

— Kit őfelsége maga is tud! — süppedt vissza ernyedten a szakállába Miklós és ezzel az udvarbíró végleg eltűnt, ő pedig megállt a tanácsolt helyen, a kocsibehajtó rámpán s elkezdett várni.

Pokolhőség volt. A strázsák olvadozva támolyogtak helyükön; de ő nem érezte a meleget. Valami homályos ködlés kavargott a fejében. A sorsdöntő órák réveteg kábulata.

Egyszercsak egy hosszú árnyékot látott a napsütéses kőkockákon előre mozogni.

Odanézett: az udvarbíró állt előtte.

Ráemelte lázas szemét s érezte a gyorsforgású szédülést, hogy: most... Mindjárt... Bal, vagy jobb: elválik... És ha nem lenne szégyen, jó volna valamiben megkapaszkodni. De már ez sem kellett! Nem. Elég volt neki egy tekintet ennek az udvari forgandó embernek arcába, ahoz, hogy mindent tudni véljen. Azt, hogy tehát: vadász-szerencsétlenség...

Azért úgy gépileg, a megszokás hatalmában s fahangon, mely kongott a belső ürességtől, mégis megkérdezte:

— Nos?

— Uram, méltóztassék sincere et genuine értésre vönni... az Asszony őfelsége e helyütt - - -

Itt az udvarbíró egy mentegetőző körmozdulatot tett a kezével:

— Semmi letten...

— Nem recipiálhat. — egészítette ki Miklós és mint akiben ezek a végzetes szavak rég készen megvoltak, mélyet bólintott.

Jó. Ezt várta. Túlesett rajta... Beteljesedett... S már mozdult, hogy megy. Nincs tovább! Valahol megejti... Valamelyik erdő... talán éppen a diósgyőri rengeteg... bölények és hozzáhasonló kivert aporkanok hazája--- mikor kábult meglepetéssel egyszercsak azt hallja, hogy ni, az udvarmester nem állt meg ennyinél! Tovább beszél!

—... a füst miá ki, Verécére menekül, tudja méltóságod, abba kicsi mulatóházba, kit még a szegény vén Úrnő szerzett jókedvire s hát ha úrbarátom ellenetartó nem volnál, meghadta őfelsége, hogy délután szállanál oda! De vigyázzunk, vigyázzunk csak, mert íme, hogy máris..!

Elfogta Miklós karját, hirtelen hátravonta és jó, hogy fogva is tartotta, mert akármilyen szilárd lábakon állt rendszerint ez a hatalmas ember, attól a gyors nyilalástól, mely most az egész valóján keresztül ütött, mégis majdnem alul került. Majdnem le, oda a kapun éppen kiszöktető fekete paripa elé, melynek hátán, idomokhoz tapadó selyemköntösben, libbenő viganóval, délcegen: Úristen, Úristen, kicsoda ugrat itt ki..! Az universumnak számára egyetlen létező asszonya, — a gyönyörű, a megsértett felség, aki azért idegenek előtt mégsem alázta meg szegény szolgáját. Nem, nem kergette el, meghallgatás nélkül, hanem ez utoljára is napot hagyott arra, hogy elébeállhasson. Így s így... Mindeneket előadhasson neki és legalább még egyszer, láthassa...

Térdreborulni lett volna kedve, de oly túlságosan megkavarodott benne a lélekindulás, hogy csak mikor az álomalak illatfelhőben már elvágtatott: eszmélt, hogy még egy puszta meghajlást tenni is elfelejtett.

Nem volt baj. Erzsébet bár jól észrevette, hogy ő a kapubolt mellett áll, szándékkal úgysem nézett felé. Inkább az ostorkájának kecses fogásával törődött.

— Ne neked, gorjáni mackó! — mulatott befele

hangtalanul, mikor praktikája sikerült s ő pattanásig feszülő mellénykéjében a lova nyakára hajolt. — Bezzeg hosszú lesz neked dél..! De jól van az! Hosszú volt nekem is, a leveledig! Most azért hát csak törődj! Ütődj! Szálljon lejjebb a gőgöd s tanuld meg, hogy mégsem vagy te rengetegeknek hajthatatlan vadja! Kis tömött rongybábucska vagy te mégis csak! Királyasszony játékszere, aminek akartunk!

Fölnevetett s a szőke Christa vele csengetyűzött. Szép, üde, angyali kis arcán, apró fénylapocskák síklottak meg, a nyári sugárzáporban.

— Felség!

— No mi..?

— A csatlósunk..!

Egy vén kékbeli atyafi ügetett mögöttük.

A dáma visszaintett rá.

— Fődsüket s egyben néma az ártatlan! Felséged szolgálatjára! — tette hozzá és tréfás tisztelettel meghajolt.

LXXXIII.

Kastély...

Tulajdonképen hát nem is volt kastély, az a verőcei lak. Csak afféle egetváltoztatásra való, nagyobbacska ház. Vidéki udvarház, mely meredek rakott fallal szökött a vízre. A Duna közvetlen tőben nyaldosta. A fövenykifutó távolabb ereszkedett egy kicsit. Kanyargós kavicsút vezetett le hozzá. Délországi, holmi kényes dísznövények azonban nem szegélyezték. A nyaralóház építtetője, Jelizaveta kívánta ezt így. Őrizkedett tőle, hogy a kies parti lakocskát bármiféle cikornyasággal, ugrókutakkal, szobrokkal: a maga valójából kiforgassa. Ami mégis fejedelmivé kellett, hogy avassa a hajlékot, annak dolga az együgyűségükben is értékes bútoroké, keleti szőnyegeké s nem a künnlevőségeké. Kertet sem engedett csinálni. Kínos gonddal formába erőszakolt virágágyakat meg nem tűrt. Régente erdő állt ezen a helyen; hát maradjanak a maradék fák, melyekből az ínyenc Piast ivadék éppen csak annyit engedett kidönteni, amennyit az építkezés megkívánt. Hanem csónakházat, azt már igazíttatott. A színesre festett furkaták jégzajlás elmúltától fogva, ehez voltak kikötve s könnyeden himbálóztak a sejtelmesen suttogó hullámokon. A folyam közepén hosszúdad sziget látszott. Mögötte halmos túlpart. Jobbkéz felől az álmodozó visegrádi hegyek lilaszínlettek. A nyaraló mögött szelíd dombos vidék...

A ház ablaktáblái a rekkenő hőség elől most bevonva álltak. Bent szinte éjszaka homályolott; azonban senki sem aludt. Christa is csak éppen fejét nyugtatta karjára az első szobában, de mindúntalan idegesen föl-fölneszelt, sőt egyszerre fel is ugrott.

Lódobogás...

Ez az, amit várt! Mindjárt gondolta...

Végigfutott egy sor szobán és bekiáltott az utolsónak szürkületébe:

— Hallja felséged? Azmint előre mondtam, e már meggyütt! Tudtam: ez nem vár udvari ildomos időkre, most ennek borzasztó sürgős! Készen van felséged, kedves?

Erzsébet hangja fojtottan felelt a homályból, de nem a kérdésre; izgatott parancsolással:

— Te a helyedre erigy lányom, másképp, hogy jusson be? Se várta, se inas, az egy süket emberen kívül! Tán nem is kellett volna üly üresen jöjjünk..! Ez mit érthet felőle? Még azt hihetné---

— Sss..! Így rezgelődni..! Elmagyarázom én neki, csak felséged mitől se tartson, kérem! És e Miklóst, e medveállatot, derekasan megugrassa! No jó! Már megyek, megyek! Itt se voltam, aludtam, horkoltam! És felséged is--- Tegye magát, hogy mink még ingyen sem vártuk! El ne bizakodjék!

Selyem suhant, a függöny csösszent: Christa apró lábai végigtopogtak a puha szőnyegeken, — egy perc és helyreült, fülelt, feszült, — aztán lebocsátotta szőke pilláit. Lesátorozta velük szép lassan, mélyen, nyúgodalmasan, a kis virágarcát: aluszkálni... Szunyókálni... Mert az a bőszült lovag közben elő is vágtatott... Bizonyára éppen most toppan le a földre...

Egyszerre majdnem felvisított. Elpukkant nevetve:

— Lovász..!! Mi? Az nincs! Magad, jó uram..! Paszamányos hasú, nagysás nádor uram! Jaj... Megbolondulok..!

Mindjobban csiklandozta bordáit a tiltott nevetés:

— Jaj, a kuka inas..! A siket..! Most bámulnak össze..! Hogy boldogultok!?

Úgy érezte, rögtön megőrül.

— Hogy ez a ménkő szívszerelem mire nem készteti..! Mi?

Hemperegni tudott volna és sivalkodni, ebben a hirtelentámadt nevethetnékben s nem szánt volna

érte egy fél kapomány-falut, ha e pillanatban igazán kirugdalózhatja magából ezt a furkáló ingerkedést, mely ördög érti, mért támad éppen mindig a legméltóságosabb percekben!

De falu nélkül is le kellett csendesüljön.

— Ha..?

Nyílogatnak az ajtók.

Csend, most aztán igazán pissz és halotti komolyság! Mert porcog már a padló is... s ez nem oly ember, aki tréfát akarjon! Főképp nem ebbe mai állapotában..!

Egyszerre bentvolt valaki. Ezt Christa nyomban megérezte. Csak tette egy kevéssé, mint aki semmit sem tud, míg az nem lett félős, hogy a jövevény visszsza ne forduljon...

Akkor inkább ő kapta fel a fejét, az első zörejre.

— Á, nagyságod..!

És bár nevetés rángatta belül, játszotta az eszmélkedést, szemét dörzsölte s nyafogott, lagymatagon:

— No..! Kegyelmességed talán hályogos? Azt tudta: este van és látogatás idő... pedig dél alig múlt. Hogy jött bé? — tágított fokonkint ébredőbb szemeket a komor külsejű látogatóra, aki mint a kárhozottak völgyéből szabadult és látszott, hogy a rendes köznapi beszédre szavakat alig talál.

— Szolgáknak hiányára nézvést... — nyikorodott azért mégis valami mentegetőzésbe, de az asszonyság közbecsapott, mert csak ezt akarta:

— Jütest jöttünk, egész ceremóniásokat hamarjában hátunkra nem vehettük! — pattant szinte támadólag. — Ama pár órákig, míg bent a palotában kiszellőznek, nekünk különben egy szolgabéli ember is elegendő, — vonta fel a vállát s úgy félvállról magyarázta: — Ezt udvaribolond helyébe gondoltam őfelségének, hogy nembeszélhetése és nemhallhatása felett mulathassunk. Kigyelmed lássa Garaym, ha ily szűkösségünk közepett is, a vizitáját kisürgette!

Ez megvolt és jól volt. A gyanu elhárult s viszont a királynénak sem lábatlankodhatik senki, ha a val-

lomást végre kicsikarván, holmi kis negédeskedést akarna...

Christa helyetkínált.

— Becsülje magát e székbe uram nagyságod, kérem!

S ő is.

— Várnunk köll, — mondta fontoskodólag. — Velem beérni ne terheltessék, mert ily friss időben hívás nélkül én a királynéhoz nem penetrálhatok.

— Távol legyen! — tiltakozott Garay, de a hölgy mindjárt ellátta, hogy valami bő társalgást ugyan továbbra sem remélhet ettől a zaklatott külsejű medve-embertől, akinek mintha nyíl állna az oldalába ütve. Hát hogy a helyzet kínossá ne fajuljon, nagy jártasságával magáravette mindkettejük részét.

— Szeretem e házat — mutatott körbe. — Igaz, nemigen temérdek, csak olyan középaránt való háznak mondhatom, de jósága és hívessége igazán páratlan. Szívesen mulatja itt magát őfelsége ez nagy sűrű fák közt s víznek látása és zúgása fölött! Sajnálom, hogy ilyen futást jöttünk s rövid időkre és így kemedet meg sem invitálhassuk. Mert itt kegyelmed is jól continuuskodnék Garaym, úgyhiszem...

Csicsergett még ezt, azt, Miklós elszármazott lélekkel azonban alig hallotta, mikor a csengő odabentről valahára megrándult. Ezt aztán meghallotta és kérdő, szenvedő tekintetet emelt a csevegő madárasszonyra, aki legottan feikelt.

— Úgyigen. No most mindjárt... — bólintott kellemetesen és besuhogott s pár perc múlva Miklós ott állt egy rendkívül hűvös és majdnem egészen sötét szobában.

*

Életének legnehezebb pillanata volt. A szíve akkorákat ütött, hogy szinte a fülében hallotta. Süket is lett így, a vakságán kívül, mert látni sem látott eleinte semmit s már hinni kezdte, hogy nem jól értett, a királyné nem ebben a szobában van, mikor váratlanul egész közelből csendült meg a hangja:

— El ne botoljék! Erre..! Itt vagyok és: Istennel, uram!

Ettől a hangtól valahogy hirtelen a látása is megjött.

Erzsébet az ajtótól balra ült, egy szegletes nagyszékben, képekkel megrakott almárium és egy hideget lehelő kandalló közt. Előtte keskeny eljáró hely. Vele szemben, a falnak hátráltatva, hasonó alakú nagyszék. Az asszony szfinx-arcát nem lehetett jól kivenni a homályban, de a kezét igen. Az kinyújtva a levegőben függött, kézcsókra.

Lehet..? A történtek után..? Mégis ez a kegy..? Nem csak a szeme káprázik?

A királyné azonban közbeszólt:

— Rozsda a vasablak táblák zárjait mind egyben úgy megevé, hogy semmiképp sem fordulnának. Pedig szeretném most uram az ábrázatodat látnom... Ama tegnap lött dolgok után..! No de hagyján! — lehhent. — Előbb vegyen helyet kigyelmed, ott, ama szembenső székben, ha ugyan odafér, mert térnek, nádor, szűkiben vagyunk! Így... Most aztán hallgatom! Hallom, — ismételte meg, mikor a férfi leült, hangja azonban olyan minőség nélküli volt, hogy Miklós semmit sem bírt belőle következtetni.

Jó. Nem is találgatásra jött ő! Tudni. Azért akaratának megfeszítésével magához tért és megszólalt tompán, mintha földomladék alá szorultan beszélne:

— Felség, volt feleségemnek, atyámfiának, ma lett vallomásából érteném, hogy micsoda sérelmes történetek estenek odajárásomnak ideje alatt. Én is azért jövék megmondanom, hogy véremet adnám, ha bár felségedet sátán lidérckedésétől: e hirtelen véletlenségtől s egy frenetikus elméjű szerencsétlennek excessusaitól megóhatom vala...

— Nagyságod „*volt*" feleségéről említ. — mozdult közbe Erzsébet.

— Sic est! Arról.

— Vélem, hogy most is ugyan felesége!?

— Domina — reccsent egyet Miklós nehézkes teste a székben, mialatt keze figyelmeztetőleg kinyúlt

— grácia kicsinségemnek, de amit mondtam, azt igazán mondtam. Feleségem nekem *volt* csupán.

— Quomodo?

— ... végezvén ugyanis megzendült asszonnyal az első szembenlétünkkori beszédemet, azok szerint, hogy királynémat... kit oly fölöttébbképpen tisztelek... s mind nagy kedvességemben tartok - - -

Nyelt egy iszonyút, de megint összeszedte magát és lehulló lélegzettel hozzátette:

— ... ma reggel óta megszűnt feleségem lönni.

— Hogyan!?

— Solváltam, örök időkre.

— Megváltak egymástól?

— Tartózás nélkül. Ez kellett legyen első elégtételem a felséged ellen feltámadásért. Bár, hogy most már mindent tisztán előadjak... a matrimoniumbeli dolgok... már anélkül is... Rég nem éltünk, mint hites felek. A consummatio hiányzott.

— Amaz írásban letött iránt ami érzések miatt, melyeket levele tartásából értek? — kérdezte Erzsébet, de a hangja most, mióta Garay kiejtette előtte a feleségétől megválás, a melléje állás legnagyobb férfiszavát: nem volt többé olyan fénytelen, mint eddig, bár fényének minőségét továbbra sem lehetett volna meghatározni.

— Igen — felelt Miklós, süketen a saját elfogultságától, arra a gondolatra, hogy az asszony ezúttal közösen értekezik vele az ő titka felől, vele magával beszélhet róla, Erzsébet tehát kétségen kívül mindent tud s kegyelmes keze még mindig nem ízi távol! Sem az az észvesztő bíborhíd: a szája. A szája..!

— Amiatt! — riadt hirtelen veszedelmes képzelődésére s ijedtében a lélegzete is elnehezült.

— Hát még mindig tart ama hóbort? — hallotta tovább Erzsébet beható kérdését, azonban már nem mert odanézni.

— Tart — mondta küszködve, de leküzdhetetlenül. — Tart és tartani fog örökkön! — rohant el vele egyszerre az ár. — Mert ez nem mint hóbort, királyné, hanem ez a lelkem törvénye és tetemem minden

izinkjének commoveálója s minden elmém betöltőjel Tart, igen, tart! — emelte meg a lázas hangját, mely izzó hullámmal megremegett. — De tefölséged azért nem kell aggódjék! Soha fogok én ezzel terhödre lennem! E féreg Garay, asszonyom, érti, hogy ez iszonyú szerelem, kit kezéhez ejtett levelemből és most átalegyenest tőlem is tudsz: felségsértés s hogy én evvel meg nem maradhatok fennkölt udvarotoknál! Hanem én lemondásommal jüvék s ezt járultatva, ez legyen a felségednek járó utolsó satisfactiom. Köszönöm e vétkeimet csak fel sem panaszló jóság s szelídséget. — tette hozzá, az indulatkitörés fáradságában halkabban, elérzékenyülten, mert a királyné lágy türelme igazán több volt, mint amennyit remélt.

Nem is akart a váratlan keggyel kigazdálkodni.

— Immár lejárt, lejárt. — gondolta összezúzottan és a dolmányzsebébe nyúlt s elővette a leköszönő iratot, melyet ma délben fogalmazott a kancelláriában.

Átnyujtotta és mint egy nagybeteg, rekedten szólt:

— Vegye Asszonyom, felségedet kérem! Ne terheltessék közletni a királlyal. Átton megégett ember vagyok. Többé mit sem halogathatok. Nagyszombatba az Úr után sem szállok. Netalán fejedelmi authoritása szerint is, serio és igen keményen megtartóztathatna, nem tudván nádorát csak egy óhatatlan, megbódult embernek lenni. És most - - - visel az Isten gondot felségeitekre! Engedje boldog végét minden dógotoknak. Én oldalatok mellől elállok és utadba Asszony asszonyom, soha nem kerülök...

Térdeire támaszkodva, nehézkesen felkelt, mélyet hajolt, be, egész a nő melegpárás légkörébe. — sasorra hirtelen felhólyagzott, vöröset fordult vele a világ s a rákövetkező percben karjai közt tartotta a talányosan elrévedt teremtést, boldogtalan multjával, jövőtlen jövőjével és illethetetlen voltának egész forró hazugságával együtt. Soha meg nem érthette, hogy erre a merényletre hogyan vetemedhetett, — annyi becsületes harc és ilyen búcsúzkodás után, épp

a legutolsó pillanatban ez az őrület honnan ronthatott elő? De az első megtett mozdulat után már nem is akarta érteni. Nem, semmit. Csak érezni azt a halálos gyönyört, melyről képzelettel sem bírt, soha. Csak szorítani azt a dicső zsákmányt, aki nem ebből, nem az ő világából: más plánétáról való, — de aki most mégis ott piheg az ő ragadozó karjaiban... És hozzá sikoltozás nélkül! Csókot ki nem kerülő védelmetlenséggel! Éppen hogy annyi erőkifejtést tanusítva, amennyi a lábonmaradásához kellett.

Azt sem sokáig.

Miklós érezte, hogy ernyed fokonkint... Hogy súlyosbodik az a drágalátos teher... Hogyan roskadnak meg a vállai... Hogy lankad lefele az a tűzvihar perzselte fő... És hallotta, mikor leesett homlokáról az aranyabroncs: érinthetetlenségének hideg-tündöklétes szimboluma...

Háborodottan szorította szívére életének csudákból kinyilatkozott ajándékát s miközben megvadult ajkai ismételt lecsapásokkal támadtak, égigérő lélekujongással vette tudomásul, hogy Erzsébet már nemcsak eltűri megveszekedett csókjait. Viszonozza is... Hogy minden fenntartása megszűnt. Átbocsátotta neki magát.

Tompa medvemorgást hallatott. Dühöngve kapta fel kincsét és elkezdett vele tébolyultan körberohanni. Csizmás lába dübörgött. Nehéz bútorok borultak a homályban. Valami a földre koppant és ezüstösen csörömpölve elgurult. Aztán elhalt a zaj. És értelmüket vesztették a szavak. Eskü, királyhűség, becsület, becstelenség, — jövendő, család, ez és a túlvilág: üres semmivé ködlöttek. Nem volt, csak ez a saját kicsinyes játékától elútálkozott, az ő hatalmas férfiáldozatán elkáprázott asszony, aki pár pillanattal előbb még maga sem álmodta ezt a percet, de akit szerelmes párja többé akkor sem bocsátott volna ki a karjai közül, ha százszor észretér, vagy ha legott pribéket állítanak a feje mellé, mindjárt lesujtó pallossal.

OSZK

HUSZONEGYEDIK RÉSZ

GYÖNGYÉLET VERŐCÉN

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

LXXXIV.

Hogy mennyi idő telt el attól fogva, mikor elmerültek és kiestek a való világból, azt nem tudták. De szinte pillanatnyilag egyszerre ocsudtak fel a ködből.

Miklós elvetette a karját s egy kapzsi és irígy, szinte kétségbeesett mozdulattal, magához rántotta Erzsébetet, mintha attól rettegne, hogy most, a valóságban, talán hiába keresné az ő álmai királynőjét. Az asszony azonban ott volt, élő, igazi és az övé volt s érzett az odasímuló kis bújásain, hogy nem is kíván mást, mint az övé maradni. Felemelte fürtös fejét, majd visszaejtette s megint így maradt, hangtalanul. Éppolyan gyermekes és tehetetlenségében megható volt ez a mozdulat, amilyen mértékben apás a Miklósé. Szenvedélyének első elviharzása után oly erővel rohanta meg a gyöngéd hála, hogy szinte félt kedveséhez hozzáérni. Attól tartott, hogy megrongálhatná finom tagjait, melyek pedig minden örökölt finomságuk mellett, mégis, egy erős, érett asszony tagjai voltak.

Csak most látszott, hogy nyers félbarbár ösztöneinek falánkságán túl, mennyire lelke vágyainak tárgya is Erzsébet s mennyire egyedül arra alkották, hogy vagy vele legyen boldog, vagy általa kárhozott. Neki, a nagy, kemény, hadakat járt férfinek, könnyek szöktek szemébe az átszellemültségtől, a puszta gondolatra, hogy ez az asszony az övé és torkában a rajongásnak imádságos szavai vívódtak, melyekkel megistenültségét kifejezhetné. De elragadtatása oly nagy volt, hogy egyszerűen nem lehetett kifejezni s ő semmit, éppen semmit sem bírt kinyöszörögni.

Erzsébet egyébként nem is engedte. Fáradságosan felült és mélyen szerelmesének arcába hajolva, ajkaira tette ujját.

— Sütt, — suttogott. — Ne beszéljünk. Még ne. Csillagoknak, mely nagy messziségéből csaptunk öszsze..! S oly sok mondandóink vadnak, hogy ha tegnapot mával egész össze akarnánk kötnünk, talán életig is csak beszéllenénk. Én pedig - - -

Elnémult s egy piruló, gyors menekülléssel abba az ő „kosarába" fúrta fejét, mely kedvesének válla, karja és melle közt képződött s oly párnázottan kínálkozott pihenőül, hogy soha, királynéi ágyában sem nyugodott ennél rugalmasabb helyen. Igy egészítette ki magyarázatát, hogy nem szavak zuhatagára kívánkozik, hanem melegségre, arra a hol pusztítóan izzó, majdmeg atyáskodóan oltalmazó gyengédségre, amit házas életének sívár utolsó korszakában olyan kétségbeejtően nélkülözött, melyet azonban most, kedvesének karjaiban, hiánytalanul meglelt.

De Miklós így is megértette és csak még áradóbb hálára fakadt. Könnyes csókokkal halmozta el az asszony lebomlott fürtjeit, nyakszirtjét, kezeit, aztán leért egészen a harisnyás lábujjakig, bolondosan megfordult s elölről kezdte megint a pogány hálaszertartást.

Nem is hitte volna, hogy üdvössége növekedhessék; pedig növekedett és megszilajodása is ennek a minden képzeletét felülhaladó boldogságnak szólt. Annak, hogy felszabadították a félszeg alattvalói mentegetőzések alól, a szertartásoskodás alól, — hogy megengedtetett neki elfelejteni asszonyában a királynőt. Hiszen Erzsébet csak a házasok közt szokásos magázást is feloldva, intézte hozzá szavait!

— Mindenségem! — kiáltott föl erre vad, szinte haragos rajongással. — Itílhetnéd el bár, hogy mely isszonyú igazság legyen e szóban..!

De Erzsébet elnémította puha tenyerével.

Felült, ezúttal erőteljesen, hátra rázta boszorkányos sörényét és olyan hangon, amilyet Miklós soha-

sem hallott tőle — melyben ezer apró nevetés-patakocska bujkált — azt mondotta:

— Csak kicsit tudok! Azt, hogy így itt nem maradhatunk. Félős, máris megesteledtünk. Mily tetszést vehetne belőle Christa s az udvar?

Ez egy csöppet józanul hangzott, azonban: igaz volt! Annyira, hogy Miklóst is egyszerre felültette. Meghökkent képpel, az ablak irányába pillantott.

Legott meg is nyugodott.

— Este? Nem reménlem. — morogta s megrázta fejét. — A fény még egyre szegeződik táblák sarkainál.

De érezte, hogy nem érheti be föltevésekkel. Minthogy kedvesének gondja az ablakok felé fordult, tehát erre a kérdésre nyomban világosság kell hogy derüljön, éspedig egyedül az ő kezei által.

Felpattant s a fény irányába tapogatózott. Előbb a belső táblákat nyitotta fel, majd meg a külső borítékot vetette ki. Aztán meglepetten hátrált. Kedvesének szavai jutottak eszébe, hogy mért van a házban sötét és hűvös... „Mert a táblák vasa berozsdásodott... Semmiképpen ki nem nyithatók...“ És íme, most úgy engedtek, mint az olvasztott vaj..!

Még tanácstalanabb képet vágott és Erzsébetre vetette nagy, ártatlan szemeit.

— Hiszen ezek - - -

De az asszony nyugodtan mosolygott.

— Ez is oda tartozik, melyről valahány ideig nem beszélünk.

— A... mult?

— Az. Hanem tekelmed csak ennyit lát mindenekből?

— Mit láthatnék többet, mikor téged látlak!?

— Ama világosságot ott kint!

Most Miklós buksi feje is visszafordult.

— Né, igaz..!

Még az álla is leesett.

Az a beszűrődő derengés nem az alkony bágyadt visszafénye volt, hanem a teli reggelé.

Erre tetőtől talpig megtelt bámulattal.

— No, ez legkisebb gondolatomban is meg nem fordult volna! Mi történt itt!? — kérdezte gyermetegül.

— Boszorkányság! — bólintott Erzsébet fürtös feje. — Meg az, hogy ez órától hiába is színelnénk Christa előtt. Mindeneket tud.

— Megszüntessem? Vagy magamat? — fakadt el a férfi, de csak félig tréfából, mert elszörnyedt a gondolatra, hogy mindjárt első napon gonosz látszatba keverte bálványképét.

Ám az asszony, aki ezalatt ide-oda suhant a szobában és e pillanatban épp a tükör előtt sodorgatta ökle köré leomlott fürtjeit, egyáltalán nem osztozott rémületében.

— Mit no! — vonta fel a vállát. — Christa kipróbált hű személy. S különben is... Egy palotásasszony..!

Vállvonogatása ismétlődött és Miklós, mint mindent, amit kedvese tett, ezt a könnyenvevést is nagyszerűnek találta.

— Hiszen királynő! — gondolta.

Hanem a láng azért elborította az arcát, mikor Erzsébet a hajfeltűzéssel végezvén, az ezüstharangra csapott, mire az udvarhölgy feje, szolgálatkészen legott megjelent az ajtóban. Majd elsüllyedt szégyenében és zavarában köszönni is elfelejtett.

Ezzel szemben a dámán semmi rendkívüli sem látszott. Ha nem üdvözölték, hát köszönt ő, éspedig olyan fesztelenül, mintha a világ legtermészetesebb dolgának találná, hogy ezek ketten itt, megvirradtak a nagy audienciázásban — s mintha Garay nem Garay, hanem öröktől fogva ura és gazdája lenne, elkezdett a felforgatott szobában rendezkedni. Itt néhány cserepet szedett fel, oda egy terítőt rakott, lábraállította a felborogatott bútorokat, elegyengette a gyűrött szőnyeget s közben derűs-elégedetten nézegélt maga köré. Sőt végül oda is fordult úrnőjéhez:

— Felséged ruhabélijével mit tegyünk? Olyanok ám kedves, mint melyek sohasem láttak ványolást!

Hát ez már sok volt, még a gorjáni medve kötélidegzetének is!

Elömölte a vér. Sarkonfordult és hanyatthomlok kilódult az ajtón.

Csak nem várhatja be, míg az a teste-lelkének idegen nőszemély, a viganókról talán lajbikra és strimfekre keríti a sort? Ő nem királyi eredet s neki nem alattvalója az a hölgy, hogy olybá tekinthetné a véleményét, mint valami fületlen gombot, mint ahogy ezt fejedelmi kedvese tette, aki természetesen mindent, amit cselekszik, a leghelyesebben csinál!

A két asszony pillantása kereszteződött utána. A szőkeség bizonyára vihogott volna is egyet máskor s a nádor aligha menekülhet csípős nyelvecskéje elől, de Christa ma nem buggyant kacagva. Úrnője arcán valami új vonást fedezett fel, melyből azt olvasta ki, hogy most annak legkisebb gúnyolódó megjegyzése is nagyon szándéka ellen volna és hogy mától kezdve igazán nem veheti közönséges halandószámba a palatinust.

Meghajtotta a néma parancs előtt okos fejét és várt. Erzsébet pedig visszafordult a tükörhöz.

— Hajjaj! Néha hiúság is eljuttassa ám az asszonyt oda, valahol az igazi dühös szívszerelem szokott végződni! — mondta, mint egyetlen magyarázatát a történteknek, egy gyöngyös hajtűt szorongatván ajkai közt és távol annak gyanujától, hogy menynyire belső legigazabb okát adta itt most az elbukásának.

Ennyivel el is volt intézve az egész kérdés éspedig csakugyan a legjobb módján. Egy csapással estek túl a kellemetlen zökkenőn s mégis mindenki tudott minden szükségeset, úgy, hogy nem kellett többé egymás előtt feszelegniük.

A két asszony — amennyire lehetett — rendbehozta Erzsébet kárvallott öltözetét s ő pár perc mulva már kint állt Miklóssal a parton. A lomha nagyvíz bágyadt ezüstszínnel siklott előttük, az augusztusdéli napsütésben. A nyaralótól balkézt, terményekkel megrakott furkaták igyekeztek át a túlpart irányába. Az

evezők hullámokat vertek. Négy fodor közeledett így, egymás mögött. Fehér tajtékcsipkében végződött a szélük. Parthoz közel a hullámok felpúpozták hátukat, megkanyarodtak, előrefúrt fejjel önmagukon szöktek keresztül, loccsantak egyet s elsimultak, odaadón. Máskor meg mint a kézzel kapált ezüst, olyan apróhorpadásos lett a víz. Helyenkint egy-egy nagy, mélyszürke folt laposan és selyemsímán vált ki az óriás tömegből. Úgy látszott, mint külön ellenfolyó a folyóban.

A szerelmesek csöndesen nézték a habok játékait. A melegen fakó égbolt a látóhatár szélén egybemosódott a földperime párás szürkeségével. Mozdulatlan és szúrós volt a levegő. Itt-ott egy acélkék hátú fecske villant rajta keresztül. Lezuhanással ijesztgetve, elejtette könnyű kis testét. Le-lebuppant, végigsiklott a víztükrön, hogy aztán diadalmasan szárnyaljon föl megint, a zsákmányul ejtett táplálékkal.

Az asszony Miklósra nézett s az mély szelídséggel bólintott. Mint elsüllyedt világok biztonságban megmaradt partjain, ősemberi mozdulattal megfogták egymás kezét, mosolyogtak és úgy szemlélődtek tovább, megváltott, boldog egyszerűségben. Távolról vízimalom egyhangú kelepelése hallatszott. Látszott a szemük gyors összeragyogásán, hogy ezt most egész meglepő valaminek és különösen gyönyörűnek találják. Egyáltalán, minden semmiségen megakadt a tekintetük, ami mellett máskor érzéketlenül haladtak volna túl. Mintha csak hajhászták volna ezeket az észrevennivalókat! Pedig nem. A figyelem önként fakadt a lelkükből, mely megkönnyebbült ösztöneik terhétől s ezért felfogóbb, éberebb és hálásabb lett, mint volt az érzékek zsúfoltságának napjaiban.

Egyszerre Erzsébet elengedte Miklós kezét. Határozott léptekkel lesietett a kavicsos úton, a fövenykifutóig, — lehajolt s egy csukott kagylóházat emelt fel. Ragyogó szeme fekete csillagokat szórt Miklósra.

— Vajon van-e benne élő?

Le is telepedett volna, ha a férfi le nem rántja a

dolmányát, hogy a perzselő föveny fölött egy kis bozót árnyékában fészkeljen neki.

— Ide jobbnak gondolom...

Ő is leült és elkészült az újabb csodára.

De Erzsébet kitette kezéből a kagylót. Mármeg az jutott eszébe, hogy hátha megölné a rejtek élőlényt a feltárással..?

— ...s most veszedelmezzék el, mikor mink—?

Nem fejezte be az indokolását. Sugárzó arca odasímult a Miklós aranybarna arcához.

Soha sem érezte magát ilyen egyszerűnek és igen: régen ilyen boldognak. A minap történtek szoros kapcsolatot teremtettek közte s e pompás férfi között. Tartozott valakihez... kellett... szerették... becsülték s értékelhették ezért magát. Mindez olyan mámorba ejtette, hogy Lajosról szinte megfeledkezett, vagy legalábbis nem akart egyelőre rá gondolni, sem beteg bosszújára. Egészsége kitárult, mint egy pompás virág. Felújongott az ereiben pezsdülő új lüktetésen, — a minden áldozatot meghozott társ nagyszerű erején és arra a csodák felett való csodára, hogy egyszer ő, a kevély, a magasztosságának hazugságába belekövült, is képes volt emberileg hajolni: engedni. És hozzá milyen elképpesztő könnyen! Milyen előre kifőzött tervezgetés nélkül! Milyen hajszálnyi aggodalom és védekezés nélkül! Ezt sohasem álmodta volna! De sohasem érezte magát ennyire teljesnek s így nemhogy váddal, bűntudattal, sőt büszkén és hálásan tekintett Miklósra, amiért az úgy eltalálta a legjobb módot, amivel habozását lefegyverezhette.

Lágyan símogatta kezeit.

— A lemondásod..? — kérdezte újasszonyos, szelíd alakoskodással és örömteli szédülettel hallgatta a férfi lázas tiltakozását. Majd pillantás nélküli, mély, örvénylő tekintettel nézett a szemébe, amitől Miklós megint megvadult s kitárta karjait.

Christa hangjára eszméltek. Az udvarhölgy arca változatlanul természetes volt. És mint a világ legmagától értetődőbb dolgát jelentette tíz hódolt ország

királynőjének, hogy nagyon itt lenne ugyan a délebéd idő, de a kamara üres. Egésznapos kint időzésre senki sem számított.

— Csak a tehénistálló működik — folytatta beszámolóját s azzal az ötlettel végezte, hogy szánakozzék őfelsége egy kis túró-sajtbeli lakozásra és nopersze, a nádor úr is.

A szerelmesek felragyogtak.

— Burítunk a gyöpre egy rácszőttes terítőt, mint jóbudai polgárrend atyafiaimék, ha kisereglenek ünnepnap eget változtatni! — tapsolt Erzsébet és hamarosan egy óriás nyersvászon kötényt kerített, fejére pénzes fedelet kötött s személyesen gazdálkodott, mint egy valóságos mesterné.

— Mosdódjék kigyelmetek! Igy ni, galambom! Itt a fájntos kézmosóvíz!

Az ördögboronája Christa pedig, még a topánkáit is lerugdosta és úgy pipiskedett rózsaszínű talpacskáival a melegselymes homokban, igazán, mint egy kis falusi Máriskó.

— Hozom az első fogást!

Valamiféle tejfeles pocsadék volt. Hideg tejet öntött be utána az almási veres csuprokba.

— Hogy meg ne csemeredjék kigyelmeitek! — szólt, asszonyával együtt másodszor is megimádva vendégüket, akinek semmi letten sem lehetett előttük magát menteni.

— Nomég!

— Deköszönöm . . !

— Egyet se köszönje! Mink követjük inkább nagyságod méltóságát, bizon nem főzethettünk, mint státussa érdemlené. Hanem ahogy éppen szegénségünktől tellett, csak úgy főzethettünk.

— Valamiképp azért üresen ne maradjon, mert csak chaméleonról hallottuk, hogy sem eszik, sem iszik, csak csupán széllel él!

Erzsébet nevetett, mint egy gyermek.

— Nó uram, nagyságos uram . . ! E kis túró, sajt s asszúgyümölcs . . !

— Ha nem consummálja, bizon tálastól adjuk kopók s agaraknak! — fenyegetőzött Christa.

Mentül nagyobb vígságot lehet, azt követték el, étel fölött. Legelől Christa, aki most igazán szinte nélkülözhetetlennek bizonyult. Csak vacsoracsillag kelte táján kezdett félrecsúszni a szájacskája. Tréfás bömbölésbe fogott s abba nem hagyta, míg a bánata felől ki nem faggatták. Akkor szüpögve törülgette szemecskéit a szoknya szélével:

— Bezzeg mindjárt jön a felköszönés! Menést mehetek vissza Budára, kűházba, ahol oly sok az uraság s nehéz az dolog!

Erzsébet tűnődve nézegette a csillámos víztükröt. Majd egyszerre felkapta fejét és azzal a fejedelmi mozdulattal, mely Miklóst mindig megkavarta, így szólt a szoknyacsücske mögül leselkedő dámához:

— Még ma itt naplunk.

———

LXXXV.

Ketten maradtak és nem nagyon figyelték a klepsydrát. Egymás mellett járkálva, aztán meg a víz partján leheveredve, megismerték végre a lélektárulás gyönyörét is. Amit Erzsébet az első órákban tiltott, most maga indította el: a beszélgetést. Mindent tudni akart szerelmeséről. Önnön lelkével vívott harcait; a minapi döntő roham bekövetkezését; de viszszafele, életének egész folyását is, sőt a feleségével való szakítás részleteiről sem mondott le. És Miklós csak bámult, hogy milyen könnyen bír most ezekről a fájdalmas dolgokról szólni, melyekre pedig kevéssel előbb még gondolni sem mert! Igy, szerelme királynőjével az oldalán, semmi kivetnivalót sem érzett tetteiben. Ellenkezőleg, legtöbbre épp azokat a kemény cselekedeteit tartotta, melyeket tegnap legaggasztóbbaknak gondolt. Ezek valahogy egyszerre más színezetet nyertek. Férfiasan határozottaknak s egy szerelmes emberhez egyedül illőknek tetszettek előtte. Az igazi szerelem szent és sérthetetlen törvényszerűségét látta abban, hogy képtelen volt királyi kedveséhez másképp közeledni, mint a multja kísértetével való teljes leszámolás után. Egykori feleségével szemben is méltányosabbnak találta, hogy nem alacsony álltatásokkal foldozgatta annak megsérült hitét, hanem őszinte színvallomással egycsapásra segítette keresztül azon a válságon, mely az elidegenedett házasok közt, előbbutóbb úgyis elkerülhetetlen.

Erzsébet figyelmesen hallgatta a gyónást. Nem is szólalt meg, csak mikor nyilvánvaló lett, hogy már nem jöhet semmi több, — a férfi igazán tenyerére tette lelkét, — akkor gyöngéden rámosolygott.

— Nem fogod szánva bánnod?
— Nem s nem!
— Semmit?
— Ha valamit is, nem az én részemről.
— Hát!
Miklós homlokán árnyék suhant keresztül.
— Urunk... — pillantott.
Majd csendesbús darvadozással, hozzátette:
— Vaj ne lennél királyné s akkor sem az övé! Kegyelmes uram volt... Nyájas... barátságát mutató s igen singularis jóakaró ember... Ha szánok valamit: csak ezt. Kívántad, megmondtam. Azért nehézségre ne vödd! Nincsen ezekben semmi fölöttedi bíráskodás. A szív törvénye - - -

Azt akarta kimagyarázni, hogy az mindennél hatóbb erejű, Erzsébet azonban nem hagyta, hogy befejezze védőbeszédét. Fejedelmi büszkeségét sértette, hogy kedvese azt gondolhatná: mentegetésre szorul s csak olyan esendő módon hullt a karjaiba, mint egy megszédült palotáslányzó.

— Hát idehallgass! — intett élénken és most ő kezdett beszélni s véresen, való-igazan, bővebben mint egykor legelőször, mikor a férfi talán még nem hihetett neki feltétlenül, elétárta házasságának egész szerencsétlenségét.

Miklós kétszeres lélekrendüléssel hallgatta. Nemcsupán a szeretett asszony szenvedései zaklatták fel, de a Lajosról hallottak is. Nem tartozott a közönséges ripőkök sorába, akiket egy nő birtokbavétele rögtön kiforgat minden méltányosságukból s akik okvetlenül a meglopott fél hibáiban keresik a közös botlás magyarázatát. Ő urát változatlanul nagynak ítélte s épp ezért, ha maradt valami árnyék a boldogsága fölött, úgy eddig egyedül Lajos emléke volt az. Most azonban ez a csodált király teljesen megváltozott színben állt előtte. Többé már nem tartotta csodásnak. Sőt hiú, könyörtelen elszigetelődésében olyan hajmeresztően vétkesnek kellett hogy ítélje, amihez képest az ő botlása eltörpült; igen, mintegy a felsőbb

Hatalom kérlelhetetlen igazságszolgáltatásának mutatkozott.

— Ez... lehető? — kérdezte megzavarodva.

— Kételkedsz?

Az asszony ráemelte párás szemét. Szép arcán könnyek folytak végig. Szája vonaglott.

— Megérteném. — tette hozzá, anélkül, hogy bevárta volna Miklós válaszát. — Pedig mégis, mindez iszontatóan igaz. Ezerminden ok palástja alatt távoztatott el oldala mellől és ultro is, holmi fogadást vallott be! Arra tett fel. S mikor egyaránt keserű és engemet emésztő panaszom kitört, apácás élet ajálgatása volt egyetlen tanácsolása s keresztviselés..! Hordozzam fennen, mit zsarnok szeszélye rámrótt! Bálványkevélysége..! Az a mindig kesztyűben hivalkodó, magát temjéneztető! S még hogy „ne ítéljek"? Én ne? Én ne? Ki hát akkor, ha én sem! Ki parancsolhatna kevesebb függéssel a sorsa fölött, mint én? Kérdem!

De nem kérdett többé semmit. Valami szörnyű fájás lett a mellében. Rázta a zokogás. Szédült. Valósággal betege lett a multjában vájkálásnak. Miklós karjaiba kellett hogy kapja s úgy vitte be a házba, mint egy szegény, elgyötört gyermeket.

— Credo, credo! Hiszek, hiszek! — kiáltozta, szerelmesének szenvedésétől magán kívül. — Neked hiszek és mellőled el nem állok! Lajos képét elvetettem s útálattal vetettem már el! Faragottkép volt s hazug s csak a te vértanuskodásodnak köszönheti istenítetésit, mások bolondos hitében! Az enyémben nem! Elrágta eb a szíjját! Hitványok ura mostantól és nem Garay Miklósé, az bestye! Mert megvetem s elátkozom!

Bálvány omlott az ő lelkében is, a másik lélek bálványának tört cserepei mellé. Az iszonyú ürt csupán egyféleképp temethették be mindketten: csak egymással.

Szenvedélyük talán még első felviharzásánál is szilajabb lett. Tragikus összecsapásokkal, kétségbeesetten igyekeztek menekülni: felejteni. Azt sem hal-

lották, mikor egy paripa felnyerített az ablakuk alatt. Sem a patkók távolodó csattogását.

Christa szöktetett ki a holdfénynél. S szeme többé nem csillogott pajzánul. Átható, nyugodt és rideg tekintettel, néhai Ragovics uramra, Lajos mindig könyörtelenül elzárt ajtajára, Erzsébet sok könnyes csüggedésére: a közös asszonysorsra emlékezett.

OSZK

LXXXVI.

Reggelre a királynénak nem kellett törődött ruháiba bujnia. Egy ládára tellő friss holmi várakozott reá s Garayra is egy derekas ferslóg. Az asztalon szép készületű asztalnémű. Ital ezüstkancsóban. A heverőkön krepines szélű vánkosok, takarók; változatos apróságai a nagyúri jólétnek, melyek mind egy eresztős bőrhintóból kerültek elő, — melyek egymagukban ugyan még nem elegendők a boldogsághoz, de megkettőztetik a boldog ember elragadtatását.

Az esti nagy felhőszakadás után, Erzsébet szívárványos derüvel nézett fel a jótékony tündérre.

— Hogyan - - -

— Csekélység, — szerénykedett a hölgy. — Azt akarom, semmi se zavarja felséged kedvét e ritka férfiúvali múlatásokban, kinek jeles-tökéletes természetit hogy nemigazán esmerhettem, alig bocsátom meg vakságomnak! Ha csak Asszonyom kegyelmessége - - -

Meg, annyira megbocsátott a felség, hogy még azonhelyt donációs levelet szerkesztett ötven jobbágykapuról, egy kies kastélykáról, egy Dunán járó kis mulatóhajóról, a keresdi vámpénzekről s más efféle semmiségekről, melyeknek azonban a bohó Christa gyermeteg lélekkel tudott örülni.

Erzsébetnek mindössze egy nyugtalansága maradt. Oh, nem Lajos! Azt minap épp elég alaposan kicserzették s bár tudott volna róla, hogy hogyan! Hanem azt már nem szívesen vette volna a fejedelmi asszony, hogy ennek az ő verőcei „megtorlásának" az udvarnál is híre csördüljön!

Hát lám, az ügyes Christa erre is gondolt. Utólagos jóváhagyás reményében, átadta a királyné üzenetét udvarmesternek s minden előre-hátra mozdító illetékesnek, hogy őfelsége - - - halálból haragszik! A füst..! Hogy szabadott ilyesminek előfordulnia!? Ne is merjen a Domina szeme elé kerülni senki, mert bizony hogy solemnitás nélkül bocsáttatik alá s ugyan még tisztségéből elküldése is lehető! Mikor hiszen valósággal kifüstölték őfelségét a saját palotájából s világ csúfja, hogy egy oly fészekben kénytelen végigtanakodni a nádorral valami fölöttébb országos érdekű s most már félbe sem szakítható ügyet, hol legcsekélyebb kényelmét is nem lelheti! Egy-kettőn kívül még csak szolgálókat sem hozathat, ha nem akarja, hogy lépten-nyomon cselédfélébe ütközzék..,

Erzsébet a szakértő elismerésével hallgatta Christát. Végezetül felkacagott.

— Ezt mondtad?

— Ezt.

— Adta csavaros elméjű!

De Miklós nem nevetett. Sőt kissé kelletlenül tépkedte a bajuszát.

— Min rezgelődsz?

A férfi a kacéran elringatózó dáma után intett:

— Ennél ez az usus?

— Mi!?

— Felettébb hazudós!

— Mit törődsz vele! Éva lánya s nem királyi vérű. Nekünk hasznunkra van.

— Rangodbeli fentről ítélés, concedálom. Csak ón, aki vele-hason lejjebbállapotú vagyok - - -

Vállatvont, a térdére ütött és már mosolyba olvadva egészítette ki:

— Tudjisten! Van benne valami, mely mindig ellene készt! Nyitjára nem jövök, hogy micsoda.

— No ezt a fő hálátlanságot szegénnek ugyan meg nem mondom!

Nem; de mire is a sok beszéd..! Az idő szép volt, pihent lovak az istállóban, Erzsébet pedig még

sohasem élvezhette a természet remekségeit, egy falkányi kíséret nélkül.

— Akarod? Elránduljunk?

Miklós egyszerre megfelejtkezett a kelletlen kis esetről. Karjába kapta az ő okos drágaságát s éppen csak annyi haladékot hagyott neki, amíg átöltözik.

— Hova hova, úti marsall uram! ?

Vasárnap volt épp, a falusi harangok bongását hozta feléjük a vizensuhanó szellő.

Miklós készen állt a tervvel.

— Misére megyünk!

A mise vágya a történtek ellenére is, olthatatlanul égett lovagi szívében. Ellenkezőleg állt a dolog Erzsébetnél, akinek vallásossága a kétségbeesés évei alatt, súlyos válságon ment keresztül, megfogyatkozott, sőt igazánvéve, alig is maradt belőle valami. De most mégsem ellenkezett. Hódító asszonyi ösztöne azt sugalmazta, hogy el kell lepleznie társa előtt lelkének ezt a fogyatkozását...

— Jó — intett és Miklós tenyeréből nyeregbe pattant. A férfi utána. Christa nem kívánkozott velük. Szerinte a devotizálást papos készület nélkül is el lehet intézni.

Miklós jókorát húzott gyanutlan lovára. Nem tudta maga sem, hogy ösztöneinek mélyén, egész másvalakinek szólt ez az ütés...

Elvágtattak.

LXXXVII.

A Duna mentén tartottak mindenütt. De jó nagy kerülőt tettek. Tótfaluig, a kompig tartott a kergetősdi. Ott éppen csak annyi idejük maradt, míg a lovakat a paplak kerítéséhez kötötték. A mise odabent már megkezdődött. Nagymise volt s fent a kóruson gyermekek énekeltek.

Erzsébetnek nyilalásszerűleg jutottak egyszerre eszébe a lánykái. Mária még meg sem érkezett Zólyomból, amikor ő Budáról eljött. Hedvigről pedig semmit sem mondott Christa. Ezt az egy dolgot nyilván elfelejtette... vele együtt.

Szégyelte magát. De boldogsága nem engedte meg a tartós gyötrődést.

— Ej 'sz mindenük megvan! — gondolta. — Nem látják hiányomat. Különben is, királyokul készülnek és a sajátlábon járást nevedékeny állapotban való megkezdeni! Mellettük sem tehetnék többet, mint amit itt teszek...

Letérdelt s nehány saját hitetlenségét leküzdő szóval, fényes trónt, háborítatlan országlást és korlátlan hatalmat kért a kicsinyeknek, kárpótlásul. No, ha mégis léteznék az a világ fölött lebegő Valaki, akit Lajos kegyes szemforgatásai olyan szerencsétlen látszatba kevertek előtte, egyedül tőle függ, hogy erről bizonyságot tegyen! Vegye javára önleküzdését, hallgassa meg őt, nyilatkozzék ki s akkor ő majd megint hinni fog, mint hajdan...

Felkelt a zsámolyról és most már minden gondolatával Miklós felé fordult. Szerette volna meglesni barátját, hogy abban meg ugyan mi történik, belül?

Mire gondol? Mért fohászkodik? Bármilyen nyiltan viselkedett is vele szemben kedvese, okos asszony létére tudta, hogy a legszerelmesebb emberek lelkében is vannak fenntartott zugok, ahova a másik fél pillantása soha be nem hatolhat.

Sikerült úgy helyezkednie, hogy egy percre oldalt billenthette a fejét. És kutató szeme - - - egyenesen beletalált Miklós imádattal teli, kutyahűségű szemébe. Megértette: ez rá gondolt s hozzá imádkozott...

Ez az összetalálkozott tekintet a templom után is gazdag élményük maradt s egy darabig meghatódott csendben őrizték magukban ajándékát. Erzsébet ajkán csak akkor tört ki egy meglepődött kiáltás, mikor megint leérkeztek a partra, mely vizi szárnyasoktól fehérlett.

— Soha láttam ennyit még együtt! — álmélkodott. — Mintha ország minden liba-récéje idejütt volna bálat járni!

Valóban, a madarak egész szokatlanul vígak voltak, a derüs nyári világ egyetemes vígságában. Repülve mentek a vízre, ott ék alakba igazodtak, fejüket buktatták, sőt akadt, amelyik bukfenccel egész át is fordult, csak élhetetlenül kepcikélő lába rugdalózott az égnek. A megúszott libák szárnyaikat tárogatták, a vizet söpörték, sőt egy meglett gúnár úgy elfelejtkezett tisztes koráról, hogy bolondos bukdosásokat rögtönözni nem szégyellett, egy ifjú hölgyliba előtt.

Miklós jóízűt nevetett.

— No e vén bakállat gúnár én vagyok!

Az asszony megfenyegette.

— Akkor én meg liba?

— Hattyú! Gyönyörű, királyi pompás hattyúmadaram, te!

— Igazad lehet. S te : cantus cygnim ; hattyúdalom.

Ezt a kijelentést vissza kellett vonni. Csattant. A lovak megijedtek. Eliramodtak.

Mostantól ugyancsak nem pókosodott meg a lábuk! Az első kiruccanás meghozta a többiek kedvét. Alig volt nap, hogy a szerelmesek el ne rándultak volna otthonról s persze, minden elrándulásnak meglett a maga szerény élménye. Tétényben, a csárdában — ahova beverte őket a déli éhség — hagymáshúst rakott elébük a fogadósné, tarka bicskával s «szép pár»-nak nevezte őket, nem győzvén a busás adomány fölött hálálkodni. Még a kapuban is hallották áradozását. Nagymaroson huncut kedvük támadt átnézegetni a szembenső, büszke Visegrádra és azt találgatták, hogy vajon micsoda szerzet is lehet az a királyné, aki nyaranta máskor ott lakott? S miféle emberei vannak?

— Bizonyosan tokásak, előhasúak, mert az ily roppant méltóságokba bele szokás hasasodni!

Mikor meg ezt a tréfát is megelégelték, a révhez ugrattak és onnan bámulták a felvetődő halak ezüst csillámlását. Kicsit kockázatos vállalkozás volt ez, a lelepleztetés szempontjából, de hiszen Erzsébetet épp ez ingerelte. Most, hogy Miklós közelebbről kezdte ismerni, ezer pajkos ördögöt fedezett fel benne s mód felett örült. Jártukban Budafokát is sorravették; a királyi agarászatot azonban, a férfi kívánságára, elkerülték. Erzsébetnek kétszáz agara nyert itt idomítást és nyáridőre belső falkamestere is kiköltözött. Hát oda beállítani igazán bemutatkozással lett volna egyértelmű.

De volt úgy is, hogy várost járni kerekedett kedvük. Esztergomot, Vácot, Fejérvárt, Gyöngyöst, Ceglédet, Szolnokot: sorba vizitelték. Az emberek néha megfordultak utánuk. Erre megindult a találgatás, hogy vajon felismerték-e őket s ha igen: melyiket? (Éppen elég jeles személyek lettek volna hozzá, mind a ketten.)

Gyakran előjött, hogy bizony mind a kettőjüket felismerték s ez meglátszott az elrőkönyödött pillantásokon és a túlmély köszöntéseken, melyek közönséges átutazó nemeseknek semmiképp sem jártak volna ki. Míg azonban az ily élmények Garayt mindig meg-

zavarták, megtöltötték önvád s aggodalommal, addig Erzsébet egyre kevesebbet adott a kűlszín megőrzésére s néha már kedvesét is megpirongatta, a szerinte fölösleges kényeskedésért.

— Azt tudná valaki, hogy kettőnkből kemed az asszony! Szégyel talán?

Ilyenkor, ha duzzogott, mindjárt áttért a férfi címezgetésére. Csak nem címezgethetett valami sokáig. Miklós a rémületnek és imádatnak olyan tűzhányó kitörésével tört ki, hogy a nő aláztatásokhoz szokott szíve megtelt büszkeséggel s végül egészen ellágyult.

*

Talán épp a rajongásnak ezek a frenetikus kitörései s az asszony önértékelésének rájuk következő megnövekedései, jelentették Miklós uralmának legfőbb zálogait. Biztonság a mellette élő férfiben és a saját nélkülözhetetlenségében : ennél többet nem adhatott senki a nőnek, aki önértékelésével gyermekkorától sem állhatott valami erős lábon, a tündöklétes nevelőanya, Jelizaveta oldalán, — a Lajos-féle házasságban meg éppen végzetes sebet kapott, úgy, hogy épp ezt a bizonytalanságát kényszerült zsarnokoskodással elleplezni.

Miklóssal szemben ilyen túlkapásokra nem került sor. Ezt az embert mindig tisztán meg lehetett érteni; sőt néha a még nem tudatos gondolatai is átlátszottak. Ennek nem volt örjítő második élete; nem voltak agyat s lelket kimerítő titkai, sem pedig olyan céljai, melyeket kedvese nyugalmának elébe helyezett volna. Szívében ő volt a legelső, egyedül fontos, mindenek előtt való : az úr, sőt annál is több : istenség, aki kedve szerint cselekedhetett bármit s tetteihez bírálat nem fért.

Emellett más tekintetekben is pompás arányosság mutatkozott köztük. A nála négy évvel idősebb férfi mellett Erzsébetnek a jövőben sem kellett azok-

tól az apró szerelmi turpisságoktól tartania, melyeket egy nála fiatalabb ember mellett okvetlenül meg kellett volna hogy kóstoljon s melyek aztán megmérgezték volna örömét, kedvesébe vetett hitét, bizalmát, s végül rábocsátották volna a féltékenység gyilkos chiméráit. Nem. Miklós oldalán Erzsébet még érett asszonyisága miatt sem kellett hogy örökös rettegésekben éljen és szégyenkezzék. Társa még a kiviselt három gyermek után is olyan mámoros elégedettséggel fogadta birtokát, mintha a virginalis fiatalság megtestesülését hozta volna neki ajándékba.

Az asszony úgy éldelgett ebben a szerelemben, mint egy nagyszerű pihentető fürdőben s hogy állandó félelmeitől megszabadulhatott, ez szinte csakugyan megifjította. Kínzó fejfájásainak maradéka is eltűnt és ő — a közismert rossz alvó — néha akkorákat aludt, hogy talán esztendők hátralékát pihente ki Miklós vállán, aki nevetséges apáskodásában moccanni sem merészelt, míg ő fel nem nyitotta szemét s meg nem engedte neki, hogy életre dörzsölhesse elzsibbadt tagjait.

Viszonzásul a vett jókért, a gyengédségnek ő is olyan magas fokát fejtette ki Miklós irányában, ami elsősorban őt magát lepte meg kellemesen. Egyedüliségében ugyanis megszokta, hogy nincs kivel törődnie sajátmagán kívül, vagy ha törődött is valakivel, ezt csak fondorlatok és hatalmaskodások formájában tette.

Ez a gonosz Erzsébet — a második belső személy, a szenvedő és gyötrő pók — mostanra teljesen eltűnt, ő megint egy és egyszerű volt s ez olyan örömbe ejtette, hogy néha szinte könnyekre fakadt. Máskor meg azon panaszkodott, hogy mért nem ragadta meg ezt a megváltást már sokkal előbb?!

— Ha felgondolom — hajtogatta — hogy hiszen mióta egyudvarban élünk és mesmennyit múlattunk, nem szánnám magamat megverni! Pedig még olyan is akadt, aki figyelmem költögesse..!

— Kicsoda!

— Ni bezzeg, kíváncsi kegyelme! No most azértsem mondom!

— Ne is!

— Hát akkor megmondom ! Liesl.

— Ama császári vetőkemence?

— Ugyanő. Hogy gerjedezett, az orcátlan!

Miklós vállatvont.

— Már akkor inkább köszvényem legyen, mint egy íly asszonyom!

Ez oly szívből csengett, hogy okvetlenül meg kellett jutalmazni érte a vallomás tévőt. A jutalom azonban balul ütött ki, lévén hogy épp a Duna közepén csattant el, egy kis furkatában, mely anélkül is erősen billegett a szélverte hullámokon. De a férfi erős, szétvetett lábai hamarosan megteremtették az egyensúlyát s a veszélyeztetett jármű később baj nélkül kötött ki, a parti fövenyen.

Miklós általában nem sok ilyen ügyeskedéssel dicsekedhetett és Erzsébet titkon sokat mulatott a nők között járatlan, ártatlan ember kedves esetlenségein. A férfi szinte mester volt például a kellemetlen idők kiválogatásában. Vagy tikkasztó hőségnek, vagy lélegzetet elállító szélnek kellett lennie ahoz, hogy gyalogsétát javasoljon. Ha pedig vezette, ez szentül abban az egyetlen irányban kellett hogy történjék, ahol a dombhát hegyet játszott s csak fujtató tüdővel volt megközelíthető. Visszafelé útban meg csak úgy ereszkedhettek le róla, hogy a kacagó nő--- élő szánkául szánta magát. Máskor bujkáló patak mentén haladtak, melyet egész elpalástolt a fű, úgy, hogy az asszony kényes topánjai bokán felül megmerültek a vízben. Ahova Miklós keze ért, ott szakadt a ruha... De Erzsébet azért sohasem bosszankodott. Előtte baktatásaiban a férfi, rend szerint közös emlékeiket elevenítgette, vagy arról áradozott, hogy milyen mélyen alatta állt kezdetben még az ő tébolyult nagy szerelme is, annak a tűzveszélyes szenvedélynek, melyet ma érez kedvese iránt! Az ilyen fejtegetések kedvéért az asszony örömest akár térdig is belegázolt volna a pocsadékba.

— Hát .. nem csappantál meg a birtokolásommal? — kérdezgette ravaszul, mert az efajta kérdezősködésekre Miklós sarkon szokott fordulni és egy kétségbeesett medve karolásával ölelte mindig magához.

A férfi arca most valósággal prófétai kifejezést öltött.

— Mindig jobban! — kiáltott. — S ez lesz a törvényünk! Egyebekkel együtt tízparancsolatba foglalandom s ezekben el nem múlhatik egy sem, míg mi is el nem múlunk!

Ilyen rajongó kirobbanások, majdmeg a csendes örömök szelíd ringatózásai közepett, a napok rohamosan teltek. Észre sem vették. Valahogy kiestek az idő sodrából. Csak egy augusztusi estén pillantott Miklós véletlenül, az írott kalendáriumba. Gyorsan összecsukta és visszatért kedveséhez, aki merengő arccal álldogált éppen, a kilátó nyitott ablakában.

— Tudod-e, mi nap a mai?

Erzsébet álmodozva ringatta szép fejét.

Erre megcsókolta a homlokát, szelíden a keblére vonta és így szólt:

— Tüzes Szentlőrinc.

— Miről jeles?

— Ilyenkor hullik a legtöbb csillag. Asztrologusok tartásuk szerint, amit e napon a csillagok alájövetele közben gondolunk, az valóra válik. Ügyelj hát föl kedves és gondolj!

Egy percre lehunyták pilláikat, aztán összemosolyodtak. Mind a kettőjük szeme könnyfátyolos volt.

— Gondoltál?

— Gondoltam!

— Akkor figyeljünk. Az első lebukó csillag a tiéd. Hopp..!? Láttad? Ugyan hamar..!

Az égen fénypántlika bomlott végig.

Erzsébet szilajan a férfire ölelkezett.

— Kijött, az enyém kijött!

— Mit kívántál?

— Majd a végén! Előbb te is..

Csakugyan, valóságos kergetősdi zajlott odafent

a mély égboltozaton. Alig néhány percig kellett türelmezniük. De most nem ölelkeztek össze, mint az előbb. Arcukon meglepődöttség tükrözött. Tekintetük elámult.

— Láttad?

— Láttam.

— Nem szállt le a földre! Az éppeg egy másik csillag közepébe csapódott! Mit gondoltál?

Miklós tágranyílt szeme sajátságos átszellemültséggel révedt maga elé.

— Tiéd az principátus — suttogta s Erzsébet nem várt több kínálatot. Már megszokta ezt a nagy előzékenységet, mely a bizalmasság folytán nem hogy csökkent volna, hanem inkább növekedett.

Mondta:

— Hogy sohhult soha se bírj tőlem megválni!

— Látod szivem, meglösz!

— És te?

— Én..?

A férfi még egyre csak mosolygott, az ő kicsit mindig bús, de most búsan is boldog mosolyával. Aztán felvonta a vállát:

— Mért ne tudhatnád? Azt esdettem, úgy legyen meghalhatásom, hogy halálban is ugyan öledbe essék a fejem...

— Ezt kívántad?

— Ezt.

Erzsébet megborzongott. Nagyon messzi állt ezekben a boldog napjaiban a halál gondolatától, melynek megidézése, mint jeges fuvallat, futott most a tagjain keresztül. Ajkai rebegtek. Lélegzettelenül meredt maga elé.

— ... s a csillag... pontosan a másik égi állat ölibe pattant! — mormolt. Majd hozzátette:

— Nem is közönséges csillag volt: üstökös! Mintha piros vérsugár lángolt volna ki a fejéből...

Hangja mind bágyadtabb lett. Egyszerre megint összerázkódott, aztán rémülten, metszőélesen felsikoltott s merev tekintete megtelt iszonyattal.

Arca elé csapta két kezét és zokogásban tört ki:

— Nem! Nem akarom! Nem engedem!

Egész este nem lehetett belőle kiszedni, hogy mit látott hát azzal a furcsán eldermedt szemével, — sem megnyugtatni nem lehetett. Tekintete ismét és ismét elkalandozott, ajkán kiujult a zsigereket járó kiáltás s őrültként vetette magát kedvesére. Remegő ujjai végigtapogatták annak tagjait, hogy meggyőződést szerezzenek épségükről. Végül pedig még aludni sem engedte a férfit, akinek álmában kiélesedő sasorra, arccsontjai, lehunyt pillái és testének mozdulatlansága : páni rémülettel töltötték el. Ezért hát azt kívánta, hogy szakadatlanul mozogjon, pillogjon, s főként beszéljen hozzá, míg utoljára is, őt magát nyomta el az álom. Igy végződött tüzes Szentlőrinc napja.

OSZK

LXXXVIII.

Másnaptól fogva nem hozták fel többé a csillagjóslat ügyét, holott rendszerint a legapróbb élményeiket is fel szokták eleveníteni. De Miklós gyakran érte rajta szerelmesét, hogy annak távolba szegeződik a szeme. Ilyenkor elsápadt és holmi gyöngéd igazgatás ürügye alatt, úgy ejtette módját, hogy azonnal megérinthesse őt. Különösen nyakbodrára tért vissza, sajátságos csökönyösséggel s látszott, hogy közben a nyaka bőrét vizsgálgatja. Aztán fellélegzett és elernyedt.

Miklós már rég napirendre tért afölött, hogy királyi kedvese hóbortjaiban is különbözik minden eddig ismert asszonytól s megbarátkozott a bogaraival. Ebben a rezgelődésben azonban valami, a nőre nézve súlyosabb rosszat sejtett és különböző hiábavaló faggatások után épp ezért végezetül még a Christával való tanácskozásra is ráfanyalodott. Hanem az értekezés váratlan fordulattal végződött, mert Erzsébet a délutáni szunyókálásból idő előtt visszatért s a fonák helyzetből — Miklós állítólag csónakázni szándékozott — nem lett volna az őszintelenség vádja nélkül kilábalás, ha Christa ki nem vágja mindkettőjüket - - - egy füllentéssel.

— Mmm, mi készült itt..! — durcáskodott. — Hajnalnótát akart vonatni felségednek uram őnagysága, csak én efféle állapotokhoz tudatlan lévén, meg nem mondom, hogy hol fogadhatna muzsikust! Igy aztán egész gyönyörű zenélésekben semmi sem telik...

Erzsébet elhitte a hazudozást és legott felderült, — Miklós sem szólt ellen s úgy kellett volna, hogy

hálát érezzen, de ehelyett inkább valami elfakadó keserűséget érzett. Egész délután elveszetten bódorgott a házban, szavát alig lehetett hallani, majd este végigvágódott a parti füvön és siralmas arckifejezéssel meredt a csillagos égboltozatra.

— Hozzád meg mi ütött?

Csaktovább hallgatott. Hirtelen aztán olyan dúltan fordult szembe szerelmesével, hogy az asszony rögtön abbahagyta ajkainak fűszállal csiklandozását, sőt azzal a kínzó csuklószorítással is megismerkedett, mely nemrégiben a törvényes Garaynénak jutott osztályrészül:

— Tudom már, mi bajom ezzel a te Christáddal!

— Mi?

— Hogy honnan van ennek oly gyakorlatja a köröttedi színelésben!

— Megszállt az insania?

— Nem! Régen háborodott vagyok.

— Bocsáss el! Fáj!

— Hejj, nekem is, azmit elmémre kell vegyek! Ez a némber... nem először űzi e palástolgatásokat, ugye?! Irgalmazz, ne ámíts, mondd: kin kell megejtenem halálok halálát, mert ha valaki egykorban is így--- Azt én irgalmatlan kézbenakasztom s életiben nem hagyom! Nem.

Dehogy is ölt a szegény! Kimagyarázkodtak s egyszerre olyan világos lett a búskomorú ügy, hogy nem győzött vaksága felett sopánkodni. Mikor pedig neki is gondolnia kellett volna rá, hogy Christa mily rövid ideje áll belső szolgálatban... És hogy az elhunyt Bebekné után jött... Az meg jámbor volt, mint egy valóságos szent... S ő maga is..! Nem tartotta-e szerelmesét szemmel, már Nagyszombat óta? A legkisebb riadalmas jel sem kerülhette volna ki a figyelmét!

— Végre hát belátod? Tudod? És szereted szegénykét, ezentúl?

Ha ennyivel beéri Erzsébet, Miklós egész elbékélt volna. De a nagy öröm — hogy várton felül olvan nagy szerelmet volt képes ébreszteni, mely még félté-

kenységre is vezethetett — vigyázatlanságra ragadtatta az asszonyt. Hálából részletes megnyugtatást akart adni kedvesének...

— Idehallgass — hajolt hát megint fölé. — Soha más előtted... Lajoson kívül...

Itt követte el a végzetes hibát s idézte fejükre azt az egyetlen veszedelmet, mely Miklós valóban romlatlan szerelmében még érhette.

A férfi lelkében egyszerre megint életre kelt a démon. De már nem olyan könnyen kezelhető, mint az előbbi! Hanem oly hydrafejű, melynek összes csápjait nem is lehetett kiirtani többé. A szerelmes ember váratlanul pontos tudatára riadt valaminek, ami eddig ártalmatlanul szunyókált, az értelme homályfüggönye mögött... Ez az áldott ködfüggöny most egyetlen szörnyű reccsenéssel meghasadt, a *Távol* tolakodólag *Közellé* vált, eluralkodott és ezer olyan képet vetített eléje, melyek közül egy is elegendő lett volna, nyugalmát véres rongyokká szaggatni.

Felordított s arccal borult a földre. Túrta. A füvet harapta pokoli kínjában, úgy, hogy Erzsébet — mint nemrég a feleség — attól tartott, hogy talán megőrült.

Átölelte a szenvedő embert s megpróbálta vergődését csendesíteni. De Miklós mérgezett nyálat nyelt, zihált s hangja olyan volt, mint a halálordítás:

— Hallgass, hallgass, ne mondd, Istenedre, lelkedre kénszerítelek! Mért is mondtad ki! Mért cselekedted ezt velem!? Mostantól soha láthatlak egyedül! A két gyermek..! Örökké szem alatti, iszontató bizonyíték..! Látható s fogható confirmatioja dógotoknak! Jobb lett volna megölsz! Ne érj hozzám! Most ne! Éget!

Egyszerűen nem volt mit kezdeni vele. És Erzsébet nem is folytatta csitolásait. Keze lankadtan lehullt. Megérezte társán a nyomorúságos csapást, mely éppolyan régi és fájdalmas, mint maga az ember, — mint az ember esendő, vérző szerelme.

Visszavonulásra intette a nyalánkságokkal elősiető palotásasszonyt s azontúl sötéten bámult maga elé. Tehetetlen szomorúsággal nézte jóakaratának gyászos fejleményét: a szeretett férfi gyötrődését, majd ahogy nézte, egyszerre ő is megismerkedett ugyanazzal a kínnal.

— És kemed? — sikított fel. — Mint ércsük, tudjuk, négyig való gyermekei vannak s mégis csak én...? Azok hogy támodtak? S ha ez bűn, melyőnk a nagyobb bűnös? A férfiállat mindig akartan cselekszik! Az asszonyt, szegént, a nagyobb erő letöri, akarata ellenére is! Erre szeretném hallanom válaszát!

Megkapta. Mintha valami végzetes zsilip szakadt volna fel, a szó nem bírt elállni a szájukon s a borzalmas hömpölygés a gondolataikban. Felkavart bennük mindent; meggázolta őket, hogy úgy hevertek aztán ott, mintha az élet szállt volna ki belőlük. Valami tragikus, üszkös árnyék hullt a mostanig nevető lelkeik közé...

Miklós ismerte fel elsőnek a szörnyeteg arcát s kimondta a Rém nevét, mely ma, ime, rájuk köszöntött:

— A *mult*...

És megértette, hogy az emberszerelem csak akkor nem átok, hanem vídám gyümölcsszüret, amilyennek a Teremtő szánta, ha férfi és nő egyaránt szűzi lélekkel üdvözölhetik...

Mélyet sóhajtott s engesztelő símogatással próbálta, most meg ő, enyhíteni a szenvedőtársa gyötrelmét:

— Bocsáss meg! Ne emészt*ő*dj! Oktalanok voltunk. Szerettük volna ez másmint legyen, de nem lehet...; Ezért jobb beletörődnünk és e borzasztóságokról többé nem beszélnünk.

*

Nem beszéltek róla, éppúgy nem, mint Szentlőrinc éjszakájáról ; immár a második dologról, mióta útjuk a szenvedély jegyében egybetorkolt... A ki nem mondott szavak azonban lesüllyedtek a szívük mélyére, mint tenger fenekére a kő, melyből egykor hajót lékelő zátonyok fognak épülni.

Ezentúl gyakran érték egymást azon, hogy a tekintetük felszíne alatt fojtott tőzegtüzek izzanak. A mult ádázabb ellenség volt, mint lett volna az ellenőrizhető jelen. Ködből való rém volt, amivel nem lehetett elbánni, mert kisiklott a viaskodó kézből s ha egyik oldalon szét is folyt, a másikon észrevétlenül megintcsak összeállt.

A mult, a mult : sohasem távozott el többé tőlük.

OSZK

HUSZONKETTEDIK RÉSZ

A NAGYSZOMBATI TÖLGYEK ALATT

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

LXXXIX.

Erzsébet az egész nyarat Verőcén töltötte, Lajos Nagyszombatban. Első esetben történt, hogy az uralkodópár a frissülés hónapjaira különvált. De már ez sem érte a királyt készületlenül. Csak a kedélyére nehezedő nyomás lett még súlyosabb és fásult arcán keletkezett egy új, mély vonás. Csak a tekintete lett a szokottnál is révedezőbb s a hangja olyan csendes, hogy az uraknak, akik megosztották vele üdülésének napjait, olykor minden figyelmüket össze kellett szedniük, hogy megérthessék, amiket mond.

A kiséret nem volt valami nagyszámú. Radlicza ragaszkodott ahoz a javaslatához, hogy őfelsége az egész nyarat a legteljesebb pihenésben töltse. A környezet tagjait is ő szemelte ki. Választása Orbánfia Domokos érseki káplánra, — rajta kívül egy győrmegyei nagybirtokos nemesre: Héderváry Kont Istvánra — Lajos egykori bizalmas nádorának, Miklósnak fiára — és bölcsi Zudar Péterre esett. Ez az ember még maig sem tudta elfelejteni a király gyöngédségét, mellyel saját kiköcsén-madarát ajándékozta neki kárpótlásul, a diósgyőri vadászaton. Most is madarával együtt állított be, melyet életénél jobban őrzött s olyan fiui szeretettel övezte Lajost, ami csak jótékony hatással lehetett az övéitől megfosztott betegre. Tetejébe ő is, Héderváry Kont István is a politikailag pártokon felülálló és amellett tanult, derüskedélyű férfiak közé tartoztak, akikkel adandó alkalmakkor igen kellemesen el lehetett társalogni.

A király megszokott famulusa: Apród János küküllei főesperes-titkár, ezidén kimaradt a lajstromból.

Jelenléte csak óhatlan hivataloskodásokra adott volna alkalmat. S ez sehogysem vágott a doktor tervébe. Tudomása szerint Lajosnak sikerült, ha nem is az ő nagyszabású egész királyi konceptusát, de legalább a sürgős ügyeket tető alá hoznia; a többi pedig ráér, majd később! A felsoroltakon kívül még mindössze a nélkülözhetetlen Olivier kísérte őfelségét, őrségül pedig a székely önkéntesek egy tizedét szemelték ki.

Ez a szűk kör, mint meleg kis család, éldegélt a nagyszombati csendes hajlékban és Lajos idejének java részét a lombos tölgyek árnyékában töltötte, vagy a napon feküdt, aszerint, ahogy éppen az orvos gyógykommandója hangzott.

Az urak körbetelepedtek s igyekeztek a gyengélkedéséből épülő uralkodót telhetőleg szórakoztatni.

A szót kezdetben a kápolna fiatal miséspapja vitte, akit a király rendkívül kedvelt tüzes hivatásszeretetéért és akinél egy őt rég ingerlő eretnekség: a déli tartományokban elharapódzott Bogumil szekta felől érdeklődött. Már boldogult atyja szívére vette volt a pápa aggodalmaskodását s expediciot indított ellenük — úgyszintén később ő maga is — országos dolgai miatt azonban sohasem hatolhatott alaposabban e szakadár tanok lényegébe.

— Hát most mondd! — intett Domonkosnak, aki a szőke emberek természete szerint, legott haja tövéig pirult, szeme kenderpilláival verdesett s a sok szó közül alig talált megfelelőt. Végül azonban mégis csak talált, fellélegzett és akkor belefogott:

— Oly fertelmeskedés ez uram, hogy nehéz hozzá textust is leljünk! Képzeljen például ilyet felséged, hogy ne Isten, hanem Sátán teremtené a földet, kit bukása előtt Satanaelnek híjtak volna, az Atyának fia lőtt volna s valami hétig való napokra, jussot nyert volna a Teremtőtől...

— Ily megfoghatatlan becsmérlő kohólás! — képedt el Zudar úr. — Még hogy egy sátán az Isten fia..!

De a káplán türelemre intette:

— Hagyján, uram! Szerintük kelmedet is ugyanő szerkeszté!

— Engem ugyan nem!

— Mindent, valami e földön való. Ótestamentum bűn náluk és nem szent dolog. Ördög szerezése...

— No már barátim - - -

Itt Kont is közbe pezsdült. A páter azonban nála sem hagyta meg a szót.

— ... ezek, királyom, Egyházat sikertelen sárral mázolni akaró elfajzottságukban úgy mondják lenni, hogy ördög csak elbódította az együgyű pátriárkákat, Istennek színelődvén, míg Krisztus ki nem támadott, hogy emberi nemet a lenyomulásból felemelje...

— Hát Krisztust legalább hiszik? — ráncolta szemöldökét Radlicza mester. De épülést ő sem meríthetett.

— Hiszik — hagyta rá a pap. — Azonban nem másként: mint Isten másodszülött fiát — vagyis a Satanaelnek édes testvéröccsét — s őt sem emberi alakzatban, hanem mind ványadt ködalakot, aki álmában eredett Máriától s ugyan álmában szenvedett is kereszthalált. *Item:* bűnös az anya, aki megvetésre s nem tiszteletre való. És bűnös az egész életadásra alkottatott női rend, mert a sátánteremtett föld substanciáját szaporítja, miért is Bogumil feleséget házasságra nem vösz, csak keveses időkre s aztán elcokingathatja, mással cserélheti...

— Buták ezek, mint az X, vagy a latorságuk nagyobb? — fakadt el Zudar és botránkozásába a többiek is vele mentek.

Felháborodásuk valóságos hitvitát szült. Kont úgy vélte, hogy ez a fertelmes szekta tulajdonképpen a gnosticizmusnak egy alacsony származéka. Zudar viszont a manicheismussal talált benne ocsmány rokonságot és csupán azt nem értette, hogy mért címezgeti magát más nevezet szerint?!

— De mért Bogumilok!? — hajtogatta csökönyösen.

— Mert bosnyabéli Bogumil pap kérődzötte csa-

lárd tanításukat, a bendőjéből. — magyarázta a kapellánus.

— Bizony, hogy fogatni s öletni kellene az ilyen s ilyen bestyékben! — jelentette ki Zudar Péter és ezt a javaslatát Kont is elfogadta.

Mindenki közreadta már a véleményét. Egyedül Lajos hallgatott. Csak a vita legvégén szólalt meg és akkor is, Domonkos pap egyenes kérdésére: «No, uram, felséges uram, míly tetszést nyertél e reménytelen égbenkiáltások felől?»

— ... hogy az efféle pártos tanítókat megszüntetjük, másmint azok bomlasztanák fel a legerőteljesebb birodalmat is.

— Úgyigen... No... Hálistennek! — csapkodta térdét elégedetten a buzgó kapellánus, de íly túlságosan is nagy lelkesedésben lévén — mindenki vivátozott — süketségbe talált esni valami, pedig felettébb jeles tünemény fölött. Hogy tudniillik, a király egyedül a birodalom *egysége* s nem annak szentistváníóli uralkodó *vallása* miatt tiltakozott, melyben hisz csalatkozhatatlanul, törhetetlenül... Ez bizony elkerülte a figyelmét.

Nem is fontolgathatott volna azonban tovább. A konyhafőnök megverte délebédhez a konyhai harangot és a kividámodott urak erre sorban keltek fel helyükről, mert azt nem mulaszthatták el, hogy rendet ne álljanak s ne sorfaluk közt bocsássák a házba Lajost, aki külön szokott étkezni.

A király vontatott léptekkel indult. Arca mozgástalan volt és szeme szórakozottan messzi merengő. Talán észre sem vette környezetét. Csak a kapubolt alatt eszmélt rá, hogy amazok elmaradtak.

Bágyadt üdvözletet intett nekik.

— Később folytatjuk...

*

A délutáni eszmecsere mindjárt elindulásakor kedvesebbnek igérkezett, mint a délelőtti. Itt nem került sor többé holmi zsibongásokra! Ezúttal Zudar Péter vitte a szót s ez ember vérbeli vadász és amellett jeles-tökéletes előadó lévén, ez oly hű színekkel tudott vadászdolgokról históriázni, hogy akik hallgatták, szinte látták a szűz erdő töretlen tisztásait, ezer árnyalatú zöldjét s orrukban érezték a fenyők, harmatos páfrányok, kövéren nőtt gombák édesen kesernyés illatát.

Most Lajos dermengő szeme is megéledt, sőt mikor Péter az ő egykori kiköcsénjének magasztalásába fogott, mintha egy fénylapot villantott volna.

— Úgy értem, azmelyet utána fogattam be tanulásba, talán hogy az sem lesz alább való! — mondta szemérmes beljebbmelegedéssel.

— Á! — nyílt nagyot Péter aranybarna szeme. — Messmilyen korú?

— Pecére még sárgalábú iffjúbélinek mondja lenni, de máris olyan híreket küldöz, hogy prédául feldobott galambokban tízre hatot könnyen lefogna...

— Dicső állat! Hervadatlan remény! — forgatta bajuszcsápjait Kont István és gyönyörű szakállörves feje jobbra-balra ingadozott, tetszésében.

— Bámulatos! — tette hozzá János mester, azzal az áhítatos csodálkozással, mellyel az élet minden legapróbb dolgát kísérte, mintha az ő egész búvárló tudományossága csekélység volna, ezen kívül azonban minden egyéb meglepő és nagyszerű.

Így telt a nap, ebek, madarak és fegyverek jóízű megbeszélése közben. S a szétválásnál Lajos már igenis észrevette urait. Sőt szeretettel pihentette meg a szemeit rajtuk.

— Kedves nap vala, szerelmesim... S köszönjük.

*

Ismét máskor Kont Istók ragadta magához a társalkodómester tisztjét. Bár roppant birtokos és szenvedélyes gazda hírében állt s ily irányú fejtegetéseivel is sok értékeset bírt nyujtani, tetejébe még kiderült, hogy mely látott-hallott ember, milyen peregrinált és legfőképpen jeles műértő, fődeák és építkezésekhez tudó ember! Ez még csak az Icaria insulát is bejárta és látta itt teremnie a mosakodásra való spongia állatot. De amúgy tolvajos helynek mondta a szigetet s tolvaj fejek nagy kifogó fészkének. Ezért szívesebben más városokról mesélt, ahol megfordult s ez úgy lefestette neked a különböző építkezési stílusok szépségeit, hogy rögtön nyálad csordult a saját otromba, homályos, magyari nehézkességű szurdukodat oldalba kuhintanod és afféle magaslatok felé törekvő, gótbeli gyönyörűséget emeltetned helyére.

Terefere végeztén, merő új csodakastélyokkal telt meg az ország. Ezek is azonban oly sűrőven sorakoztak egymás mellé, hogy Zudar Péter egész elbúslakodott, amiért őrá nem gondoltak, számára egy bolhányi férőhelyecskét sem hagytak! Holott szomszédainak alabástrom tornyaiban, ládde, már vígan kalimpál is a címeres zászló . . !

— Márpedig én addig ad patres nem megyek, míg fent megmondott minden palotákat egy öreg arasszal feljebb nem múlom! — fogadkozott. — Hadd irígyeljenek, birodalom szerint!

Az urak megkacagták a tréfás illúsiót, de még csak Lajos is rezgelődött, úgy, hogy János doktor igazán elégedett lehetett a dolgok állásával, nemkülönben a környezet szerencsés összeválogatásával.

*

Egyébként ő sem maradt ki a mulattatók sorából. Mindössze is az engedelmet várta be, hogy előkeríthesse szütyőjét s kiszedje belőle azt a velejáróját, mely nélkül el sem lehetett őt képzelni.

Nehány könyv volt ez. Díszes kötésük a könyvkötő karthausi barátok munkájára vallott. Szerzőjük pedig ugyan ki más lehetett volna, ha nem a nagy szellemi vezér: Francesco Petrarca, úgy Lajosnak, mint neki, egyképpen kedvencük?!

— No, barátom! — intett a király. — Nehezen várjuk s hadd halljuk..!

— Melyiken kezdjük? — sugárzott a mester.

Lajos máskor többnyire a *„De vita solitara"* mellett döntött, melynek magányt dicsőítő szólamai különösen illettek az itteni elvonult életmódjához. Ma azonban gondolt egyet és azt mondta:

— *„Il Canzoniere"..!* Hogy e ritka szép nyelvnek fínom hajlásiban is gyakorlódjunk! — tette hozzá mindjárt, felfogva az urak tekintetében nyiladozó meglepődést, hogy őfelsége íme... *„Laurát"* akarja olvastatni..! Tehát szerelmes versezetet..! Pedig neki erre most különös kedve támadt... hogy hallja egy lángoló lélek igéit, a síron túlról..! Szerelmét... És búcsúját az imádott nőtől, aki már - - - szintén nem él. Nem. Halott. Örök időkre... Emléke csak a betűkben rejlik s egy porladó emberszívben. Ő is hordott porlandó szívében egy ilyen halottat! Pontosan tudta, hogy mikor veszítette el. Miért... És mennyire.., Semmivel kevésbbé, mint Francesco, az ő Lauráját. Mert nemcsupán a halál képes ölni..! Nemcsak a sír temet...

Elfödte arcát és hallgatott. Szellő settenkedett a fák lombja közt. Suttogott. S olyan volt ez, mintha lét és nemlét közt ringatóznék, valami könnyű, lebegő felhőn.

Olvasás végeztén, alig szánta el a fejét felemelni.

— Valami egyebet! Rádbízom.

No akkor meg éppen készenállt Radlicza! Ezt a saját legkedvesebb könyvét már nem is a szütyőben, hanem a taláris zsebében hordta, mint jópap a breviáriumát.

Petrarca vígasztaló tükre volt. És ő nyomban rákezdett, dallamos, mély hangján, mely megengedte Lajosnak, hogy a lebegésnek abban a szelíd állapotá-

ban maradhasson, melybe a líra ejtette. Igaz, hogy nem sokáig...

Egyszerre önként felvetette a fejét. Lecsukhatatlanságtól mindíg könnyező szemei, mereven álltak kedves emberén, mint két csontgomb.

— Hogy mondtad?

Radlicza visszatért a szakasz elejéhez. Vélve azonban, hogy ezzel könnyít, a szöveget mindjárt magyarra fordította:

— ... házasságtörés mostanság annyira elhatalmazott, hogy sem törvénynek, sem iurisdictiónak nem lehet azt büntetnie..."

— Annyira eláradt..! — rebegték a király megvastagodott ajkai s szeme még mindíg állt, úgy, hogy az urak mozgolódva, összenéztek. Botránkozásra vették.

— Annyira hatalmat vött...

Pedig Lajos nem botránkozott. Inkább az Általános Sebbe csordította sebzett lelkének egy titkon indult vércseppjét. Beleoldódott egy láthatatlan sorsközösségbe s a zseni földöntúli üzenetében megenyhült: parányi keveset vígasztalódott.

*

A napok peregtek az idő aprószemű rostájából. Szinte azt lehetett volna hinni, hogy a régi szép hellén világ támadt fel itt, az ő árnyas-hűvös gymnasiumaival, melyekben hajdani dicső bölcselők lánglelkei keltek ismét életre. A várkerti berek Akadémiájában Platon elméleteit magyarázták. A labdázótér melletti pagonyban csípős cinizmus csípkedte a világi hiúságokat, míg a sáncárok virágos rétjein nemegyszer lehetett hallani Kontot, ahogy zengő baritonján aristotelesi elveket fejtegetett.

Lajos kedvelte a szabadjára bocsátott szellemeknek ezeket a tornáit, melyek egyébként jót is tettek neki. Megkímélték az örökös önmagával tusakodásoktól, köszörülve tartották értelmét, megpezsdítették alu-

székony vérét, sőt két-három hét elteltével, még az étvágyát is meghozták.

Szentmihály hava második napjának estéjén, váratlanul csak íly szavakkal fordult társaságához:

— No bárók s lovaguraimék, ma közöst vacsorálunk...

A méltóságteljes viselkedésű páter, mint szöcske ugrott fel az örömtől. De a többieknek is ragyogott a szemük. János mester pedig maga sietett fel a házba, hogy személyesen adja ki a cselédségnek a szükséges rendeleteket. Az uralkodó ugyan egyasztalnál semmiképp sem étkezhetett udvarlóival — ezt az orvosi óvatosságon kívül, már csak a lovagkirályi udvar illeme sem engedte volna meg — azt a lépcsős dobogót azonban, mely ilyen esetekben a királyi tábla elhelyezésére való, a közasztal szomszédságába lehetett állítani s így az étkezők elég közel kerülnek majd ahoz, hogy őfelségével cseveghessenek.

— Provideálék minden dolgok felől! — dörzsölgette kezeit Radlicza, amikor megint visszatért. — Azontúl felségednek bornemital böjtjét s a többi nemehetéseit is feloldom, mától! Hála Isten ingyenvaló kegyelmének, jó az erő s ha egyszer ünnep: ünnepeljünk...

— Csak ha íly engeszteléken ységedet mutatod fiam, hadd lépjem azt is túl! — felelt a király szelíd évődéssel, miközben az orvos szemei várakozással függtek rajta.

— Felséged külön is parancsolna valamit?

— Azám s mit..! El nem találnád! — válaszolt Lajos, akinek saját jóérzése a szerzett örömmel kétszereződött.

Hátradűlt pihenőszékében és a jóhírhallatásnak egy szinte már hatáskereső nyomatékával, vágta ki:

— Barátim: dinnyét!

Az urak bátortalan esdéssel rezdültek a doktorra, hogy ugyan mit mond..!?

De Radlicza beleegyezést intett:

— S mért ne! Nincsen abban semmi ártalomra való!

Erre aztán mindenki felszabadult. Azaz, hogy Péter vajda, meg a páter. Mert Kont — a gazdaember — aggodalmaskodott.

— Felség! Tüzes Szentlőrinc napja ám lejárt!

— Az le.

—... utána pedig már corrumpálódik az dinnye! Kásás lösz. Ezt trónban bajos tanulni.

— Egy jó talán csak kerül?

A nagyszombati királyszállásnak híres leguminás kertje volt.

Nosza az urak felpattogtak, hogy majd mennek ők azt a hírmondót felkeresni! Aztán megint ugyanolyan egyszerre vissza is csücsültek.

Kifakadt nevetésük.

— Bezzeg nem panaszkodhatsz, felséges királyunk! Spirára járnak udvarlóid!

— No ez jó volt! — döcögött Zudar Péter. — Csekély híjján egyedülhadtuk volna őfelségét, oly nagy buzgalomban!

Lajos is kedvét mutatta; döntést azonban úgy döntött, hogy dinnyeválogatni menjen csak Kont István! Az ő tudományába vág ez!

— Azt is jól meglásd uram, hogy inasok a gyimelcset hideg helyre tegyék! Nézd, no..! Bort is ma jégről innám! Dobbantó a meleg! — kapott hirtelen ötletre, mialatt a többiek még mindig az előbbi kis incidensen zsibongtak.

Miután Kont az oktatásokat mind eszébe vette s elloholt, ő is visszafordult hozzájuk. Régi szép emlékek suhantak az eszén keresztül. Dél... Délvidék... Pálmanövények... Pomarancsfák: Itália... Ott látta ő annak szokását, hogy italt nyáron jégről igyék az ember! Hogy ez ne csak romlékony húsfélék megtartására legyen való! Mostanig sose jutott eszébe. De örült, hogy most igen... És nagyon látta a szép Itáliát s meg nem állhatta, hogy fennhangon tovább ne fűzze gondolatait:

—... egyszer is szerelmeseim, Riminiben olyat ettem, ma sem tudom, mit. De felettébb igen jóízű volt...

Elmélázott, aztán hozzátette:

— Semmi náció, talán egy törökön kívül, édesneműekben olyat elébetek adnia nem tud, mint ezek a rákfogó olaszok tudnak ember elé adni! Ebben igazán kitűnőek. Mondhatom.

És mondta. Mint lefele fordított bőségszaruból, ömlöttek ki a legszínpompásabb élmények az emlékezetéből. Szinte egész vacsora alatt ő beszélt; kedvvel; káprázatos ragyogtatásával szellemnek, tudásnak; hogy amazok — főként Kont és Zudar — csak előrecsúsztak könyökükön s hallgatták lélegzetfojtva, megrendülten s azt nem tudták, hogy ujjongjanak-e, vagy pedig rijjanak. Hiszen ezek a visszapillantások annyira elevenjükbe vágtak, nekik is..! Életüknek legfényesebb férfikorszakát juttatták eszükbe, mikor még: *„Sancti reges, adiuvate nos..!"* Mikor felharsant a szent magyar királyokhoz fohászkodó harci kiáltás... és ők csatára oszoltan... vagy hadat heverve, tábortüzek körül... vagy rohantan fel, a vérsíkos ostromlétrán... avagy nyilas ütközésekre... de mindig a királlyal együtt..! E külső tekintetekben bárány, belsőképp oroszlán-emberrel, aki: „huj, huj" — mindenütt legelől, ahol a veszedelem legszorongatóbb. Ifjan... büszkén...

Oh, az volt az idő, amit most így újból végig éltek! Mikoron karddal porciózták ennek az édes nemzetnek jelen szerint, Európa szerint való, roppant kövérségét...

Csak nem lehetett ezt mégsem, ilyen csöndben állni!

A poharak összekoccantak.

— Vivát, országunk atyja! Dicsőségünk! — kiáltott fel Kont.

— Éljen Anjou Lajos! — adta vissza Zudar.

— Magyar Lajos! Legközelebb a tiétek! — helyesbítette őket a király és sok titkos szenvedéstől dülledt szeme szeretetsúlyosan járt egyik kedvencéről a másikra.

— Hát így... ily nagy affectussal vagytok irántam? — kérdezte, hangjában valami mélyről jött meg-

lepődéssel. — Hiszen tudtam, tudtam! De hogy íly nagyon - - - Ég áldjon érte, szerelmeseim! Jó, hű, familiáris, tanácsos feleim... Ezt bizon nem minden király mondhatnája el, hogy ezt még életiben megérhette volna..! — mormolt szokatlan magagyengülésel s a tekintete elfátyolosodott. — Szép qualitás! — tette hozzá. — Csak nagy tulajdonítású népek képesek ilyenre, amilyen a miénk. Tartsátok is meg e sajátosságtokat kedvesem, firól-fira! S ha nem fiú: leányaimnak. Mert egykorban erre azoknak lesz csak szükségük! Ezt jól szívetekre kötöm és ez lelketekben jár, ezt jól értésre vegyétek, soha elfeledjétek s szorgoztatni dicső fejetek fennállásáig se útáljátok el, soha! Bárki ellenében! *Bár*-ki..! Megértitek? Így áldattok meg fölkent személyemtől s így cselükedtek majd tetszésem szerint! No de mit..! — változtatott egyszerre a hangján, mely eddig, mintha valahova messzi fuvallott volna. — Azért valamiképp el ne búslakodjunk!

Példaképpen maga emelt kupát, mely szinte sütött a hidegségtől, hogy a kesztyűje bőre odanőtt.

Bólintott. Látta, hogy cselédsége is iparkodott kedvébe járni... Fenékig űrítette a poharat.

Azonban hát Kont sem vallott szégyent. Ez oly dinnyét garabonciáskodott végezetül is elő, hogy Lajos étvágya megduplázódott s kedvesen megfenyegette ujjával a doktort, nehogy az ellene szóljon!

— Argos-tekintetedet, zsarnokbarátom: elkerüljé! Ma nem zsarlassz, nemes szív! Rég vala íly estünk! Családunk közt vagyunk...

Eszébe sem jutott Radliczának a bakafántolás! Másutt járt az esze. Álomvilágban kalandozott. Hogy ez a meghitt asztal..! Ez a vacsora..! Vajon mire emlékezteti ?! Roppantságosan hasonlított valamire! Valami művészi festményre, melyet régtől ott hordott a lelke mélyén... De nem bírt ráötleni, hogy mi. Micsoda is..! S azok az előbbeni szavak: „Az én tetszésemre..!"

Egyszerre aztán felkiáltott, úgy, hogy a többiek összerezdültek s mind odanéztek:

— Megvan! Az Úr tanítványai közt!

— Csakhogy én nem vagyok Krisztus! — felelt Lajos nyomban s a hangjából... mintha kimaradt volna a fény, de lett volna benne valami idegen szárazság.

Az urak azonban nagyon belemelegedtek az ötletbe és kitartottak:

— Uram, hát: magyar megváltó! Nem látod ez asztalt s minket, kik szeretünk?

— Hagyján, barátim!

A királynak auktoritásával a páter jött segítségére.

— Ne feledjük: őfelsége nem keresztviselő. — mondta. — Szerencsés része becsültetés, merő pompa és hatalom. S ez nem utolsó vacsorája ezbéli állapotában, távol legyen!

Kötelességének tartotta a jámbor férfiú, hogy elszelídítse kissé a rajongásnak ezt a forrongását, nehogy profanizálás származzék belőle! Ezért tenyerét a serlege szájára borítva, meggyőző hangon még hozzátette:

—... és az hitetlen Szellem megkísértése sincs, melyhez igazán Isten gyermekének kell legyünk, hogy ingerlő Sátánt szégyenben marasztalhassuk! No ugye, uram!

Átpillantott Lajos oldalára, hogy tőle érveinek megerősítését elnyerje, de--- a király már nem ült helyén. Senki sem vette észre, amikor távozott.

Mindnyájan megdöbbenten néztek össze.

— Házába vonult!

— Talán még visszajön..!

Vártak. Találgattak.

Lajos azonban nem jött. Később kiüzent, hogy pihenni tért. Kegyelme az urakon...

— Megharagítottuk? — sápadt el Zudar Péter a szakálláig s ijedten nézett Domonkosra. Az meg tovább, a doktorra. A doktor Kont Istvánra.

— Mit vél?

— Hisz' oly kedvét mutatta..!

— És asztal bontásához sem készült, semmit..!

De Kont csendes fontolással eloszlatta végül a gyanut:

— Magát alázó szerénység csak, őfelségénél. Még máig sem ismerik? Ez semmit oly nehezére nem vösz, hanem, ha szemtől magasztalják. Nekünk meg bizony, elszaladt a szánk...

— Én csak éppen látott kép hasonlatára aránzottam — magyarázta a doktor.

— De mink messzebb hajtottuk!

— Hát holnap majd helyreütjük! — ígérte Zudar.

— Szeretet excessusa pedig megbocsáttatik — zárta le a vitát papi tekintélyével Domonkos.

Erre megnyugodtak mind és szinte egy percben nyúltak a Szentjános áldásért:

— Isten engedje floreálni Lajos atyánkat!

— ... hosszú, boldog élettel!

—... mert íly királya magyarnak, kevés hallatszott!

— Ámen! — vont keresztet a káplán, lévén, hogy a feláldást, hű szíve szerint, imádságszámba vette.

Most már gyorsan szétoszoltak ők is.

Ez a gyönyörű est..!

Mindőjükre rájött valami köhécselés. Zsebbejáró kendőikre lett volna nagy szükségük. De restelltek volna egymás előtt elérzékenyülni. Földig le férfiak voltak, mind a négyen.

HUSZONHARMADIK RÉSZ

DE PROFUNDIS...

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

XCI.

Másnap reggel Radlicza János a szokottnál valamivel előbb sietett át a királyhoz. Bár az időmutató levele már Szentmihály havának harmadikára fordult, ma még a megelőző napnál is rekkenőbbnek ígérkezett a hőség. Nem akarta a sebkötözések végett Lajost sokáig a tüzesedő falak közt fennmarasztani. Tudta, hogy az urak is erősen várják őfelségét. Hát azok se epekedjenek soká!

Eszközeivel a talárja alatt, szaporán fogyasztgatta a lépcső fokait. Mikor azonban felérkezett, egy kicsit megállapodott. Valami furcsaság ütötte meg a szemét. A négy ajtónálló nem strázsált a hálóház küszöbe előtt. Ültön gunnyasztottak, az ajtó körül. Alabárdjaik a sarokba támogatva...

Hát ezt nézte. És hogy őt megpillantva is, milyen lassan emelkednek a fiúk..! Szíjas, barna arcuk gyűrött...

Még előbb az villant át a gondolatán, hogy talán felöntöttek, vagy kockázással töltötték az éjt! Csodálta volna. Szabad székely vitézek voltak ezek az emberek, akik önként vállalkoztak a palotabeli őrségre. A király iránti hűségből: szeretetből...

De figyelmesebb szemlélet után, feloldozhatta őket a gyanu alól. Egyetlen vérerecske sem látszott a szemük tükrén. Csak valami... valami---

No, majd mindjárt megtudja, hogy mi!

Előre indult s kiválasztva a négy közül egy nyurgát — aki a többiek vezetőjének látszott — megkérdezte:

— Hogy híjnak, fiam!

— Ha híjnak, Urus Énoknak, instállom. — felelt a legény, dercés hangon.

— Előttekjáró vagy, mi, ezeknek a többieknek?

— Ezeknek én! — szegte szügyébe állát sötéten a góbé.

— No, aztán hát így őrzeti kend a királyt?

— Bezzeg nem mink őrzzük!

— Hanem ki a csoda?

— Mett azt a Kicsijézus őrzi!

Furcsa felelet volt. A tétlenkedésnél is különösebb. S János mester már éppen egy kis leckéztetésre készülődött. Ekkor azonban Énok hirtelen sarkon fordult és két öklét felkapva, fejbeverte magát, istenesen. Aztán megint és megint, hogy csak úgy döngött. Mint akin váratlan tör ki a téboly! Azzal okosan, ember ugyan nem beszélhetett.

Az elképedt tudós hát a mellette állóra vetett egy kérdő pillantást s az eszeválott legény helyett, az szólalt. De az is úgy, hogy a keze bütykét a szája elé nyomkodta, mintha valami rettenetes belső ordítást akarna visszaszorítani:

— Menjen bé vaj' nála s hezzáláthat, uram!

Nem kínáltatta magát a doktor. Két lépéssel az ajtónál termett.

Mi ez..! Mit jelentsen mindez! Mit fog megtudni!?

Nem formálódott ki benne határozott gondolat. Ez a csudálatos fogadtatás egy percre állva marasztalta az eszét.

Az antekamerában gyors pillantást vetett körül.

Szemöldöke összerándult.

Csak nem--- Olivier ez itt, a földön..? Ez a rongycsomó..?

Az volt.

Ült törökösen és falárva arcával, pirosbélésű szemével, bambán meredt maga elé. Mintha sajátságos igézet alatt állva, mégsajátságosabb szertartást végezne közben... Derékban jobbra-balra hajlongott. És ahányszor hajolt, mindig tompa kiáltás szakadt ki a torkán. Olyanféle, mint a csaholás. De olyan kutyáé,

mely már vonítani sem bír. Vagy nyúlmakogás. De olyan nyúlé, mely halálra sebesült.

Mellette termett és megrázta:

— Föl s halljam, hogy mi dolgok ezek itt!?

Segített a remegő embernek, hogy talpraálljon. Ezzel a csaholás és makogás megszűnt. Olivier nagynehezen felocsudott.

— Éjféltájt... — hebegte.

Aztán lassankint belejött. Elmondta, hogy bent aludt, szokott helyén, a király ágydobogójának lépcsőjén. Eleinte csak annyit hallott, hogy az úr sokat forgolódik és halkan nyöglődik. Majd megémelyedett. Köhögés fojtogatta. Le sem vette többé kezét a mellérő1. És nagyon borzongott. Később pedig az a forróság..!

Az öreg a plafont méregette. Nyílván így akarta tudtul adni, hogy szokva van ugyan uránál a hevületekhez, ez a mostani azonban, minden előzőt felülmúl.

Radlicza el is értette. Épp eléggé kitanulhatta már a vén cseléd taglejtéseit, melyekkel ez arca s hangja kifejezőképességét és szókincsének hiányosságát iparkodott kipótolni.

— Mért nem híjtál ottan! — fakadt el szemrehányólag. De nem folytatta a korholást. Egy, az előbbihez hasonló beszédes integetés megértette vele, hogy a szerencsétlen szolga urának tilalma alatt állott, melyet vak engedelmessége, még a rémület halálos szorongásában sem engedett megszegni. Így hát az ajtónállók is csak az ő jajveszékeléséből gyaníthatták, amit gyanítottak.

Olivier egyébként most fennhangon folytatta jelbeszédét:

— Úgy vélte uram: a dinnye és bor... Hogy túlígen jegelt lett volna...

— Jegelt! — tett hátra egy lépést Radlicza, mert ez, hogy: jegelt--- új volt neki. Az urak tereferéjében nem hallotta Lajos további parancsait.

De nyomban összeszedte magát, Olivier pedig befejezte, amennyit tudott:

— Úgy biztatott uram, hogy egész csak minémű hurutolás és reggelre elmúlnék...

Hanem hát nem múlt. Erősbödött a baj. S a megrémült cseléd már nem is a dinnyére gondolt... Roszszabbat sejtett. Valami... igen rosszat..!

— Végire megyünk — ígérte János mester vígasztaló vállveregetéssel, bár az ő lelkére is, mintha mázsás teher szakadt volna. S szelíden félretolta a szánandó teremtést és megtudván tőle mindent, amire szüksége volt, sürgősen befele indult. Nyomban rá felhangzott megint az az idegtépő, szinte állati jajongás, mely belépésekor fogadta s tartott mindaddig, míg csak az összecsapódó függöny el nem nyelt minden külső zajt.

Belépve Radlicza, feszülten fürkészett körül. Azonnal észrevette Lajost az ablak melletti, alacsony ágyon. De mindjárt az első rápillantásnál azt is látta, hogy... Olivier rosszabbik sejtelme igazolt. A király tágra szakadt szeme, kigyulladt arca: majdnem lángot vetett a hőségtől. Lélegzetvételét — sejthetőleg valamely nyilaló fájdalmak — röviden meg-megszaggatták. Eszmélete is tévengett.

— *Pneumónia..!* — sóhajtott erre és csüggedten bólogatott: — Alig kétes...

Azt a parányi reményt sem hagyhatta kiaknázatlanul.

Kisvártatva elszántan emelte fel megint a fejét.

— Uram! Jóuram! — kiáltott, azon az erős, parancsoló hangon, mellyel révedező lázbetegeit szokta öntudatra hívni. S az eredmény nem is váratott magára.

Lajos körülhordozta tétova szemeit. Tekintetében zavaros pára úszkált.

— Ki szólít? — kérdezte idegenkedve.

Majd halkan köhögött, egészen arccal fordult és egyszerre tájékozódott.

— Á, fiam..! Igen... Bizon-bizon, ama dinnye..! Nem gondoltam, hívessége ártalmat okozhasson! Italbéliek is..! No nembaj, nembaj! Időben elmúlik...

Túlzott erővel és szinte hadaró gyorsan beszélt. Utolsó szavai azonban mormolásba vesztek és Radlicza tudta, hogy ha most egy újabb kiáltással a figyelmét kötve nem tartja, a megbódult agy megint kábulatba merül.

Hát ismét kiáltott:

— Mi fájást experiál felséged!?

— Fiacskám, csak oldalszegezést! No, nagyobbat is már ennél, életünkben... Inkább ez a vers..! Mert képzeld, verset költöttünk! Akarod hallanod?

— Hogyne felség!

Valami dünnyögés következett. Aztán a beteg arca szigorú kifejezést öltött. Elvonta párszor kezét a terítőn és türelmetlenül felkiáltott:

— Nem értek semmit! A Bogumilek mindig közbelármáznak! Mint egy confusum chaos már az elmém tőlük!

És bántódottan elfordult.

Látogatója nem is zaklatta tovább, kérdezősködéssel. Búsan nézte kedves betegét, ahogy az ott előtte nyüglődött. Máskor oly értelmet sugárzó feje öntudatlanul görgedezett azon a párnán, melyről — úgy látszott — képtelen volt le nem síklani, bár ez sokkal több erőkifejtést követelt tőle, mint ha veszteg marad. De mintha valami ellenállhatatlan delej vonzotta volna lefele! S hozzá nem is egyenes irányban, hanem olyan ferdén, mintha matematikai pontossággal számította volna ki az ágy két oldalsó párkányát és azt az elhelyezkedési módot, melynél kényelmetlenebbet igazán el sem lehetett volna képzelni.

Már-már lehajolt, hogy visszahelyezze a vergődő testet. Aztán mégis csak hagyta. Ismerte már ezeket a lesikló mozdulatokat, ágyon keresztbe fekvést..! Tudta, hogy százszor eligazíthatná jobb és emberségesebb fekvésre, a beteg megint elölről kezdené a siklást s százegyedszerre is megtalálná ugyanezt a legkényelmetlenebb keresztirányt az ágyon.

Mért fárassza!

Leült inkább, gondolkozni.

Hogy a baj az, aminek első rápillantásra tartotta,

ebben többé nem kételkedett. De hogy ilyen alig-lábadozó állapotban, megbírkózhatik-e a kóros ember szervezete ezzel a tetézéssel - - -

Igen, itt volt a kérdés!

Baráti szívének forró vágya igent kiáltott; tudományos szemlélete azonban mindjárt észrevette a részrehajlást és úgy ítélkezett, hogy az adott körülmények közt... a felépülés alig remélhető. A lepragyötört test egy újabb súlyos forróbetegséget nem viselhet ki...

Hanem hát: valóban *újabb* betegséggel áll-e szemben!? S igazán *csak* az ellenőrizetlen hideg étel-italbélieknek köszönhető-e minden baj!?

Most, — most emelten akadt a szemöldöke s arca pár percig kemény agymunkáról tanuskodott. Majd elkezdte lassan a fejét ingatni.

— Vigyázzunk! — mormolt.

És emlékezetben sorravette mindazokat a leprabetegeket, akik ott, a távoli francia lazarétumokban, valaha a keze alatt megfordultak.

Amire eddig sohasem gondolt, meglepődötten vette észre, hogy ápoltjainak csupán egy *része* pusztult el *közvetlenül* a lepra roncsolásai folytán, de egy elég jelentékeny másik hányad oly egyéb betegségekben, melyek az eredeti kórtól távol látszottak állni...

— Vérnek szerfelett curiosus átalakulása..! — számlált az ujjain. — Ez egy.

S legott az elgondolt beteg arca is megképzett a lelki szemei előtt.

Odabiccentett felé, mintha távozásra szólítaná fel és folytatta:

— *Marrec*, a gályakormányos: tápláléknak aligsalig megtarthatása, elrogyásig..! Ez kettő.

Megint bólintott:

— *Bolbec:* kimerevedéses görcsök..! Három. Tovább!

— *Michon:* káros nedveknek el nem távozhatása...

Itt egy kicsit hátradűlt. Kérdő pillantást vetett az ágy fele. Aztán felsóhajtott: „Meglátjuk... Folytassuk!"

— *Père Malcy:* pneumonia...

Egyszerre nagyon melege lett.

Sebesen szedte a levegőt:

— *Fargue:* pneumonia... *Soria:* pneumonia! *Erlot:* pneumonia!! *La Floche:* pneumonia!!!

Heves izgalom lett fölötte úrrá. Alig bírt vesztegmaradni. És hirtelen valamennyi hasonló betegének neve is, készséges könnyen az eszébe jutott.

Hányan voltak!?

Sor... sor..! Hosszú, tragikus láncolata az elomlott életeknek...

Véletlen játéka..? Hogy így... egyformán? Hogy: *ennyi* pneumonia..?

Nem.

Most mégis föl kellett hogy keljen. Szemébe kiült a bizonyosság. És mégvalami. Valami tündöklés... Diadalmas tudományának visszfénye, mely — íme! — új megállapításra jutott...

Csontos arca szinte beleszépült s hajlékony alakja megnyúlt. Mintha kilángolt volna ebből a borongós környezetből... A király mellől is... Mintha szerepet cseréltek volna s most ő lenne itt a király... És hatalma percről percre növekednék, — szenvedő, óriás tömegeket takarva oltalmazó palástjába, kik az Enyészet jelöltjeiként készültek már az apokalypsis szilaj paripáira felszökdösni s hajrá: vágtatni bele világtalan világba, romlásba, rothadásba - - - ha ő ezt engedné! De nem engedi! Ennek az új megfigyelésének erejével belemarkol a szörnyű kór sörényébe és szépen majd lefogja! Ha - - - az örökkévaló *Logos* továbbra sem vonja meg tőle világos értelmének sugarait..! Ha ád elegendő... időt.

Ennek az új gondolatnak közbecsapódása valahogy meglassította képzelete iramát. Egyszerre aztán vissza is rántotta, le, a sívó földre.

Eszébe fütyült a jeges fuvalat, hogy hiszen ez a másik lelkes teremtmény is itt, tőle alig egy karlendítésnyire: szintén folyvást csak ugyanazért könyörgött... és lám, mi lett a sorsa..! Mely úgylátszik, minden magaslatokban szárnyaló lénynek sorsával

azonos... Akkor pedig az övével is, aki mámorában már-már a fellegek közt repült s feltörően az Alkotás: az Újraalkotás titkába vélt penetrálhatni, holott csak ingatag emberagy-téglácskákból tákolt épület tetején állott, melyet az első Felülről jövő lehelet ledönthetett...

— Babilon... — mormolta kiábrándultan, lehülve s szinte érezte a kemény zökkenőt, amivel földet ért és látta elködleni csalfa tudományának tündérképeit. Nem maradt más utánuk, mint homály, homály, kétely és bizonytalanság. A megváltott embertestvérek légiója: sehol. Számuk leapadt egyetlenegy szenvedőre, aki itt sinlődik a szeme előtt s ime, hogy ő még ezt az egyet sem bírja meggyógyítani..! Valami, valami, ami az Igazi Alkotó előtt soha fel nem merül, de az égretörtető földi porszemeknek mindig útjába áll, — valami, valami, egy látszólag semmi, egy hajszál, egy parány: megállítja.

Elgondolása még túlságosan új... Nem ismeri alkalmazásának *miként*jét... Nem tudja: *hol* fogjon hozzá hasznosításához...

Megértette, hogy embernek áthághatatlan tiltó sorompóhoz érkezett s ebben a kicsi jelben is megtalálta a Mérhetetlent, akivel az életműszerek bámulatos célszerű synthesisének feltárásakor találkozott szembe először s aki most ime: a sajátalkotta szerkezet egyedüljogos decomponálása közben látja jónak, előtte megint kinyilatkozni. Érezte, hogy a kettő Ugyanegy: minden földi agymesterkedésnek végtelenül felette álló hatalom. Érezte a saját szerepe csekélységét, a lázadás oktalanságát s keblére tette kezét és alázatosan fejethajtott:

— A királyt csak az Isten mentheti meg.

*

Valósággal megkönnyebbült ettől a beismerés-től. Gondolatai elszakadtak a metafizikai távlatok-tól. Egyszerű, határozott, gyakorlati formát öltöttek.

— A királynénak és udvarnak nyelvet kell küld-jek. — volt az első józan megállapítása.

— Igende, holnapig várok. — lett a második. — Addig gonosz baj telyesen kialakúl. S mit sem veszí-tünk...

És még valami..!

Azért nem kell... egyelőre akkor sem bocsátja ehez az ágyhoz „azt" az asszonyt: a királynét! Idegen-kedett tőle, megpillantásának első napjától fogva. Fél-tette szertelen, zajos és pathetikus lényétől ennek az ő nagyonszeretett betegének nyugalmát s egész nyá-ron át való távolmaradásából sokmindent következ-tetett... Közeljárt a valósághoz. És tiszta szíve bár szánt és megértett, de megvetett és undorodott.

— Csak majd ha lélek már kimenőben lenne az szegényből s körötteli dolgokról többé nem tud..! — alkudta le végső formába a döntését és ezzel az ajtó felé tartott. Beszólította Oliviert.

Az még egyre keringett, jajongott odakint. A küszöbön belül, urának szentelt hajlékában azonban, mint az idomított paripa: egyszerre rendesen szedte lábait s egy rémületén túlfeszülő feszültségben, még figyelt is a kapott parancsokra. Szinte úgy látszott, mintha agyának két külön, párhuzamos rétegével gondolkoznék. Szörnyű aggodalma megvolt, mint min-den érzésének és gondolatának alapja. Ennek síkja felett azonban, meglepő jól működtek ösztönei, érzé-kei s azok megszokott cselekedetei.

Hozta a kívánt ónmedencét és tartotta az orvos-nak, míg az eretvágott. Aztán bemártotta az ecetes ruhát. Továbbiakban tudomásul vette, hogy minden huszadik Miatyánk után váltani fog. Végül pedig alázatos igent intett arra is, hogy csendben marad s borharmatot kevés vízzel kever és ebből a beteget koronként megitatja.

János mester úgy surranhatott ki a fülkéből,

hogy a mindeme dolgaiba lázasan belefogó szolga éppen háttal állt felé, aminek a tudós szívből örült. Egyaránt nehezére esett volna a valósággal lesujtania is és ámítania is, ezt a szerencsétlent. Hiszen alig volt már több, mint egy szenvedő állati test s egy benne végső lélek-kialvásra fellángolás: a hűség... Elég lesz neki, az urakkal közölni a keserves hírt!

OSZK

XCII.

Lent a kertben találta meg őket. Minapesti kis szontyolodásuk már kipárolgott a fejükből s most épp Ovidius... és egy parányi kellemetlenséggel néztek barátjuk elé, amiért a király nélkül látták bekanyarodni.

Hanem ez csak egy pillanatig tartott. Aztán egyszerre mindnek sajátságosan megapadt az arca. Hirtelen kitágult, majdmeg összeszűkülő szemboga-rukból, röppenve zsugorodott ki a láng. Valami meg-foghatatlan lelki módon, megkapták ugyanazt a belső ütést, mint orvosbarátjuk odafent az előcsarnokban és a nagy szerencsétlenségek fulladó rémületével szöktek fel.

Domonkos páter fehér lett, a csepü-haja tövéig. Zudar Péternek, mint a lapát, állva maradt a levegő-ben a szakálla. Héderváry Kont pedig háborodottan csapta homlokára a tenyerét.

— Oda az úr? — ordult, de valami oly irtóztató nem-ember hangon, mintha véres szíve, egész belseje fakadna s fordulna ki a száján.

Nem kellett ezeket „előkészíteni!"

— Ahogy Isten akarnia fogja — bólintott hát csak Radlicza csöndesen és lehetőleg Domonkos páter tekintetét kereste. Tőle remélhette leginkább, hogy segítségére jön. Azonban kábult volt még a pap is. Túl készületlenül érte a rettenetes hír s túl-igen ragaszkodott Lajoshoz. Egyre a mellén függő feszületet babrálta. Gyengéd nógatással kellett érte-lemre hozni. Akkor aztán a többiek is, valahogy ocsu-doztak a taglócsapásból. Közrefogták a mindentudó

férfiut s úgy álldogáltak ott, felindulásukat nyeldesve, mint egyetlen, szoros kis család.

Héderváry Kont István szólalt először. A hangja reszelős volt.

— Lélekválság harangját megveressük...

Zudar Péter felelt neki, halálból sujtottan, botladozó nyelvvel:

— Mindeniket megkondítjuk! Tíz ország tíz királyával felérő királyunkért, uraim! Azminemű nem támod ki anya méhiből, úgylehet százesztendeig sem! Hadd tudják meg, ország szerint...

Elcsuklott.

De Radlicza úgyis éppen közberázta a fejét:

— Senki! — mondta szelíd határozottan. — Senki, valahány ideig, mirajtunk kívül! — tette hozzá. — Vagy rábocsátanátok a bámészkodókat? Míg lehet, maradjon csak a miénk! Őrözzük hogy tudjuk...

A három férfi hallgatott. A nap sütött. Felnéztek rá, vérelfolyt sápadtan, üres tekintettel, szinte csudálkozva.

— Mától fogva én állom a főstrázsát az ajtaja előtt. — szólalt egyszerre Zudar s elindult befele.

— Én meg az Útravalót tartom készen.

A pap is különvált. Nem maradt ott, csak Héderváry. Valami feladat után kotorászott a zavaros agyában, amivel kimutathatná ő is, drága ura iránt való szeretetét.

— Én pedig... én pedig... — dörmögött:

Radlicza testvérként pillantott az oly büszke hírű, de most teljesen megtöretett ember arcába. Látta, hogy a szeme — szép barna búsmagyar szeme — sír, könnyek nélkül.

— Nézze édes kegyelmed, főnemzetű úrbarátom, nagyságodat kérem! — mondta. — Sose keresgéljen tenagyságod! Kemednek uram, majd én adok végzendőt. Fogadom, hogy legnehezebbet!

— S mit! — vetődött fel István, mint aki fulladtában víz alól vetődik.

— Mikoron ideje jövend: nyelvet viszesz, értesítted, kijjebb hozatod... a királynét! Megegyeztünk?

Kont igennel felelt és nemet intett hozzá. Tökéletesen meg volt zavarodva. Érezhette ezt ő maga is, hogy ő most valahogy furcsa, mert gyorsan megfordult, elindult, — ő meg a liget felé. Ahol legsűrűbbek a fák... És legtakaróbb a lomb... Ott a koraezüst haját, büszke szakállát, bogláros dolmányát, ősgyászolók ősszokása szerint: megszaggatta.

OSZK

A minapában még oly élénk és derűs „Görög Szabadiskola" térsége — Anjou Lajos pihenő és szórakozó helye — ezzel kiürült. Faragott padszéke előtt csak egy parányi, kékesfekete hangya iparkodott, a márványkavicsos porondon. Iszonyú erőfeszítéssel egy pirinyó rögöcskét taszigált, mely tízakkora volt, mint ő.

Radlicza János tudós professzor — a párisi főiskola licentiatusa, a milanóinak, toulonsinak baccalaureusa, a páduainak és montpellierinek magistere — hosszan tűnődve elnézte, — sóhajtott s rábólintott.

— Tíz ország, királyság..! Tudomány, boldogság..! Semmik vagyunk, Uram, a te hatalmas kezedben.

XVIII

A hajnali órákban a király forrósága leszállt. Bár folyvást hajtogatott fogadkozását, hogy: „No, most aludni fogok!" valóraváltania egyszer sem sikerült, mégis, ha olykor kifelé fordult, bágyadt szemei legalább világos öntudat mellett tanuskodtak. Értelmesek voltak szavai is, melyek rend szerint arra az aggodalmára irányultak, hogy túlságosan megijesztette környezetét, túlsok fáradságot okoz híveinek, ésatöbbi, ésatöbbi...

— Csak pihenjetek le, jó fiaim! Feküdjetek s aludjatok! Nincs semmi felettébbvaló bajom! Elmúlik! Majd elmúlik!

Egyre kimélgette baráti társaságát, melyet ugyan egyedül Radlicza képviselt a személye körött, melynek azonban többi tagja is, szüntelenül jelenlevőként foglalkoztatta gondolatait.

— Jól tudom — mondogatta — hogy mind itt vattok, ha nem is mutatkoztok! Pedig meghigyétek, hogy nincs mért vigilálni...

Egy-egy ilyen intelem után kissé csendben maradt. Keble szakadozottan pihegett.

Tulajdonkép, állandóan, jó, kiadós sóhajtásokra készült; csakhogy ez a szándéka sohasem sikerült. Levegővétele mindjárt az első rövid szakaszában elakadt. Erre újabb eredménytelen kísérletbe fogott s mintha fejének rossz helyzetét hibáztatná a kudarcért, ilyenkor mindig oldalt vetette a párnán.

De a fekvési módja nem volt az a mindenáron keresztbe törekvő, mint a hőség óráiban. Teste egyenes vonalban nyugodott s így a karjai is. Sőt ezeket

oly állhatatosan tartotta az oldala mellett, amire egészséges korában aligha lett volna képes.

Ám ez a nyugalma csak színleges volt és egy valójában nagyonis cselekvő mozgalmat leplezett, mely most azonban nem tagjai által, hanem benne rejtelmes-önmagában ment végbe, láthatatlanul...

Végül azért mégis belefáradt a veszteglésbe s a betegsége óta gyakran észlelhető szigorúsággal ráncolta össze szemöldökét. Arcán kemény elhatározás tükröződött.

— No, most pedig aludni fogok! — hirdette ki ujra és ujból nemaludt.

Ehelyett pár perc mulva — mint aki tökéletesen megfeledkezett fogadkozásáról — odafordult János mesterhez.

— Mondd csak, édes fiam... te sokatjárt ember vagy... Igaznak tartod lenni..?

— Mit, felség?

— Ej, hát azmit Petrarca vígasztaló tükrében világgá bocsájt!

Oldalt vetette a fejét és hozzátette:

— No, a házasságtörésről... Hogy oly nagy hatalmat vött volna népeken... hogy már törvényeknek sem lehetne büntetniük!

De a választ nem várta be. Sőt mintha ennyit is megsokalt volna, szaporán az itáliai költőkről kezdett beszélni.

Aztán meglepetésszerűleg, új területre csapott.

— Mondd csak... Hisz' most már elég régecskén közöttünk élsz... Mily tetszést nyertél te erről a népről?

— Magyarról?

— Persze! Úgy értem: az előrenden való, színnép atyafiakról! Látsz-e olyan előljárókat bennük, mint — mondjuk — franczúz király rokonom oldalán!? Vagy hiszen--- Lengyelből kijövén, nemdenem, más birodalmakat is fölkerestél te?

János kicsit zavarba jött. Nem tudta, hogy a sok kérdés melyikére feleljen? Mire céloz Lajos? Csak gondolattöredékeket kapott

Találomra válaszolt hát:

— Hűbb szíveket e nemes rendeknél - - -

— Ezt nélküled is értjük!

— Vitézeik, a tüzes magyar kardok... — próbálkozott Radlicza más oldalról, de a beteg türelmetlenül vágott megint a szavába:

— Kardok, kardok..! Jaj, ne folytassa kigyelme, kérem, ne folytassa! Kardok, kardok..! S mind csak éppen kardok..! — dohogta. — Hát nem érti..? Ej! — legyintett egy kis szünet után. — Hagyján! Persze, hogy nem érthesd! Nem érti ezt senki emberlölke... mi az... ily egyedül... s végén is, *így* hagynunk..!

Hangjában csüggedtség és ingerültség remegett. Megérezte ezt ő is, mert rövidesen visszafordította a fejét s engesztelő pillantást vetett az orvosra.

— Sose teprenkedj, jóbarátom! Az ily tételen fő, mint most az enyém, firkol erre, arra! Adj inkább egy friss essences ruhát!

Legfőbb békéltetőül szánta ezt a kérését. Máskor mindig vonakodott a hideg lepeltől s bizonykodott, hogy lábraáll, anélkül is. Most engedelmesen vállalta.

— Igy, — bólintott, mikor a párducbőr kacagányáról sebtében levagdosott csattok megerősítették rajta a köteléket. — Ezt ugyancsak jóformában módiba behoztuk s ni milyen tetszetős..! Uraiméknak perplexitásukban eszek odalesz, ha jövő szentelésre ily nyalka készülettel vonulok ki..!

— Micsoda szentelésre? — fülelt Radlicza, nehogy valami összefüggést megint elszalasszon!

De Lajos válaszától nem lett bölcsebb.

— Nó, ha megint megtetemezik a haza! Egy új csodatévő..!

Azt hogy «*csodatévő*», megnyomta s az arca kesernyés lett.

— Csodatévő..! — mondta kis idő mulva megint és szemrehányólag pillantott végig az ágyon. Mintha azonban csak a takaró miatt tenné.

A magister hát eligazította a sérelmezett takaról

s várt, hogy majd ezentúl következik a felvilágosítás. De semmi több sem következett.

Lajos oldalt fordult és bejelentette, hogy így, friss borítással és takaros vitézkötéssel ellátva, immáron igazán aludni fog. Barátjaura is okosan tenné, ha ugyanezt követné. Hasonlóképpen a többiek. Holnap pedig folytatják, ahol minap abbahagyták...

Meg is tévesztett volna a csendjével, akárkit. Egyedül Radlicza Jánost nem. Az tudta, hogy a király most éppolyan kevéssé alszik, mint ahogy eddig nem aludt.

De vajon mi járhat az eszében! Mit jelenthettek azok a furcsa tudakolódások! És hol a függésük! Mert valahol mégis kell, hogy kapcsolatuk legyen..?

Hasztalan kutatta, nem jött rá. Arra sem bírt kielégítőleg felelni, hogy vajon őszinték-e a beteg folyvást hangoztatott készülődései, a hamaros gyógyulásra? Igazán hiszi-e Lajos, hogy meggyógyul? Világos perceiben valóban ne is gyanítaná, hogy — talán — milyen közelről integet: a vég..? Vagy csak nyugtatja őt? És jótékonyan alakoskodik..? Vagy amikor élet-halálon áll a kocka, akkor a legvilágosabb értelem is tévútra billen? Mivel képtelen saját számára elfogadni a nemlétezés gondolatát..?

Nem volt sehol kielégítő válasz. Csak egy növekvő rejtély. Egy haldokló...

És Radlicza sóhajtott és csendben maradt. Tépelődései közt talán el is szenderedett, mert amelyik percben felrezdült, nem talált az agyában semmi megkezdett gondolatot. Csupán a füle jelzett történést. Remegett az ágy...

A borzongás volt.

Utána forróság következett.

Lajos szemei megint ragyogtak. Hadarva és túlélénken beszélt, megint. Nem bírta megérteni.

— Mit parancsol, uram?

— Á, ha nagyságod kedvessége..! Nem, nem a takarót! Amott, a térdeplőn... Hisz' idáig fénylik!

— Mi?

— A Krisztus ! Á, á, csak ő térne be esmént ! Szeretném ha - - -

Szinte húzott a pillantása, melynek beszédességéből többet értett János mester, mint a zavaros szavakból.

Sietve akasztotta le a feszületet s lelkében megindultan tartotta oda, a beteg cserepes ajkai elé. És... ebben a percben hitet tett volna rá, hogy a király mindent tud, teljesen tisztában ván válságos állapotával s hogy világos az értelme.

De ami ezután következett, az megint megingatta.

Lajos elmeredt szemmel suttogott:

— ...hogy nem vagyok keresztviselő... mi? Domonkos pap..! És hogy nincs kételtető kísértés..? Kihez igazán Isten gyermekének... kellene legyünk, hogy sarát megálljuk..? Á, á! Gyere barátocskám... s próbáld! Vagy... jobb ha nem..! Tik inkább aludjatok, szerelmesim...

Az orvos felegyenesedett figyelő helyzetéből s nagybúsan vállatvont.

Visszajáró emlékezések..!

Olyan ez csak, mint az acéltükörrel vetített gyertyafény, mely az elhagyott szoba tárgyain végigsikamodik. Nem valóságos... secundaer világosság... Visszareflektálódás... Szegény hőségbeszéd... Nincsen rá mit építeni.

Mélyet sóhajtott és indult, hogy a feszületet helyére viszi. Ekkor azonban, erre az első távolodó mozdulatára, olyan metsző, ellenállhatatlan-fájdalmas kiáltás hasadt fel, amitől minden férfias bátorsága mellett, a hideg borzongatta végig s amilyenre ezt a gyönge beteget már képesnek sem tartotta.

Megdöbbenten visszafordult.

Lajos kimerülten feküdt az ágyon. Leromlott arcából, messzinéző rémülettel dermedtek elő kitágult szemei, míg ajkai valamely kiállt nagy ijedelem elbágyadásával remegtek :

— Ne vidd... Megállj..! Rakjátok le mejjemről a törvénykönyveket és adjátok vissza a Krisztusomat...

XCIV.

Hat nap telt el így. Olyan egyformák voltak, mintha valami ollóval faragott példa után festették volna őket. Reggelenkint : csend, lehülés, alvás-fogadkozás — a világos ész — utána a borzongások, párnáról lesiklás és makacs keresztbefekvés. A tiszta értelem óráiban: a sajátságos kérdezősködések, mindig ugyanabból a gondolatkörből, — a hevülések idején : a sóvár, szinte féltékeny Krisztuskövetelés...

A beteg ápolásában már kialakult az ilyenkor szokásos ritus. A szükséges kellékek célszerű sorrendben vártak az ágyasztalon és magister Johannes csak értük kellett hogy nyúljon. Halkan szöszmötölt, közben pedig feszülten figyelt s iparkodott megtalálni a beteg hézagos szavai közt az összefüggést. Majdmeg mikor Lajos ünnepélyes hangon proklamálta az alvásnak immár megmásíthatatlan szándékát — de természetesen továbbra sem aludt — a csendes fészkelődésnek ezeket a rövid szüneteit őmaga használta fel, hogy egy kicsit szunnyadjon. Mert felváltásról hallani sem akart, pedig hatodik napja a ruha kétszer, ha lekerült a testéről. Ilyenkor Olivier őrizte gazdáját, közelébe azonban — egyébként Lajos egyenes parancsára — ő sem bocsátott senkit.

A derék Radlicza alvásának rövid idejét vámolta meg, hogy koronként tájékoztassa az uralkodó állapota felől barátait.

Ott szorongott mind a három férfi az antekamera elé helyezett padszékeken, melyeket éjjelente viszont fekvő alkalmatosságokként hasznosítottak. A székely vitézek persze ; velük! És most senki sem talált semmi

megdöbbentőt ebben az egyveledésben. A dúsgazdag külmagyarországi autokrata úr — Héderváry Kont István — egész közönséges dolognak látszott például venni, ha eltörődöttségében valamelyik székely szegénylegény kobakja véletlenül az ő selyem ujjasára gördült, — viszont a góbé sem esett kétségbe a szentségtöréstől, amikor felocsudott. Mert az ajtónyitásra — de a betegszobából jövő legkisebb zörejre is — magyar és székelybeliek, autokraták és csórók, alvók és nemalvók: egyaránt a túlfeszült lelkiállapot zaklatottságával kapták fel mindig a fejüket s egy percig dülledt szemmel meredtek az ajtóra, készen a legborzasztóbb hírre is.

A hír azonban hat napon keresztül ugyanúgy hangzott:

— Változatlan, változatlan..!

És az orvos ezzel rögtön vissza is vonult.

Hat napon át csak ennyi időre látták, mind sápadtabban és soványabban. De ma - - - egészen kijött.

— Kont István uram! — szólította tompa fahangon Héderváryt. És sóhajtott és horgadva maradt a feje.

— Igen. — jelentkezett az úr, meglepő mély mellhangon.

S tántorodott elé.

Homokszínű volt. Ájulatos tekintettel bámult fel rá, mint akinek agya botladozik.

A többiek is megérezték, hogy valami fordulat történt. Elfödték arcukat. Némelyik fojtottan nyögött s erőtelenségében a falnak szédült. Mások meg csak még feszültebben s szinte már természetellenes csöndben várták a lerontó villámcsapást: a végzetes hírt.

De Radlicza nem mondott semmit. Mindössze egy kézmozdulattal adta meg a jelt, hogy:

— Nyergelni, nyargalni, hozni a királynét, nádort: gyorsan..!

Héderváry Kont István sarkonfordult és indult. Azonban olyan lépésekkel indult, melyek túl egyensúlyozottak és túlságosan is biztosak voltak ahoz, hogy igazán biztosak legyenek. Úgy ment István, mint a sze-

mérmes ittasok, akiknek még maradt annyi értelmük, hogy a józanságuk látszatára vigyázzanak... De már csak a látszatára..! És csak ennyi, nem több.

Kínzó visszhanggal egyre távolodó, csizmás eldübörgése után, annál kiáltóbb lett a csend.

Egy idő mulva Zudar Péter fölvetette fáradt szemét.

— Még élve kapja a királyné? — kérdezte betegen.

— Változás tulajdonlag hát nincs — emelt vállat a doktor. — Úgy, hogy kigyelmeitek pihenhetnének is tovább.

— Akkor - - - ?

Ezt Domonkos pap tudakolta. Tekintete sóváran állt az orvoson, mintha annak kegyelmes indulatától függene, hogy mi választ kellessék itt hallani...

Radliczát szinte égette ez a könyörgő férfi-tekintet. És szégyelte magát, az egész hiú, mégis, túlságosan is tehetetlen tudományát, — fájlalta, szégyelte, sárga földig.

— Mindőnk dolga Teremtő keziben van. A királyé is — dünnyögött. — De mostantóli napoktól: félek. Jó, ha mindig készentartja tisztelendősége a szentségeket...

— Ne... azonost?

— Ne. Mint megösmerem, forróláza miá elméjében alterátus az úr. Jobb is szeretném sajátszántából kívánná...

— Igaz. Nagyobb érdemére tudódik..!

— S attól mi el ne üssük!

— Még nem kívánta?

— Nem. Még nem.

— Különös..!

— Már hogy volna különös! 'sz nem tudhatja végső forgandó sorsban lételit!? — torkolta le Domonkost Zudar Péter, lévén hogy itt náluk jelesb ember beszélt — az orvos — és ő ezt szerette volna inkább hallania.

Radlicza pedig ilyet mondott a páternek:

— Egyébképen tiszteletlendőségedet gyakor emlegeti s mind nagy szavával kiátozza...

— Engem?

Domonkos szemébe kiszökött a fájó öröm könnye.

— Engem ?! — esett meg, örömhitetlenül. — És ... mit szól !?

— Szép megfelelése a Lucifer kísértő hatalma felől: eléggé elkaphatta. Azt esmételgeti. Node, dolgom van, menést megyek!

Ment is. Most azonban nem arra, amerről jött és rendesen járkálni szokott, hanem a földalatti lépcsőkön lefele indult s onnan intett vissza, leszálltában:

— Igaz..! Ha dörömbözést hallanának kigyelmeitek, azért ugyan bátorságokat nyúl hátára ne kössék! Csak betegszoba kényelméről forog a dolog...

Jó, hogy előreadta a hírt. A szorongó kis csapat odakint, így is megrezdült. Oly írtóztatóan hatott az a kopácsolás, onnan belülről, abból a nagy, tiszteletes némaságból..!

Mégis... mi lehet !?

Nem tudták. Radlicza nem eme lépcsőzet felől tért vissza. Azon, mely a legalsó rendet egyenesen kötötte össze az udvarra nyíló, nem éppen nagy hálószoba antekamerájával.

János mestert ezen az útján két palotai serviens kísérte. Kétszárnyú, erőteljes kis vasrács-ajtót cipeltek fel a pincéből. A rácsozat vége emberáll magasságig ért.

Radlicza az antekamera bejárata előtt rakatta le az ajtócskát. Átvette a hozzátartozó szögeket, csavarokat, döngölő sulymot is. A szolgákat elküldte.

— Vasat fogtatok fiaim, redves helyről, rozsdás is lehetett — szólt, a betegszoba falát nézegélvén. — Ezért hát lelketekre kényszerítelek, hogy hamuval megmosakodni legott el ne múlassátok, netalán véretekben megmérgeződhetnétek. Szófogadó emberségetektől függ...

Aztán a szobát bezárta kulcsra utánuk. Intett a vén oroszlánfejűnek.

Most nagy munkába fogtak. Leszedték a király

hálószobájába szolgáló faajtót. Félreállították s helyébe, sarokvasainál fogva, a rácsajtót szegezték. Kipróbálták zárjában a kulcs forgolódásait. Majd elkezdtek az antekamerában súrolni. Lesúroltak minden bútorneműt, szőnyeget, falat, padlót. Minden szögletet, kilincset, ablakot, kicsi kis faragványt.

— A gyantagolyókat!

Hozta Olivier s tágra emelte anélkül is nyitott szemét, mire János mester viszont lebocsátotta a pilláit. Ez köztük *igen*-t jelentett.

És a szolga adta a füstölőt. Felszította : odatartotta.

Egyszerre csak a figyelő kutya kifejezése jelent meg arcán. Hirtelen a lángok közé dugta kezét.

— Mit mívelsz!?

De Le Guen: mint aki megsiketült. Radliczának kellett a perzselődő kezét elrántania.

Értetlenül nézett a bamba öregre.

Olivier duzzadt ajkai körül görcsös vigyorgás játszott. És ez a dermedt vigyorgás többé el sem hagyta.

Egészen megzavarodott volna? Eggyel több szörnyűség?

Már nem számított itt!

A magister beparancsolta a rejtelmes embert a betegszobába. Maga is követte. Betette kilincsre a vasajtót; lezárta. A kulcsot zsebébe rejtette. Tudta, hogy ezt a lezárt ajtót nem nyitják ki ők most már *„addig"*... Ép egészséges teremtés, ebbe a belső kamarába, be nem jön! Az ő talárja őrzi a gyanutlan életek biztonságának kulcsát..

Bólintott, hogy ez jólvan s oldalt lépett. Félrevonta a bejárat függönyzetét. Hogy majd... beláthassanak, akik jönnek... Sikítozni... Jajveszékelni... Egy hatalmas Istenalkotta lét utolsó tusáját kikémlelni; megzavarni... A rettenetes nehéz királysorsot egy végső teherrel megterhelni...

— Hát csak jöjjenek, ha ez a sorsa! Addig én - - -

Megfordult, hogy egyéb teendői után lásson, de elcsuklott a lába. Kicsit a falnak dűlt. Szédült a kime-

rültségtől, nélkülözésektől és szédült legfőképpen a fájdalomtól.

Mégis, mégis csak..! Nagyon szerette ő ezt az embert! S nagyon megviselte ez az egész... Nagyon nehéz volt így... Tartani keményen ezt a férfiasságot... Vígasztalni, ahol maga is vígasztalásra szorul... Szívszaggató is: segíteni nembírni s csak hallgatni ezt a kiáltozást:

— Uramisten, te láttad, te tudod... Te jól tudhasd---

Ott bent, a gyötrelmek gőzölgő ágyában, emésztő lázában, lélekválságában: Anjou Lajos imádkozott.

S aztán ő is. És kint a virrasztók kis csapata. Külmagyarbeliek és székely székiek. Autokraták és csórok. Serviensek, szakácsok, kályhafűtők, solymárok... Szem nem maradt szárazan, szív szeretettől sebzetlenül és kéz összekulcsolatlanul.

A nagyszombati királyszállásra így ejtette le csillaghímes fekete palástját a mély, mély, messzefigyelő, titkokkal teli éjjel.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

HUSZONNEGYEDIK RÉSZ

KONT ISTVÁN KÜLDETÉSE

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

XCV.

Héderváry Kont István ezalatt vágtában törtetett előre. Nem az ő hibája volt, hogy a reméltnél később érkezett. A bőszítő kalandok egész során esett át és harmadik lova járt alatta szerencsétlenül, míg beszállhatott Budára.

Ez — hogy Budán fordult le a nyeregből — jelentette balszerencséjének betetőzését. A nagy zűrzavarban senki sem mondta meg neki, hogy a királyné nem a székvárosban, hanem Verőczén van. Nagyszombatban alig esett szó Erzsébetről...

Sebesre harapta az ajkát, mikor most ennyi időveszteségére, a hírrel fejbevágták. De ha már ily balul esett a dolog — gondolta — legalább hát a nádort akasztja kézbe s indítja előre! (Különben, kinek is lenne gondja ilyenkor holmi praerogatívák után firtatódni.. !)

A kapunál előkapta a királynéi senescallust — ugyanazt, akivel az emlékezetes „füst" napján Miklós is vesződött — s ugyanő magát, éppen Garay Miklós felől, tudakozóba fogta. Azt követelte, hogy igazítsa hozzá uram tüsténti; s már fel is lépett a lépcsőre, hogy indul. Hanem az úr ebben nem követte. Az unatkozó emberek kötődő mosolyával, csak elnézte ezt a rezgelődést. S apró sertésszemébe kiült a pletykálkodás vágya.

— Jaj, a nádor? — legyintett tempósan. — No, ha azt szorgoztatja kigyelme, bizony azt is rossz helyütt!

— Miért? — toporgott István.

— Nem itt vagyon! — kegyeskedett az udvarbíró. Újabb fordítása a harapófogónak; hogy hol s hol

hát, ha itt nem!? És Kont veszedelmes kedvet kezdett érezni, hogy az udvaronc lassan őrlő állát az öklével kissé felüsse. Amiért annak olyan ráérős... Mikor neki mindene ég..!

De mégis elállt a hatalmaskodástól. Rosszat sejdített ebből az emberből. Azt várta szorultan, hogy kijöjjön belőle. No és kijött...

A tokás közelebb hajolt, megfogta az ő dolmánya egyik gombját s elkezdte bizalmasan forgatni.

— Inter parenthesim — beszélt — a nádor odavan. Keresd, ahol a Fiastyúkot...

Ezt István nem értette.

A szalonnás tokájú hát végigsodorgatta nyelvével az ajkait, hunyorított egyet és így feszített a rébusz húrozatán:

— No ott, barátom, valahol legközelebbről képes carnaliter cognoscere a nádori legfőbb dolgokat...

— Valami... küldetésben? — rökönyödött el szegény Kont, ettől az újabb gonosz lehetőségtől.

Az udvaronc azonban szélesen nyugtatta:

— Á, csak ő küldé maga magát! De oly zélussal követi ezt, hogy mink itt Buda országvárasában, csak meg sem bűzölhetjük!

Hanem most már elszakadt a Kont István türelme fonala is!

— Meddig pántolódik itt velem nagyságod! — csattant fel. — Nagyszombatból jövök, futárul, az úri udvarból! Hol a nádor, megmondja-e végre!?

Láng csapott ki belőle, valami meggondolkoztató... veszedelem szele. És ha ez mind így van... s már ez is ilyen agyarodottan jön... hogy a tréfát elrontja, nem érti... csak tüzet okád... hát akkor vesszen meg és akkor itt igazán felelni kell!

Csalódottságában az udvarbíró is kifeszegette kis hízó-termetét s egyszerre fennen és nyerseséggel, odaloccsantotta epéjét:

— Verécén van ő is! Fontos tanácskozmányokat tartanak Asszonyunk úrnőnkkel! Ezek is pedig oly felettébbképpen elhúzódnak, hogy vélem --- talán

skorpiókkal hízlalt kappanyokon él ezalatt a nádor! Abba légyen — mondják — valami oly virtus... afféle kitartásra való! S aztán ugyan még jóéjszakát sem érkeznek vönni egymástól, a nagy sürgősség miá!

Nem folytathatta.

István úgy sujtott az arcába, hogy a sertésember kocsonyás kis disznóteste előbb félkört fordult, aztán meg elrogyott és egy régen lógó szemfogát mindjárt a porondon elveszítette.

— Lustosszájú orcázó banya s nem férfi és nem lovag! Ezt emlékül eltehesd, trónfertéző rágalmazója!

— Esszeváglak, esszeváglak! — hörgött, nehezen tápászkodva, a meggyalázott udvaronc.

De Kont már csak a nyeregből kiáltott vissza :

— Dolgom végeztével rátérünk! Héderváry Kont István mindig kész a királynéja becsületiért egy kopjatörésre!

Remek jószág volt ez a mostani lova! Ott rántotta le a kapukőnél a kötőfékjéről, saját zabosládafejű, fogadott lova helyett. Bizony azt sem áll meg kérdezgetni, hogy ki marhája volna!? Csak: jeddre ne..!

Sohasem álmodta, hogy még ilyen gyorsan is meg lehessen járni Verőczét!

Egykettőre lent termett a földön s be a kapun!

— Hé csatlós, porkoláb, alabárdos: ide!

Azonban senki sem mutatkozott.

Csodára kihalt ez a ház..!

No, majd később töprenkedünk.

Egy kékbeli atyafi hátulja igazság szerint ugyan mintha rémlett volna, ott, a porkolábfülkében, hanem hát... most már... Csak befele!

Egy szoba. Kettő. Terem. Kisebb szobácska... Második. Harmadik...

Sehol élő lélek, aki jelenthetné! Pedig mindössze egy ajtó maradt, amit eddig meg nem nyitott. S hátha ott egyenesen a királynéra nyit!?

Nincs válogatás.

Lenyomta a kilincset.

Kert..!

Nó, legyen nó! Sőt : lehet..! Lehet, hogy éppen

ide húzódott az udvar, e bolond szeptemberi kánikulában! Vagy valami kötéltáncosok adódnak elő a parton és a szolgálattevő népség oda szökdösött, szájattátani !? Mert azt csak nem gondolhatja... hogy itt is hiába jár..? Hogy a királyné közben elment volna Verőcéről is?

Eh, hiszen az az ocsmánybeszédű udvaronc egész bizonyosra állította, hogy ide vonult? És hozzá a nádorral..! Ilyen egeket hasgató fertelem!

Megint elöntötte a düh. Haraglázasan és fájdalom-szorongatottan loholt előre, a kavicsos úton. De már egyre jobban megdöbbentette ez a némaság. Elhaladtában még a bokrokat is megcsörgette kardjával, mintha bizony szegény kecskerágók előadhatták volna neki, akikért mostanig az egész házat hiába tette tűvé! Hanem hát nem megfontolásból : önkéntelenül cselekedett és csak dökretett előre, a rózsalugas felé, hogy talán ott..! Ott találja meg az udvart s a királynőt és veszi magyarázatát annak a sok furcsaságnak, mely a kastélyba jötte óta, egymásután készti bámulatra.

Nagy léptekkel a lombsátorban is termett, de annak közepén úgy megállt, mint akit lesből ütöttek főbe.

A part irányából, észrevétlenül, a fő palotásasszonyt látta közeledni. Nótát zümmögve jödögélt. Kezében egy vertezüst tálca. Harisnyátlan lábán kacér kis papucs. Fején baboskendő. Füle mellé szúrva egy rozmarin. Hóna alatt: koboz...

Aranykoronás, címeres...

Tehát királynéi!

Tehát a királyné: mégis itt van!?

És eltűri legrangosabb hölgyét, ilyen szolgálóképen!?

Nem tudta, hova legyen a csodálattól! Most már éppenséggel semmit sem értett az egészből.

Indult, hogy szól, vagy mi... Azonban nem kellett. Lába előtt megmozdult egy kavics, legördült, mire az asszony rögtön felnézett s egy másodpercnyi gyors és végtelen ijedt pillantással, észrevette. Aztán helyből elejtette a tálcát.

— Kegyelmed... — rebegte, fehéredő ajakkal.

— Hédeváry Kont István. Egykorban már találkoztunk s most esdem igen öcsémasszony bocsánatját e kéntelen ijeszgetésért, de halálból sietős! — tett eleget röviden az úri kötelemtudásnak a szomorúhírhozó, majd — haladtában azért meg nem állva — magyarázta: — Őfelsége eleibe kell jutnom..!

S megtörülte verejtékező homlokát.

Fühh, hogy ezt így összeszedte..!

A hölgy azonban mégis, mindenre hajlamosabbnak látszott, mint hogy az ő erőfeszítését a sikerrel megkoronázza. Sőt minekutána egy kis levegőhöz jutott, elkezdte átalegyenest az ellenkezőjét tenni annak, amit a jövevény tőle kívánt.

Először is visszaszökött a keskeny út közepére, aztán meg tiltólag tárta szét karjait.

— Egy moccanást se, helyből! — rivalt, sajátságos módon nem hogy bátorodva, hanem még rémültebben. — Ideki nem recipiálunk!

— Ha mondom..! — hátrált el e vad nyerseségtől Kont.

— S ha százszor mondaná is: nem engedem! A királyné--- a királyné --- épp fontos tanácskozmányban van!

— Nádor uram őkegyelmességével! Tudom! — csillantotta elő jártasságának csalétkét István. — De a hír őt nemkülönben illeti, mint országelsőt!

— Megadhassa őnagyságának, ha Budára beköltözünk!

— Addigra elkéshetik.

— Akkor meg intimálja nekem s várjon bé vaj s el ne moccanjon!!

— Ejnye..!?

Nem feleselni jött ide Kont István, ilyen nyakaszakadtából! S mert látta, hogy a makrancos főaszszonnyal semmi letten sem boldogul, valamely bocsánatos igék mormolása közben, egyszerűen lesimította két ellenkező karját s az egész baboskendős tündelevényt, mint egy játékbabát, szépen beállította a lugasba.

Mikor az Úr ezalatt, ki tudja, talán halódik..!

Mondja, hogy e kicsikígyó miatt késett meg küldetésében . . ?

De volt esze !

Vetemedett is már, az ő öles férfilépteivel, ugyanazt az utat követvén, ahonnan e baboskendős világcsudája felmerült. Neki ugyan sápítozhat . . . az esztelen! S futhat . . . a papucsával! Míg le nem marad a lábáról!

Lemaradt. Tanusítja egy jajdulás.

Jajgathatsz bezzeg! Ha okos meggyőzést nem értettél!

Hanem a harcot azért még mindig fel nem adja, a csökönyös portéka! Legalább hát kiáltozásával próbálta veszteglésre bírni nagy előnyhöz jutott ellenfelét:

— Megálljon nagyságod, úri mivoltjára s hitire kényszeríttem!

Majd látva, hogy ez sem hatott, elrobbanta a vad zokogás :

— Hát jó . . . Hát inkább megjelentem . . . hogy sajátmaga mondhassa . . . Nem érti !? Megsiketült?

Háborodott rémülete ismét kitört :

— Felség, felség! Egy vakmerő! Nem bírom feltartóztatnom!

Ez az elárult szándék kellett éppen Kontnak.

Annál elszántabban nyomult előre!

Amilyen mértékben távolodott, azon arányban nőtt a riogás kétségbeesettsége is. De vagy mert csak egy éretlen női hangtól származott, vagy mert az ijedelem elvette tartalmát: itt a szabad térben alig hatott többnek, mint egy vékonyka madárcserregés. Az eltökélt embert semmiesetre sem volt képes megállásra bírni. Az egykettőre lent termett a parton. És - - - úgy érezte, hogy nyiladozik előtte a föld. A folyó . . . az ég . . . a túlnansó part . . . elkezdenek forogni . . . A fák is táncolnak . . . Fényes feketét káprázik a világ . . .

Vagy ő az, aki megőrült?

Fejéhez kapott

Szent . . . Isten !

Lehetséges ez a lehetetlenség?

A nádor a füvön heverészik . . . otthonos hacokában . . . S a királyné feje a válláról pattan . . .

István keze ólmosan lehullt.

Igen. Igaznak kell vennie... Ha másból nem, abból, ahogy Erzsébet — királynéi és asszonyi kétszeres megszégyenültségében — fúriaként vicsorodott felé:

— Mi járata itt! Hogy orcátlankodik: hívatlan és mondatlan szemünk elé kerülnie!? Alacsony ripők!

— Kont István a Héder nemből s ennek a hazának őstől fogva zászlósura! — zúgott vissza a vasbuzogány-felelet.

Mert már nem káprázott, — egészen együttvolt a méltóságában sértett főúr! Egyazon pillanatban esett át vérének jeges elhűlésén és lázadó felforralódásán is. Egyszerre rohanta meg a tisztánlátás.

Értett már mindent! Az udvarbíró ocsmány fecsegését! A nyárilak néptelenségét! Az egymást követő furcsaságokat! A palotáshölgy negédes maskaráját, rémületét! Csak azokat a királynéja bánatában szívvel osztozó, gyengéd szólamokat nem, nem értette, nem találta sehol, melyek pedig annyi fejtörésébe kerültek, Nagyszombattól idáig...

Kímélet? Ezek után? Ez idegen fajzatnak? E rámai Kotromanics ivadéknak? Ennek a tilosban turbékoló hitszegőnek? Koronás puttanának? Akit ő a példamutató országanyaság és magasztos fejedelmi tisztaság elérhetetlen csúcsain képzelt, népének minden gyarló asszonya fölött? De aki annak az igazán királyi halálosságnak csak leplét sem méltó, leheletével sem megilletni? És még hogy: „ripők..?"

Hát jó.

Már tudta István a tennivalóját.

Jupiteri komorságú arcán sötét acélfény villant. Konok bikanyaka megfeszült. Keményen kihuzakodva előre lépett s ingathatatlanul, mint az ormon kitűzött lármafa: megállt. És elkezdte visszavágásait, immár értelemmel kiszámított fájdalomsujtolásokkal, mint a királya helyett és népe nevében egykézből büntető ostor:

— Az járatom — mondta mély és ki nem engedő pillantással — hogy tisztességgel betartsam hűségeskü-

met! Az járatom, hogy mikor uram kötelme hív, mulasztást ne ösmerjek!

— Eb csahol kérdezetlenül!

— De királynénak is meghallgatást parancsol a király!

— Hitván zsibongó szolgát fejedelmivel ne confundálja! Ami ügye : Budán majd elvégezik!

— Onnan jövök.

— Bu-dán !! — rivallt Erzsébet, magán kívül.

István azonban kitartott.

— Onnan jövök — ismételte vésztjósló nyugalommal és szúrtak az acéldárdái. — Onnan jövök s mondjam-e, hogy felségednek és ország nádorának, itt a gyepágyon - - - nincsen érkezésük?

Köszörült éle s hideg gyilokhegye volt minden szavának.

Már talpon találta Garayt is!

Amire az összecsapás eddig fel nem hatalmazta, fogcsikorgató alantasként a trón lábához kötözve tartotta, arra most felszabadult. Az első asszonysértés elhangzott... Királyi kedvesének végette bántódása : íme, megtörtént... A lovag síkraszállhatott...

Már emelte is egyik hatalmas markát, hogy leüssön. Tárta másik öldöklő tenyerét, hogy konok gerincével együtt törje bele a hangot is, az életet is, e becsmérelőbe! De karja megbénítva lehullt. A meredek ösvényről egy eleven zuhatag szakadt váratlanul a nyakába és fonta, csimbeszkedte, hiúzként marta, hogy lábon alig maradhatott tőle.

— Vakmerő! Merénylő!

A rémült udvarhölgy volt. Most ért ide, rémületének színhelyére és zavarodottságában Garayt nézte hátulról Kontnak. Mikorra pedig a tévedése kiderült és Miklós felszabadult, addigra késő lett. Kont ismét időt nyert.

Végignézett a három zilált arcon s végtelen fentről, végtelen megvetőn, végtelen biztosan : odasujtotta nekik az ő utolsó ostorcsapását :

— Előre, fel, Nagyszombatba! Kinek Kotromanics Erzsébet tisztes nevét viseli, kinek kemeitek itt ketten

minden javukat köszönik, kire Birodalom és tíz hódoltság úgy tekint föl, mint legdicsőbb királyára: anjoui Lajos : haldoklik !

Azzal mint akinek semmi köze itt többé senkihez, hóna alá emelte kardját és visszanyomta fejébe a süvegét, melyet uralkodójának neve-említése alatt, levegőbe emelten tartott.

A sebzett hímoroszlán felüvöltése.. ? Kárhozott sikoltás.. ?

Bezárult előttük a füle.

Hogy egy asszony — királynője — aléltan összerogyott?

Nem érdekelte. Az ő szemében nem volt asszony és nem, nem, sohatöbbé királyné! Egy esendő, gyatra portéka csak, mely a magaslatok tisztaságos bércein nem tudta helyét, ha kell, világvihederek forgataga ellen is, megállani. Elbukott... s most szennyezett rongy módjára, az útján keresztbefeküdt.

Lenézett rá hidegen, örök-engesztelhetetlenül és átlépte és elindult. És senkinek sem jutott eszébe, hogy feltartóztassa.

XCVI.

Christa is, Garay is, percekig elcsuklott lélekkel maradtak a szörnyűségtől. Miklós csak tartotta emelve az öklét. S levegőben a másik nyitott tenyerét. De nem tudta, hogy mit kellessék most kezdeni azokkal. Az udvarhölgynek is nyitva remegett a szája. Szeme két befagyott tükrű tó és az ujjai hiúzkarmolásra görbülten. De elfelejtette, hogy mit akart velük. Az eszük hagyott ki.

Végezetül is, saját természetellenes csendjük ijesztette őket ébredésre.

Christa halk, kínzó kis kiáltást hallatott s a mozdulatlan fekvő asszonya fölé borult. Hideglázas rémületében, egész kíméletlenül kezdte cibálni.

— Szerelmes anyám! Domina! Jaj, aranyom, aranyom! Jaj! Úristenteremtőm..! — lihegett s csak késő vette észre, hogy Erzsébet szeme már keltegetés nélkül is nyitva volt. Olyan őrültforma dermedten volt nyitva, a határtalan ürességgel boruló mennyboltra szegezetten, mintha egész lénye minden erejének összpontosításával, figyelne ott valamit. Valójában persze nagyon távol állt minden eszes figyeléstől s a fürkészés csalóka látszatában csak feküdt és bámult, gondolattalanul.

Egyszerre mégis észrevette az udvarhölgy babráló kezének melegét. Erre szinte gyűlölettel teljes, oly undorodó hevességgel hárította el, amitől ülő helyzetbe vetődött és akkor ökleit a halántékainak dobta:

— Lajos! Ludovicus!

A sikoltás után csodálkozva szakadt el a hangja s nézett körül, mintha nem tudná, hogy a kiáltás tőle ered és azt kémlelné, hogy akkor hát kitől..?!

Miklóst látta. Már az is ott állt fölötte és saját kínja s a szeretett asszony szánalma közt hányódó lélekkel, igyekezett segíteni. A háborodott teremtés azonban őt is ugyanazzal a szilaj tiltakozással taszította félre, mint az előbb Christát. Magaszántából kelt föl és fagyott kőlárva-arccal, pillantástalanná dermedt tekintettel és előretartott kezekkel — mint egy sötétben tapogatózó — elindult. Ment vakon, holdkórosan, bukdácsolva, — homlokkal, testtel nekiütődve fának, lugasnak, kerítésnek s csak ment és ment és látszott rajta, hogy ő sem tudja : hová?

Erőszakkal kellett lefogni.

A házba vitték, leültették. S itt, a megszokott tárgyak között, legalább Christa kijózanodott.

— Domina! — lett egyszerre csupa sürgedelem. — Ne engedje el magát Asszonyom! Ottan utaznunk köll és még előbb ruhabélit cserélnünk! Én is itt... egy strimfem sincs..! Harisnyátalanul..! Kirakok mindent, csak maradjon nyugton lelkem, felségedet esdve kérem! Nagyságod pedig...

Itt a zavarodott arcú férfi kapta meg utasítását:

— Méltóságod tekintetessége pedig kocsissal beszélje meg járásunkat, hogy könnyenjáró lovak rögtön kiállva legyenek és hintó is igazán befogva! Víz csapdozásai miá, part melléke sík levén, megcsiszamodhatnánk. Ezért ama felső úton hajtson, nyakrafőre!! — kiáltott ki még az ajtónyílásból, majd egyedülhagyatva feladatának „nehezebbik" részével, aggódó pilantást vetett felé. De Erzsébet, szerencsére helyben maradt. Sőt karjait szinte illedelmesen kétoldalt függesztve, úgy ült, mint valami fabábú. Egyedül az ijesztő tágra felszakadt és felforgó szemei látszottak borzasztóan élni.

Jó, — Christa most ennyivel is beérte! Futott a ruhásládához, felrángatta a fedeleiket s betúrt a drága holmik közé.

Kék köntös... sárga... pázsitszínű..!

Egyik sem volt idevaló.

Fekete..!

Ennek már-már utánanyúlt. De otthagyta. Egy

sötétbarnával járatott olajszín és egy füstkékről mákszínre tündöklő, szederjegesen sávolyozott, kerek kamuka-szoknyánál, — fűzős, lantujjú korcoványderéknél, — egyszerű patyolatkötényeknél állapodott meg. „In hoc su"... ezek lesznek a legalkalmasabbak... Nem a fekete, mert hiszen a keservesség állapota még nem következett be! Nem is azonban valami kiáltó maszkaraság, mivel a dolog azért mégis inkább a lélekválás felé hajlik...

Leszaggatta testéről a kacér kis rajtavalót és a tisztesen csíkozott szoknyát lendítette keresztül a fején. S bensőleg örült, hogy minden ilyen jól megy. Keze tükör nélkül is megtalálja az akasztó horgokat... és a királyné sem ízgágáskodik...

Azaz hogy éppen most mozdul! Kéz-előretartva, valami iszontató halálmeredek bűvöletben: megy már megint... valahová!

— Lajos! Lajos!

Oh, ha legalább ezt a kiáltozást tenné le! Ezt a holdkóros tévengést!

Az utolsó szoknyakapocs is bepattant. A hölgy erre a bólyongóhoz szökött. Lesimította kinyujtott kezeit és visszaültette.

— Igen Asszonyom, drágaságom! Mindjárt..! Hozzája megyünk! Türelem! Egy kis bátorság csak, kedves! Igy... Ez kész. Fejkötőm is... No, fentvan! Most majd az elkötő..! Harisnya... Cipellős... Úgy! Ez is megvan!

Megfelelő magyarázatokkal kísérte a kapkodását. Aztán a királynéra kerítette a sort.

De nehezen lehetett vele zöldágra jutni..! Mindegyre az az esztelen menés, menés..!

— Asszonyom — esengett hozzá. — Térjen eszihez, drágaságom! Az Isten---

Ezt azonban félbehagyta. Érezte, hogy a hangja fénytelen.

Inkább hát ezt mondta:

— Felségeden egy Birodalom szeme fog állani! Mutassa ki fennkölt lelkinek erejét és most pedig: szól-

jon! Akármit, csak beszéljen! Ez oly rémisztő.. ! Rijja ki magát, ez könnyít ! Tudom, Ragovicsról...

Valahára belefoghatott az öltöztetésbe. De Erzsébet oly lankadtan engedte át elég súlyos testét, hogy az egyes darabok felöltéséhez legcsekélyebbet hozzá nem járult. Lábait a harisnyavonásnál például, fejjel befele forgatva hagyta. Szoknyáját engedte a fején keresztül, egész a földig lesiklani. Karjait meg úgy kellett Christának egyenkint a saját vállaira támogatnia, hogy csak kihúzgálhassa a fűződerékból, körül, a puffot. Közben a szerencsétlen teremtés most meg folyvást nyögött, mint egy vajudó nő. Majd amint a palotás asszony a kezéből engedte, szokott mozdulataival, a holtbálvány meredek tartásában, botorkált ismét az ajtó felé.

Az udvarhölgy végülis türelmét vesztette.

— Asszonyom! — csikorodtak a fogai. — Velem cseppet sem törődsz, szerelmes anyám?! Hát így hogy boldogulhassak! Jaj, ne nehezítse, ne nehezítse lelkem, könyörgöm! Egy kis türelem! Hiszen Istenuram, még a topánja se... sehol.. !

És kifakadt belőle a sírás.

Ez pillanatnyilag mintha használt volna.

Erzsébet eszmélkedve rezdült.

— Igen — lihegte. — Igen, igen... Csak mondd... Csak add! De szorgoztasd, mert nem érted, hogy ezalatt ő - - - Ludovicus - - -

Mereven utána bámult a kiejtett névnek, aztán velőt remegtetően, egyszerre felsikoltott:

— Hát igaz!? Nem csak bosszúálló, átkos ember... Kont István... hogy porba csepüljön - - - ? Mikor pedig én - - -

Erőtlenül leesett, leült, ezt azonban Christa egyelőre éppenséggel nem is bánta. Gyorsan a cipőkbe tömködte Erzsébet lábait és összerángatta a fűzőzsinórt.

— Úgy, — bólintott erre, engesztelődötten. — Felséged mégis a világ legbátrabb asszonya! Ó, ne gondoljon most - - - affélékre,. ! Hogy Kont mit és miért..!

Nem az az idő! Inkább azt mondja, drágám, találunk-e Nagyszombatban rendes fekete holmit?

Erzsébet igent mormolt; de meglátszott rajta, hogy a kérdés *mélyebb* okával nincs tisztában... Felkelt, kezeit tördöste, tétován lépett nehányat és megállt a küszöb előtt.

Kint kerékdübörgés...

Aztán az ajtó kinyílt. Verejtékét törülgetve, Miklós jött eléjük.

— Indulhatunk? — lobbant rá Christa s félkézzel felragadott egy hevenyében összedobált szütyőt és két úti palástot.

— Kész, — hangzott a rövid válasz.

Pedig hogy mondott volna ennél sokkal többet, a meggyötört ember..! Hogy ajánlotta volna kedvesének azt az ő vígasztaló gyengédségekkel teli szívét..! S könyörgött volna viszonzásul ő is, legalább egy biztató pillantásért, hogy odabent, abban az ő szentélyében *„azért"* nem változott semmi... *„Azért"* őt is észreveszik... nem rójják bűnéül, hogy él... életében maradt... De valami jéghideg vasmarok belefojtott minden szükségen felüli hangot.

Ez az Erzsébet: olyan félelmesen ismeretlen volt neki! Olyan dermesztő idegenül meredt rá! Annyira egy szava, egyetlen mozdulata sem volt számára, mintha mégis ő halt volna itt meg és nem az a másik..! Nem asszonyszerelmének lelketlen megtiprója, gyermekestől együtt elvetője, férje... az a királyhatalmában telhetetlenül dőzsölő! Aki hozzájuk, alattvalóihoz is nyilván csak azért mutatta nyájasságát, hogy a bálványoztatásban felettébb előre haladhasson..! Nem. A családi közösséget ért első szélfúvásra, mégis egyszerre a házastárs nyert hatalmas jelentőséget s ő lett itt a Senki... Egy ködkép... Teherrel halmozott háziállat... aki csak szolgáljon és aztán mehet... szemevilágába...

Élesebb fájdalommal Kont megkorbácsoló szavainál is, érzett most Miklós valami oly őrült aláztatást, mely egykor gőgös fejét le, a vállai közé nyomta és szinte könnyeket sajtolt büszke férfi-szemébe,

De elhárította a háborító gondolatokat.

— Később..! — vonaglott féregként a megtaposott szíve... — Később...

Majd egyedül... A magánynak valamelyik csendes órájában veszi fontolóra mindezeket... És határoz... Ma egyelőre, itt van szükség rá.

Segített a kocsihoz cipelni a neki oly idegen fájdalomtól roskadozó asszonyt. Beültették. S ő gépileg szintén utánahelyezte a lábát a kocsi hágcsójára. Már annyira a vérébe maródott, hogy „mindig vele és mellette" és lelkében annyira törvénnyé szilárdult, hogy ez egyedül így lehető, hogy minden fájdalmas tapasztalata mellett sem fontolta meg kellőképpen, amit cselekszik. Csak Christa szavára rázkódott össze.

A palotásasszony még ott állt a kocsi ajtaja előtt.

— Nem lehet, uram. Nem így... — ingatta fejét s a kesztyűs kezecskéje kinyúlt. Karján fogta Miklóst és visszafele vonta. — Nem penetrálhatunk be Nagyszombatba együtt — egészítette ki szavait, melyekben nem volt semmi hatalmaskodás. Sőt ellenkezőleg, az úrasszony hangja olyan legolvadtabb vajlágyan kenegetett, mintha nem Garayhoz, valaki nála is sokkal előrenden valóbb személyiséghez beszélne s azt kérlelgetné. Szerényen; jövőbe pillantóan... ahogy leendő, bár koronázatlan, de talán csak annál hathatósabb királyt illik esdeni. Miklóst mégis ellángolta a vér. Megint úgy érezte, mint az előbb, mintha jól arculütötték s szemenköpték volna... És valami gúnyos ördögfiók-vihogás a fülébe sivítaná: „Nem vagy jogos! Nem legális! Nem hites! Nem fennen lobogtatott, esküdött férj! Csak afféle röjtögetnivaló, titkos használatú s aztán szem elől, világ elől elhazudoznivaló rugdosópokróc : szégyeletes szerető..."

Oly gyorsan kapta vissza a lábát, mintha a hágcsó forróizzó vasrostély lett volna... Mintha az előbbi mozdulata nem lenne egyéb merő véletlennél s tette, mintha éppen csak azt a szőnyeget akarta volna ott a királynői topánkák előtt elegyengetni... De a szíve megint vonaglott, a kocsiajtó becsapódásánál pedig

úgy érezte, mintha az ő hajdani büszke énjére dübörögnének itt a temetői rögök...

Christa szőke feje még megjelent a hintóablakban.

— Ne terheltessék, nagyuram, váltáslovak felől sollicitálni előttünk! — intett. Azzal a fogat elindult, aranyküllős kereke elgurult s nem maradt utána, csak szürke por, egy kiáltóüres hajlék és talány, talány: lelket megőrlő bizonytalanság.

*

Kevés idő mulva Garay Miklós vasderese beérte, el is hagyta az udvari hintót, sőt Héderváry Kont Istvánt is. De nem amíg lovasa, azokért a parton mondottakért, lovagi kesztyűjét annak a sértegetőnek oda nem dobta!

*

Két bajra kihívással gazdagabban folytatta útját Hédervár ura, Fehérmegye kiskirálya, annak az ő nehéz küldetésének teljesítése közben. Csakhogy nem ugyanabban az irányban haladt tovább, mint amerre készült.

A rangban egyenlő nemesek sorát elintézvén, Drusma-nembeli Garay Miklós — immár az ország nádorának másik minőségében — rendelkezhetett és rendelkezett is.

— Uram kegyelme visszaszáll Budára s készen várakozik, mindenek felől — mondta zordonan. — Ha úgy esik, hírek s dolgok iránt a tanácsbélieknek lument adjon és készületbe hozza a gyermek koronáztatását. Ügyködik minden szükségesekben. Sic volo...

Kont István fagyottan bólintott:

— Értésül vétetött...

Mind a ketten süvegeik pereméhez értették az ujjaik hegyét, de fejüket nem fedték fel, sem pedig parolát nem váltottak. Szétvált az útjuk. És... soha többé nem egyesült. Magyarok voltak. Testvérharcosok. És vérük törvénye szerint, egymás iránt engesztelhetetlenek.

HUSZONÖTÖDIK RÉSZ

AZ ÉGI SZÁRNYAS

OSZK

OSZK

XCVII.

Sokszor tépelődött Radlicza János afölött, hogy vajon átérti-e Lajos az ő állapotának egész komolyságát! ?

Hát ezen a reggelen választ kapott töprengéseire.

Mikor szorgos tisztálkodás után a fülkéjéből visszatért, észnél találta a beteget. A király beesett arca felé fordult.

— Nemdenem, kedves hívünk — szólt csendes tréfával — baknak tarcsuk kigyelmedet, ha mindjárt taláris-szoknyát visel is?

— Gondolom magamat annak lenni! — lippent meg a tudós és előrejött.

— Mivégből kérdené felségtek?

— Hogy tehetnék bár egyszer én is egy hasztalan kérdést! Mert azmit felelhet uram, előre tudom. No s én épp erre férfiemberre tartok jusst, kit még affectusa is le nem győzhet! Mondásom lenne hozzá.

János mester nyúlánk alakja csöppet megmozdult vállban.

Már értette, hogy mire legyen ez a bevezetés..!

— Ajálom köteles szolgálatomat felségednek, úgymint legkegyelmesebb uramnak — hajtott mélyen fejet. — Parancsol felség?

— Hát csak afféléket, melyekre eljütt az idő! Orvos léttedre éppúgy tudhasd, mint magunk... Hol hallottátok valaha jóuraim, hogy teremtett ember üres lett volna halandóság s megoszolástól? Én is azért aligha leszek nektek kivétel... Nézzed bár s jól megolvassad, hogy mi álljon itten, csak klepsydránkra is felírva: *„Minden óra őröl, az utolsó megöl"*. No, az én

utolsóm rövid nap beüt. Por visszavágyik a por közé, valahonnan kitámadott. A fáradt tetem leteszi terhit... Értessz? — moccant, kissé megemelkedve, majd szokatlan könnyed bőséggel folytatta :

— Azon felül is, melyet az édes nemzet érdekében, régtől pecsét alatt szerzettünk, egysmás bizalmas dolgokban hagyomást akarnék tennem. Leszesz-é ebben is fidélis executorunk, mint voltál földi romlandóságainknak hű gondozója ?

Radlicza János elfehéredésig szívta be ajkait. Igent intett és karszékébe bocsátkozott.

— Kevesebb bőség s erővel talán, uram király! — szólott kisvártatva. — Süketségre anélkül sem veszem és követek mindent, maga sem igazabban. Sub bona fide christiana, assecurálhatom.

— Köszönöm — ernyedt el Lajos megkönnyebbülten, majd némi elmélkedés után elkezdte, bár az óvás fölöslegessége felett kissé elderülten, mindazonáltal az orvos megbékítésére, halkabban :

— Először nagyságod, kedves uram! No csak csönd, csak egy mukk se, mert nem saját ragadományáért... Hanem mi itt a közönséges jóra célozunk! Teljék könyveid szaporítására kövér buxából s ne kellessék evégett böjtöket sanyarognod... Halld és jól megtudjad, ezt mi így szeretnőnk, ez így lesz, hogy mikor minden halandók sorsa itt rajtam beteljesült s tekigyelmed hagyomásaimat sorra végbevitted, ama régebbről neked szánt krakkói stallumodat immáron foglald el. Nem akarsz módi szerinti csak bullás püspök lenned, hanem valóságos igazi püspökember s szentéletű egyházi ember akarsz lenned és én itt megvallom, hogy udvari nagyrament állapotod miá s rend kedviért, ezt mi is jobb szeretjük így. No, kész..! — símult el a párnán, szelíden.

Pár pillanat múlva még hozzátette :

— Gondolj rám koronkéd, fiam, de nem szomorúsággal! Fájna gyakor búsítását tudnom, kinek inkább örvendezésekkel hálámat mutatnám...

Felemelte kissé a fejét s látva, hogy az orvos a

szokásszerű keszkenyűt most sem mulasztotta felölteni, feléje nyúlt.

— A kezedet, barátom! — szólt melegen, megindultan. — Mindeneket igen köszönök. Úgy viszem magammal képedet, nem mint úr a szolgáét szokta, hanem mint köteles ember az ő jóltevőjeét. Igaz barátom voltál, nemes Radlicza János! És lásd, hogy ez utolsó örömet is neked tudhatom...

Egy kicsit elnézett, messze nézett, a szeme elpárásodott, gyengeséggel küzdött, aztán már erőtvett érzékenységén.

— Meccsoda régen szoríthattam jobbot derék atyafiak és becsületes férfiemberekkel, tisztes úri rendjeivel ennek a világnak..! Valánk fők, bizony farkak lettünk..! De hát ez így is van rendjén.

Radlicza megint beszívta az ajakát, hanem azért fogadta a felényújtott jobbot.

— Felettébbképpen gazdagon tudsz fizetni, uram..! — mormolt. — Ily kegy és bizalom..!

— Hiánytalan! — intett a beteg. — Csak ha kicsit oldalamra fordíttanál... S most ide át kerülj! Így — ejtette tagjait pihenőre. — Mert jelen szerint egy másik alattasomnak kívánok legálnom, aki ugyan kevesebb tanáccsal, de nemkevesebb magaviselő kedvességgel vala jó iránt unk...

— Olivier! — találta el Radlicza.

— Ugyanő.

Az orvos már a túlnansó ágyoldal mellől hallgatott. És ahol a füle nem lett volna elég, szemeit hívta segítségül. Azokkal olvasta Lajos bágyadó szavait.

— Megértettél, fiam? — ért véget egy idő múlva a suttogás.

— Hogy felséged biztos lehessen: recapitulálom!

És a jó koponyájú ember az egész meghagyást, szinte szóról-szóra elismételte.

— Így van, felség?

— Így, így! — intett Lajos, elégedetten. — Ez az! — tette hozzá. — S ez lelkemben járó, fő kívánságaim sorába tartozik, megtudd! Hanem most az-

tán - - - közé voltam először, de a köz íme, letelt. Jöhet a vérbeli familia...

Csakhogy nem jött.

A király hangja elakadt. Arcáról lassacskán eltűnt az előbbi derű. Percekig némán vesztegelt, úgy hogy János mester már azon aggódott: nem a fáradt memoriája hagyott-e ki?

Hát majd lendít rajta egyet!

Kérdést intézett:

— Nevedékeny gyermekeinek üzeni felség - - -?

— Nem! — fakadt el erre Lajos, váratlanul erős hangon. — Nézd csak, éppen ezen pántolódok itt..! De nem..! Mégsem! A gyermek: az gyermek. Nem tudja, mi a halál. Zsenge éretlenségének kisded bánataira később mit sem emlékezik. Minémű elszálló tollpelyhek...

Keze izgatottan babrált a takarón.

— Legyünk olly apák, tegyük nekik ezeket mi magunk maradandóakká, a bevésett szavainkkal, melyeknek sebe kiújulhat később, mikor az értelem már felfog és gyökérrel kapaszkodik a szívbe minden emlék? Megtudják: mint kellett szeressük őket, mindig csak távulról? Mi vala emberek közül kivetett sorsunk, poklasságunk átka és mibe fájt nekem az ő kedves virágzásuk vígaszát tőlem távoztatni?

Tekintete ráncolt szemöldökkel állt a mennyezeten. És a keze lesujtott.

— Nem. — mondta ki. — Soha láthassák ők bennem a szánandó, szerelmes atyát! Inkább csak obscurus elődöt, becsvágyó fejedelmet, kinek oly apróságokra, mint az ő parányiságuk, aligsalig maradt veszteglő ideje. Annálinkább nem: szíve! Így jobb lesz nekik... hitükben idegenekként... Hát nem is hagyok számukra élőszót, csupán ama csekély intézkedésimet, melyeket elkövetnem megengedte a - - - melyeket megtehetnem - - -

Beszéde itt megint elszakadt. A nyugtalanságnak azok a futkározó ábrái, melyek az imént jelentkeztek arcán először, megsokasodtak. Tűnődően, szenvedőleg

helyezgette innen oda a fejét, majd egyszerre kurtán, felcsattanva végezte be a félbehagyott mondatot:

— ... azmelyeket tennem sikerült!

És elnémult, ezúttal azonban oly tartósan, hogy Radlicza figyelve fölemelkedett.

— Kis borharmatot, felség..?

— Nem ihatnám.

— Kámfornéműekből?

— Rosszabb korra hagyom! Természetem szerint impatienter szoktam vönni.

— Akkor hát folytatja felséged?

— Mit?

— Fennkölt hitvesed uram, hátramaradt!

— Vagyúgy..!

Lajos lesorvadt kezei megremegtek. Gyors siklásokkal símogatni kezdték a bíborterítőt. Aztán ismét kinyúltak.

— Később... — lehelte gyöngén.

S ernyedten tette hozzá:

— Mégis... adj abból a borharmatból..!

— Szívét érzi igen, felség?

— Inkább hogy alig.

Nehezen ivott, szakadozottan köhögött és kimerülten hátradűlt. Intett, hogy egyedülmaradna. Hanem ezt a kívánságát Radlicza ezegyszer hallatlanná tette. Valami nem tetszett neki a betegén... ahogy az ott feküdt előtte a párnán... szeme fölfele akadva a fehérjével... S mintha valami zavaros, penészes, meszes pára ködlenék rajta..! Orra is, milyen elvékonyult és viaszosan áttetsző..! Ábrázata, a halántékok háromszögében, mély árnyékkal homorodik...

Olyan arc volt ez, mellyel mint tanuló orvos, legelőször Hippokrates leírásaiban találkozott, de aminőkkel azután, gyakorlata közben, minden „odaátra" készülő betegnél a valóságban is szembekerült.

— *„Facies hippokratica"*... — érzett egy hideg belső ütést és tekintete komor kifejezést öltött.

Megkísérelte óvatosan a helyére visszaülni, csakhogy valami természetellenes éberséggel, Lajos mégis megneszelte s rögtön arrafele fordult.

— Te ittmaradtál ? — kérdezte csöndes szemrehányással, amit azonban az orvos megint fül mellett eresztett.

— Arra gondolok — felelt, a lehetőségig könnyedén — hogy a hagyakozást ugyan bátran másszorra marasztalhatnók, de felséged mintha szenvedne valami lélekbeniektől . . ! Nem könnyebbednél-e uram, ha Domonkos papot, ki úgyis rég szeretne látnia - - - a megerősítő szentségekkel - - -

Nem juthatott a végéig.

Lajos darvadozó szeme egyszerre látó szemmé élénkült s egy soha nem szokott, kemény, szúró, éles pillantást villantott rá.

— Nem. — felelte szárazan.

— Neem ? ! — hátrált el csudára az orvos, mert ezt az eldobó, rideg tagadást, saját fülétől sem akarta valónak fogadni. — Nem . . ? A szent jegyek . . ! Nem? — újította meg a kérdést, hitetlenül.

— Nem ! — pattant erre Lajos hangja ismét és feje türelmetlenül a másik oldalra fordult.

Egy kis idő múlva, kevésbbé nyersen tette hozzá :

— Talán később . . . Kérlek fiam, ne szorgoztass! Hagyjatok gondolkodnom . . .

*

Csakhogy ezeket az enyhítő szavakat Radlicza János többé igazán nem hallotta. Közben átment, nagy léptekkel járkált a benyíló fülkében. Meg volt rendülve, a lelke fenekéig. Sehogysem értette azt az eltaszító pillantást. Sőt, minél tovább gondolkozott, már magát azt is elképesztőnek találta, hogy . . . valóban! A király nem már sokkal előbb, nem sajátszántából kívánt az Egyház vígaszában részesülni . . ! Holott betegségében azok a lázas Krisztus-követelések . . !

Mi lehet ennek a mélyén ? !

Mert véletlenségről itt többé nem lehetett szó.

— Ő! A buzgó hívő..! — torpant meg bolygása közepett, egy-egy újabb beötlő gondolatnál. — A „vallás Fáklyavivője"... A „Kereszténység Kapitánya"... A kolostor-alapító, templomépítő pátrónus..! Ki nemrégen is csak még, aranyak ezreivel adózott velencei Fantino Györgynek, bizonyos kutatásokért... s oly nagy frequentiával ájtatoskodott a koporsó mellett, mikoron Szentpál ereklyéit---

Mintha villámütés érte volna, meredt meg egyszerre álltában. Majd zökkenve leült s kezébe szorította homlokát. Lázas sebességgel indultak meg a gondolatai.

Azok a tamáskodások az ereklye valódisága fölött..! Az a kesernyés beszélgetés a diósgyőri vadászatok után..! Az a két szó: *„Hitem ingadozik..!"* És az a lesujtott lelki állapot, mely akkortól fogva nem, — valóban, sohatöbbé el nem hagyta a beteget... Melyet ő csak bajjal járó balszeszélynek hitt s éppezért alig fordított rá gondot... holott ki tudja, a gyökere milyen mélyre nyúlt..!

Most az emlékezések mégnagyobb hulláma öntötte el. Eszébejutott az a kedvetlenség, amivel alig pár napja is, a király a Bogumil-eretnekség vitájában résztvett... ahol egyenes állásfoglalásra szoríttatva, végül sem a religio érdekében, hanem mindössze a Birodalom egysége miatt ítélte ezt a szakadárságot kárhozatosnak... Amilyen elködlött lélekkel vett akkor tőlük búcsút..! És az előbb is, az ő krakkói püspökstalluma..! Lajos csak az ő magas udvari állapota és a *rend* nevében argumentált az egyházba belépése mellett..! Aztán az a félbehagyott, majd oly ingerülten kiegészített mondat..!

Már bizonyosra vette, hogy ez a sok szórványos tünemény igenis szorosan egybefügg, a sok véletlennek látszó dolog nem véletlenség és tudta, hogy a király ez idő szerint nem azzal a szörnyű kórral küzd elsősorban, mellyel szemben az ő csalfa tudománya — íme! — elérkezett a kudarc nyílt beismeréséig, hanem egy

testi nyavalyánál még sokkal gyötrelmesebb nyomorúsággal, mely lelke egyensúlyát fenyegeti.

— Miserere . . ! — mormolt szédülő lélekkel, mert tehetetlennek érezte magát, sőt meg volt győződve róla, hogy az ilyen belső szakadékokat rajta kívül más sem: senki ember át nem hidalhatja, meg nem orvosolhatja.

OSZK

XCVIII.

Lajos ezalatt csendesen feküdt ágyán.

— E jólélek most — gondolta — oly elmét vehet, hogy én talán Istentagadó volnék...

Pedig nem, dehogyis! Itt ő nem tartott. Nem Isten *létezésében* kételkedett ő! Hogy van, hogy semmiből világokat alkotó hatalma van, végtelen ereje, egyetemleges szelleme, minden teremtményét számontartó sokoldalúsága, korlátlan körülpillantása, miriádnyi irányú cselekvőképessége egy és ugyanazon időben : ezt hinnie sem kellett. Régtől tudta, óriás és apró jelekből, melyek a gondolkozásnak már legelső korszakában megfejtésekre hívták ki agyát s később, az érettség éveiben, lépésről-lépésre vezették el a megállapítás bizonyosságáig.

Nem Isten létezésében kételkedett; abban, hogy ez a legfölöttesebb Szellem... nem ragyogóbb-e, mint melegítő ? Nem hatalmasabb-e, mint gyöngéd ? Nem értelmesebb-e, mint érző, a földférgek morzsányi bajaihoz szánalommal lehajolni tudó? Onnan, a végtelen magaslatból : nem egyforma jelentéktelennek hat-e érdem és bűn ? Nem mindegyek-e a boldog, vagy boldogtalan embersorsok, a világnak valami távoli és kifürkészhetetlen Isten-conceptus felé rohanásában ? Nem - - - *szárazfényű*-e az a mérhetetlen, földöntúli Értelem ?

Ime, ezt az ő elmúlását — melynek időpontja a határtalan Időtlenség szempontjából vajmi közömbös érdekű — olyan reá, érző lényre legszerencsétlenebb órákban s olyan ellenállhatatlan erővel küldi, hogy ezzel életének egész keserves teljesítményét : egész sze-

gény kis hangyatúrását agyonványolja. Úgy lehelt rá az ő nehéz munkával kiharcolt művére, hogy az bár fényeset villanva, de... mégis csak a tollasvirág elrepülő bóbitájaként, fog a haszontalan veszendőbe oszlani...

Miért?

Hol itt a könyörület?

Vagy a mérlegelő Igazság valami rejtekhibát lelt talán valahol?

Akárhogy keresgélt, sem talált olyan vádat a lelkiismeretében, mely ezt a rettenetes végső élet-hasztalanságot megindokolta volna. Személyes becsvágy sohasem sarkalta. A dicsőség hideg érintésű volt neki, mint fejedelmi köntösének ékkövei. Szerelmét, boldogságát — jól tudva, hogy emberéletének egész belső tartalmáról mond le ezáltal — Jób alázatosságával, egyetlen éjszaka alatt hozta áldozatul. És cserében idegenek szeretetét sem hajhászta. Ilyen célok a legkisebb cselekedetét sem irányították. Szenvedései pedig — oh, ezek a szenvedések! — jelenlevők benne most is, ő azonban mégsem, most sem ezek miatt háborog; mint ahogy sohasem is kérte a testi gyötrelmek távoztatását.

Amit ő kért s az isteni szánó gyengédségtől várt és elvárt volna, az mindössze nyomorult kis haladék volt. Semmi nagy szerrel kinyilatkozó csudatétel! Csak: *idő..!* Egy szemernyi toldalék csupán: tovább tengődhetni iszonyú ridegségben, társtalanul, naprólnapra való, eleven rothadásban, — de végül mégis írott törvények után köthetni a rábízott Birodalom szekerét..! Hogy zavarok szele fel ne boríthassa! A gazdag kévék szét ne oldódhassanak! Sárba ne szóródjanak a nemzet gyönyörű kalászai, — hogy mások, sehonnai idegenek cséplését ne kelljen sinleniük, — hogy kárba ne vesszen a pompás Szérű, a nemes faj, mely — hitte, a saját kudarca ellenére is — még nagyszerű lények kitermelésére: talán Európa vezetésére volna hivatott...

Kérte, de nem adatott meg.

Az egész elgondolás ittvan az agyában, ez az ész

azonban utolsó világos sugarait lobbanja. Az erejefogyott kéz nem volt képes munkáját cselekedetekkel követni... És a szív nem képes... megnyugodni. Más sebből is vérzik, nyomorultul.

Apának is rendelte az a Fölöttes Erő! Ha már mást nem, legalább biztonságot akart gyermekeinek hátrahagyni. Ez sem engedtetett. Épített utódainak egy Földrészre ellátó tornyot, de - - - sívóhomok alapzatra. Legál részükre kincseket, de - - - nyitottszájú tarisznyaban. Gyujtott számukra fényt, de - - - nem ád kezükbe ugyanakkor lángot zabolázó koppantót, mely a tűzvész katasztrófáját távoltartsa. Nevelt szegény leánykáinak egy kölyökoroszlán-nemzetet, de - - - az izmos kölyök nyakukra nő és maholnap ellenük fordul. Ő lezárja majd szemét: a bődülés felharsan, a talaj megindul, a Torony megrendül, a javak elfolynak, feltarajlik a roppant országégés és - - - „Ludovicus Magnus" Nagymagyarországának romjait ellepik a temetői rovarok... Jöhet idő, mikor gyermekei — akik nem szerethetik a tőlük elkülönült idegent — talán meg is átkozzák... Mint hajdanában anyjuk... az a kicsinylelkű, megpróbáló sorsban, királyi felülemelkedéssel fennszárnyalni nembíró, — tisztaságát és vele összes érdemeit elvesztegetett, bukott-vértanu: a házasságtörő nő...

Igen, azzal a távolból is minden részletre kiterjedő figyelemmel, mellyel országainak és hozzátartozóinak életútjait titkon éberen vigyázta: Lajos nagyonjól tudott a budai „kéménytűzről", feleségének állítólagos haragjáról, mely Verőczéig űzte őt: persze... udvara nélkül! Tudott a jóbarát Garay „tárgyalásairól", melyek már hetek óta húzódtak és mégsem, sehogysem akartak végetérni..! Tudott a hitszegő szerelmes pár Visegrád környékén itt-ott felbukkanásairól, majdmeg süket elzárkózásairól és pontosan megértette, hogy mindez mit jelent... S ez a csalás volt mindenből kifosztott szívének utolsó veresége, melynek lázadó tüzét nem bírta magából kiirtani, mely közvetlen legközelebbről égette benne a Belső Embert, — mert túl azokon a leroskasztó csapásokon, melyek-

ben legalább a tragédiák nagyszerű elemeit fedezhette fel, ezért a nyomorúságáért tetejébe pirulnia is kellett.

— Mi lesz e boldogtalan bukott némberből, ez esendő-veszendő asszonyállatból — gondolta — kinek ura még halálos ágyon sem tud megengedni.. ?!

Rémület, szánalom és a lebírhatatlan erkölcsi undor oly heves izgalmai közt hányódott, hogy leromlott teste nem küzdhetett meg ekkora felindulással. Érezte, hogy mindjárt történni fog vele valami... Talán elájul...

Védekező pillantást vetett az ágyasztalka felé, ahol a borharmatot s az utóbbi napokban használatbavett kámforos szert tartották. De képtelen volt a kezét felemelni, vagy kiáltani. Végtelen erőtlenség lepte meg. Teste elhűlt. Homlokát kiverte a hideg veríték. Szíve alig-alig rezgelődött. Tagjaiban pedig mintha megállt volna a vér buzogása. Nagy lélegzetre készült, ám csak gyors és felületes pihegés lett belőle s mindössze egy szánalmas rövid egérutat vehetett vele a fulladástól.

— A vég..? És *így*..? — gondolta, görcsösen megkapaszkodni akaró öntudattal, de akarata is, gondolata is elsurrant mellette és semmivé vált. S körötte és benne minden semmivé vált... Egyenesen belezuhant, sajátságosképp azonban mégsem a homályba, a megsemmisülésbe: nem! Valami aranyat örvénylő, szemnemlátta színeket kavargató fény-térbe, amilyennek soha, sejtelmével sem bírt.

Hirtelen egész megrázó izgalma és összes kínja megszünt, mint amit elvágtak. „*Itt*" minden olyan önként értetődő, vídám és összhangzó volt..! Akadályokon felülvalónak s átmenet nélküli egy-lendülettel egyszerre olyan boldognak érezte magát, mint még soha. Különös, egész új létezést nyert és ennek minden törekvése abban az egyetlen kívánságban összpontosult: bámulni a folyton növekvő tündöklést s benne azt a mondhatatlanul vonzó, koronásfejű férfiút, aki nem tudni hogyan, de egyszerre ott állt előtte a levegőben és most igen: lengő lebegéssel közeledett hozzá..

— Nem ismersz-e? — kérdezte, azonban nem

ajkakkal, nem szájjal, hanem ismét csak fénnyel, amitől megsokszorozódott körötte a tengernyi szín és könnyű, mámorító illatok fakadtak.

— Hogyne! — felelte erre a szívéből s repesett a tiszta rajongásában. — Szentlászló királyunk vagy! Elejétől kiválasztott pátronusom!

És ez most olyan kézenfekvő volt, hogy nem is lehetett volna máskép!

Már-már emelkedett, hogy eléomoljon annak az elragadó lénynek, akihez egész valójával vonzódott, de a Tünemény ekkor szelíd tiltással emelte fel egyik átlátszó sugár-ujját és hátrébbvonult.

— Ne még! Nem kész a trónusod.

— Oh, hát ismersz te is?

A fényember világító ingen-t fénylett:

— Jób vagy. A Poklas Király. Kinek az Örök Király mellett van az ő igazi királysága, mely el nem vétetik tőle mindörökké. Mit háborogtál!? — gyulladt az uj kérdés, mint szivárványt szóró tűz. — Hiányozhatik-e bármi a Telyesből? Menj vissza a sorsod betölteni s valameddig hívunk: lelked szerelmivel fontolj és ne az értelmeddel, mely felettébb száraz fényű. S meglásd, hogy megértessz mindent.

A lángok lobogtak, mint napban fürdőző lányocskák tarka hajpántlikái. Aztán lohadoztak és kialudtak. Sajátságos szag kezdett terjengeni. De nem ugyanaz, ami eddig betöltötte a forrongó-arany tért s melyet mintha a virágok összessége, egyetlen rejtek kehelyből párolgott volna! Nem. Ez valami szúrós szag volt. *Szag* és nem: *illat*. Nyűgös. Valami... valami... rosszemlékü.

Váltig szabadkozott volna tőle, csak nem lehetett. A szúrós bűz tolakodólag előnyomult. Betört az orrán, száján. Átjárta és ingerelte.

Egyszerre azt hallotta, hogy köhög.

Erre megemelte a fejét s egyenesen az orvos kihegyezett tekintetébe futott a szeme.

— Oh — szólt csalódott csudálkozással. — Hogy kerülsz ide, jóbarátom!?

János mester egy ezüst flaskát tett ki éppen a kezéből. Az edény kiürülten zördült.

— Én? — válaszolt.

És valami oknál fogva, erősen lihegett.

— Ejszen, inkább felségedet tudakozhatnám, uram! Ittvan lám..! Az egész essenciákat mindenestől kilocsoltam! Nem kellett vala felséged kiparancsoljon, bár csak rövid minutumokra is! Node, hagyján! Ezt többé nem tészem. Ez egyben, tudom, szó többé fel nem vétetik!

Halkan és kedveskedő zsémbeléssel beszélt... s mégis..! Volt valami rögös, valami terhes a hangjában. Már maga az, hogy: *hang..!* Bezzeg más volt — milyen más! — az a fénybeszéd..!

Lajos szomorúan redőzte szemöldökeit. Panaszos kifakadásra készült, de nem tette. Megtört szeméből kiröppent egy símogató sugár.

— Mit tudhasd te azt, te szegény..! — sóhajtott.

Radlicza azonban hallott ennyiből is. És:

— Mit, uram? — kérdezte.

A beteg arcán a rejtett küzdelemnek nehány gyönge vonása kergetőzött. Mert hiszen--- Hogy hirdette volna boldog titkait..!

Ám az a nyers testiség, amivel az orvos őt a fájdalmas anyagvilágba visszarángatta, — az a sok nyűgös szó, melyet eddig is elhullatott, — legfőképpen pedig az a fülbántó, darabos beszédhang, melyen — most először, de oly csalódhatatlanul! — megérezte a föld szavát: óvatosságra intette. Érezte, hogy ez a másik másvilág-embere... közben valahogy roppant távolságba került tőle s hogy az ő józan-nehézkes agyag-eszével okvetlenül kétségbevonná gyönyörűséges látomását, ami pedig számára maga a megtestesült Való... S nem, ezt nem engedhette. Igy valami újszerű szemérmességtől és titkolódzó féltékenységtől indíttatva, nem is említett semmit a Fényember látogatásáról. Másrészt azonban annyira szánta derék jóakaróját a szegény röghöztapadtságáért s oly gazdag áldozatossággal áradt szét

benne a szeretet, hogy teljesen megfosztani sem akarta hívét az ő saját, nagy örömétől.

Elfogta hát kesztyűs kezét s szelíden az ágy melletti székre vonta.

— Idehallgass, jóbarátom! — intett. — Recurrálok az előbbeni szembenlétünkkori meghagyásaimra, melyeket elkezdettünk... mert nagy dolgok egyszeri értekezésre, mint nagy fák egyszeri vágással, bizony le nem esnek! Neked is azért a te részedhez — krakkai püspökségedhez — jár még valami... Egysmás tapasztalás, melyeket mint főpap, jövendő királyod mellett jól hasznosíthatsz...

Elnézett a levegőbe, oldalt hajtotta kissé a fejét, aztán hirtelen megerősödött biztossággal, bámulatos eréllyel és folyamatossággal, beszélni kezdett:

— Ilyet mondj neki: hogy Abban, aki dolgaink Igazgatója, soha balgyanakodásra ne vegye ő hatalom mellett a jóságot! Ami Telyes, abból mi sem hiányozhatik, csak amiért mi talán corrupte, vagy sehogysem láthatjuk. Mert mindama kietlen fényű értelmek, melyeket Neki tulajdonítanónk, éppen hogy bennünk magunkban vannak s egyedül a mi gyarlóságunkból reflektálódnak Reá. Értessz-e?

Radlicza öröm-elütközötten bólintott.

— Értem, uram! Hogyne, felség!

— Nó. — mozogtak tovább Lajos ajkai. — Aki a Leghathatósabbtól valamit vár, soha kúfárkodjék ő kalmárként avval! Hisz' annak semmi: jámbor kereskedésünk nélkül is elkövetnie, amiket tőle kérünk..!

— Az ereklye..! — lökte szíven a csodálat az orvost, hogy hát: hogy történhetett ez a megfordulás..?! Mi történhetett itt, ezzel a hite-alélt emberrel, ilyen perceken belül..?! S honnan benne ez az állapotán felüli erő, amivel beszél!?

De Lajos nem ügyelt az álmélkodásra. Magyarázott tovább, halkan, boldogan:

— Végtelenbölcs Isten azokban érti sokszor ép a hasznot, amikben mi merő károsakat gondolunk. Ittvan példának mindjárt ez a nép is... az én népem... Teprenkedjem talán s emésztődjek félelmes-

szívűségben, amiért gyámoltalan kezekre s törvényhozatlanul hagyom?

Lassan ingatta őszi napsugárban fürdő fejét.

— Az Úr ingyenvaló kegyelméből: nem félek. Az Ő tetszése telyesedik itt is... kinek játék lött volna az én napjaimat megnyujtania, de nem cselekszi ezt, mert nyilván nem tűri, csak az egyedül Neki megmutatkozó practicumot s ez most mégnyilvábban úgy kívánja, hogy mi itt kezdett munkácskánkat félbenhagyjuk...

Egy kis lélegzetszünetet tartott, aztán mormolt tovább:

— Hintsd szét a magot a trónok körül, hogy Népek Gondviselése: *van!* Kedvét leli ottan-ottan zavarokban s széthullatásokban s nemzetverésben, hogy lette-helyükben experientiákkal nevelje az iffjú népet, míg olyasokat nem ád ki kebeléből, amiféléket én hiába kerestem benne. Mint gyermeknek nem, uram, szintazonosan nemzetek társaságának sem lehet tudás és tanácsos érettséget fejekbe tölcsérezni! Ehez idő s valami itt-ott kárvallások szükségesek...

A mennyezet csillagboltozatára szegezte szemét és alig fakadó hangon, mintha csak álomban mormolná, folytatta:

— Árpád nembeli, honszerző István..! Imre..! László..! És Asszony Erzsébet asszonyunk..! Bizony mondom, hogy nem alusznak Ábrahám kebelében! Van reánk vérünkből támadt szent ügyelés, meghidd! Voltak nagy királyai ennek az országnak s lesznek megint, kik ha oldott is a kéve, majd megújra összekötözik. Leányaimmal mi történjék..?

Arca felderült, mintha rendkívül megkönnyebbedett volna. Aztán messzibefutó szemeinek mélyén, melegítő, verőfényes lángocska lobbant fel.

— Nem búsulok én már! Jóllehet nehéz tengődések után, de értem, hogy mindenik hova jut... S nem lesz tiltásunk többé a Fényben, barátom... Itt lenn pedig nem mi vagyunk a fontosak. Nem az egyes személy, bár király is. A külön egyesek mind

elmennek. De Isten világában egész állapotok oly csudamódra vannak elrendelve azért, hogy a nép, mely conformálódik élők és holtak láncszemeiből, ömaga mégsem hal meg soha, hanem nagy folyamásban, örökre folytatódik... Nézze kemed, olyan ez, mint a forrásvíz... Ez mind jön, mind tova halad, ez neked elfoly, hegyek meredélyiről zuhan, — azért mégis meg nem szűnik, soha el nem áll: tenger lesz belőle...

Most végre elhallgatott. Összenéztek.

Mindkét férfi szemesarkában ott ült egy gyöngy. Annak a fogyhatatlan tengernek egy forró, remegő paránya.

*

* *

A délelőttöt inkább csak így töltötték. Álmodozó csendben, de szomorúság nélkül. Lelkük távoli, tiszta téreken kalandozott.

Úgy délután háromóra tájban aztán Lajos megint megszólalt, bár a szava inkább lehelet volt, mint hang:

— Királynénak, szegény hitvesünknek, még adósa maradtunk...

Az ágyasztalka felé intett:

— Vedd a Szentirást s lapozd! Majd mondom... Ikermása van neki e könyvből... így elég, ha a paginák számát emlékezetedbe vésed. Ugyanazon leveleken kereskedjék ő is... Te pedig: soha! Fogadod?

— Nemesi szavamra.

Lajos szemei hálát sugároztak.

— Tudod — fűzte hozzá engesztelésül — házasfelekre tartozó dolog ez... és nem bizalomhiány.

Radlicza a könyvért nyúlt.

— Értem. Mely testamentom, rész s mely próféta, uram?

— Nyisd... talán a Példabeszédek Könyvénél!

Úgy történt.

A beteg megfeszített akarattal és némán befele olvasott:

— *„A maga álnokságai fogják meg... és a saját bűnének kötelékeivel kötöztetik meg..."*

Arcán árnyék futott át.

De legott felderült.

Tovább búvárkodott.

— *„Aki hunyorgat az ő szemével, lábaival is szól és ujjaival jeleket ad: álnokság van annak szívében, gonoszat forral minden időkben, — háborúságot indít..."*

Megint tagadólag ingatta fejét.

És alább kapaszkodott meg pillantása.

— *„Nó, foglaljuk magunkat bőségesen, mind virradatig szeretetbe! Vigadjunk szerelmeskedésekkel, mert nincs itthon az én férjem! Elment messzi útra..."*

Ajka megvonaglott, azonban nem keseredett meg.

Tekintete már a lejjebb eső sorakat kutatta.

— *„A lopott víz édes és a titkon való étel gyönyörűséges... És az nem tudja, hogy ott élet nélkül valók vannak s a pokol mélyébe esnek az ő hivatalosai..!"*

Intett, hogy nem jó..!

— Másat nézzünk?

— Tán János evangyéliomát... Ifjúkori devotizálásainkkor, legörömöstebb őt hallgattuk.

Radlicza pergette a lapokat. Majd megint a beteg elé támasztotta a könyvet. És Lajos pár perc multán egyszerre abbahagyta a keresgélést.

— Ez az! — szólt s a hangja felmagasodott, mint egy levegőhöz jutott láng. — Száznegyedik pagina! Ezt hagyjuk neki. S köszöntjük. Mindig szerettük őt...

Már csak kevés dolgokról volt szava. Országlásban hosszú éveken át famulusának, Garay nádor-

nak is akart izennie... Megnyomta, hogy *szép* emlékezetet viszen felőle... a daliás időkből... Együttjárt hadakból... Mikor váll a váll mellett... a legfelső létrafokon... ahol legnagyobb a tűz... s e hű magyar mint védelmezte királyát..! Zsenge fiacskáját is, szerb vajda öleb-lánykájával elkopulálta, kormányzatának békességeért... Hát ezt... ezeket viszi... Ezek lesznek közlendők Garayval, e Miklóssal, ki ura holta fölött felettébb igen fog bánkódni...

De mégvalami..!

— Tudd — fordult a némán figyelő orvoshoz — hogy mióta bajunkat értettük, titkon elkészíttettük lakását ez elromlott tetemnek s hadtunk ily koporsókat mindazon házainkban, valahol megfordultunk... Itt lenn, e kastély pincekopolyájában: almási veres márvány...

No, nem a saját túlnagyra becsültetéseért! Hanem csak hogy „kedves maradványait" a nyugtalan kapadozásoktól megójja...

— Most pedig---

— Még mindig van-e? — zendült meg a tudós az igen sokalt teljesítménytől, mert a király oly elesettnek látszott..! Szemén egyre terjedt az a meszes felhő... Orra mind áttetszőbbé vált s halántékai szinte gödrökként horpadtak, a barnás árnyékok pedig egész ábrázatát ellepték.

Nagyon *„kész"* arc volt ez már az orvos szemében..! A további erőfeszítésekre, semmiképp sem biztató...

Éppen lélegzett, hogy tiltakozik, de Lajos mintha csak nyitott könyvként olvasott volna a gondolataiban, vígasztalólag intett:

— Ez jó és legkisebbed sem nehéz...

— Mi légyen, uram?!

— Domonkos papot küldd...

— Felséged mégishát---?

Lajos enyhén feddő pillantást vetett.

— Hiszen tudtad! Nagyonjól tudtad — suttogta azzal az előbbeni bámulatos lélekolvasással — hogy nekem sajátszántomból kellették ezt..! Mikoron

elmém is már meri megérteni, ami felől szerelmes szívem soha kételkedett.. !

Radlicza bódultan sietett ki a szobából. Ahol: ilyen egymást érő csudák.. !

Biztosra vette, hogy ez a féligélő ember mérhetetlen dolgokat tud. Amely arányban pusztul halandó teste, azont növekednek lelke foghatatlan facultásai...

*

Alighogy az orvos nyúltárnyéka kisuhant, rögtön helyette egy másik vetődött a betegágy fölé.

Olivier volt, a vén francia csatlós.

OSZK

XCIX.

Radlica odasúgott a kápolnában térdeplő papnak:

— Keljen föl kegyelmed úr uram, rossz a hír! A király órái számlálva vannak. Bár jelen szerint rendes az értelme, de immáron képzeletének tévengése adódott elő, mely visszatérhet. Szíve verését alig hallhatom s túligen lélegezik...

A küszöbön mégvalamit mondott.

Ennyi hallatszott belőle:

— ...ily romolásra ment testeknél, már többire minden: méreg... Hát azért..! Érintésit kerülje és kijövet derekasan megmosakodni el ne múlassa! Köntöst ujítson...

A páter szédült arccal intett, hogy érti... Kezeiben remegtek a szent eszközök. Előre indult. Az orvos pedig felvette az oltárlépcsőről a csengetyűt. Megrázta, rázta... És iparkodott a páter után.

Az ezüstharangocska kínzóan csilingelt. Hangja bejárt a házban miden zugot. Az emeletről lesekedő Zudar Péter is meghallotta. Visszarohant a lépcsőn, megállt s őrültként bámult. Hang nem jött a szájára. Ajkai üresen őrlődtek.

A csengőt rázó ember szánakozólag intett felé:

— ...mink erről, az alsó feljáraton át..! Kemed emide, a főajtóhoz... És ha szegény úr kötelmit végezte, csendíttésemre bejöjjön! Majd rostélyt látsz uram: oda..!

Ezzel lemerült, eltűnt.

Péter pedig nekitámaszkodott a lépcső korlátjának.

Oly jól esett most neki a vas hidege..! S hogy

meggyámolíthatta árva fejét, valahol... hogy úgy érezte, legszívesebben örökre így maradna már ezentúl! És nem szólna. Nem mozdulna... s még az ő kedves kiköcsén-madarára sem tekintene fel...

Minek! Mire! Mire mostantól ez az egész élet..!?

Azért akaratlanul persze, csak kiszaladt belőle a jajdulás:

— Lajos! Lajos!!

S aztán meg is mozdult. Szeméhez emelte a kezét. Az ujja vizes lett.

Erre felpillantott.

A széki legények övezték körül.

— A király..? — kérdezte Urus Énok rekedten, közel ülő szemeinek parázslását vetvén reá.

Nem bírta. Eldobbant ettől az emésztő tekintettől és bócorogva elindult. Az embereket ónos félkézlehullatással, utána intette:

— Jösztök s lássátok! Erdőelve... Transsilvania fiai vattok ti..!? Hű virrasztók... A legjobb várták...

E legények felől ugyan nem beszélt Radlicza, de — gondolta — ha ő: amazok miért ne..? Nincs itt többé mit különködni..! Sem rendekben-rangokban különbség... sem szívek között... A szív, az mind eggyes. Minden hálás magyar szív... s valamennyi azé a drágalátos gazdáé, aki már csak oly rövidke időre hagyatik nekik..! Hívják. Igen, hívja az a borzadalmaskedves hangú ezüstcsengettyű...

Ment a szava után búsmagyarul, temetkezőleg s vele az erdélyi harcosok. Elfoglalták megszokott helyüket az ajtóban. Mintha öröktől tanulták volna ezt a közös, nesztelen figyelő várást, amiben talán még az ér verése is meghallatszik...

Az őrség most nem sokáig tartott. Mi terhe lehetett annak a jóléleknek..!? Lerakta és máris csöngött a csengő.

Hívására föveget emeltek mindnyájan s szorongva beléptek a sem valami nagy, sem igen királyi-pompás hálószoba antekamerájába.

Odakint az őszdélutáni nap magasan járt. Be-

szüremlett az ólomkarikás ablak Máriaüveg tábláin. Fénye Lajos lesoványodott ábrázatán állapodott meg. Sugárkörbe foglalta a király fejét, mely megható megadással pihent az egyszerű párnákon.

A beteg szemei elszármazott tekintettel bámultak. Ajkai halkan mormoltak:

— *Veni sanctificator omnipotens aeterne Deus...*

Domonkos pap zajtalanul serénykedett az útravaló kenetekkel. Később merő új talárisban, maga is kijött hozzájuk, imádkozni.

A szobában fojtott csend honolt. Lajos nem adta az életnek semmi jelét. Csak mikor az ájtatoskodók Radlicza intésére fölkeltek, hogy elhagyják a várószobácskát, rebbent meg feléjük. Zavaros szemével keresni látszott valakit. Majd Urus Énokon megállapodott s meglepő erővel, szinte mintha egy rejtett másik lény törne ki az ajkán keresztül, kiáltva megszólalt:

— Ne féljetek! Szentlászló árnyékából megemlékezem rólatok... Kelet kapujában jól strázsáljatok! Jön még Idő...

Többet nem beszélt. Nem is bírta volna lélekkel senki. A férfiak előrenyujtott nyakkal, lódultan, menten-menve iparkodtak ki, a folyosóra. Radlicza is átsietett kissé a benyílóba. Lehetett acélból a szíve, de nem fából.

A szobára csend borult. Nem maradtak benne, csak ketten. A haldokló és Krisztus...

Jób király ott szorongatta sorvadt kezei közt a feszületet.

*
* *

Végehosszatlannak látsző, megviselő órák voltak. A természetellenes felajzottságban elpattanásig feszült már mindenki. Zudar Péter és a harcedzett széki legények úgy riadtak egymásra a legkisebb zörejnél, mintha csupa kísértetfélő gyermek volná-

nak. Hetyke lovászok, vakmerő solymárok az istállóban, idegesen rázkódtak össze, ha csak egy láncocska csördült. Kukták, szakácsok: nem mertek a konyhájukban megmoccanni. Úgysem kért itt senki élést! A palotai serviensek ugyan néha keresztülsuhantak a folyosókon, de valami okból--- ők is mindig párosával. Rosszaló pillantásokat arattak, bárhol bukkantak fel, valami takarítgatás végett, melynek most senki sem látta értelmét. Lassankint hát ők is abbahagyták a munkát s belefoglalták magukat abba a titokteli várakozásba, ami a kastélyra borult. Mindenki érezte valami végtelen Rejtelmes jelenlétét, mely láthatatlanul és fülnek hallhatatlanul jön, megy, tevékenykedik, el-elsurran köztük, gomolyog s megismét távolodik.

A kemény férfiak összébbhúzódtak és emberállati ösztönük megtelt idegenkedéssel, borzongató képzelődésekkel, amiknek a józan valóságban sehol sem volt elfogadható magyarázatuk, — amiket talán valamikorról a létezésük előtti időkből hoztak magukkal, homályködös emlékekként, — melyek azonban azért nemkevésbbé kínozták őket.

A jobbik rész aránylag még Radlicza Jánosnak jutott. Neki nem kellett sejtenie. Ő látott. Bármi nehezet, fájdalmasat, de: láthatott. S nem is veszített egy pillanatot sem abból, hogy lásson...

Kora délután óta, megszakítás nélkül az ágy mellett ült. Olykor egy nyugtalan tekintetet vetett az oldalasztalkára, meggyőződést szerzendő, hogy nem felejtett-e el semmit?

Nem. Eszközei ott álltak, sorba készítve. Kámforos essencia... égettbor. És már: tükör..! Tükör s egy ezüst nehezék alatt: tollpehely...

Ónos lélekkel bólintott és tovább figyelte betegét. Lajos — bár nyitott szemmel — szunnyadni látszott. Csendesen, szerényen: haldokolt. Egy-egy arcizma néha hirtelen megrándult. Ajkai között suttogás settengett. De nem a hőségtől. Egyáltalán nem volt semmi forrósága. Inkább hűvösen hatott az

érintése, mint a párával lepett márványé. Mint a... nemélőé.

Pedig élt. Rettenetesképpen, még mindig élt. Sőt olykor beszélt is.

Egyszer például azt mondta, elálmélkodottan:

— Endre! A hajad míly hosszúra nőtt..! Az a te híres aranyhajad..! Be gyönyörű, öcsém..!

És mély elragadtatással ingatta fejét a párnán.

Máskor meg szinte felkiáltott, mint aki elé régenlátott kedvese toppan:

— Ni, Kató! Katyenka! Kicsi, kicsi lányom! Hiszen te... nem vagy halott..!?

Ismét máskor anyját emlegette, úgy, mint gyermekkorában: „anyáká"-nak. Majdmeg Róbert Károlyt, az atyját. De sohasem élőt és soha szenvedőn. Örömest mindig; ugyanazzal az áradó derü s szeretettel, mely az Útravaló vételétől fogva, egy percig el nem hagyta. Legtöbbször hívta azonban Szentlászlót, akihez néha valóságos oratiokat intézett s ilyenkor úgy röpösött, hogy le kellett fogni vézna karjait:

— Kérd már, ha lehet..! Mégsem kész az a trónus? Oh, hát sürgessétek..!

Egy ízben oly harsányat kiáltott, hogy Radlicza is összerezdült:

— Látom! Igen! Nagymagyarország, aminő temérdek sohasem volt!

Igy telt tovább Szentmihály havának egész tizedik napja. Lajos nem nyerte vissza eszméletét, csak röviddel éjfél előtt. Ezt megelőzőleg János mester valami furcsa kattogást hallott a torkából eredni. Sietve töltött a borharmatból, hogy legalább nehány cseppnyi enyhületet csempésszen a szánalmasan kicserepesedett ajkak közé. De a beteg eltolta magától s elszarusodott szeméből most, most: a tiszta öntudatnak egy sugara lobbant.

— Ne! — szólott bár halk hangon, mégis, világosan. — Kérlek, kérlek..! Ne marasszátok a sarat, jóbarátom! Hadd te a gubót! Az árestumképpen tartott lipe hadd törhessen ki..!

S szinte azt lehetett volna vélni, mintha annak a mozgástalan faábrázatnak oly hosszú viselése után először, elmosolyodott volna, kedvesen, engesztelőn...

Az orvos engedelmesen tette ki kezéből az edényt.

Mire pillanat mulva visszafordult, Lajos már ült. Félelmesen elváltozott arca megfoghatatlan felindultságban égett. Szeme tágra felpattant, karjai tárva repestek s egész valója valami elviselhetetlen gyönyörüségtől remegett.

— Oh, — fakadt el ismét, átszakító kiáltással. — végre hát Ő is..! Idvez légy, Királyok Királya..!

Ereje elfogyott; lehulltak a karjai.

— *Calix exhausta*... — szűrődött ki szorosan összezárt fogai közül, aztán egész testében elhanyatlott.

Radlicza föléhajolt.

Még lélegzett.

Csuklója után nyúlt. A kesztyűn keresztül azonban nem érezte többé hevét, sem az élet nedveinek zsongását. Igy elbocsátotta az ernyedt csuklót s inkább egyébképpen igyekezett figyelni.

A húzóan mély levegő-besodrást szünet követte.

— Egy... kettő... három... — olvasott s már rezdült, hogy: igen!

De: nem...

A küzdelmes levegővétel ismétlődött. Felzihálva, kínosan gyorsult, hogy megint kihagyjon. Végtelennek tetsző másodpercekig tartott, míg ujra felsípolt.

Az orvos megrázta fejét. Szakadt a homlokáról a víz. Nem ért rá letörülni. A tusa elölről kezdődött s jött rá ismét a kétségbeejtő csend.

Feszült és várt.

Csend.

Mégegyet olvasott. Csend.

Olvasott kettőt, hármat. Ötöt..! Egész tízig!!

Csend, csend, csend.

Nem következett több levegősodrás. A vívódás végetért. Az elküzdött test pihent dermedten, moz-

dulatlanul. Kirepült léleksugara már messzijárhatott, valahol a mérhetetlen „Fénytérben", melynek roppant világosságából az árva porhüvelyre is visszatévedt egy réveteg lángocska.

János mester a kövülten állvamaradt kebelre illesztette fülét.

Odabent is némaság honolt. Az a végtelen célszerűen összerakott szerkezet, mely egykor olyan közelvitte az Istenség megtalálásához: alkotójának parancsszavára megszünt dolgozni, örökre...

Nem kísérletezett többé sem tükörrel, sem tollpehellyel. Tollpehely volt itt az ő tudománya s ő maga is!

Inkább leborult s elmondott egy rövid fohászt. Az ő különös fohászát — a tudós imáját — hálaimát... Amiért *így* történt, ahogy történt... És *most*... És nem *később*..! Amiért nem volt... *idő*haladék. Mikorra az iszonyú kór kiteljesedett volna minden végső borzalmában... fertelmében... lealacsonyítva a lángészt, a lealázó elbutulással... elkerülhetetlenül.

— *Gloria in excelsis*..! *Gloria!*

Fölkelt, gyertyát gyujtott s a halottra borított egy fehér leplet. Értesítenie kellett a künn várakozókat is... Nem vette észre azt a két merev szemet, mely az imazsámoly árnyékos zugából, égőn követte minden mozdulatát. Cipellőst, talárist, kesztyűt cserélt és indult.

A járása milyen sajátságosan megkönnyebbült..!?

Mintha nem is lett volna teste! És mintha nem is hióbhír-vivő volna..! Örömmondó...

Megállt az összebujt nyájacska előtt. Együtt volt már a kastély egész kis népe. S mintha mindent tudtak volna ők is... Fedetlen fejjel forogtak felé.

Igent bólintott s úgy érezte, hogy most egész lényében sugárzik.

— Prima vigilia noctis — szólott — Magyarország nagy királya, Anjou Lajos: megdicsőült.

Senki sem felelt. Nem jajdult, nem rítt föl egyetlen száj sem. A szemek szédült örvényléssel bámultak. Az Örök Irgalom az élőkért is megtette a magáét...

A hosszú, izgalomteljes napok alatt a környezet annyiszor átesett már ezen a kockázaton, hogy mire bekövetkezett, a lelkeket nem lepte meg többé semmi újjal. S el voltak zsongulva és szinte megkönnyebbültek. És felderültek, hogy ez milyen egyszerű..!? S nem értették, hogy mitől remegtek olyan gyáván..! Mikor ez milyen szép..! Milyen dicső..! És mikor a drága király... nem is halott..! Nem. Ott kéklett áldott szeme, ott zengett tovább jóságos szava, a szívükben....

*

Domonkos pap ébredt először. Sietett a kápolnájába. Urus Énok követte. Majd a széki fiuk.

Zudar Péter nem tartott velük. Nem mingyárást. Előbb ledöcögött a garádicson. Megátlózta az udvart s letért az istállók felé.

Senki sem maradt ott. A kápolnába sereglett mindenki. Úr és jobbágy... csak leg-köznemzetből állóbb lovászlegény és jászolfiú is... a közös gyász önként értetődő, közel vérrokonságában... Tehette Péter, amit akart. S tette is.

A madarak kalickasorához lépdelt. A pajtamécses bágyadt pislákolása mellett is, abbanyomba meglelte a sajátját. Kinyitotta a ketrecajtót, benyúlt a pirossipkás kiköcsénért, ujjára ugratta és két tenyere közt szeretgetve, kivivé vele a kertbe. Oda, a kis „görög szabadiskola" téreckéjére, ahol pár rövid nap előtt még, a király nyugovóágya állott.

Szép, csillaghímes, csendben álmodó szeptemberi éjszaka volt. A világító égi állatok ezüst permeteget hintettek. A hold fehéren sütött. A lombok halkan susogtak.

Elnézte őket — mindent, mindent — majd fölfelé bámult s egyszerre egész valójával fölmosolygott. És föllendítette kincsen féltett kedvencét, széles ívben a mély, határtalan Kékségek felé.

— Repülj! Többé nem vadászunk.

A madár szárnyalt, szállt... Egyre nagyobb és magasabb köröket írt le, az álomban szendergő kert fölött. Aztán már csak egy ezüstkáprázatú, lengő-libegő pehely lett belőle... És elűnt, örökre elmerült, az égboltozat végtelenboldog, örök szabadságában.

A kápolnában most zendült meg az orgonasző

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

HUSZONHATODIK RÉSZ

NEHÉZ ARANY

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

C.

A kastélybeliektől Radlicza egyenest visszatért a gyászszobába. Minden gond őtet terhelte itt addig, míg arra hívatottak fel nem váltják ...

A testamentum szerint, elsőbbed is Olivier-vel kellett végezzen.

Ott térdelt az oroszlánfejű az ágy lépcsőzetén s tétován símogatta a lefüggő halotti leplet. Ameddig ő odaidőzött, azalatt ez köntöst is váltott és meggyujtott egy rend gyertyát, a dobogó hosszában. Szájának hangtalan őrlésén látszott, hogy zsolozsmázik. Egyébként teljesen nyugodt volt, ami az elmúlt napok extatikus fájdalomkitörései után, nemkevéssé meg is lepte János mestert. De aztán a Lazaretumban szerzett tapasztalatai jutottak eszébe ... Azok a bárgyú teremtések, ott a sectionál ... akik miatt olyan szükségtelenül rémüldözött ...

— Ki lát beléjük .. ! — gondolta. — Úgylehet, ez itt talán már egész búsulásain átalment. Hát boldogok a balgatagok .. !

Hozzáintette az öreget, aki takaros fekete ünneplőjében tiszteletesen követte a benyílóba s várta a parancsot és:

— Békességgel, atyámfia! — bólintott neki. — Látom, meg nem bódulsz. Ez jó. Nincs is okod kétségben esned! Királyember s nagy jeles főember volt urad, te elégségire istápoltad, az íly képes fejedelmi személyek pedig, jó kötelesek ... Hű cselédeik szolgálataikat sok garádicsokkal megjutalmazni szokták ...

Olivier némán hajolt meg fekete ünneplőjében s mozdulatlanul tartotta szemét az uraságon, aki így folytatta :

— Hát most ide hallgass, mit mondok én most .. !

Hát téged nem vonszanak ám ki erőhatalommal, poklasoknak házokba, mint közönségesen! Ha más ... egyéb emberek congressusába nem is egyveledhetsz, de barátom, azért állapotod mit sem rosszabbodik! Mert megtudd, erről kiváltképpenvaló elmét alkossál, hogy felőled külön királyi rendelkezés történt! No ugyehogy . . !

Olivier nem felelt. Csak nézett, felcsillanó kutyaszemmel, melynek értelmét azonban Radlicza eltalálni gondolta ...

Fokozatos örömkeltéssel fűzte tovább :

— Teli éléstáraid lesznek, anyaszülte . . ! Melyek, ha apadoznának is, nó s majd újobban újítjuk a bennek lévőt! Szárnyasjószág a porta körül . . !

Szándékosan hagyott időközöket. Legeltetni akarta szemét a nyomorult féreg örömén. Hogy oly sok átélt szomorúság után, legalább hát ennyi . . !

És most már erősen megnyomott minden szót.

— Tudod-e, kenyeres, hogy valakik méltóságos urakban itt beseregléndünk, a halál órájától minyájan a te vendéglátásodban vagyunk? Még csak a király teteme is? Igena'! — hagyta helybe a vén cseléd összeszerezdülését. — Olivier Le Guen, anno eodem Szentmihály havának tizenegyedik éjszakájára virradván, e nagyszombati kastély s birodalom jobbágyságból felszabadított birtokolója vagy. Vedd a nálad lakozhatásért köszönetünket, emberséges ember ...

Ilyent mondott és parolára terítette kesztyűs tenyerét, melyet hogy a frissenlett gazda szerénységtől viseltetvén el nem fogadott, hát ő halászta el a fagyökérujjú karomkezet s megragadta és nyájas lebocsátkozással megrázta.

— Gyimelcseseid — szólt — magad elítélheted, hogy mennyit érők! Egyedül neked fognak teremni. Aklaid sertés és bürgeállattal tele ... A tehénistállók . . ! Mi? Betü szerint, fürdödhetsz tejben és vajban! Úgy continuuskodhatol itten, mint nemsok született úr! És soká! Mert ezt megmondhatom, ezt én jobban tudom : bajod sokkalta szelídebb, mint volt a szegény úré . . , Csodára, de így van. Láthasd.

Olivier már nemcsupán a szemében, hanem teljes lényében fénylett.

— Nagyszombat..! — suttogta ernyedetes hangon. — Az egész nagyszombati kastély-e..?

— Dominiumostól, minden bentvalóstól együtt! — erősítette az uraság. — Bútorok... ládák bennelevősége... Csak pompás köntösök is..! Semmi innen el nem vitetődik, bizonnyal! Sem rétek, sem erdők...

— S az erdők is? — lehedezett az öreg.

Radlicza pedig rávágta, örömest tetézvén annak az „odaáti" bőkeblűségnek művét:

— Vadászgathatsz, barátom, amennyi belédfér! Aztán, hogy a szótlan pogányságban itten meg ne némulj, az úr erősen meghadta, hogy szentlázárrendjebéli papot hozassak külön melléd, a kedveshazádból. De olyat, mely a gyógyításban is kiérti magát, nemkülönben a kápolnádban misézik! Mert atyámfia, a kápolna szintúgy a tiéd, mindenestől! Látodlátod..! — bólogatott érzékenyen. — Micsoda szerencsefi vagy..!

Nem látott azonban a nyomorék ember, már unszolásra sem, semmit! Borult az ő földi gondviselőjének ágylábához... ki így megemlékezett a szegény poklas kis szolgáról..! És csókolta kihült kezeit. János mester pedig el nem vetette. Ez egynek... szabad. S valahogy el nem fojthatott egy kis irígységet.

— Ilyenekhez bezzeg azért, elég az esze! — gondolta. — Cselédlelkeknél kitelik ennyiből..! Odavetett konc, holtig megtelő has, egy kis uraskodás: azzal uccu bánat, kész a vígasztalódás!

Neki vajon hány esztendejébe kerül, míg odajut, ahova ez az alacsony cselédecske íly gyorsan eljutott?! Be sok éjszakát fog hasztalan vágyak és sajgó emlékek közt átvirrasztani, míg majd neki is... a szíve is megtanulja azt a hideg bölcseséget, amit az agya már biztosra ért és *„legjobb eventualitás"*-nak ítélt..! S míly nehéz lesz a válás *„itthon"*-ról: *„haza"*, — a meggyökeresedett Magyarországból, idegenné hült Lengyelbe..!

Igen, bizonyos... A drága megboldogult neki is álmai legforróbbját leste el, azzal a krakkói püspökséggel! Most azonban még annak sem bír örülni. És még sokáig: semminek.

*

Olivier keltette fel fájdalmas tűnődéséből. Fekete gyászünneplőjében lehátrált megint a dobogóról s néma taglejtésekkel a parancsot kérdezte.

Már megbékülten nézett rá.

— Van-e itt főruhában urunknak afféle, a nagydologhoz illő? — tudakozta.

Volt. Melyben legutóbb Zólyomot járta, a lengyel trónus és kihívott lengyel követek végett.

No, ehez Radlicza köves lovagnagymesteri kardot s dolmányba járó, díszes boglárokat kívánt.

De itt eszébe ötlött mégvalami.

Nyugtalanul redőzte a szemöldökét.

— Korona! — szólt. — Korona van-e? Mert korona nélkül nem hadhatjuk!

Kéztől álltak, mind. Mióta Róbert Károly tetemével az a sírfosztás történt, Lajos — óvatosságból — útjaiban összes fejedelmi jelvényeit vele hordta. S kérdezte Olivier, hogy hát melyiket készítse? „Nagyot"-e? Vagy házit?

— Csak házit! — rendelkezék az új uraság. — Itt ebbe országban, Szentistván koronája el nem temethető. Viszik majd, a gyászmenettel együtt.

Egybegyüjtöttek minden szükségeset s a halottat felöltöztették. Kezére bíborkesztyűt vontak, hogy szembe ne tűnjék a romolás, amit a bajban szenvedett. Abból a rongálódásból senki se lásson, soha, semmit! Úgy maradjon a fennkölt király emléke a lelkekben, hibátlanul, amilyen akkor volt, mikor még daliásan történtett a nagy Magyar Birodalom élén...

Ez is elkészült.

Visszahelyezték a tetemet a ravatal-ágyra. Ami száras gyertya, mind köréje rakták s lábtól egy asz-

talkára feszületet, szenteltvizet. Kell ez majd a keserves napon, a beszentelést végző papnak...

Alig tette ki Radlicza az ezüstedényt a kezéből, megkondultak a harangok. Előbb csak egy szerényke, az udvari kápolnában. Aztán a községben, az öregje is. Rövidesen már összejátszottak. És a szelíd zsongásukba ekkor, egy velőket remegtető sikoltás hasított. Valahonnan a kapubolt irányából jött. Majd mégegy és mégegy

— Igen — bólintott Radlicza és sietten a vasajtócskához lépett, meggyőződést szerezni, hogy jól bezárta-e, a nagy zavarban..?

De: jól. Keményen tartott a zár. A kulcs pedig ott rejtezett, a zsebében.

Erre intett a szolgának:

— Hát most menj! Most fiam, erigy! Most: most megjüve a királyné.

*

Ömaga ottmaradt a kerítésen belül, pár lépésnyire a rácsozattól. Telhetőleg szétterigette bő orvosi talárjának redőit. És várt.

A borzadalmas kiáltás ismétlődött. Ezúttal már jóval közelebbről. De olyan agyatjáró volt, hogy még az emberi nyomorúságokhoz megedzett orvos is, lúdbőrös lett tőle.

Feszelegve figyelt az ajtóra.

Egyelőre azonban: nem... Vagyishogy: csak egy nyugalmat esdő férfidörmögés...

Be nehéz dolga lehet valakinek odakünn..?!

S hozzá merőben haszontalan! Mert ime, elmesték a szavát.

Megint a női hang jajdult:

— Istenemistenem! Teremtőisten Istenem! Lajos! Lajós!!

Majd metszőélesen, utoljára, felhurított, immár közvetlen közelről. Míg el nem halt, János mester ön-

kéntelenül is csukva tartotta a szemét. Nem lehetett azt máskép kiállni...

Verejtékét törülgetve bólogatott:

— ... és ezekben ugyanígy tellett volna akkor is, ha még életinél lönne az szegény...

Felnézett, kurtán odanézett a halottra s:

— Igy volt ez jól — mondta.

Aztán semmit tovább. Az ajtó robbanva bedült. Két fénytelen, feketecsizmás férfilábszár mutatkozott meg. És valami hamúszín felhődzés, melyről első tetszésnél azt tudtad volna: nem is élő. Nehéz selyemgöngyöleg, mely cipelőjének tartásából kiszabadult... Meglibeg, mint egy végzet-zászlaja s most... no most élő ember mégis, lám... csakugyan! Törtet előre. Megtartóztatásához nincs erőhatalom többé.

— Ludovicus! Ludovicus!! Eresszetek hát az uramhoz!

Iffjú Erzsébet állt a rácsnál.

Beleakasztotta karmokká görbült ujjait s megrázta, rázta, mint egy örjöngő királytigris. Kékes hollószín haja csapzottan lógott az arcába. Feketeékkő szeme valahogy egész világossárgára fakult és félelmetesen táguló-zsugorodó szembogarainak váltakozásával, meredt a tudósra. Ez a középtájon állott s még mindig igyekezett kímélten födvetartani - - - *„azt"* a látványt...

De a vad ostrom elölről kezdődött.

— El onnét, el, el, el! Félre! Utat! Az uramhoz... akarok! Nincs jussa senkinek..!

— Felség!

Az orvos most megszólalt.

Ösztönszerű idegenkedését feledve, fojtva, — nézett irgalommal a rémletes szemekbe.

— Csendességnek helye ez Asszonyom s Isten tetszésiben megnyugovásé. Bátorsággal, Domina! Szedje össze kegyelme magát!

— Ne csaholj, ne papoljál ott! — csattant vissza a kíntól durva válasz és semmi foganat...

A rémületében megveszett asszonyállat tovább dühöngött. Fujt. Habot lajtékzott. Csörömpölt. Magát

zúzta-verte, hogy rengett már bele a kerítésrács s a vakolat kezdett a sarokforgóknál omolni és a rostélyzat tartója egészben inogva lazult.

Erre már elhatározást vett Radlicza.

— Úrnő — szólalt — kit felséged követellene, az nincsen itt. Nincs többé. Kit pedig itten látnál, attól őrizkedjél, királyné!

Most csakugyan oldaltabb vonult s az ágyra mutatott:

— Lelkemben jár ily behatoló szándékra tisztán megmondanom, hogy a király... leprabetegségben hunyt el.

Ezegyszer nem jött sikoltás.

Erzsébet tébolyult szemmel dermedt előre. Ujjai egymásután fonnyadtak le a rácsról. Arca elfehérült. Ajaka még rándult egyet-kettőt, aztán teste egész hosszában, végigzuhant a földön.

— Igy — lélegzett fel Radlicza. — Ezen sajnálatosképpen által kelle esnünk. És most vigye királynéját palatinus uram, valameddig lehet! Majd ha eszire tér, megvígasztalhassa; itt mindenekben elejét vettük a baj átragadásának... S a lepra azért nem oly felettébb contagiosus, mint a járatlanok hiszik és mi beteget is ijjeszteni szoktuk.

A nádor némán intett, mint árból felbukkanó tuskó.

De az orvos utánaszólt egy végsőt:

— Melyet mondottam, az egy csodás királynak szent királyi titka volt. Vigyázzon nagyságod, feje fennállásáig, hogy a csorbátlan nimbuszt megőrözhessük! Kemét az úr legszebb emlékezetében, baráti szeretettel bocsátá... Erről még egykorban beszélünk...

Egyelőre több hang nem esett.

A tőrjárt szívű ember indult. Maga is csak félig élőn: vitte az ő élőn halott terhét.

Amint ők ketten távoztak, a sejtelmes szobára megint visszasüppedt a némaság. Mindössze a viaszgyertyák álmodó petyergése és a távoli harangzsongás hallatszott. A klepsydráról csendesen folydogáltak az Örök Folytatódás elfogyhatatlan vízeseppjei.

CI.

Mikortól a gyászmondók szétszáguldottak a keserves hírrel — kimelyik Budára, mások a Birodalom többi részébe, egyebek pedig az Európa-udvarokhoz — az egész királyszállásra is ránehezedett ugvanez a süket hallgatagság. Mindössze a ház jobb szárnya felől neszlett néha egy-egy ajtócsettenés.

A királynét ebben a kapun túli osztályban helyezték le, egy utcára néző, emeleti szobában, egy farkasgeleznás lócára. Itt nyugodott, de csak ameddig eszéhez tért. Mert abba nyomba talpra szökött. Kezeit tördelve futkosott körül.

— Nem tudtam, ezt nem tudtam... efféle állapotokhoz tudatlan voltam... honnan is tudhattam volna! — lihegte.

S felordított:

— És most már késő, késő! Nem lehet többé semmit jóra hozni...

Egyszerre megtorpant Garay előtt.

— Hát te---?

S rádüllesztette baziliszkusz-tekintetét.

— Mit keressz itt? — suttogta elképedten és ijesztőképen hirtelen-csendesen. — Nincs elégségedre, amit elkövettünk? Nincs? Nem? Még nem elég? Feje tolvajos fejeknek: új ragadományra ólálkodik?

Sárga topázszeméből gyilkos gyűlölet lobbant és tébolyának korbácsa lesujtott. Fogcsikorgatva kitört:

— Ez nem Verécze, jó úr! Dicső úr! Királyesküjét szegő, hitves esküjét megtörő, magát meghántató, nyalka-bustya uram! Itt a turbékolás pákosz órája letelt! Le ám! Nincs saját oldalbordáját eldobva, másé-

val ekecselés! Nincs több hitszegés, árúltatás! Vagy azt hitted, fosztogató, tisztátalan lator, hogy egész latorkodások azért tovább mennek? Hogy továbbra kisbennjáróm maradsz?

Előre toppanva, nagyot tombolt:

— Megszüntetlek, csekély szolga! Uradkirályod kellene, aki már nincs! Aki csak azért tartott engem távul - - - jóságból azt is - - - mert - - -

A gondolata elbotlott.

Szűkre húzta ajka redőit s mintha veszett nyálát akarná kivetni, cserdítette a roskadozó ember arcába:

— ... azkit mink megcsaltunk, rablottunk! Igen! Akitől hamar-véletlenséggel elsycopáltál! Érted? Ama szent! Az a jó! S téged, konkoly, útálton útállak! Tisztulj, ha kell egészség! Soha megállj szememnek előtte! Többé orcád se legyen szégyeletedben!

— Ha felséged igy ítíli s rendeli - - -

Miklós önszürkén tántorodott tovább. Már az ő medveölő ereje is megtört. Nála is betelt: színültig csordult a mérték.

Megrugdosva, meggyalázva, az ajtó felé indult ..., el sem végezni hát a maga külön lelki számadását ... melyet — ime! — helyette is, milyen halálpontosan elvégzett ez a másik! Minden szemérehányt dolgokban oly kész engedékeny társa ..! Gondtalan jónapokat kedvvel felező társa ..! A - - - bűntársa.

Ez oly vérfagyasztó képtelenség volt, hogy csudálkozni is elfelejtett fölötte. Mindössze egyet gondolt. Hogy itt ... valóban nincsen megmaradhatás többé. Egyre csak gyűlölet s gyűlölet ..! Vele semmi törődés ... Semmi, csak átkoztatás ...

— De rászolgáltam! — dünnyögött. — A dolgok *ily* állása szerint: roppantul ..!

S nagyon betegfáradtan bólintott:

— Hát e sárszeplős fene ember távozik Asszonyom, felségedet kérem.

És kotorászó keze a kilincset halászta.

Ám mielőtt lenyomhatta volna, hogy menjen ... menjen hát ... visszahozhatatlanul, Erzsébet, mint aki

örvény sodrában utolsó levegővételért küzd : a nyakában volt.

— Hova készülsz!? — kérdezte merőben új, lágy hangon, mintha nem is ő tajtékzott volna itt az előbb. S szeme a rémülettől tágra szakadt. — Te most - - - most el akarsz menned? — vacogtak a fogai. — Egyedül marasztalsz, mely röttentő szerencsétlenségemben? Ennyi igaz abból a sok - - -

Egyszerre arca elé csapta mind a két tenyerét.

A gyámoltalan gyermek és a szerető egyesített panaszával sírt fel :

— Ne menj Miklós, jaj, kérem, implorálom! Istenuram, hát ne hadjon el édes kegyelmed is! Mi legyek én kegyelme nélkül, *azok* után . . ! Hiszen te vagy a nádor! Nem? Ez ugye, ország szerint érthető!? Bárki elértheti . . ! Ez ugye természetes, hogy íly borzasztó bajunkban - - -

Olyan kételkedő szemeket meresztett rá, mint aki igazán nincs tisztában vele, hogy ki is itt a nádor s annak meddig szabad... Aztán megingott és a padra omlott. Ismét hangot változtatva, kábán motyogott maga elé :

— *„Királyi sors a tiéd . . . Viseld méltósággal . . . És segítsen Krisztus . . .“* Így mondta? Igen . . . így . . . Akkor egyszer . . . régen . . . Ugyanitt . . . Nagyszombatban . . .

Befelé suttogott:

— Ingyenbe pocsékolódott hát az egész vértanúskodásom . . ? Lajos „nagy“ volt, bezzeg! De e hitvánságtól nem tellett Nagylajosné lönnie . . . Fejedelmi szárnyalás . . ! Ez csak kis Kotromanics tudott lönni . . . fel nem érő . . . Mint más alacsony, nehéz sorsot rögtön magaelejtésivel s szennyeztetésivel megtorló némberecske . . . És nem hittel hivő !! Isten és emberben rejtek-jókat is elhívő !! Csak kicsi rámai Kotromanics . . . vérbosszuló bosnya fajzat, ki ezrek rászögezett szeme miatt, ezerszer terhes minden vétekért . . ! Mert példaadó polcon más a számítás !! Ezt én nem tudtam? Ne-em?

Miklós még mindíg az ajtó előtt állt, tanácstalanul.

Képtelen volt eldönteni : most mit... mit tegyen?! Ez mi... mi megint!? És melyik parancsra hallgasson?

Teremtő egek, hát hány asszony van itten ?!

Kettő?

S melyiknek mely szava az igazi !?

Aki rikolt és küld? Vagy amelyik lágy esengéssel maraszt? Aki egész ország előtt tartaná őt pajzsként? Vagy amelyik dühöngve megtagadja s a fertő legmocskosabb rühsebeiként égetné ki testéből, szerelmének beleoltott adományait?!

Próbálkozott, hogy megérthesse, de csak káprázott.

Vagy... vagy ez már nem káprázat?

Nem. Valóban Christa állt előtte. A tapasztalat súlyával hajolt le hozzá s nem oly aránt a fülébe, inkább talán a szemébe súgta és szinte delejezve :

— Effélc raptusza kevesebb ok miá is eleget jő..! Elmúlik! Nincs baj! Láthassa kegyelmed, hogy esze sem egyenesen jár, az szegénynek..! Beszéllje le fúriáját, csitolja és bécézgesse tenagyságod, míg én szélyeljárok, a gyászbeliekért. Kettőre tartozó dolgok ezek csak itt!

És kisuhant, egyedülhagyva a vívódókat terhükkel. Ami alól árva fejüknek nincs többé kibúvó... Ami kettejük terhe lesz örökre, ezentúl... Mert a bukás hínárja erős kötést szerzett köztük, az ő sikamlós, szívós indáival... Hálót vont köréjük, melyben mostantól együtt fognak vergelődni, egymás kötelékeit rángatva, súlyosbítva és szétválni mégsem bírón : nem merőn... Aj, mert ijjedelmes is az embernek, egyedülmaradnia azzal a megváltakozott énjével, mely a régi töretlen helyébe maradt ott neki..! Érti, tapasztalatból... s nem is engedte volna ő ezeket a nála kényesebb jószágokat idáig jutni, ha csak egy kicsit álmodja, hogy az esztendőkön át való tartózkodásuk után, egyszerre ni, mi készül közöttük..! Ilyet ki gyaníthatott !?

Szánta őket, de ebben az állapotukban már nem segíthetett rajtuk és így sóhajtva zárjába engedte a kilincset. Miklós pedig üreges szemének fenekéről bámult utána.

Egyre azokat a megbecstelenítő szavakat hallotta, melyeket kedvese az előbb olyan könyörtelenül sujtott a szeme közé s égten érezte, hogy sohatöbbé nem törülheti ki őket az elméjéből. Ha valamikor talán még fordulnának is a rémnapok: akkor sem! Ha új ölelés kábítja és csókok zápora szédíti: akkor sem. Legrészegebb bormámorában sem. Sohasem. Mert - - - helybenhagyja őket, ott mélyen belül... Mert - - - *ők* az Igazság s nem a mentség... Mert - - - azok az ő saját, kimondatlan lelki szavai...

Hej Lajos, Anjou Lajos: milyen világosan látta őt most, abban a hajdani nagyszombati uti sátorban..! Komolyan... szentül... első gyenge elcsiszamodásukat elnézőn... mentegetőn... ennek az órának könynyebbségére egyengetve mindkettőjüknek oly nemzet magaslatán vezető ösvényeit..! Fejedelmi fennköltségge! bizón... megbízón... ahogy ők, kicsi Tamások, nem tudtak... a látatlanban! És atyáskodva, barátságát vissza nem vonva... férfiszerelmének elcsorgó vére árán... S míly tisztán hallotta azt a kísértő női szózatot is, onnan a királynéi sátor irányából... melyet akkor még milyen dicsően visszavert... De melyet ezentúl, büntetésből, már mindíg kettőzötten fog hallani... sohasem értve biztosan, hogy melyik az igazi..! Az egyik gerlebúgással hívja majd, a másik tigrisfujtatással üldözi... S ő indulni fog, megvisszahőkölni... Hányatott rongycsomó lesz... Egy lelkében valamiképpen nem rendes készületű, kiszámíthatatlan teremtés ütőlabdája. Házibolond. Aszszonybolond...

Ime, most hát végig tudja! És mégis igazat kell adjon Christának: nem menekülhet. Késő...

Akárhogy: ezt az ő nehéz-aranyát — ezt a szerencsétlent — ő indította el a meredélyen, lefelé. Vad bántalmai ellenére, csak zsiványbecsületből sem hagyhatja egyedül, a bukás következményeinek amaz összességével, mely nem kizárólag egy, hanem *két* ember *közös* botlásából származott.

És - - -

Valójában hiszen, nem is bírná többé elhagyni!

Mert - - - Mert a család enyhe képe oly messzi esik már tőle . . ! Számára megszűntek kincsei. Elveszítette „azt" a szemét, amivel ezeket meglátni tudná. Mert - - - mióta birtokbavette e színes-talányos asszonyt, ez a kettőssége által most még veszettebben ingerli őt szüntelen megfejtésekre és mindkét lényének nyilván soha be nem következhető, teljes meghódítására. Mert - - - Mert emésztőbb szenvedéllyel szereti, mint előbb bármikor . . . s nem élhet, már halált sem halhat nélküle.

Számolt vele és ettől fogva nem is akart menni. Nem akart mást, mint ezt . . . E szélső partokon át repkedést . . . E fordulatos küzdelmet . . . A szerelem és gyűlölet közt marakodva örjöngő, szilaj harcot. A legboldogtalanabb boldogságot . . . Ha ugyan . . . megtartják . . !

Elválik !

— Aranyam, aranyam, én súlyos aranyam . . ! — örölte búsan, befelé.

Ő a saját részéről határozott. Marad . . .

És bólintott :

— Így legyen! Kínom s vesztem se lehessen más, mint ő . . . Holott csak akkor lehet igazán a *Minden*em, ha jóm mellett gyötrelmeimet is benne találhatom fel. Bizony mondom és vállalom.

Valami újfajta keménységgel nézett maga elé s nem zendült meg többé a ripakodásoktól sem. Engedni . . . Tűrni végletekig . . . És táncolni, ha bábú . . . Szerelme királynéja forgatja játékszerül, aki ha néha megtér különös lényének szélsőségeiből és megszálló vendéglelke elhagyja: mégis csak árva Garay Miklós töretett szívére borul s ő a tanuja, hogy ez akkor mit képes *lelki* tekintetekben is, embernek nyújtani . . ! Megéri a rettenetes árat : meg . . .

Nemigen beszélt mostantól fogva. Ült a viharzásba belefáradt kedvese oldalán s olykor — mintha életének új törvényét pecsételgetné — meg-megcsókolta a nő lefüggő kezeit. Símogatta; atyásan melengette, mígnem az asszonynak megint felébredtek a szörnyetegei s megkezdődött ismétmás okból a rianás.

Erzsébet immár a saját épségéért rémüldözött.

Eszébejutott az a rácsozat, amit „odaát" megragadott... A tárgyak, melyeket ruháival megérintett... Sőt a beszívott levegő is... merő borzalom volt..! Eleven rothadás.

Felszökött, hogy : menekül!

A gyengeség azonban megszállta. Lépést sem bírt lépni.

Visszaomlott és megsemmisülten meredt maga elé.

Így nyitott rá János mester, új talárisban s jómesszíről fűszerillatot árasztva. Mégis hát csak inkább személyesen akarta felvilágosítani Lajos maradékát, az aggodalmak fölöslegessége felől! S az ő higgadt érvelései előtt lassankint meg is hajolt az asszony. Megadta magát.

— Köszönöm — lehelte.

Majd bátortalan tekintete lopva síklott fel az orvosra, aki csontos alakjával odafagyottan állt e kettesben gyászolók előtt, de halszemeivel Garayt most mintha észre sem vette volna s csak úgy véletlenül, átkódlőn, átpillantott rajtuk...

— Kigyelme a betegágynál tartózkodott... végig?

Krakkó jövendő püspöke hideg-komoly igent intett.

— És--- követem az édes uramot--- ha megmondanája--- nehezen ment-e ki a lélek az szegényből..?

— Isten házának s nemzetségének szerelme égeté el gyertyáját! — magasodott fel komor méltósággal a tudós. — Itt is azért ne halált gondolj, királyné: megdicsőülést! Melynek előtte hitvese számára is tött valami hagyomást az úr...

— Ez... ezt akartam volna..! — rezdült Erzsébet, megkapván azt a gondolatot, melyet kimerült agya nem bírt a világra hozni. — Ezt... ezt kérdeném! — ismételgette, mire a pap-orvos acéltermetében feketén s keményen, meghajolt:

— Hatalmas király feleségének vagyon egy Szent Írása. Ikermása legyen annak, melyet az úr---

— Igen! — pihegett közbe a nő. — Avval mi történjék!?

— Megjelentem holta előtt lett szavait az Istenben boldogultnak. Levelezze fel az özvegy a száz s negyedik paginát! Ott leli, melyet megdicsőült férje, fogyó szava helyén üzen.

— Mit!?

— Értetlen vagyok ezek felől és soha fogok bennük valamit megtudnom. Tilt a törhetetlen eskű, melyet szemem előtt viselek, bátorságos lelkem ösméreti eléggé forogván benne. S most adom köteles hódolatomat...

Erzsébet addig sem várt, míg a száraz üdvözletet hasonló kurtán viszonozza és a fáradozásokat valahogy megköszöni. Kapott az úti tarisznyához, melyet Christa ugyan legforróbb hevenyében dobált össze, mégis, ezt a „keserves esethez illő" tárgyat sem feledvén. Fogta és gyámoltalanságának egyedüli gyámola mellé ült s mialatt az orvos áramlatnyi hűvöset hagyva, már visszavonult, összehajoltak és izgatottan zsongva, olvastak:

— *„Jézus pedig elméne az olajfák hegyére..."*

Kérdő pillantásuk kicserélközött:

— Ez..?

— Nem ez. Ebben mit tudhassunk!?

Nyelték a betűket, tovább.

— *„Jó reggel esmént ott vala a templomban s az egész nép hozzámene..."*

Itt sem állapodtak meg.

Erzsébet tekintete lejjebb kúszott.

— *„Mondák néki---"*

A könyv remegni kezdett kezei közt.

Egyszerre feljajdult:

— Ez az! Ezt izeni! Oh Istenem..!

Két ízben is nekifogott, de hang alig jött a torkán. Míg harmadszorra azután mégis sikerült.

A szeme tágra nyílt.

Olvasott:

— „... *és mondák nékie: Mester, ez asszony tetten kapatott, mint házasságtörő nő...*

Tovább!

— .. *A törvényekben pedig megparancsolta... nékünk, hogy az ilyesek köveztessenek meg. Te is azért mit szólassz?*"

Miklós kellett, hogy átvegye a könyvet, úgy rázkódott Erzsébet kezében.

Ő próbálkozott most hát, dercés hangjával:

— „*Ezt pedig azért mondották, hogy őt megkísértsék... Jézus pedig lehajolván, az ujjával ír vala a földre...*"

Szünetet tartott. Neki sem ment könnyen...

Aztán folytatta:

— „*De mikoron szorgoztatván, kérdeznék őt, feleggyenesedvén szóla nekik: — Aki közületek nem bűnös, az vessen rá először követ...*"

Erzsébet halkan nyöszörgött.

Miklós olvasott:

— „... *és újra lehajolván, írt vala a földre. Azok pedig... ezt hallván... egymásután kimenének... utolsóig. És egyedül marad vala Jézus s az asszony... Mikor pedig Jézus senkit sem látnaja az asszonyon kívül, mondá neki... Hol vadnak hát a te vádolóid? Vagy senki sem kárhóztatott téged? Az pedig szóla: Senki Uram! Jézus pedig mondta neki---*"

Itt még a Miklós érces férfihangja is megrezdült:

— „*Én sem kárhóztatlak. Eredj el és többé ne vétkezzél..!*"

Ujjaik össze voltak akadva a könyv fedele alatt. S Miklós az ő frissenlett élettörvénye szerint, lélegzetfeszülten figyelt, hogy nem kap-e valami olyan jeladást, amire neki a kezét rögtön vissza kellene vonnia? „*Többé ne vétkezzél...*"

Most, most dűl el a sors!

De nem kapott tiltó jelet.

Erzsébet puha kacsója nálamaradt.

Hisz' oly bátorságos meleget ömlesztett bele az az élő, erős férfikéz..!

Míg ama távoli, ezüstfényű szózat, milyen ijesztő sírbolti hűvöset lehelt..!

Hogy lehessen benne elégséget találni a *való* életre!? Egy kitudja mily hosszú, sivár egész-életre..?!

Hitekicsiny lelke szilaj öngáncsolása ellenére sem, továbbra sem volt képes hinni.

Hogy bízzék az ember ingyen osztott bocsánatokban?! Mikor ömaga is, sajátmagának soha meg nem bocsát!? Aztán ugyan mire is! Mire, mire, mire..! Az elveszített tisztaság többé semmi kenetes engedelemre, vissza nem jő. Akkor pedig oly mindegy már az, hogy aki sáros, hányhelyütt foltos..! Csak foltos! Lemerült és ám meglássa: hol végzi...

Csalódott merengéssel tette félre a szép könyvet — melytől hogy valami hirtelen-csudát várt, de meg nem kapott — és aggodalmasan tartotta fogva társának kezét.

— Nemdenem, a szomorúmenetnél... majd vezetsz!? — tért vissza a sürgető, bánatvalóságos életbe.

S hangja most az a lágyanhívó asszonyhang volt, a fellegekből zuhant angyalé, aki oltalomra szorul s aki eltöltötte Miklós szívét a megmaradhatás boldogtalan boldogságával.

A férfi vassúlyosan bólintott:

— Mindhalálunkig.

*

Nem álmodta volna, hogy milyen rövid határidőre szabta szövetségüket s azt az ő kárbaveszett segítségét.

Négy év alig növelte ujjnyival hosszabbra szép, örves szakállát, de ez a szakáll akkor már nem az ő dolmányára borult. Ahogy egy letűnt napon magára esküdte Gorjánban — mikor az ajkát rémülten betapasztó hitvesi kéz egy pillanattal megkésett — feje Szentlőrinc éjszakájának hulló csillagaként, az útfelen, vad szitkok és durva röhej közepett perdült külön a törzsétől, annak a királynénak ölébe, aki pontosan betöltötte mellette az *Ananké* végzetszerepét, amelyet neki szánt... S aki alig félév mulva követte őt, Jezabelként, a novigrádi meredek bástyafokról, ugyanúgy, ahogy ez neki egy látnokihletre gyötört asszony által, szintén előre megmondatott.

A „Kotromanics sarjadék" repült. De akkor már nem iszonyodta a mélységet. Babonástüzű szemének fekete pilliangószárnyai mélyen csukva voltak és egykor dölyfös, szép nyakát, fojtogató ujjnyomok éktelenítették...

A hullát éjjel kellett titokban fellopni az árok mentéről, hogy jótét lelkek emberségesen elhantolhassák. A Johannita barátok pedig bús-örvendetes zsolozsmákat zsongtak egy női kényuralommal kegyetlenül megtépázott ország megszabadulása felett. *Sic erat in fatis...*

HUSZONHETEDIK RÉSZ

A VÉN PICARDIAI

OSZK

OSZK

CII.

Hogy az embertaposást elkerüljék, a rendtartó milesek nem bocsátották a népet a kastélyon belül. A derekas falkerítéstől nem is lehetett a seregletet látni. Zsongása azonban elhallatszott... a felzúgó tömegsírás minden gyászdobolásnál döbbenetesebb hangja. Olykor egy-egy szívremegtető ordítás bődült bele:

— Lajos! Lajos! Jó királyunk!

A fekete tollbokrétás hintó közben, méltóságteljes lassúsággal haladt. Megkerülte belül a lakóépületet. Majd a kapu előtt mégegyszer megállt.

Most minden zene és harangkongatás elszűnt. Sőt a nép levegőt remegtető tömegsírása is.

Itt e kapu mögött, ebben a csendes hajlékban élt, álmodott s aludt el örökre, a nagy ország-atya...

Egy percnyi néma megállapodással búcsúztatták tőle.

Sohasem fog többé ide visszatérni.

*

Olivier Le Guen — immár nem aljarendű cseléd-ember, hanem birtokos libertinus — saját lovagterménének ablakából nézte végig a szertartást. Meg lehetett elégedve a pompájával, mert oroszlánbarázdált ábrázata nem zimankósodott el. Kiengesztelődötten bámulta a tömeg folyamását, mely oly temérdek volt, mintha maguk a föld rögei keltek volna életre s hömpölyögnének az ősi Székesfehérvár: az áldott sír felé.

Órákig tartott és a jajgató keservesek áradata még mindig ömlött. Végül távolodott, egyre távolodott, majd döbbenetes morajával együtt, belemosódott a messziségbe. Addigra a nap is leáldozott.

Olivier helybehagyólag intett s fekete ünneplőjében, kiegyenesedett őrállomásán. Kastélyának ablakait bezárta. Aztán visszafordult.

A sok búbánat után, valósággal új életre pendült. Amilyen vontatottak voltak eddig a mozdulatai, most éppolyan sietősek lettek. Elferdült lábainak elefántdöcögésével, fürgén cikázott ide-oda. Egybenyitogatta a mesterremekébe pártázott ajtókat, végig, a becses bútorokkal rakott szobákon. Fölvert minden cikornyás zárt. Kirángatott minden fiókot. Ahol nagy értéket becsült, azt mohón ölrekapta: cipelte a főterembe. Ennek közepére féltékenyen lerakosgatta a gyüjtött holmit s hibbant tovább, lázasan.

A ruhásládákról sem felejtkezett meg. Felpaitantotta valamennyinek a födelét s éhes karomkezeivel, reszketegen símogatta a fejedelmi ruhák anyagát. Tehette velük, amit kedve tartott! Hiszen immár jogos tulajdonai voltak. Némelyikbe még arcát is belefúrta, mint aki megbolondult. Pedig nem bolondult meg, a vén fickó! Minden szeleskedése ellenére is, nagyon hozzáértő gonddal rakosgatta le kincseit! Kímélgetőn... Megbecsülve ezt az ő soha nem álmodott szerencséjét...

Végezetül szinte már toronnyá halmozódott a szoba közepén a sok drágaság.

Erre egy kis szünetet tartott. Mélyen titokzatos, bamba arca révedezett. Elgyönyörködött szeme ónosan bámult. Aztán folytatta bakugrásait, pincétől padlásig. De a hálószoba melletti fülkébe most már minden ujabb fordulónál visszatért. Ilyenkor csörömpölt s a neszezés nyomán valami zuborgott. Majd a csobogás megszűnt, a gnom pedig diadalmasan, végleg visszatért, az ő fényes lovagtermébe. Ő — Olivier Le Guen, vén picardiai fickó, lovagkirályok nagyrament cselédje — körbejárta uraságának és bőségének falait. Lehajoltan megtapogatta őket, mintha azt kém-

lelné, hogy a valóságban is léteznek-e hát, ezek a falak..? Az ilyen görnyedezések alkalmával a zuborgó hang mindannyiszor erősbült s a szobákban lassankint sajátságos illat kezdett terjengeni. Valami virágzó fenyőerdőkéhez hasonló. Pompás vadászatokat ígérő erdőké... Kellemes... Fűszeres...

Kedvtelten rántotta fel behorpadt orrát s elővette az illatosító edényt a hosszú körgallérja alól. Sajátmagát is beillatosította. Belocsolta ruháit, megritkult haját. Be nem telt a friss erdei párával! Kincses halmazának is juttatott belőle. Locsolta, tékozló bőven, míg az edényben tartott.

Kinek kímélné?

Itt minden az övé volt. Ő pedig: egyedül. A temetéssel a ház egész népe elvonult.

Most mintha belefáradt volna a dúslakodásba. Felkapaszkodott a tündérhalom tetejébe és pihenőre ejtette magát, mint aki ujból végig akarja álmodni ezt a csodaálmot... Szeme tétován derengett. Csak a girbe-görbe fagyökér ujjai motoszkáltak még, halkan. Zsebtarsolyában kotorásztak, ahonnan egymásután három apró tárgy került elő. Egyiket kényelemben mellére helyezte, másik kettőt meg összeütögette.

Az érintkezés kemény hangot adott. És: egy kis fénykígyócska született belőle. Parányi, mint a Szentjánosbogár tündökölése. Egy kis fénygyermek...

A mellére helyezett tárgyra pergette csillámpikkelyeit. Majd a holmit fölemelte és tűnődve bámult rá. Aztán az egészet mindenestől lefele fordította, a kincses halomba és vesztegmaradt.

A különös illat pedig nőtt, nőtt.

Egyszerre megszűnt lágy és behízelgő lenni. Nyersen és élesen ütközött ki belőle a gyantaszag. Kesernyés, csípős, idegen illatok keveredtek hozzá. Valami süstörgött és ropogott.

A heverésző ember nem mozdult. Fekete gyászköntösében, ünnepélyesen, ónos elszármazottsággal, csak bámult a csillagboltozat felé. Mintha látott volna ott, az ívhajlatok közt, valakit... Nagyon kedves valakit. Ajkai olykor érthetetlen szavakra nyíltak.

A fénykígyócska ezalatt ki is ütötte betemetett fejét a halomból. Kékesen remegett s tovahimbálódzott. Jött utána egy másik. Harmadik... A kígyók egyre teltek, vastagodtak. Sziszegve és hajlongva kanyarogtak. Fejük már buzogánynagyságúra nőtt s kezdtek torkukból öles lángnyelveket öltögetni. Végignyalogatták a gnom elfekvő testét is. Ünnepélyes ünneplő köntösét... Gyér haját... Torz fejét... Oroszlánbarázdált ábrázatát. Csónakhomorodásos kezeit...

A nyomorék ember nem mozdult. Érzéketlen tagjaival csak pihent, pihent és pihent.

A lángok most hirtelen a mennyezetig csaptak. A falak tövéből — dörögve és harsonázva — új társak vágódtak hozzájuk. Egyetlen robajló máglya lett az egész terem.

Olivier Le Guen — a nyakas fickó, vén picardiai legény, lovagkirályok megurasodott cselédje — erre sem tágított helyéről.

A nagy kavargás közepett még elő-előtűnt egy percig, ahogy feketedő arccal és ólomgomb szemekkel a tündéri sugárzásba bámul, azzal a padló ömleni kezdett fölfelé, a mennyezet pedig le, a földre. Táncolt, rántotta uszályát az örjöngő bíborlobogás. Duhaj dühhel ugrott neki a bútoroknak, kitárt ajtóknak, ablakrámáknak. Tőlük át! Tovább! Végig a lépcsőn! Le, a felső rendről!

Tűztengerben állt a nagyszombati kastély, Olivier Le Guennek itt e földön hűségbére, onnan fentről fizetsége.

Mire másnap a hajnal felszőkült, nem maradt ott egyéb az üszkös, vastag falaknál. Azokban még az égés sem bírt kárt tenni; sem pedig később ők, más éptestű és életnek örülni tudó emberekben. Senki sem átkozhatja majd, véletlenül sem, soha, a drágalátos Úr: Jób király, gyötrelem-örökségét...

HUSZONNYOLCADIK RÉSZ

AZ ÖRÖK FOLYAM

OSZK

CIII.

Anno eodem — zendülésekor a teltszemű borszőlőnek — Szentmihály hava tizenhatod napján, végbement a nagy temetés Székesfehérváron.

Negyven év, egy hó és huszonkét napi uralkodás után — ötvenhat éves korában — Anjou Lajos tetemét a Szentistván egyházban helyezték nyugovóra, amivel saját kívánsága teljesült. A dél felől eső, maga építette toldalék-kápolnában vágyott megpihenni, korán elhunyt lánykája, a kis Kató mellett. Innen egyenest az ódon templom szentélyébe lehetett tekinteni és a magyar kereszténységet életrehívó I. István Úr, valamint Szentlászló képemása is, jól odalátszott. A halott földi király halálban sem vált meg kedves égi királytársaságától...

Ragyogóbb már nem is lehetett volna temetés. Annyira, hogy a külországi historikusok, diplomaták, költők: egész kedvüket vesztették a jegyezgetéstől. — Minek!? — mondogatták. — Úgysem írhatja ezt le, nincsen az a stilus...

A magyari urak mégis megelégedve nem voltak. Komoran gyülekeztek a sekrestyében, rendet állni a kézmosáshoz, minthogy földbe temetkező hantok híjján, ők maguk is hozzájárultak szeretett királyuk eltakarításához, egy-egy vakolókanálnyi homokhabarékkal.

Mogorvaságuk most azonban nem a gyászuknak szólt; nem egyedül annak.

Alig hagyta el a nádor a sekrestyét, egy tülökbajuszú délvidéki nemes úrember — bizonyos Korpády János nevezetű — el is fakadt, magyarán:

— No, ezt nem reménlettem, ezt ingyen sem hittem és cigányt is hamarabb megengedtem volna, minthogy épp e Garaynak hadták az első kanalat..!

— S mért ne!? — kérdezte Bebek György.

— Mért, mért..! No s ugyan hát miért..! — rántott vállat Korpády, kelletlenül. — Hát azért-azért, mert barátom madár is cserregi, hogy derekas kisbejárója legyen ez Valakinek..! Hozzánk sem világvége ám éppen Verőcze..!

— Mit akarsz, kenyeres! — sötétedett el emlékein Héderváry Kont István. — Asszonyuralom... a Kotromanics-félékből..!

— Bizigena! S jó lesz idejekorán beleványolódni! — sóhajtott eleget Szerdahelyi Péter lovag, csak Zudar Péternek sem e beszéd, sem a sóhajtozás nem volt most innye szerint.

A különben angyali szelídlelkű ember, csudára harapósan pörkölt oda:

— Bár asszony legyen is, de Lajos maradványa! Övé a juss! Én is azért oldala mellől el nem állok és semmit el nem hiszek egész Garay mesékből!

— U-úgy? — nyujtotta furcsán a hangot Héderváry Kont István s a két jóbarát — a nagyszombati «szabadiskola» két elvállhatatlanja — összehorgolt szemmel nézegélé egymást. Egy pillanatra, mintha feneketlen örvény nyílt volna közöttük...

Jánky László azonban közbekeveredett.

Az ezüst tálba merítette kezét.

— Oly tetszésem vagyon — morogta — hogy nem utolsó sorban illette volna a tisztesség Paliznay Jánost sem. Vránai harcos perjel s a Johannita lovagoknak előttekjárója... Lovagi tekintetekben mindjárt a szegény úr után következő méltóság!

— De disznószüvette szláv eredet! — robbanta el az igaz honfiúi indulat Perényi Pétert. — S azokhoz szít! Varas ördög Tvartkó rámai királyhoz, meg a tetűfogdosó atyafisághoz s bár inkább nyálas Durazzoi Károlyhoz is, éppen csak nem a legális örökösökhöz!

— Ni a Petykó..! Te is ittvagy? S mit nem merészelsz..!

Egy másik hírtelenmérgű hang prüszkölt fel most.

Mind odafordultak.

Horváthy Lacza volt, a Pál zágrábi püspök, meg János macsói bán öccse.

A vérmes embernek még a fülebojtja is skarlátra pirult. Vizes kezét haragosan suhingatva, dörrent vissza:

— Hát a törvényes haereditast jobb ne feszegessük! Mert igazat jóvéggel ha illetem, könnyen az világlanék ki, hogy nagyonéppen a durazzói mellett található fel minden törvényesség . . !

Már erre az egész gyülekezet conturbálódott.

Ni a fene embere . . ! Királyt tenne ez, az igaz magyar vérségű hazában? Talán megbolondult !?

Még az ifjú Forgách Balázs sem foghatta száját.

— Hogyhogy!? — vetette előre egyik csizmáját, kihívólag.

— Ad captum vulgi úgy-úgy — seperte végig csekélylő pillantással Horváthy Lacza — hogy Árpádmagon az Anjou ház egyetlen fimagja éppen felséges Károly, nápolyi király s kik járatosabbak nevedékeny öcsémnél, ezt el nem vitathassák!

Hát erre a válaszra senkisem számított ! Mert ez szörnyű . . ! Ez rettentő . . ! Az édes magyar vérből álló nemzetnek ilyest eleibe adni . . !

Már a csöndesb elméjűek is eleget veszték higgadtságukat, sőt Laczkffy István királyi lovászmester fogatásról és öletésről példálózgatott s talán meg is ejti, ha a ravasz diplomata Alsáni Bálint — bár annál nagyobb uszításra — le nem karolja :

— Hagyján! Ej, hagyján, kedvesem! 'sz nem átal-magyar ez, szegény . . ! Minémű Horváthy-Hericart! S édes-szíve bácsikája neki a vránai perjel! Meg — hírlik — maga a durazzói is . . . Amúgy balkézről . . . Hát haza melegít!

— De nekem fattyú rokonságát Szentistván trónjába ne emlegesse! — rázta öklét Laczkffy és csakhogy a Horváthy-Hericart semmiképpen süketségre ne vehesse a dolgot, odamennydörgött: —

Zsigmond herceg is a világon van! Hallja meg az úr! Vagy tán nem jövendő férje az Anjou leánynak? Vagy nem fi? Máris nagyobb kanyó e gyermek a tizennégy évével, mint némely fünces csácsogó : szakállasan! Nézze kigyelmeitek, ez mint üti meg Lengyelben a várakat, egymás után! Odolanowot is ezúta aligha kézbe nem akasztotta! Ha van igazi haereditas, övé az és sem özvegy asszonyocskáké, sem Durazzóé! Dixi!

Hű, lőn erre, de nem ám megnyugovás, hanem inkább szertelen bomolás, oszolás és váltózás s rettenetes lármájuk a másféle-párti uraknak, ugyan gyűlöletesen!

— Gólyaheppet neki is!

— Ilyen s ilyen sáfrányos kölök!

— Német átok! Idegen rákfenét hoznátok nyakunkra!? — üték-veték el a dolgot a haragos bárók, ki-ki saját tenora szerint.

Egy kopasz szóból, hogy micsoda feltámadás lett..!

Nem lehetett többé rendesen hallani a nagy zsivajban. Nagyon megháborodtak mindenek. Korpády Bebekkel orcázott, Zudar Péter Kont Istvánnal és Horváthy valamennyiőjükkel.

— Szukapárti bestyefia pellenkahuszárok!

— Tik meg áspis bosnyákpárti bocskorbűzölők!

— Fajtalan németek pártja talán jobb? — szakadoztak az igazgatók külön-külön.

Az ezüst tál felborult. Janky odábbrúgta. Ő meg Perényivel szokotált, de úgy, hogy azt többé Bebek Imre sem nézhette el, pedig ő meg aulikus volt.

Egykettőre lehámozta lovagi kesztyűjét s odavágta Janky elé :

— Még ma kopját törünk!

— Ellened öklelek s szarvadat bizonnyal megrontom, nyalka udvarpárti emberecske!

A példa követésre talált.

A kesztyűk itt is, ott is előkerültek s talán hogy a bajszérűig sem várnak a megbódult urak, hanem — sem hűvös ész, sem főtanács nem lévén közöttük —

a verbis ad verbera mennek, ha a templom ajtaja közbe nem csikordul.

Kaplay Demeter jött, az őszhajú prímás. Ő csak mostanra ért ide az almási veres márványkoporsótól, ahol a fehérvári házigazda-prépósttal imádkozván és könnyezvén, azt is véigigvárta, míg az Anjou címert a kápolna falába beeresztik. De neki ez a hosszabb idő is túlrövidnek tetszett ahoz, amit e királyültető fiók-országgyűlésben lelt...

Bántódottan emelte fel pásztori kezét:

— Urak-urak..! Lajos teteme alig még hogy kihült..! S hozzá itt, az egyház falai közt..!

Nagyon sértette ez.

Jó, hogy agg szemével a jövőbe nem pillanthatott! Láthatta volna - - - saját magát, amint majd holnap Anjou Lajos leányát megkoronázza... S rá három évvel megintcsak önmagát, amint ugyanazt a szentkorona jelvényt: egy bitorló fejére helyezi, még ugyanazon törvényesen megkoronázott Anjou-leány életében...

De hát tévedhetett gyarló emberi természetében, — tévedhet más is, míg e lángfejű ifjú nép eléri európabeli nagykorúságát s azon magaslatokig jut, melyeket részére egy látnok-király ihletes szelleme egykor megálmodott.

Hány fellobogás lesz addig és hány romolás..! Hány bő és szűk esztendő..! De szűk és bő esztendőkön túl is, feltornyosulásokon és összeomlásokon át is, élet van rendelve a nemzeteknek, melyek mint a folyamok vízcseppjei: el nem fogynak soha.

Vége.

SZÉCHENYI KÖNYVTÁR

OSZK

FELHASZNÁLT FORRÁSMUNKÁK

Hóman—Szekfű: Magyar Történet — A magyar nagyhatalom.
Hóman Bálint: A rendiség kialakulásának kora.
Szalay—Baróthy: A magyar nemzet története (Az Anjouk kora).
Szilágyi Sándor: A magyar nemzet története.
Horváth Mihály: Magyarország története.
Varga Ottó: Magyarország története.
Dr. Kerényi Ede: Magyarország történetének időrendi átnézete.
Buday Ferentz úr: Magyarország polgári historiájára való lexikon I., II., III. darab.

*

Rupp Jakab: Magyarország helyrajzi története I., II.
Miskolczy István: Magyarország az Anjouk korában.
Molnár Antal: Magyarország és a nagy világ.
Pór Antal és Schönherr Gyula: Az Anjou-ház és örökösei.
Hazai okmánytár.
Anjoukori okmánytár (szerk. Nagy Imre): I., II., III., IV., V.
Georgii Fejér: Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac civilis, volumen I., II., IV., V., VII.
Scriptores Varii: Rerum Hungaricarum (Francofurti).
Horváth Mihály: Kisebb történelmi munkái I., II., III.
Thallóczy L. és Hodinka A.: A horvát véghelyek oklevéltára, Századok 1906: 356.
Alois v. Mednyánszky: Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit.

*

Huber Alfonz: Ausztria története I., II., III.
Franz Palacky: Geschichte von Böhmen I., II., III., IV.
Johann v. Asboth: Bosnien und Herzegovina.
Strausz Adolf: A bosnyák föld és népe; Bosznia története és néprajzi leírása. Bosznia és Herczegovina politikai, közgazdasági és földrajzi leírása.

Pór Antal: Déli szláv történeti tanulmányok: Századok 1894: 21, 135, 807.
Sufflay Milán: Raguza Statutuma: Századok 1906: 813.
Knauz Nándor: A zágrábi krónika: Századok 1875: 623, 684.

*

Pór Antal: Nagy Lajos (Magyar Tört. Életrajzok.)
— **Nagy Lajos király halálos betegsége. Századok 1902: 209.**
Győri Tibor: Nagy Lajos halálos betegsége. Századok 1902: 579.
Baumgarten Ferenc: Nagy Lajos és Velence viszonya történetéhez. Századok 1902: 112, 326, 428.
Pór Antal: Nagy Lajos király viszonya az aquiléjai pátriárkákhoz.
— Nagy Lajos szövetkezése IV. Károly császár ellen 1362-ben. Századok 1900: 289, 385.

*

Márki Sándor: Mária, Magyarország királynéja (Magyar Tört. Életrajzok).
Karácsonyi János dr.: Mária királyné halála napja. Századok 1907: 461.
Pór Antal: Erzsébet anyakirályné olaszországi útja. Századok 1893: 680.
— Ifjabb Erzsébet királyné, Nagy Lajos király felesége. Századok 1895: 833. 902.
— Kis Károly és Erzsébet utolsó évei. Századok 1896: 129.

*

Franz Martin Pelzel: Lebensgeschichte des Römischen und Böhmischen Königs Wenceslaus I., II.
Eberhard Windecke: Das Leben König Sigmunds.
Dr. Joseph Aschbach: Geschichte Kaiser Sigmund's I., II., III., IV.
Dr. Áldásy Antal: Zsigmond király és a velencei köztársaság. Századok 1901: 15, 116, 209.
— Zsigmond király római császári koronázása. Századok 1913: 481, 563.
Némethy Lajos: Zsigmond király és a német lovagrend. Századok 1899: 134.

Károlyi Árpád: Adalék Mária és Zsigmond eljegyzésének történetéhez. Századok 1877: 18.

Óváry Lipót: Zsigmond király és az olasz diplomácia. Századok 1889: 273.

Schönherr Gyula: Jegyzetek Zsigmond király és az egyházszakadás történetéhez. Századok 1902: 766.

Wertner Mór: Zsigmond király egy ismeretlen házassági összeköttetéséről. Századok 1889: 772.

*

Wertner Mór: A Garayak. Századok 1897. 903, 887.

Horváth Mihály: Stibor vajda élete. Századok 1874: 727.

Wenczel Gusztáv: Stibor vajda (tanulmány).

Óváry Lipót: Nápolyi Johanna. Századok 1893: 671.

Érdujhelyi Menyhért: Tvartko bán és János kanonok cselszövénye. Századok 1897: 508.

Muhoray Alfonz: A Horváti és Palisznai családok. Századok 1896: 941.

Wertner Mór: A Horváthak elei. Századok 1897: 515.

Gr. Wilczek Ede: A Horváthy-család lázadása és a magyar tengervidék elszakadása. Századok 1896: 617, 705, 804.

Dr. Áldásy Antal: Alsáni Bálint bíbornok. (Magyar Tört. Életrajzok.)

Pór Antal: János küküllei főesperes, Nagy Lajos király történetirója. Századok 1893: 97.

— Ujabb regesták Küküllei János, Nagy Lajos történetirója életrajzához. Századok 1909: 422.

Wenczel Gusztáv: A Frangepánok Magyarország történetében, az Anjou királyok korában. Századok 1890: 193, 289.

Wertner Mór: Ki volt Héderváry Kont István? Századok 1903: 502.

Hg. Odescalchi Arthur: Kalászatok a Forgách-család történetéhez. Századok 1913: 703.

Pór Antal: Nagy Lajos király építőmestere. Századok 1908:753.

Wenrich Vilmos: Néhány szó két hazai művészről. Századok 1879: 122.

*

Acsády Ignácz: A magyar jobbágyság története.
Nagy Benjámin: A magyarországi jobbágy állapota Róbert Károlytól 1514-ig.
Szekfű Gyula: Serviensek és familiárisok.
Kempelen Béla: A nemesség.
Dr. Wertner Mór: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig (A—H) (J—Z).

*

Léon Perrin, professeur de la Clinique dermatologique à l'École de Médecine de Marseille: *LEPRE* (Maladies infecteuses el parasitaires. Neuveau Traité de Médecine IV.).
Fritz Lewandowsky: LEPRA. (Handbuch der Inneren Medizin I. 2. Infektionskrankheiten II.)
Dr. Demkó Kálmán: A magyar orvosi rend története.
Meyer-Steineg und Sudhoff: Geschichte der Medizin (Jena).
Fekete Lajos: Gyógytan a régi magyaroknál. Századok 1874: 380, 477.
Wertner Mór: Középkori magyar orvosok és gyógyszerészek. Századok 1893: 599.
Dr. Gartner Pál: Lelkibetegségek keletkezése és gyógyitása.
Lehmann Alfréd: Babona és varázslat a legrégibb időktől a jelenkorig. Századok 1904:259.

*

Korbuly Imre: A báni méltóság.
Kenézy Csatár: A bánságok eredete s a bánok hatásköre. Századok 1896: 243, 311.
Pesthy Frigyes: A macsói bánok. Századok 1875: 361, 450.

*

Dr. Karácsonyi János: Magyarország egyháztörténete.
Fraknói Vilmos: Magyar Ország egyházi és politikai összeköttetése a római Szentszékkel.
Bunyitay: A váradi püspökség története I., II., III.
Fraknói Vilmos: A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig.
Török János: Magyarország primása.
Kollányi Ferenc: Esztergomi kanonokok 1100—1900-ig.
Dedek Krescens Lajos: A magyarországi főpapnevezések történelmének vázlata.

Dr. Reiszig Ede: A jeruzsálemi Szentjános lovagrend Magyarországon.

Meyer Gotthold Alfréd: Szent Simon ezüstkoporsója Zárában Századok 1895: 372.

Dr. Kohn Sámuel: A zsidók története Magyarországon a legrégibb időtől a mohácsi vészig.

*

Br. Radvánszky Béla: Magyar családélet és háztartás.

Schustler E.: Magyar társadalmi és családi élet.

Kővári László: A magyar családi és közéleti viseletek és szokások.

Dr. Erdélyi László: A magyar lovagkor társadalma és művelődése.

Gregorich Izidor: Társadalom és művelődés Nagy Lajos életrajzaiban.

Dr. Siklóssy László: A magyar középkor erkölcse.

Dr. Kiss Albin: A középkor szelleme.

*

Kubinyi Ferenc és Vahot Imre: Magyarország és Erdély képekben II.

v. Hormayr und v. Mednyánszky: Taschenbuch für die vaterländische Geschichte.

Pesthy Frigyes: Az eltünt magyar vármegyék I., II.

Thaly Kálmán: Régi magyar helynevek. Századok 1875: 348.

Wenczel Gusztáv: I. Visegrád egykori fénye és dicsősége.

— II. Visegrád, mint királyi székhely.

— III. Visegrád, mint az ország egyik elsőkelő városa. Századok 1868: 395.

Dr. Némethy Béla dr.: Visegrádi kalauz.

Dr. Szendrei János: A diósgyőri vár története.

Czobor Béla: Magyarország középkori várai. Századok 1877: 599.

Seemann Gábor: Hazánk középkori várkútjai.

Alois v. Mednyánszky: Malerische Reise auf dem Waagflusse.

Lehoczky Tivadar: Beregvármegyei helynevek származtatása. Századok 1873: 65.

Bereg vármegye monographiája.

*

Hóman Bálint: Magyar pénztörténet.
Magyar országgyűlési törvénykönyv (f. Kisgézseni Gegus Dániel).
Dr. Zsindely István: Magyar alkotmány az Anjouk és Zsigmond alatt.
Pór Antal: A Piastok és a magyar Anjouk közti rokonság. Századok 1892: 232.
Gr. Wlczek Ede: Magyar tengerészet az Anjou-korban. Századok 1895: 206, 301, 422, 507.
Dr. Karácsonyi János: A diakovári egyesség éve. Századok 1909: 578.
Dr. Gombos Albin: Középkori kronikások.
Szende Gyula: Királyavatás Magyarországon a vegyes korszakban 1301—1526.
Trócsányi Zoltán: Magyar régiségek és furcsaságok.
Tóth Béla: Magyar ritkaságok.
Dr. Berkeszi István: A magyar nyelv és szellem királyaink udvarában.
Horváth István: Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás védelmeztetések a nemzeti nyelv ügyében.
Bredl István: Női uralom és befolyás Magyarországon.
Óváry Lipót: A nápolyi Anjou-korszak történelmi kútfői. Századok 1877: 446.
— A nápolyi regestakönyvekről. Századok 1890: 142.
Pór Antal: Az Endre hercegen elkövetett gyilkosság. Századok 1893: 685.
Szilády Árcn: Középkori magyar költői maradványok.
— Régi magyar költők tára.
Nagy Iván: Magyarországi képzőművészek a legrégibb kortól 1850-ig. Századok 1874.
Bartoniek E.: Magyar történeti forráskiadványok.

*

Schalkház Lipót: A magyar konyha.
Bárczay Oszkár: A régi magyar konyháról. Századok 1893: 402.

*

Baróti Szabó Dávid: Kisded Szó-Tár.
Régi történelmi naplók, levelezések.
Levéltári anyag.

*

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

UJ IDŐK

SZERKESZTI

HERCZEG FERENC

A magyar úricsaládok képes irodalmi hetilapja

Kiadóhivatal: Budapest, VI., Andrássy-út 16